

Halskov Jensen, Elisabeth

Doctoral Thesis

Oversætteren og den juridiske tekst: En empirisk undersøgelse af effekten af lingvistisk kompleksitet og LSP på oversættelse af spanske tekster

PhD Series

Provided in Cooperation with:

Copenhagen Business School (CBS)

Suggested Citation: Halskov Jensen, Elisabeth (1999) : Oversætteren og den juridiske tekst: En empirisk undersøgelse af effekten af lingvistisk kompleksitet og LSP på oversættelse af spanske tekster, PhD Series, Copenhagen Business School (CBS), Frederiksberg, <https://hdl.handle.net/10398/9317>

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/208668>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>

OVERSÆTTEREN OG DEN JURIDISKE TEKST

- En empirisk undersøgelse af effekten af lingvistisk kompleksitet og LSP på oversættelse af spanske tekster

Elisabeth Halskov Jensen
Institut for Spansk 1999

FORORD

Min motivering for at foretage en undersøgelse af oversætterens problemer med spanske kildetekster var en undren over, hvad der kunne være årsagen til, at så mange cand.ling.merc.-studerende på Handelshøjskolen dumpede den juridiske oversættelse til dansk (version) år efter år. For stort set alle bestod samtidig "den almindelige" version (dvs. oversættelsen af en spansk avistekst) uden problemer og ofte med gode karakterer. I 1996 analyserede jeg fem juridiske kildetekster og et antal tilhørende eksamensbesvarelser i juridisk sprog (version) med henblik på at formulere en hypotese, og jeg fandt ud af følgende:

- besvarelserne var ofte skrevet på et meget dårligt og usammenhængende dansk
- der var mange fejl, som så ud til at kunne tilskrives fejllæsninger (overspringelser, tilføjelser, forvekslinger med andre ord eller omplaceringer af led)
- de oversatte tekster bar præg af mangel på overblik og evne til at genskabe kohærens på tekstplan; der var f.eks. mange tilfælde hvor relativsætninger blev knyttet uheldigt sammen, så meningen blev tvetydig eller i værste fald modsat intentionen

Der var tale om generelle tendenser for den del af de studerende, som ikke afleverede "gode" eller "vellykkede" oversættelse. Dette gjaldt flertallet af en årgang i den analyserede periode (1993 - 1996). Syntaksen i den spanske retsafgørelse bevirkede antageligt, at den danske, semi-professionelle oversætter mistede overblikket under læsningen. Jeg kunne se på de danske tekster, at oversætteren ikke var i stand til at løse problemer med tekstsammenhæng tilfredsstillende.

Men i eksamensbesvarelserne kunne jeg kun se det produkt, oversætteren efter tre timers arbejde var kommet frem til. Jeg kunne kun se resultatet af de mange overvejelser og beslutninger, som min egen oversættelseserfaring sagde mig, at oversætteren måtte have været igennem. Og jeg kunne kun tolke fejlene ud fra min egen personlige viden om en oversættelses tilblivelse. Selve tilblivelsen havde jeg ingen adgang til. Måske var de forståelsesproblemer, jeg havde udpeget i kildeteksterne ikke den virkelige årsag til fejlene i de danske tekster. Jeg

måtte derfor finde nogle undersøgelsesmetoder, der kunne sætte mig i stand til at få adgang til konkrete oversættelsesepisoder eller processer med henblik på at teste de postulerede forståelsesproblemers psykologiske realitet. Med udgangspunkt i fejlanalysens resultater indledte jeg derefter jagten på oversætterens *black box*.

Nu hvor jeg har foretaget den undersøgelse, jeg dengang ønskede mig, vil jeg således gerne takke de informanter, studerende og eksperter, som medvirkede i min undersøgelse, for at have muliggjort dette. Dernæst vil jeg gerne takke mine to vejledere Robert Jarvella v/ Institut for Engelsk og María Pilar Lorenzo v/ Institut for Spansk for deres aldrig svigtende støtte, opmuntring og konstruktive kritik. Jeg er taknemmelig for den tillid, de begge har vist mig. Uden deres værdifulde vejledning var dette arbejde ikke blevet færdigt.

Jeg vil også gerne takke OP-projektets (tværinstitutligt projekt om oversættelsesprocessen under ledelse af Gyde Hansen) medlemmer for det fordomsfri og inspirerende forskningsmiljø og samarbejde, de har givet mig mulighed for at udvikles i. En særlig tak til Inger Mees for støtte med læsning af flere kapitler. Mine kolleger på spansk takker jeg for tre-fire hyggelige år og for hjælp med stort og småt. Især Louise Denver vil jeg gerne takke for læsning undervejs.

Mit ophold ved Universitat Autònoma de Barcelona i foråret 1996 gav mig mulighed for at foretage pilotforsøg og få inspiration til min undersøgelse. Jeg vil gerne takke såvel de studerende, som medvirkede, som min vejleder, Willy Neunzig. Jeg vil endvidere gerne takke forskningsgruppen *PACTE* og særligt Amparo Hurtado Albir for den store interesse for mit projekt. Ikke mindst vil jeg også gerne takke mine ph.d.-kolleger for tre-fire gode år. For hjælp og rådgivning takker jeg også Lita Lundquist, Ditlev Tamm, Iben Hasselbalch, Ole Bajlum, Irene Vaje Madsen, Bernardo Bengtson, Anna Farrell og min bror Jens.

Endelig takker jeg min familie og venner for deres store tålmodighed.

Frederiksberg, juli 1999

Elisabeth Halskov Jensen

Indholdsfortegnelse

Kapitel 0	Generel introduktion til undersøgelsen	i
0.1.	Overordnet problemstilling	i
0.2.	Design	v
0.3.0.	Hypoteser og antagelser om variablenes effekt på proces og produkt	ix
0.3.1.	Effekter på læsning	ix
0.3.2.	Effekter på forståelse	x
0.3.3.	Effekter på formulering	xi
0.3.4.	Effekter på den oversatte tekst	xi
0.4.	Materiale	xii
0.5.	Informanter	xiii
0.6.0.	Lidt terminologi	xvi
0.6.1.	Kohærens og kohæsion	xvii
0.6.2.	Lingvistisk kompleksitet og LSP	xviii
0.6.3.	Teksttype og (tekst)genre	xviii
0.6.4.	Læsning, forståelse og oversættelse	xix
0.7.	Oversættelse af visse termer, retskrivning og køn	xx
0.8.	Arbejdets opbygning	xxi
Kapitel 1	Oversættelse som tekstprocessing	1
1.0.	Indledende bemærkninger	1
1.1.	Modeller af oversættelse som tekstprocessing	2
1.1.1.	Horisontale modeller af oversættelse	3
1.1.1.1.	Catford (1965)	4
1.1.1.2.	Kade (1968)	6
1.1.2.	Vertikale modeller af oversættelse	6
1.1.2.1.	Bell (1991)	7
1.1.2.2.	Danks & Griffin (1997)	8
1.2.	Modeller af hukommelse	10
1.2.0.	Indledende bemærkninger	10
1.2.1.	Korttidshukommelse	12
1.2.2.	Korttids-arbejdshukommelse	13
1.2.3.	Langtids-arbejdshukommelse	14
1.2.4.	Implikationer for forståelsesprocessen	17

1.2.4.1.	van Dijk & Kintsch (1978, 1983)	18
1.2.4.2.	Fischer & Glanzer (1986)	20
1.2.4.3.	Daneman & Carpenter (1980)	21
1.2.4.4.	Sammenfatning af forståelse	22
1.2.5.	Har hukommelsesmodellerne betydning for oversættelsesprocessen?	25
1.2.5.0.	Generel diskussion	25
1.2.5.1.	En L2-model af hukommelsen?	31
1.2.5.2.	Sammenfatning af oversættelse	32
1.3.	Faktorer der gør tekstprocessing sværere	34
1.3.0.	Indledende bemærkninger	34
1.3.1.	Lingvistisk kompleksitet	35
1.3.1.1.	Syntaktisk flertydighed og afgrænsning af meningsenheder	36
1.3.1.1.1.	Nominalsyntaxmer og enkle sætninger	36
1.3.1.1.2.	Ledsætninger og andre modificerende led	36
1.3.1.1.3.	'Kohæsionsmarkører' og flertydighed	40
1.3.1.2.	Syntaktisk kompleksitet, ordstilling og tekst- længde, der skal holdes i hukommelsen	41
1.3.1.3.	Pragmatiske faktorer	44
1.3.1.3.1.	Informativitet	44
1.3.1.3.2.	Reference og inferens	45
1.3.1.4.	Sammenfatning af flertydighed, kompleksitet og inferens	47
1.3.1.5.	Eksempler på lingvistiske faktorer i spanske domme, som gør tekstprocessing sværere	49
1.3.1.5.1.	Nominalsyntaxmer: afgrænsningsproblemer	49
1.3.1.5.2.	Ledsætningserstatninger: flertydighed	50
1.3.1.5.3.	Syntaktisk kompleksitet og tekstlængde, der skal holdes i hukommelsen	54
1.3.1.6.	Sammenfatning af lingvistisk kompleksitet	55
1.3.2.	LSP: tekster og viden	57
1.3.2.0.	Indledende bemærkninger	57
1.3.2.1.	LSP – tekster og kommunikationssituationer	58
1.3.2.1.1.	Lothar Hoffman (1985)	59
1.3.2.1.2.	Henning Spang-Hanssen (1983)	61
1.3.2.2.	LSP – specialiseret baggrundsviden	63
1.3.2.2.1.	Terminologi: vidensrepræsentation som begrebs- systemer	63
1.3.2.2.2.	Kognitiv lingvistik: vidensrepræsentation som mentale modeller	65

1.3.2.2.2.1.	MeMo (1995-99): ekspertviden	66
1.3.2.2.3.	Genreteori: hvordan er genreviden struktureret?	68
1.3.2.2.3.1.	Berkenkotter & Huckin (1995)	69
1.3.2.2.4.	Hvordan er oversættelsesrelevant baggrundsviden struktureret?	71
1.3.2.2.5.	Rutine i oversættelsesopgaven: professionelle versus ikke-professionelle oversættere	72
1.3.2.2.6.	Sammenfatning af LSP	75
1.3.3.	Sammenfatning af kapitlet	76
Kapitel 2	Empirisk undersøgelse: Dataindsamling	82
2.0.	Indledende bemærkninger	82
2.1.0.	Opsætning og forenkling af teksterne	82
2.1.1.	Ændringer i den forenklede version af "Auto estimatorio de un recurso de apelación"	84
2.1.2.	Ændringer i den forenklede version af "Perdona, bonita pero Lucas me quería a mí"	87
2.2.	Metodiske overvejelser og forberedelser til forsøg	90
2.2.0.	Indledende bemærkninger	90
2.2.1.	Læsning og forståelse	90
2.2.1.1.	Læsetider	91
2.2.1.2.	Oversætterens egen bedømmelse af læsbarhed og forståelse	92
2.2.1.3.	Højttænkning, retrospektion og forståelsesproblemer i oversættelse	93
2.2.1.4.	Evaluering af den mentale repræsentation	98
2.2.1.4.1.	Genfortællinger	98
2.2.1.4.2.	Udspørgning	100
2.2.3.	Evaluering af de oversatte tekster	103
2.3.	Dataindsamling: forsøgsopstilling og forløb	106
2.3.1.	Forløb	106
2.3.2.	Bemærkninger til oversætternes udfyldning af spørgeskemaer	108
2.3.3.	Bemærkninger til eksperternes udfyldning af rettesystematik	109
2.3.4.	Afsluttende bemærkninger til kapitlet	110

Kapitel 3	Analyse og kodning af kvalitative data	112
3.0.	Indledende bemærkninger	112
3.1.0.	Generelle analyseprincipper og fælles parametre for analyserne	113
3.1.1.	Problemløsning, pauser og tøveord	114
3.2.	Analyse af genfortællingerne	117
3.2.0.	Indledende bemærkninger	117
3.2.1.0.	Kategorisering af genfortællingerne	118
3.2.1.1.	Informative ideer	119
3.2.1.2.	Metasætninger	121
3.2.1.3.0.	Fejl	122
3.2.1.3.1.	Misforståelser	122
3.2.1.3.2.	Over – og underfortolkninger	128
3.2.1.3.3.	Undertolkninger og ikke-tolkninger	129
3.2.2.	Kodning og kvantificering af resultaterne	130
3.3.	Segmenterings- og kodningsprincipper i TAP	135
3.3.0.	Analyseprocessen	135
3.3.1.	Kategorisering af fokus og problemer	137
3.3.2.	Inddeling af KT, MT og kommentarer	140
3.3.3.	Kategorisering af forståelsesproblemer og formuleringsproblemer	144
3.3.4.	Taksonomi for højtækningsprotokoller	147
3.3.4.1.	Taksonomi for lingvistiske og ekstralingvistiske kategorier i TAP- analysen	147
3.3.3.1.0.	Ide og introduktion	148
3.3.4.1.1.	Definitioner og eksempler	153
3.3.4.1.1.1.	Leksikon	153
3.3.4.1.1.2.	Sætning	156
3.3.4.1.1.3.	Tekstsekvens	157
3.3.4.1.1.4.	Tekst	158
3.3.4.1.1.5.	Kontekst	159
3.3.4.2.	Taksonomi for grader af tvivl i TAP- analysen	161
3.3.4.2.0.	Ide og introduktion	161
3.3.4.2.1.	Definitioner og eksempler	163
3.3.4.2.1.1.	Fokus på betydning og mening	163
3.3.4.2.1.2.	Potentielt problem vedrørende betydning og mening	164
3.3.4.2.1.3.	Vanskeligt problem vedrørende betydning og mening	165
3.3.4.2.1.4.	Uløst problem vedrørende betydning og mening	167
3.3.5.	Kvantificering af højtænkning?	169

3.3.5.1.	Krings (1986)	169
3.3.5.2.	Lörscher (1991)	170
3.3.5.3.	Sammenfatning af punktet	171
Kapitel 4	Resultater og diskussion af TAP-analysen	173
4.0.	Indledning	173
4.1.	Forholdet mellem leksikon og kohærens	174
4.1.1.	Kvantitativ oversigt	174
4.1.1.1.	Leksikon	176
4.1.1.2.	Kohærens	177
4.1.2.	Sammenfatning af generel oversigt	178
4.1.3.	Grader af tvivl	180
4.1.3.1.	Kvantitativ oversigt over sværhedsgrader	180
4.1.3.2.	Sammenfatning af forholdet mellem leksikon og kohærens	182
4.2.	Lingvistiske og ekstralingvistiske problemer med kohærensen i de to genrer	183
4.2.1.	Kvantitativ oversigt over problemerne inddelt i sværhedsgrader	183
4.2.2.	Sammenfatning af kvantitativ oversigt over problemer med kohærens	186
4.3.	Kvalitativ gennemgang af SVÆRE problemer med KOHÆRENS	186
4.3.1.	Problemer med tekstsammenhæng på niveauet SÆTNING	186
4.3.1.1.	Problemer i avisteksterne	187
4.3.1.2.	Problemer i de juridiske tekster	189
4.3.1.3.	Sammenfatning af problemerne med tekstsammenhæng på niveauet SÆTNING	192
4.3.2.	Problemer med tekstsammenhæng på niveauet TEKSTSEKvens	192
4.3.2.1.	Problemer i avisteksterne	193
4.3.2.2.	Problemer i de juridiske tekster	195
4.3.2.3.	Sammenfatning af problemer med TEKSTSEKvens	198
4.3.3.	Problemer med tekstsammenhæng på niveauet TEKST	199
4.3.3.1.	Problemer i avisteksterne	200
4.3.3.2.	Problemer i de juridiske tekster	201

4.3.3.3.	Sammenfatning af problemerne med TEKST	202
4.3.4.	Problemer med tekstsammenhæng på niveauet KONTEKST	203
4.3.4.1.	Problemer i avisteksterne	206
4.3.4.2.	Problemer i de juridiske tekster	208
4.3.4.3.	Sammenfatning af problemer med KONTEKST	210
4.4.	Sammenfatning og konklusion på analyse af højtækningsprotokoller	210
Kapitel 5	Resultater og diskussion af kvantitative analyser samt samlet diskussion af alle resultater	213
5.0.	Indledning	213
5.1.	Læsetider	214
5.1.0.	Indledning	214
5.1.1.	Læsning af 1. afsnit	215
5.1.2.	Læsning af 2. afsnit	215
5.1.3.	Læsning af 3. afsnit	216
5.1.4.	Læsning af hele teksten	216
5.1.5.	Sammenfatning af resultater for læsetider	217
5.2.	Genfortællinger	217
5.2.0.	Indledning	217
5.2.1.	Rigtige ideer i genfortællingen i procent af kildetekstens ideer	218
5.2.2.	Informative ideer i procent af tekstens ideer	219
5.2.3.	Fejlprocenter	219
5.2.4.	Redundans: den negative informativitet	220
5.2.5.	Usikkerhed: metakommentarer i procent af genfortællingen	221
5.2.6.	Sammenfatning af resultater for genfortællinger	222
5.3.	Spørgeskemaundersøgelse I: informanternes oplevelse	222
5.3.0.	Indledning	222
5.3.1.	Læsning	223
5.3.2.	Forståelse	224
5.3.2.1.	Spørgsmål 1- forståelse efter læsning af 1. afsnit	225
5.3.2.2.	Spørgsmål 2 - forståelse efter læsning af hele teksten	225
5.3.2.3.	Spørgsmål 4 - forståelse efter højtænkning	226

5.3.3.	Oversættelse	227
5.3.2.5.	Spørgsmålets ordlyd som uafhængig variabel	227
5.3.2.6.	Sammenfatning af spørgeskemaundersøgelse I	229
5.4.	Translog – pauser på 4 sekunder og mere	230
5.4.0.	Indledning	230
5.4.1.	Resultater af Translog-analysen	230
5.5.	Spørgeskemaundersøgelse II: eksperternes evaluering	231
5.5.0.	Indledning	231
5.5.1.	Oversættelsen evalueret som "dansk tekst"	231
5.5.2.	Evaluering af teksten som "oversættelse af kildeteksten"	233
5.5.3.	Sammenfatning af resultaterne af evalueringerne	234
5.6.	Sammenfatning af kvantitativ analyse	235
5.7.	Samlet diskussion af alle resultater	236
5.7.1.	Effekter af variabelen lingvistisk kompleksitet	237
5.7.1.0.	Forudsigelser for variabelens effekt	237
5.7.1.1.	Effekter på læsning	237
5.7.1.2.	Effekter på forståelse	239
5.7.1.3.	Effekter på formulering	243
5.7.1.4.	Effekter på evalueringen af de oversatte tekster	244
5.7.2.	Effekter af variabelen LSP/genre	245
5.7.2.0.	Forudsigelser for variabelens effekt	245
5.7.2.1.	Effekter på læsning	245
5.7.2.2.	Effekter på forståelse	246
5.7.2.3.	Effekter på formulering	250
5.7.2.4.	Effekter på evalueringen af den oversatte tekst	251
5.8.	Afsluttende bemærkninger til kapitlet	253
Kapitel 6	Konklusion og perspektivering	254
6.1.	Samlet konklusion	254
6.2.0.	Perspektivering	258
6.2.1.	Nye forsøg og undersøgelser	260

Bilag

Summary in English

Bibliografi

Generel introduktion til undersøgelsen

0.1. Overordnet problemstilling

Det vi ved om oversættelsesprocessen er i dag i høj grad baseret på information om den strategiske adfærd, der kan eliciteres ved højtænkning og retrospektion – eller observeres af forsøgslederen – under et givet oversættelsesforløb. Krings (1986), Lørscher (1991) og Kiraly (1995) er blandt de forskere, som på basis af empiriske analyser af højtækningsprotokoller har udarbejdet modeller, hvor de gør rede for oversættelsesstrategier.

Megen forskning har først og fremmest interesseret sig for at beskrive en adfærd hos oversætteren, som angiveligt var årsagen til mindre vellykkede oversættelser (f.eks. Königs 1993; Kussmaul 1995; Hönig 1995). En del studier har også sammenlignet professionelle og ikke professionelle eller gode versus dårlige oversættere (f.eks. Gerloff 1988; Jääskeläinen 1990; Tirkkonen-Condit 1991; Krings 1987, 1997). Alle disse studier har bidraget til, at vi i dag kan sætte ord på en stor del af den adfærd, der foregår i en oversættelsesproces, men studiet af oversættelsesprocessen er stadig i sin begyndelse.

Formålet med denne undersøgelse er at bidrage til beskrivelsen af, hvordan tekstuelle faktorer påvirker oversættelse. Fokus er således ikke på de strategier, som oversættere anvender under oversættelse, men på hvordan tekstprocessing påvirkes af henholdsvis tekstens krav til specialiseret forhåndsviden (LSP-viden) og dens lingvistiske kompleksitet. LSP-teksterne i denne undersøgelse er spanske juridiske tekster, og en gruppe semi-professionelle oversættere er valgt som informanter.

Man støder under tiden på argumentet, at for at lære at oversætte en juridisk tekst, skal man bare lære nogle bestemte termer og fraser udenad; når man først kender stilen er det ikke svært, for disse strukturer kan læres som et sæt formularer, f.eks. Hatim og Mason 1997: "... if not known these formats and terminologies are learnable with remarkable ease, since what is involved is essentially a finite set of conventional formats and a finite list of technical vocabulary" -- og videre: "...text structure is generally formulaic, and cohesion is established by

straightforward, stable means.." (Hatim & Mason 1997:189, 190, min understregning).

Forfatterne tager her udgangspunkt i det forhold, at man kan lære at oversætte juridiske tekster uden at forstå dem til bunds, fordi konteksten er meget afgrænset, tekststrukturen er stereotyp og terminologien er en finit ordliste, der kan læres udenad uden det store besvær. Man kan altså med andre ord erstatte et kildetekstsegment med et målttekstsegment i en lineær proces.

I den anden ende af skalaen møder man argumenter om, at oversætteren bør have en fuldkommen forståelse af det pågældende domæne, teksten omhandler, for at kunne oversætte: "As in all other fields of knowledge, the translation of a legal and administrative text depends on the translator's full understanding and comprehension of the subject matter in question" (Schwarz 1977:21 i Obenhaus 1995: 253, min understregning).

Først må det slås fast, at formålet med læsningen ikke er identisk, om man er jurist eller oversætter, idet den fagkompetente læser vil læse med henblik på at udlede information fra teksten og at viderebearbejde informationen i teksten (se f.eks. Kjær 1996:134-35). Juristen vil endvidere, når han/hun læser juridiske tekster, anvende en fortolkningsmetode, der er baseret på en juridisk systematik, og som deles af medlemmerne af professionen. Det er ikke en personlig læsning og fortolkning, men en professionel læsning (se også f.eks. Madsen 1997:11). Dette er ikke, og kan ikke være, oversætterens formål med læsningen: oversætteren af den juridiske tekst læser for at få en tilstrækkelig forståelse med henblik på at kunne sætte modtageren i stand til at anvende sin professionelle læsning. Oversætteren har ikke brug for at udlede nogen faglig konklusion eller lære af den juridiske tekst, men hans/hendes forståelse må række et stykke ind i det faglige (her juridiske) univers, for at han/hun kan træffe nogle valg i sin oversættelse. Men hvor langt ind i universet oversætteren skal gå, er stadig et åbent spørgsmål.

Gile (1993, 1995) hævder, at oversættere er i stand til at få en god forståelse af fagtekster, de oversætter, selv om de ikke har ekspertviden, hvis teksterne er opbygget logisk. Han hævder desuden, at oversætteren kan opbygge viden om fagtekster over tid. (Gile 1995:95). Van Dijk og Kintsch (1983) hævder ligeledes, at tekstforståelse per definition fører til mentale repræsentationer, som lagres i langtidshukommelsen. Hvis

oversætterens arbejde således bygger på tekstforståelse, må hans/hendes viden være god. Giles egen definition af tilstrækkelig forståelse i forbindelse med oversættelse er, at det er, når forståelsen af udgangstekstens logiske og funktionelle infrastruktur muliggør en meningsfuld gengivelse på målsproget (Gile: 1995:93).

Den forudsatte viden i teksterne vil under alle omstændigheder variere fra det ene oversættelsesproblem til det andet – den vil spænde fra *common sense* viden (f.eks. om retten til appel) til mere specialiseret viden (f.eks. om gangen i en skiftesag). Tekstens krav til forhåndsviden må endvidere antages at hænge en del sammen med, hvordan 'kohæsiionsmarkører', dvs. pronomener, konjunktioner etc. er anvendt i formuleringen af teksten, og hvor meget information er ekspliciteret i teksten (se f.eks. Lundquist m.fl. 1983).

De fleste, der har set mere end en juridisk eller administrativ tekst i samme genre, vil da også medgive, at sprogbrugen jf. Hatim og Mason (1997) – til forskel fra f.eks. de fleste litterære og journalistiske genrer – er endog meget forudsigelig, og at f.eks. bestemte måder at kæde sætninger sammen på går igen fra den ene tekst til den anden.

Men billedet er ikke så enkelt, hvis man giver sig til at kigge en spansk lovtekst eller procesdokument efter i sømmene, for selv om stilen er forudsigelig, må den siges oftest samtidig at udgøre en barriere for forståelsen. Periodelængden er i de juridiske tekster ofte af et omfang, hvor den dårligt kan undgå at skabe kompleksitet, idet den bl.a. kan føre til syntaktisk flertydighed (se bl.a. Jacinto Martín m.fl. 1996:51).

Hos Hatim og Mason (1997) bliver konvention og (kommunikativ) intention forbundet med hinanden, men selv om det nok hænger sådan sammen i en faglig kommunikationssituation, er de to størrelser ikke forbundne i en oversættelsessituation: kompleksiteten, som er en konvention i de spanske juridiske tekster, kan mindske kohæsionen, som er nødvendig for, at oversættereren kan forstå teksten.

Spørgsmålet er nu, om ikke en forenkling og en forbedring af den juridiske tekst vil øge oversætterens chancer for at skabe en kohærent meningsrepræsentation af kildeteksten, som bedre kan sætte ham/hende i stand til at formulere en adækvat måltekst.

Hvis vi går ud fra, at såvel den lingvistiske kompleksitet som faglighedsgraden i den juridiske tekst vanskeliggør oversætterens processing af teksten, må vel en forbedring af kohæsionen i teksten

bevirke, at oversætteren, som Gile (1995) anfører, bedre vil blive i stand til at opbygge tekstforståelse under læsning. For hvor ekspertens forståelse i høj grad vil bygge på foregribelse af såvel tekstens struktur som dens indhold, og således ikke kan antages at påvirkes nævneværdigt af den lingvistiske kompleksitet, da vil oversætterens forståelse antageligt være mere afhængig af tekstens krav til ressourcer i korttidshukommelsen.

Vælger oversætteren at oversætte vertikalt, dvs. med en forudgående analysefase, hvor forståelsen fungerer som *input* for formuleringen, kan en kompleks sætningsopbygning ikke forventes at have indflydelse på måltekstens form, men nok på såvel det antal operationer, der kan antages at indgå i konstruktionen af en kohærent meningsenhed, som på antallet af misforståelser i den oversatte tekst. Shreve og Diamond antager i en teori fra 1997, at oversætteren for at integrere tekstens informationer til en kohærent meningsenhed må holde en (konceptuel eller ordret) repræsentation af tidligere læst tekst i korttidshukommelsen. Hvis det er korrekt, må lingvistisk komplekse tekster antages at give oversætteren flere forståelsesproblemer end enkle tekster, hvor tekstens relationer fremstår mere overskueligt og eksplicit.

I en ny teori om langtids-arbejdshukommelse (Ericsson & Kintsch 1995) antages det dog, at almindelig tekstforståelse ikke er afhængig af korttidshukommelsens begrænsede ressourcer. Synspunktet er her øjensynligt, at korttidshukommelsen fungerer som en slags *backup*, når ekstra kognitive operationer skal sættes i værk for at forstå en vanskelig tekst.

Det ny ud fra dette synspunkt er således, at fortolkning af sanseindtryk sker i langtidshukommelsen, dvs. at langtidshukommelsen ikke er en passiv opbevaring af alle vores erindringer, men en aktiv hukommelse. Iflg. denne teori hænger begrænsninger i kapacitet sammen med, om processen foregår bevidst eller ubevidst. Ericsson og Kintsch antager dog, at hvis teksten er dårligt skrevet, eller læseren mangler baggrundsviden, vil han først skulle skabe en såkaldt 'genkaldelsesmarkør', som kan danne udgangspunkt for den videre processing af teksten.

I en oversættelsessituation må skabelsen af en mental repræsentation alt andet lige være mindre problematisk end i tolkning, fordi oversætteren ikke er underlagt det samme tidspres, og fordi han/hun slet ikke som tolken er afhængig af, at den første afkodning af kildeteksten er korrekt.

Men det må samtidig antages, at skabelsen af den mentale repræsentation er en forudsætning for vellykket oversættelse.

I de senere år har man i psykolingvistikken og oversættelsesvidenskaben argumenteret for, at der er brug for eksperimentelle undersøgelser, hvor variable manipuleres, for at fremskaffe større viden om oversættelsesprocessen, f.eks. Danks og Griffin: "To study the cognitive processes of translation and interpretation, the factors indentified here, as well as others, need to be varied systematically to determine their role in the translation and interpretation (Danks & Griffin 1997:175) Desuden plæderer Toury (1995) for systematisk undersøgelse af relevante faktorerers indflydelse på såvel proces som produkt:".....the greatest contribution of experimentation lies precisely in its potential for shedding new light on the interdependencies of all factors which (may) act as constraints on translation and on the effects of these interdependencies on the process, its product, and in increasing their predictive capacity" (Toury 1995:222). Det foreliggende arbejde er en sådan undersøgelse.

0.2. Design

Til min undersøgelse måtte jeg finde et design og nogle undersøgelsesmetoder, der kunne sætte mig i stand til at få adgang til konkrete oversættelsesfaser eller processer med henblik på at teste hypotesen om effekten af lingvistisk kompleksitet og LSP, og effekten af forenklingen af teksterne.

Følgende parametre indgår i udformningen af et eksperiment (Frankfort-Nachmias & Nachmias 1992:104):

- Sammenligning
- Manipulation
- Kontrol
- Generalisering

Når man anvender et design til at styre sin undersøgelse, er det fordi man ønsker at påvise og forklare en sammenhæng - designet sætter forskeren i stand til at foretage denne sammenligning. Manipulation betyder bare, at man observerer to forskellige situationer: én hvor man har introduceret en

ændring og en anden, hvor man ikke har ændret noget. På denne måde kan man, under "laboratoriebetingselser", undersøge om den ændring, man har introduceret, er den faktor, der kan forklare en sammenhæng.

En type klassisk design består af en sammenligning af to grupper: en testgruppe og en kontrolgruppe. Dette design bruges meget i medicin. I testgruppen manipulerer man en variabel - dvs. man giver en bestemt behandling, medicin el.lign., og man afgør således ved præ- og posttests, om den manipulerede, eller den uafhængige, variabel har haft en virkning eller ej. Dette kan kun ske ved at forsøge at kontrollere alle de relevante, intervenserende variable, som kan være alternative forklaringer på, at der evt. er registreret en forskel. Denne kontrol er det, som forskeren ofte angribes på, fordi det i praksis er meget svært at forudse alle mulige årsagsforklaringer på forhånd.

Det er således designet, der er styrende for, hvilke generaliseringer, man kan foretage bagefter. Sammen med informantgruppens størrelse og repræsentativitet og forsøgssituationens 'økologiske validitet'¹ afgør designet, hvilke konklusioner, man kan tillade sig at drage af resultaterne.

Et 2 x 2 faktordesign blev valgt til at danne rammen om den foreliggende empiriske undersøgelse, og syntaktisk kompleksitet og LSP (eller genre) var de to uafhængige variable, der blev manipuleret. Designet kan illustreres således:

Avistekst med forenklet syntaks	Juridisk tekst med forenklet syntaks
--	---

Avistekst med kompleks syntaks	Juridisk tekst med kompleks syntaks
---	--

¹ Dette lidt smarte begreb anvendes om det forhold, at man skaber en så naturtro situation som muligt. Denne situation må ses i sammenhæng med det, der undersøges, og med den opfattelse, som den gruppe af informanter, man vælger til sin undersøgelse, har af den aktivitet, man undersøger.

Faktordesignet har den fordel, at man kan afprøve (alle) de faktorer, man mener, har indflydelse på den afhængige variabel, og der bliver derfor færre faktorer, som man skal forsøge 'at holde konstant' (se f.eks. Johnson & Solso 1971:22-29).

Med henblik på at teste mine hypoteser målte jeg således effekten af de to variable, som jeg mente var årsag til, at forståelsen og oversættelsen blev vanskeliggjort. Tekster i to betingelser er sammenlignet: en forenklet og en ikke-forenklet, dvs. kompleks. Ved at manipulere to faktorer og forsøge at holde alle andre faktorer konstante kunne det efter forsøget konstateres, om de to faktorer gjorde en forskel eller ej. Det kunne endvidere efterprøves statistisk.

Da min hypotese tager udgangspunkt i forskelle mellem tekstfaktorer, og ikke i forskelle mellem oversættere, valgte jeg kun at manipulere disse to faktorer, og ikke sammenligne flere oversættergrupper med forskellige kompetenceniveauer.

De afhængige variable er forståelsens og oversættelsens faser fra måltekst til kildetekst, som er operationaliseret på forskellig vis. Forståelse kan af gode grunde ikke observeres eller iagttages direkte. Dette har dog ikke forhindret psykologer i at undersøge forståelse i mange år. Forståelse har været undersøgt med såkaldte *on-line* metoder, bla. læsetidsmåling (og andre tidsmålinger), pupillometri (her måler man 'den mentale belastning') og introspektion, og det har været undersøgt med såkaldte *off-line* metoder som genfortællinger, dagbøger, *cloze tests*, *multiple choice*, retrospektion og andre former for udspørgning samt spørgeskemaundersøgelser.

Der har (naturligvis) også været stillet spørgsmålstegn ved, om man overhovedet kan undersøge forståelse, og især om det kan måles (skalært – lidt eller meget?). Et af problemerne er, at man ikke kan undersøge forståelse udelukkende ved at spørge personer, hvad de forstår, og hvordan de opnår forståelse. I så fald er det metakognition, og ikke kognitionen selv, man undersøger. Vi har nemlig ikke direkte adgang til vores egne mentale processer. Dernæst må man også skelne imellem, om man vil måle 'forståelsesudbyttet' eller om man vil forsøge at finde ud af, hvordan forståelse foregår. I den foreliggende undersøgelse er det såvel automatisk versus problematisk processing, som hvilket udbytte,

oversætteren har af forståelsen og oversættelsen, der undersøges. Og dette udbytte antages oversætteren at have adgang til.

Et middel til at få belyst forståelse fra flere synsvinkler er at kombinere forskellige undersøgelsesmetoder. Et andet argument for at kombinere metoder er, at den metode forskeren anvender, indebærer et bestemt syn på mennesker og verden, og ved at bruge forskellige metoder undgår man den bias, den "snæversynethed" om man vil, der altid er knyttet til metoden: "There is a certain degree of "method specificity" in each of the forms of data collection used by social scientist. Consequently, there is a great advantage in triangulating methods whenever feasible, that is, using more than one form of data collection to test the same hypothesis" (Nachmias & Nachmias 1992:197). Udover at forskeren får et bredere syn på sin problemstilling, er der også andre fordele. Hvis han/hun er så heldig at nå samme resultat med flere forskellige data, vil det gøre konklusionen mere troværdig (se bl.a. Nachmias & Nachmias 1992).

Det er således almindeligt, at forskning i reception foregår ved at kombinere forskellige metoder. Men indsamlingen af forståelsesdata i en oversættelsessituation kompliceres yderligere af sammenblandingen af to kognitive processer: forståelse og formulering. Oversættelse er som proces primært er rettet mod formuleringen af en tekst på et andet sprog, her modersmålet. Forståelsesprocessen vil derfor være endnu sværere at "iagttage" eller inferere sig frem til. Jeg valgte derfor at adskille forståelse og oversættelse i faser. Dette indebærer, at jeg måtte give afkald på udelukkende at undersøge forståelse i en "naturlig" oversættelsessituation, hvor det er en skriveproces. Men jeg forsøgte at skabe en plausibel pædagogisk oversættelsessituation (jf. diskussionen om 'økologisk validitet' ovenfor). I forsøget blev der således taget hensyn til, at oversætterens skulle opleve oversættelsesopgaven så reel som mulig. I forsøget blev følgende data indsamlet:

1. Data om læsesværhedsgraden: læsetider for hvert afsnit målt i *Translog*², scoring af læsesværhedsgrad på spørgeskema.

² *Translog* er et computer-logprogram udviklet af Arnt Lykke Jakobsen (se Jakobsen 1998), hvor alle pauser og bevægelser på tastaturet registreres i en dosfil.

2. Data til bedømmelse af oversætterens forståelse af kildeteksten kvalitativt og kvantitativt: fri genfortælling og udspørgning (spørgsmål og svar).
3. Data om oversætterens oplevelse af forståelse og sværhedsgrad i oversættelsesprocessen: højtænkning under mundtlig oversættelse, efterfulgt af scoring af forståelsesgrad og sværhedsgrad på spørgeskema.
4. Data til bedømmelse af oversættelsens sværhedsgrad kvantitativt: skriftlig oversættelse i *Translog*.
5. Data hvor oversættelsen evalueres for dens vellykkethed: ekspertbedømmelser og karaktergivning på to evalueringsskemaer: én bedømmelse af oversættelsen 'som gengivelse af kildeteksten' og én som 'dansk tekst'.

0.3.0. Hypoteser og antagelser om variabelnes effekt på proces og produkt

Under dette punkt vil hypoteserne for forsøget ganske kort blive præsenteret og forklaret. Primært blev det forudsagt, at der ville være signifikante effekter af såvel lingvistisk kompleksitet som LSP på alle læse- og forståelsesdata. Med hensyn til formulering blev der kun forventet effekter af LSP. Signifikante effekter af LSP blev forudsagt på en bedømmelse af den oversatte tekst, vurderet som 'gengivelse af kildeteksten', mens der ikke blev forventet signifikante forskelle ved en bedømmelse som 'dansk tekst'. Sekundært blev det forudsagt, at effekten af lingvistisk kompleksitet ville være mere pålidelig for LSP-teksterne. Denne større effekt blev forudsagt på læse- og forståelse samt bedømmelsen som 'oversættelse'. Inddelt i faser vil hypoteserne se således ud:

0.3.1. Effekter på læsning

Ord og sekvenser som kræver inferens, antages at nødvendiggøre inddragelse af kontekst eller baggrundsviden, og dette antages under alle omstændigheder at tage tid. Men tidsforbruget antages at øges, des mindre baggrundsviden, oversættereren har. Generelt forventes juridiske tekster således at blive læst langsommere. Juridiske tekster forventes ligeledes at opleves som sværere at læse end tekster med et ikke-fagligt indhold.

Forenklingen af teksterne antages at medføre, at færre sammenhænge skal infereres, og at informationen i teksten lettere integreres til en kohærent størrelse. Derfor forventes forenkledede tekster at blive læst hurtigere end komplekse. Da oversætteren her antages ikke at være fagekspert, forventes LSP og kompleksitet at spille sammen, således at det bidrager signifikant til forøgelsen af sværhedsgraden. Tidsfaktoren i læsningen vil dog under alle omstændigheder være en funktion af den globale læsestrategi, oversætteren vælger, dvs. af i hvor høj grad han udsætter løsningen af forståelsesproblemer til senere.

0.3.2. Effekter på forståelse

Da det antages, at oversætteren for at integrere tekstens informationer i en kohærent meningsenhed må holde en (konceptuel) repræsentation af tidligere læst tekst i korttidshukommelsen, må forenkledede tekster med eksplicite kohæsiionsmarkører forventes at give oversætteren færre forståelsesproblemer end komplekse tekster, hvor tekstens relationer er mere implicite. Det antages, at der er sammenfald mellem den totale mængde problemer oversætteren har i løbet af oversættelsen, og oversætterens egen oplevelse af tekstens sværhedsgrad, og det forventes, at komplekse tekster opleves som værende sværere end enkle.

Det forventes således, at forenklingen vil bevirke, at forståelsesprocessen bliver mere effektiv i begge genrer, men at effekten vil være størst i de forenkledede juridiske tekster, hvor oversætterens baggrundsviden antages at være svagest, og oversætteren derfor har mere "brug for hjælp". Det forventes endvidere, at den mentale repræsentation, som oversætteren har, efter forståelsesfasen er afsluttet, vil være mere fuldstændig for avisteksternes vedkommende, men at forenklingen vil bidrage til en bedre mental repræsentation især i de juridiske tekster, idet forståelsen af sammenhænge angiveligt styrkes her.

Da det antages, at læsere (og også oversættere) tolker et flertydigt segment ved første læsning, kan dette i komplekse tekster resultere i flere misforståelser af sammenhænge, hvis oversætteren ikke retter fejlen inden den endelige formulering af teksten. Forenkledede tekster forventes i begge genrer at give færre misforståelser og bedre hukommelse af teksten.

0.3.3. Effekter på formulering

Den første parafrasering af en tekstsekvens er samtidig det første ækvivaleringsforsøg. Direkte, automatisk oversættelse uden en eksplicit forståelsesfase antages ikke at finde sted i det konkrete forsøg, da en sådan oversættelsesstrategi imødegås med kravet om forståelse i den mundtlige oversættelse (højtænkningen).

Da oversætteren ikke er professionel, men har en vis rutine i oversættelse af juridiske tekster, kan nogle, men ikke mange, problemer med det juridiske stilleje og terminologien forventes i formuleringsfasen, selv efter en meget grundig forståelsesproces. Det forventes således, at der vil være en større tøven og usikkerhed i formuleringen af de juridiske tekster, men at problemerne vil blive løst.

Da oversætteren i forsøget antages at oversætte vertikalt, dvs. med en forudgående analysefase, hvor forståelsen fungerer som *input* for formuleringen, kan en kompleks sætningsopbygning ikke forventes at have indflydelse på formuleringen. Der forventes således ikke nogen signifikante resultater af forenklingen i formuleringen.

0.3.4. Effekter på den oversatte tekst

De oversatte tekster forventes at være et produkt af såvel forståelsen som formuleringen af henholdsvis kilde- og måltekst. Oversættelserne kan bedømmes enten som oversættelser af målteksten, og her vil den loyale gengivelse af mening være i centrum, eller som danske tekster, hvor formuleringen vil være afgørende. Oversætteren forventes at kunne rette de ord eller udtryk, han har været i tvivl om i revisionsfasen med ordbogsopslag, mens misforståelser af sammenhænge kun rettes, hvis oversætteren opdager fejlen, hvilket kræver såvel motivation som kompetence.

Bedømt som oversættelser vil komplekse tekster kunne forventes at blive bedømt lavere, hvis oversætteren ikke har rettet misforståelse af sammenhænge, enten pga. manglende motivation eller pga. manglende kompetence. Lavere bedømmelser af komplekse tekster vil således indirekte være et tegn på, at flest sammenhænge er misforstået i disse tekster. Bedømt som oversættelser vil de juridiske tekster kunne forventes at blive bedømt lavere, hvis oversætteren har misforstået flere sammenhænge i disse tekster. Der forventes således signifikante effekter af begge variable på bedømmelsen som 'oversættelse af kildeteksten'.

Bedømt som danske tekster vil de komplekse tekster generelt kun kunne forventes at blive bedømt lavere, hvis oversætteren har oversat udelukkende horisontalt, hvilket ikke er plausibelt i det konkrete forsøg. Juridiske tekster antages således ikke i denne bedømmelse at blive bedømt signifikant lavere end avistekster, da informantgruppen har en vis rutine i oversættelsen af den valgte genre, og fordi problemer med formulering antages at blive løst i processen. Der forventes således ingen effekter i bedømmelsen som 'dansk tekst'.

0.4. Materiale

Teksterne der anvendes, ligner de tekster, der oversættes i undervisningen og til eksamen på Handelshøjskolen. Dels fordi det er ønskeligt for undersøgelsens formål at teste typiske tekster, og dels fordi oversætteren skal tage oversættelsesopgaven alvorligt; gør han ikke det, bliver oversættelsen dårlig(ere). Udgangspunktet er derfor autentiske tekster, som først blev forkortet og inddelt i tre afsnit, og sidenhen blev forenklede versioner udarbejdet. Der blev således fundet en ikke-juridiske tekst, som repræsenterer ikke-LSP i undersøgelsen. De valgte tekster er to retsafgørelser (en højesteretsdom og en kendelse fra en provinsdomstol) og to avisartikler (en kommentar og en anmeldelse).

Jeg valgte at bruge retsafgørelser til at repræsentere 'juridisk tekst' i min undersøgelse, fordi denne type tekster ofte har været brugt til de afsluttende eksaminer i juridisk oversættelse, og jeg har valgt at bruge indledningen "ANTECEDENTES", som svarer til sagsfremstillingen, fordi den er nemmere at forstå end "FUNDAMENTOS DE DERECHO", som svarer til fremstillingen af de juridiske præmisser. I sagsfremstillingen genfortælles sagens forløb, og her anvendes den grundlæggende terminologi inden for området, som de semi-professionelle oversættere formodes at være bekendt med. Det er f.eks. betegnelserne for de forskellige faser i processen og betegnelser på de involverede rollepersoner. Dette er selvfølgelig også begrundelsen for, at de ofte bruges til at teste oversætterens færdigheder til den endelige eksamen.

Jeg valgte to tekster fra den spanske avis *El País* til at repræsentere den ikke-juridiske tekst. Avistekster er den tekstgenre, der oftest bruges i undervisningen i 'almindeligt sprog' på Handelshøjskolen i København.

Betegnelsen er lidt pudsigt, og dækker vel kun over en række former for sprogbrug, som ikke kan betegnes som 'fagsprog'. Det er ganske nemt at finde spanske avistekster med en kompliceret tekststruktur, især i *El País*. De to tekster, jeg valgte, var en kommentar og en filmanmeldelse, som havde det til fælles, at de var svære at læse, og at de havde en meget farverig sprogbrug, en meget sarkastisk tone. Sværhedsgraden af disse tekster ville være typisk for en endelig eksamen i oversættelse til dansk. Jeg konsulterede i forbindelse med udvælgelsen og tilpasningen af begge typer tekster flere spanskkyndige kolleger.

Der blev som nævnt udarbejdet en syntaktisk forenklet version af hver af teksterne, hvor kompleksiteten blev forsøgt reduceret, og kohæsionen blev forsøgt højnet eller styrket. Denne forenkling var intuitiv, dvs. ikke lige mange forenklinger og ikke alle de samme typer af forenklinger blev foretaget i alle tekster. Da originalteksterne var autentiske og stadig måtte kunne præsenteres som plausible og naturlige oversættelsesopgaver, lod det sig ikke gøre at manipulere dem alle efter samme skabelon. Men i overensstemmelse med teorierne fremlagt i kapitel 1 blev flg. elementer ændret:

- Sætningsopbygningen blev gjort simplere, bl.a. blev der sat flere punktummer, hvilket medførte at flere finitte og personlige verbalformer kunne indsættes, og at underordnings-niveauet faldt. Desuden blev ordstillingen gjort mere ligefrem. Dette skulle endvidere bevirke, at fokus ville være lettere at finde for læseren.
- Substantiveringer blev i visse tilfælde afløst af verbale former
- Konnektorer blev visse steder indsat i stedet for konstruktioner *gerundio* og som markører mellem to sætninger.
- Forsøg blev gjort for at gøre syntaktiske tvetydigheder mere entydige.
- Visse vanskelige referencer blev endvidere ekspliciteret.

0.5. Informanter

Informanterne blev ikke udvalgt tilfældigt, men med det formål at repræsentere den oversættergruppe, som er genstand for undersøgelse her.

Tilfældig udvælgelse er efter min mening kun relevant, hvis informantgruppen er stor (over 30). Da jeg ikke ville undersøge forskellige oversætterprofiler, skulle oversætterne helst have nogenlunde samme oversætterbaggrund. Alle studerende, der havde meldt sig til afsluttende eksamen i 1997, blev i første omgang opfordret til at medvirke. Dette gav kun respons fra en enkelt. Dernæst blev gruppen udvidet til alle, der havde modtaget undervisning i procesret. Det var min mening at have 12 informanter med i forsøget, men kun 6 ville medvirke³. To af informanterne havde kun fået en generel introduktion til procesret, og ikke til strafferet og straffeproses, hvilket gav dem væsentligt dårligere forudsætninger end de øvrige. Dette er en beklagelig variabel i undersøgelsen, men også uundgåelig, eftersom der ganske enkelt ikke var informanter nok i gruppen af sidsteårsstuderende.

Informanterne skulle deles op i to grupper, fordi de ikke kunne oversætte den samme tekst i to versioner. Dette foregik ved at forsøge at definere to grupper som baggrundsmæssigt lignede hinanden. Derfor blev et spørgeskema udarbejdet, hvor det kunne konstateres, om oversætterne havde nogenlunde den samme erfaring, sproglige kundskaber og træning i oversættelse af juridiske tekster. Informanterne skulle fortælle, hvor mange og hvilke juridiske oversættelser, de havde lavet før, om de havde været på udvekslingsophold i Spanien, hvilke juridiske emner, de havde gennemgået, deres forhold til disciplinen juridisk oversættelse, og endelig en lang række spørgsmål om dokumentationsstrategier og oversætterstrategier. Det var herefter muligt at inddele informanterne i to små grupper, som omtrent matchede hinanden med hensyn til oversættelsesprofil. En kort gennemgang af de to gruppers spørgeskemaer viste bl.a. følgende:

- I begge grupper havde alle boet i Spanien i mindst 9 måneder
- I begge grupper angav to informanter, at de var fortrolige med både spanske lære- og lovbøger

³ Jeg blev nødt til at bruge tre informanter til pilotforsøg, og disse kunne af gode grunde ikke medvirke igen.

- Begge grupper havde to 6. semesterstuderende og en 4. semesterstuderende
- I begge grupper havde én informant en spansk kæreste
- Begge grupper havde én informant, der havde skrevet speciale om et juridisk emne
- I begge grupper angav alle informanter, at de altid læste hele teksten igennem inden de begyndte at oversætte en spansk dom

Grupperne var dog ikke helt homogene med hensyn til de angivne antal timer og oversættelseserfaringen, og der var også forskelle bl.a. med hensyn til strategier, f.eks. følgende:

- Gruppe 1 angav i gennemsnit flere timers undervisning i juridiske emner som gruppe 2 (177 - 103)
- Gruppe 1 angav et højere antal emner/ spanske stile (se spørgsmål 4) som gruppe 2 (22 - 9½)
- Gruppe 1 angav i gennemsnit flere oversatte spanske domme og kendelser end gruppe 2 (6 - 4½)
- Gruppe 2 angav i gennemsnit flere oversatte spanske anmeldelser og kommentarer (6½ - 5)
- En informant i gruppe 1 læste spanske aviser hver uge, mens to i gruppe 2 svarede det samme
- Alle i gruppe 1 angav at de ville bruge ordbog til forståelse af termer, mens to i gruppe 2 ville gøre det samme

På grund af det lille antal informanter var det dog ikke muligt at finde en bedre fordeling af informanterne, og ved analysen af resultaterne må der tages forbehold for at informanternes forudsætninger ikke var ens. Informanterne opgav i øvrigt, at de oversatte mange andre genrer end den undersøgte, bl.a. notarialdokumenter, fuldmagter, forhandlerkontrakter, lærebogstekster, stævninger, begæring, politianmeldelser, anklageskrifter, ægtepagter, testamenter, bodelingsaftaler, beslutninger og vilkårsaftaler. Endvidere blev det oplyst, at for de fleste af disse genrer

vedkommende, havde der kun været tale om en opgave af hver. Dette taler for, at genren retsafgørelser er mere hyppig end de øvrige, idet informanterne angiver at have oversat 5 i gennemsnit.

Alle informanter angav endvidere, at der er forskel på strategierne i juridisk oversættelse og "almindelig" (dvs. journalistisk) oversættelse. Forskellene var de ikke helt enige om, men generelt blev det angivet, at juridisk oversættelse skal være mere præcis, og at man skal holde sig tættere til kildeteksten (én skriver, at man skal følge kildetekstens struktur nøje). I øvrigt anførte flere, at når de oversætter juridiske tekster, bruger de at gå tilbage i "gamle" oversættelser for at se, hvordan de har oversat før, mens den samme strategi ikke kan bruges ved oversættelse i disciplinen "almindelig" oversættelse, idet teksterne der er meget mere forskellige.

0.6.0. Lidt terminologi

Nedenfor vil nogle få begreber ganske kort blive diskuteret med henblik på at sætte læseren i stand til at forstå den betydning, de anvendes i her på de første sider. En del begreber vil desuden blive diskuteret i kapitlerne. Opmærksomheden skal i første omgang henledes på, at undersøgelsen her er baseret på nogle antagelser om tekster, og om hvornår tekster er forståelige henholdsvis mindre forståelige. Den grundlæggende antagelse går således ud på, at tekster er karakteriserede ved kohæsion, kohærens, intentionalitet, acceptabilitet, informativitet, situationalitet og intertekstualitet (jf. f.eks. Gall Jørgensen 1996:109). Heraf er kohæsion, kohærens, informativitet og acceptabilitet helt centrale for afhandlingens undersøgelse. Informativitet og acceptabilitet i betydningen vellykkethed (af formulering af tekst eller oversættelse) vil blive diskuteret i afhandlingens empiriske del. Kohæsion og kohærens vil blive diskuteret nedenfor. De øvrige karakteristika diskuteres ikke, men er implicite: en tekst er altid en ytring, der er realiseret i en konkret kommunikationssituation, den er svar på en anden tekst og refererer ofte til andre tekster, og afsenderen har altid en (kommunikativ) intention med teksten.

Det er altså tekstniveauet, der er interessant i undersøgelsen. Det er således ikke den anvendelse af begreber, som man vil kunne finde i

sætningsanalyse, som her benyttes, men derimod den anvendelse, som ses i tekstlingvistik, stilistik, oversættelsesvidenskab og psykolingvistik.

0.6.1. Kohærens og kohæsion

Kohærens anvendes her som overbegreb for sammenhæng på mikroniveau og sammenhæng på makroniveau, eller sagt på en anden måde, som omfattende både kohæsion og tematisk, intentionel, situational og intertekstuel meningsfuldhed. Denne anvendelse er i overensstemmelse med Gall Jørgensen (1996), som anfører, at hvor kohæsion angår den grammatiske sammenhæng i teksten, da angår kohærens den logiske. Han nævner tre former for kohærens: 1) mellem indhold og udformning 2) mellem indholdselementer indbyrdes og 3) mellem tekstens indhold og den ydre kontekst (Gall Jørgensen 1996:111). Det er endvidere i overensstemmelse med Bülow-Møller (1989), hvor der refereres til den konkrete anvendelse af kohærens og kohæsion som værende: "we shall consider cohesion a special case of the main area of coherence" (Bülow Møller 1989:131). Hatim og Mason (1997:215) definerer kohæsion som: "the requirement that a sequence of sentences realizing a text display grammatical and/or lexical relationships which ensure surface structure continuity". Ligeledes definerer Carroll (1994:393) kohæsion som: "local coherence relations between adjacent sentences in discourse".

Kohæsion bliver således i denne fremstilling anvendt om det, at sætninger er grammatisk sammenhængende, eller at tekstens overflade er sammenhængende. Kohæsion bliver endvidere opfattet som noget, der kan gradbøjes – svag eller stærk, høj eller lav. Denne skelnen mellem kohæsion og kohærens hænger en del sammen med definitionen på kontekst som den omkringstående tekst og kontekst som den kommunikative sammenhæng, se endvidere diskussion i højtækningsanalysen. Den hænger endvidere sammen med forskellen på det, van Dijk og Kintsch (1983) kalder 'tekstbase', dvs. forståelse af en tekstsekvens, som kun er baseret på tekstbaserede inferenser, på den ene side, og det der benævnes mental eller kognitiv repræsentation, eller situation model, på den anden side. Den mentale repræsentation antages at være forståelse af en tekst(sekvens), som udover tekstbaserede inferenser er skabt af inferenser, der trækker på baggrundsviden. For en

nærmere diskussion, se Lundquist (1997), Perfetti (1994) og van Dijk & Kintsch (1983).

0.6.2. Lingvistisk kompleksitet og LSP

Disse to variable er genstand for en udførlig diskussion i kapitel 1, men her defineres de ganske kort. Lingvistisk kompleksitet har en del med tekstens syntaks at gøre. Syntaks anvendes her synonymt med sætningsopbygning. Syntaksen i en tekst kan være kompleks, flertydig og implicit eller reduceret, og det er disse tre forhold, der refereres til med brugen af begrebet lingvistisk kompleksitet – de tre forhold kan i en konkret analyse overlappe en del. En kompleks syntaks er først og fremmest en sætningsopbygning med mange underordninger og indskud (hypotakse). Syntaksen kan gøre læsningen vanskelig f.eks. ved lange nominalsyntagmer, der skubber sætningsverbalet langt ned i perioden, eller ved adverbialsyntagmer, der står i stedet for ledsætninger, og som kan afbryde det overordnede budskab i tekstsekvensen (jf. også Bhatia 1993, 1997 “*syntactic discontinuities*”). Syntaktisk flertydighed er en flertydighed, som opstår når sætninger kædes sammen, uden at det eksplicit markeres, hvori den rette sammenhæng består. Implicit syntaks er f.eks. sætningsreduktioner og samstilling af substantiver, som skjuler relationerne, og forudsætter at modtageren selv kan indsætte eller inferere de pågældende relationer (se Lundquist 1983:81). Om man anvender betegnelsen ‘implicit syntaks’ eller ‘flertydig syntaks’ må bero på konkrete eksempler, og på om en syntaktisk markør er til stede eller ej.

LSP er en forkortelse for *language for special purposes* og er en international betegnelse for fagsprog. Om en tekst anses for at være en fagtekst eller ej afgøres af kommunikationssituationen, dvs. af hvorvidt modtager er fagmand eller lægmand. Afsenderen vil nemlig foretage nogle konkrete stilistiske valg alt efter, hvem der skal læse teksten. Og fagtekster må endvidere kunne defineres som tekster, der forudsætter fagspecifik viden for at blive forstået (se endvidere Kjær 1996).

0.6.3. Teksttype og (tekst)genre

Disse to begreber kan være svære at skelne imellem, da teksttype ofte anvendes om genre. Genre defineres af Dennis Kurzon (1997), Anna Trosborg (1997) og Hatim og Mason (1997) som værende en

standardtekst, f.eks. en dom, et forretningsbrev eller en brugsanvisning, karakteriseret ved den kommunikationssituation, den indgår i og det register, den benytter. Genre kan således sidestilles med 'medium' (jf. også Becker Jensen 1997) Iflg. Bakhtin (1986 i van Dijk, 1997) er genrer "relatively stable types of interactive utterances", hvilket er i overensstemmelse med den første definition. Denne brug adopteres her (undertiden under betegnelsen tekstgenre).

Teksttype defineres af Hatim og Mason (1997, glossar) med udgangspunkt i deres retoriske synsvinkel som værende f.eks. enten argumentative, narrative eller ekspositoriske tekstpassager, hvoraf der kan være flere forskellige i én og samme tekst. Se endvidere Trosborg (1997).

Teksttype referer således til tekstsekvensniveau og ikke til tekstniveau. Denne anvendelse adopteres her. I den generelle omtale af forskellige typer af tekster vil 'juridisk tekst' her både referere til en tekst, der benytter sig af juridisk sprogbrug (register eller stil), dvs. en teksttype, og til en juridisk (tekst)genre, dvs. en konkret tekst i en kommunikationssituation. Betegnelsen 'juridisk tekst' dækker således såvel et antal konkrete genrer (domme, love, kontrakter mv.) som en bestemt teksttype, en bestemt måde at kæde ord og sætninger sammen på og et bestemt formalitetsniveau.

0.6.4. Læsning, forståelse og oversættelse

Det kan måske virke kunstigt, at der i undersøgelsen skelnes mellem læsning og forståelse. I grunden kunne alle mine fire faser (læsning, forståelse, formulering og evaluering af oversættelsen) benævnes 'forståelse', da begrebet kan anskues på en sådan måde, at det indgår i alle fire aktiviteter. Denne anskuelse er jeg ikke nødvendigvis uenig i, men i denne undersøgelse er det hensigtsmæssigt at anvende et mere nuanceret syn på, hvad forståelse er, jf. ovenstående diskussion. At læse en tekst indebærer således ikke automatisk, at man forstår teksten. Det er f.eks. muligt at læse en tekst højt uden at integrere tekstens informationer i en kohærent meningsenhed, som man bagefter vil være i stand til at huske og genfortælle. Det er ligeledes muligt at integrere informationerne i en tekst i en kohærent meningsrepræsentation uden derfor at være i stand til at oversætte teksten. Det er således hensigtsmæssigt for det første

at skelne mellem læsning med tekstforståelse som formål, med genfortælling (hukommelse) som formål, og med oversættelse som formål. For det andet er det hensigtsmæssigt at huske på, at forståelse (ligesom oversættelse) både er en proces og processens resultat. Disse betragtninger vil blive grundigt belyst i kapitel 1.

0.7. Oversættelse af visse termer, retskrivning og køn

I formuleringen af mine kapitler har jeg tilstræbt at anvende danske betegnelser og begreber. Men visse begreber bliver mindre entydige og måske kluntede, når de oversættes. Jeg anvender således nogle steder de engelske begreber *parsing*, *on-line* og *off-line*, *input*, *common sense* mv. og det spanske *gerundio* etc. Disse udtryk står med kursiv. Andre steder har jeg valgt at fordanske engelske udtryk, som f.eks. *text processing* til tekstprocessing (og ikke tekstprocessering), *inference* til inferens, *cognitive* el. *mental representation* til mental eller kognitiv repræsentation og *parse* til parse (med dansk udtale), hvor jeg mener, at begrebet eksisterer i dansk sprogbrug. Endelig har foretaget egentlige oversættelser af visse begreber som f.eks. *retrieval cue* til genkaldelsesmarkør, *maintenance mechanism* til fastholdelsesmekanisme, osv. Endelig bør det nævnes, at jeg anvender det danske 'forenkling' om den manipulation af teksterne, jeg har foretaget, selv om jeg på engelsk (i resuméet) anvender *easification*, som har en lidt anden betydning. Dette skyldes, at jeg ikke har kunnet finde en adækvat oversættelse af det engelske begreb (se endvidere diskussion i kapitel 2). Generelt har jeg forsøgt at afpasse brugen af diverse kognitive begreber til den brug, jeg har fundet andre steder, og hvor jeg ikke har fundet begreberne i danske tekster, har jeg foretaget en konkret og individuel afvejning af læsbarhed.

Desuden har jeg haft overvejelser angående brugen af pronomener i han- og hunkøn. I en neutral fortællestil anvendes ofte 'han', hvor der menes han/hun. Imidlertid er alle oversættere i min undersøgelse kvinder, hvorfor det kan virke akavet at 'neuralisere' til maskulinum. Jeg har derfor tilstræbt at anvende 'han/hun' eller blot 'hun', hvor talen er på oversættere, og han/hun ved andre gruppebetegnelser.

0.8. Arbejdets opbygning

I kapitel 1 gennemgås som nævnt det teoretiske fundament for undersøgelsen. Her præsenteres modeller af oversættelsesprocessen og forskellige modeller af hukommelse diskuteres i forhold til tekstprocessing i forståelse og oversættelse. Lingvistisk kompleksitet og LSP diskuteres indgående (men ikke udtømmende) ud fra forskellige teoretiske synsvinkler, og en række konkrete forsøg inddrages i diskussionen. Konkrete eksempler fra spanske retsafgørelser vil ligeledes blive inddraget i diskussionen. Kapitlet afsluttes med en sammenfatning, som er baggrunden for de konkrete hypoteser, der er præsenteret her. Dernæst gennemgås den empiriske undersøgelse. I kapitel 2 vil forenklingen af teksterne, metodeanvendelse og dataindsamling blive fremlagt. Principperne for analyse og kodning af kvalitative data vil blive fremlagt og diskuteret i kapitel 3. Resultater og diskussion af højtækningsanalysen vil blive fremlagt i kapitel 4, og i kapitel 5 vil de kvantitative analyser, samt resultater og diskussion af hele undersøgelsen blive fremlagt. Til sidst vil der i kapitel 6 være en samlet konklusion på alle undersøgelsens resultater. Et resumé på engelsk er desuden indsat.

Kapitel 1 Oversættelse som tekstprocessing

1.0. Indledende bemærkninger

Formålet med dette kapitel er at forsøge at integrere nogle centrale modeller af hukommelsen i en model af – eller i hvert fald en ide om – oversættelsesprocessen med henblik på at diskutere, hvilke potentielle effekter henholdsvis lingvistisk kompleksitet og LSP (dvs. tekster der kræver specialiseret baggrundsviden) kunne tænkes at have på oversættelsens effektivitet og vellykkethed. Mange teoretiske definitioner er i tidens løb blevet udarbejdet af oversættelsesprocessen, men den empiriske udforskningen af oversættelsesprocessen er stadig i sin begyndelse. Tolkeforskningen har mere end forskningen i tekstoversættelse fokuseret på de egentlige mentale processer i oversættelse. Psykolingvistiske forsøg i tolkning (bl.a. Barik 1969, Gerver, 1976, Seleskovitch 1976, Tammola 1990) har været anvendt med henblik på at teste, hvilke faktorer der påvirker processen, og mere generelt med henblik på at kortlægge den. Den mundtlige oversættelse har således i højere grad end tekstoversættelse været udforsket psykolingvistisk med eksperimenter, hvor variable manipuleres.

Oversættelse af tekster har til gengæld været genstand for megen teoretisk refleksion både i den mere kommunikativt orienterede og den lingvistisk inspirerede del af oversættelsesvidenskaben. Dog har eksempelvis Krings (1986), Lörscher (1991) og Kiraly (1995) baseret deres modeller på systematiske diskursanalyser af højtækningsprotokoller, der er eliciteret under oversættelse af tekster. Oversættelsesprocessen har her været beskrevet som henholdsvis problemløsningsproces og intuitiv proces. I sin afhandling fra 1995 siger Kiraly, at oversættelsesprocessen fortrinsvist forløber intuitivt eller ukontrolleret (Kiraly 1995: 99-115), og han støttes af Hönig (1995:50-63), og denne proces (i det Kiraly kalder *the intuitive workspace*) har vi ikke adgang til via højtækningsprotokoller.

Krings (1986) konstaterer i sin undersøgelse, at 90% af verbaliseringerne i højtækningsprotokollerne vedrører problemforløb, idet oversætteren ikke verbaliserer der hvor processen forløber automatisk: “Wo keine Übersetzungsprobleme auftreten, laufen die Prozesse automatisiert oder teil-automatisiert ab. Automatisierte Prozesse bedürfen jedoch keiner bewußten kognitiven Steuerung und tauchen

deshalb im Bewußtsein der Versuchspersonen (...) nur ihren Resultaten, nicht in ihren Abläuf auf. Außerdem laufen (teil-)auto-matisierte Prozesse schneller ab und lassen auch von daher weniger raum für Verbalisierungen als jene Phasen, in denen Probleme fokussiert werden.”(Krings 1986:118). Krings (1986) vælger derfor at begrænse sig til at beskrive problemløsningen, og det samme gør Lørscher (1991).

Forskelle i beskrivelsen af oversættelsesprocessen kan udover forskerens epistemologiske synsvinkel også bero på valg af informanter, valg af tekst eller oversættelsesopgave. Mens Krings’ tekster var af en betydelig lingvistisk sværhedsgrad og hans informanter studerende, da var Kiralys informanter professionelle oversættere, og hans tekst var en turistbrochure. Lørschers informanter var sprogstuderende og hans tekster (syv forskellige tekstsekvenser med en problemandel fra 17.83% til 51.35%¹) skulle oversættes mundtligt.

Man har ikke i den empiriske oversættelsesvidenskab fokuseret meget på de hukommelsesprocesser, som foregår under oversættelse, men mere på en bredere form for observerbar oversætteradfærd, som f.eks. ordbogsopslag, antal ækvivaleringsforsøg, pauser og kommentarer. Dette kunne skyldes, at man ikke anser korttidshukommelsen eller arbejdshukommelsen for væsentlig i tekstoversættelse. Allerede i 1980’erne stillede nogle forskere spørgsmålstegn ved dens betydning i tekstforståelse – en aktivitet, som har en del til fælles med oversættelse (se van Dijk & Kintsch 1983:350). De empiriske modeller, vi har i dag, afbilder således processens forskellige makro- og mikroniveauer, men forklarer ikke, hvordan mikroniveauets komponenter spiller sammen. Jeg vil derfor ikke i nedenstående gennemgang tage udgangspunkt i disse modeller, da det ikke er oversættelsesstrategier, men hukommelsessystemet, der er i fokus her.

1.1. Modeller af oversættelse som tekstprocessing

De definitioner eller modeller af oversættelse, der har været fremført, kan meget groft inddeles i to typer af modeller: oversættelse anskuet som en vertikal proces, dvs. hvor fuld forståelse af teksten foretages før produktion påbegyndes, eller oversættelse som en horisontal proces, hvor

¹ Procenttallet er opstået ved en optælling af antal problematiske leksemer i procent af det totale antal leksemer i teksten.(Lørscher 1991:205).

et kildetekstsegment erstattes af det tilsvarende målttekstsegment (de Groot, 1997: 30).

De fleste vil vel i dag være enige i, at både vertikal og horisontal processing indgår i oversættelse, hvor forholdet måske er afhængig af teksttype og oversættelseskompetence, og flere modeller forsøger da også at tage højde for begge (bl.a. også Krings 1986 og Hönig 1995). En anden inddeling af oversættelsesmodellerne er den tofasede versus den trefasede model (jf. Krings 1986:6 med henvisning til Wills 1977 og 1978). Den trefasede model skulle således bestå af en 1) afkodningsfase 2) omkodningsfase eller ækvivaleringsfase og en 3) indkodnings- eller formuleringsfase (f.eks. Kade 1968, se nedenfor), mens den tofasede model kun omfatter forståelse og formulering. Meget firkantet vil den trefasede model med dens vægt på ækvivalering svare til det, de Groot omtaler som horisontal processing, og den tofasede vil svare til det, de Groot kalder den vertikale model.

Jeg vil her bibeholde inddelingen i horisontal og vertikal af pædagogiske årsager, idet disse begreber kan anvendes om processingstyper uafhængigt af antallet eller rækkefølgen af faser i processen. Gennem hele kapitlet vil det i øvrigt fremgå, at min egen angrebsvinkel primært er vertikal.

1.1.1. Horisontale modeller af oversættelse

Opfattelsen af oversættelse som en lineær ord-for-ord eller sætning-for-sætning proces er gammel. Den arabiske forfatter Salah al-Din al-Safadí beskriver den tidligere oversættelsesvidenskabelige filosofi således: "...miran cada palabra griega y lo que significa. Buscan un término equivalente, en cuanto al sentido, en árabe, y lo escriben. Toman luego la palabra siguiente y proceden así sucesivamente, hasta que terminan lo que han de traducir. Este método es malo porque (...) la sintaxis y la estructura de las frases no siempre se corresponden en uno y otro idioma." (gengivet i Tricás Preckler 1995:28). Ret tidligt blev man således opmærksom på, at konsekvent ord-for-ord oversættelse ikke resulterede i læsbare målttekster. Det opfattes i dag ofte som en procesform, der karakteriserer novice eller midlertidige sammenbrud i professionelles oversættelse (de Groot 1997:31).

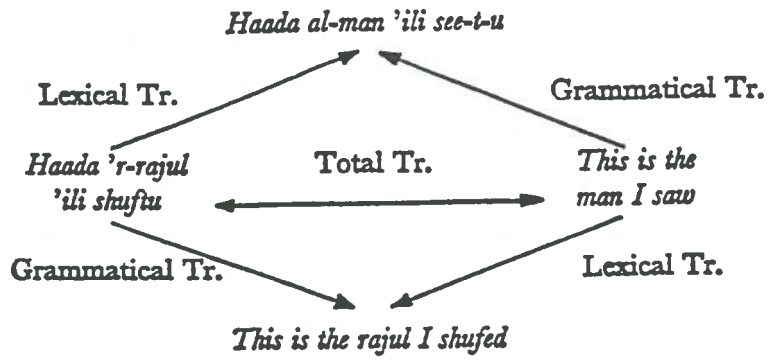
Den horisontale processing er angiveligt den mentale aktivitet, der forgår i den såkaldte ækvivaleringsfase (jf. f.eks. Krings 1986).

Ækvivaleringsfasen indeholder nemlig en søgen enten efter ækvivalente begreber eller udtryk på målsproget (Jakobsen 1992:12). Arnt Lykke Jakobsen (1992) beskriver ækvivalering således: "Selve ækvivaleringen antages at ske mellem oversættelsesenheder ved en kompliceret søgeproces, der styres af et netværk af strategier og af forskellige acceptabilitetskrav, både med hensyn til ækvivalens i forhold til kildeteksten og med hensyn til målsprogets tekstkonventioner" (Jakobsen 1992:12).

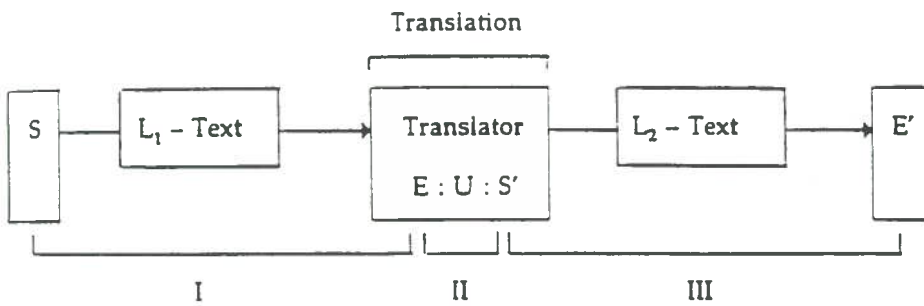
1.1.1.1. Catford (1965)

Catford har udviklet en komplet lingvistisk teori, der fortæller hvad oversættelse er, og denne har en horisontal synsvinkel. I hans model af total oversættelse ses det (se næste side), at Catfords oversættelsesteori er baseret på den opfattelse, at oversættelse består i "omkodning" fra et sprog til et andet. Og i hans definition af oversættelse: "the replacement of textual material in one language (SL) by equivalent textual material in another language (TL)" (Catford 1965:20) er *replacement* og *equivalent textual material* de centrale ord. Processen foregår her som en udskiftning af sætninger på kildesproget (Catford mener, sætningen er oversættelsesprocessens vigtigste enhed jf. s.49) - med sætninger på målsproget. Ækvivaleringen er det centrale i oversættelsen: "The central problem of translation-practice is that of finding TL translation equivalents" (Catford 1965:21). Catfords definition af ækvivalens er ikke et tekstsegment med den samme mening som kildetekstsegmentet, men et segment der udfylder den samme funktion (jf. bl.a. s. 41, 49). Sammenfattende må oversættelsesprocessen hos Catford klassificeres som værende (udelukkende) horisontal, idet Catford ikke beskriver, at oversætteren foretager hverken (tekst)analyse eller evaluering af kilde- og måltekst, men derimod at han/hun koncentrerer sig om en leksikalsk/fraseologisk og grammatisk søgeproces.

Figur 1. Catford (1965)

Figur 2. Kade (1968)

Øverst: Catfords fremstilling af "total oversættelse" (1965:72). Nederst: Kades kommunikationsmodel (1968) gengivet hos Lørscher (1991:19).

1.1.1.2. Kade (1968)²

Kades model er en kommunikationsmodel. Modellen viser hvordan afsenderen af kildeteksten er det første led i kæden, oversættereren er både modtager (af kildeteksten) og afsender (af målteteksten), og det sidste led i kæden er modtageren af målteteksten. Selve oversættelsen udføres af oversættereren, markeret med U i en den midterste boks i modellen (se side 5). Her antages det ganske enkelt, at der foretages en erstatning af kildeteksten med målteteksten. Kade inddeler processen i tre faser, idet han antager at oversættelsesprocessen foregår som en afkodning af kildeteksten, omkodning til målsproget og endelig en indkodning, dvs. formulering af målteteksten. Kade understreger endvidere, at den vigtigste, og måske den egentlige oversættelsesproces, er omkodningen: "Die wichtigste Phase dieses Prozesses ist der Kodierungswechsel AS→ZS, der aufgrund seiner Funktion im Kommunikationsakt bestimmten Bedingungen unterliegt und den wir als Translation im engeren Sinne auffassen können" (Kade 1968:3 i Lörcher 1991:19). Kade er øjensynligt ikke interesseret i forståelsesstrategier eller delprocesser i øvrigt, og modellen forklarer ikke hvordan omkodningen foregår— her er der virkelig tale om en *black box*! Denne model må derfor også anses for at være horisontal, idet den som sit væsentligste element har ækvivaleringen og forestillingen om, at et kildetekstsegment erstattes af et ækvivalent måltetekstsegment. Kades fokus er, som det også ses i modellen, på de aktiviteter der foregår i kommunikationssituationen, og ikke på de mentale processer.

1.1.2. Vertikale modeller af oversættelse

Den franske tolkeforsker Seleskovitch og kollegaen Lederer var med en analyse af *input* og *output* i konsekutiv tolkning nogle af de første til at fremføre ideen om oversættelse som en vertikal proces. De konkluderede, at tolkens *output* ikke blev produceret med ordene i kildesprogstrykningen som udgangspunkt, men snarere var baseret på en sproguafhængig meningsrepræsentation (Seleskovitch 1975 i Beeby 1996:48).

I den vertikale model fungerer oversættelse således som en sammensætning af forståelse og sprogproduktion, og forståelsen fungerer

² Denne fremstilling er baseret på sekundærlitteratur, nemlig Krings (1986:kap 1) og Lörcher (1991:18-21), da jeg ikke har haft adgang til originalmaterialet.

som en form for *input* i formuleringsfasen (jf. Jakobsen 1992 i gennemgangen af den tofasede model). Dette *input* formodes oftest at være sproguafhængigt. Jeg vil her gennemgå to nyere modeller, som primært tager udgangspunkt i parametrene L2-forståelse + L1 produktion eller L1 forståelse + L2 produktion.

1.1.2.1. Bell (1991)

I sin bog fra 1991 forsøger Roger T. Bell ved hjælp af introspektion at analysere sig frem til, hvordan oversættelsesprocessen foregår. Bell trækker på lingvistisk og kognitiv videnskab (og ikke oversættelsesvidenskab) i et bevidst forsøg på at undgå at opstille en liste oversættelsesproblemer og løsningsforslag (Bell 1991:61). Efter at have skitseret sin lingvistisk inspirerede model, afprøver han den på sig selv ved at oversætte en tekst, mens han følger modellen: "What follows is a record of the procedure used in moving from source to target language text, by one translator, in the context of decisions made about the original text and the kind of text he would select for the target language text and on one particular occasion" (Bell 1991:61).

Bell deler processen ind i tre faser: 1) analyse af kildeteksten, 2) organisering af de enkelte semantiske repræsentationer, som alle har form af ledsætninger, således at de danner et *integrated schema* og 3) syntese af den ny tekst på målsproget (se model side 9). For hver ledsætning (Bells tekst er et digt – så sætningen falder sammen med en strofe) analyseres der syntaktisk, semantisk og pragmatisk. Den pragmatiske analyse fokuserer på tema-remå, register og formål. Tilsvarende antager Bell, at syntesen foregår på samme tre niveauer, og i begge faser forudser Bell en *frequent structure store* og en *frequent lexis store* i hukommelsessystemet. Visse empiriske undersøgelser støtter denne antagelse af, at der er en særlig stærk forbindelse, og derfor hurtigere aktivering af, højfrekvensord i det tosprogede mentale leksikon (de Groot 1997:38). Bell tilføjer til disse lingvistiske og mentale dimensioner oversætterens eget planlægnings- og idecenter, som han mener aktiveres, når teksten er læst og forstået. Disse funktioner sørger angiveligt for, at oversættelsen foregår som en bevidst og planlagt proces, hvor hensynet til måltekstens læsere overvejes inden selve tekstproduktionen sættes i gang. Dette sker så ved at oversætteren omdanner de lingvistiske former fra

originalteksten til en propositional semantisk enhed og derefter giver teksten form efter målsprogets konventioner. Bell mener således som Seleskovitch, at der sker (eller kan ske) en total frigørelse fra kildetekstens form inden formuleringen på målsproget foretages.

1.1.2.2. Danks & Griffin (1997)

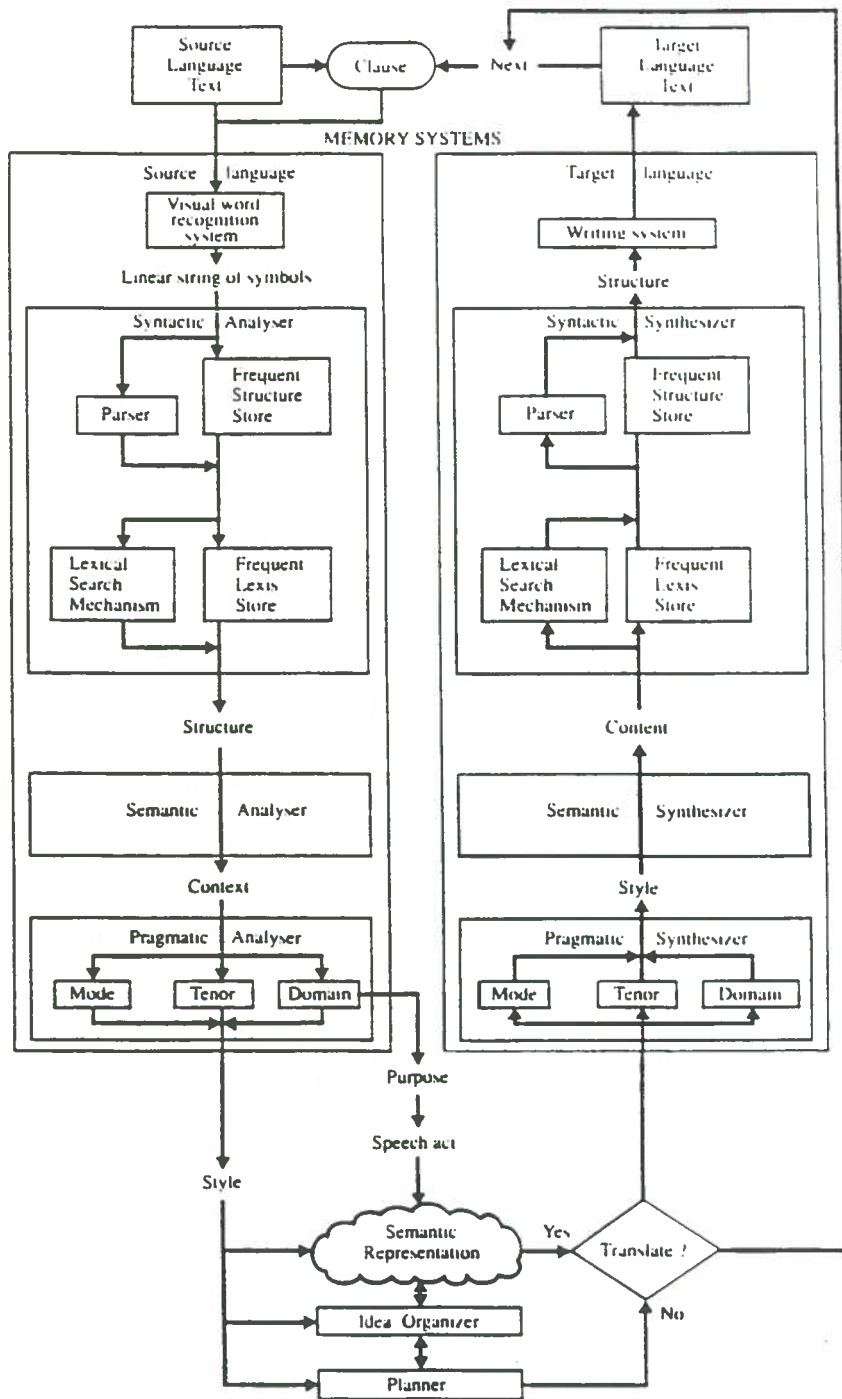
I deres model af oversættelsesprocessen (se side 11) går Joseph H. Danks og Jennifer Griffin ud fra et lidt større antal lingvistiske (og ekstralingvistiske) niveauer, som de mener, oversætteren opererer på i løbet af oversættelsesprocessen. Modellen bygger på den traditionelle psykolingvistiske model af forståelse med inddeling fra mindste til største niveau: ortografisk, leksikalsk, sætningsintern, propositional, tekstbase og situationsmodellen som den mest "hele" repræsentation (Danks & Griffin 1997:174).

Oversætterens baggrundsviden antages at komme ind på alle de niveauer, de opstiller, og effekten af den menes at påvirke hele processen. Oversætteren arbejder sig således angiveligt igennem de forskellige niveauer og ender til sidst med en adækvat måltekst, der gengiver informationen i kildeteksten.

Ligesom Bell (1991:61) gør Danks og Griffin opmærksom på, at processen ikke antages at foregå lineært og sekventielt. Overvejelser om adækvate måltekstrepræsentationer menes derimod at blive foretaget samtidig med forståelsen af kildeteksten – måske beriger de ligefrem forståelsen, og vice versa (Danks & Griffin 1997:174). Danks og Griffins model inkorporerer også en entitet, som de kalder 'evaluering', hvorunder også oversætterens intentioner og brugerens behov placeres. Dette svarer omtrent til Bells planlægnings- eller idecenter.

Danks og Griffin anfører, at den skitserede processing svarer til den interaktive proces, som jf. megen psykolingvistisk forskning foregår ved læsning og lytning (Danks & Griffin 1997:174). Således fokuserer Danks og Griffin (og de øvrige vertikale modeller) på lighederne med de generelle kommunikative processer, som har været studeret i psykolingvistik, dvs. læsning, lytning, skrivning og tale.

Figur 3. Bell (1991)

Bells vertikale model af oversættelsesprocessen (1991:59).

Danks og Griffin nævner ikke nogen empiriske resultater af oversættelsesforsøg til støtte for modellen³, men antager at de resultater, der findes i f.eks. læsning og lytning kan overføres (i hovedtræk) til oversættelsesprocessen. De gør selv opmærksom på, at det konkrete forløb af de processer, der er involveret i oversættelse, ikke uden videre kan antages at være identiske med forløbene i andre former for tekstprocessing. Tidsfaktorerne og delprocessernes integration i hele processen er således stadig så godt som ikke undersøgt kvantitativt.

1.2. Modeller af hukommelse

1.2.0. Indledende bemærkninger

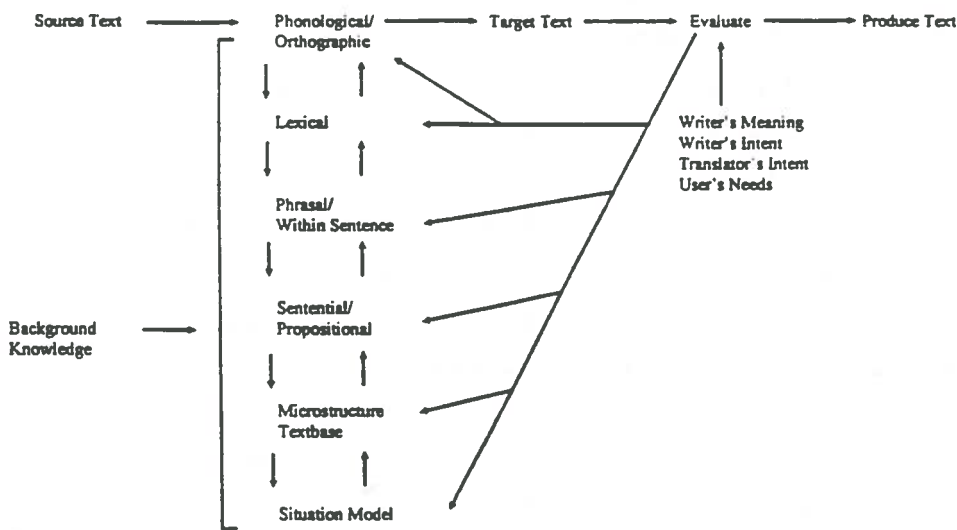
Fordi sprog er lineært struktureret, har læsere eller lyttere brug for at kunne gemme midlertidige og endelige produkter af deres sprogbehandling, mens de konstruerer og integrerer ideer fra strømmen af ord i en tekst (van Dijk og Kintsch 1983 i Carpenter m.fl. 1994:1078). Dette forhold gør hukommelsesfunktionerne helt central for al sprogbehandling, der foregår i menneskets hjerne, og derfor også som udgangspunkt for oversættelse.

Menneskets hukommelsessystem har været (og er stadig) genstand for megen eksperimentel undersøgelse i psykologien. De første empiriske modeller kom i slutningen af 50'erne, og hukommelsesforskningen må således siges at være mere udviklet end den empiriske oversættelsesforskning (som kan dateres til 1986-87).

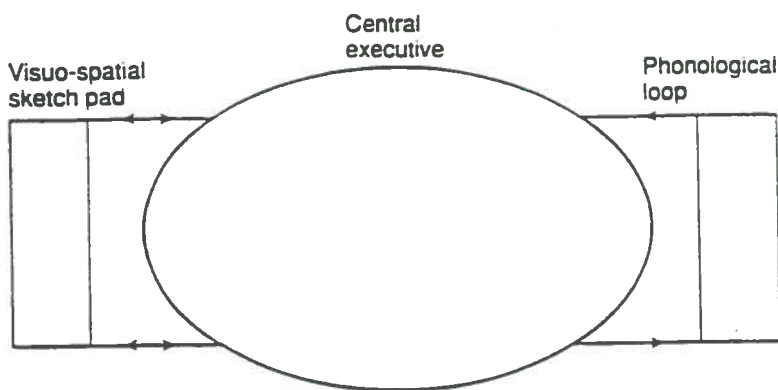
En af de grundlæggende antagelser om vores hukommelse, er at vi har en kortids- og en langtidshukommelse. Under sprogproduktionen eller sprogreceptionen antages viden om bogstavformer, ordformer, ordbetydninger, viden om syntaks, om forfatteren osv. at blive hentet fra langtidshukommelsen og ind i korttidshukommelsen. I langtidshukommelsen er angiveligt også, når vi læser, vores indre model af, hvad teksten indeholder (som den danske læseforsker Carsten Elbro kalder vores "foregribelse", Elbro 1984:59), hvoraf det, som jeg senere skal omtale som specialiseret baggrundsviden eller LSP, er en del.

³ De nævner at flere forsøg har været gennemført, bl.a. Shreve, Schäffner m.fl. (1993), men resultaterne omtales ikke i artiklen.

Figur 4. Danks & Griffin (1997)

Figur 5. Baddeley & Hitch (1974)

Øverst: Danks og Griffins vertikale model af oversættelsesprocessen (1997:174).
 Nederst Baddeley og Hitches model af korttidshukommelsen gengivet i Baddeley (1993:154).

1.2.1. Korttidshukommelse

Forskningen i menneskets hukommelsessystem har været domineret af opfattelsen af korttidshukommelsen som en strukturel entitet, hvor hukommelsens begrænsede lagerkapacitet har været i fokus (Klatsky, 1980 i Carpenter, Miyake & Just, 1994:1076). Korttidshukommelsens primære rolle blev således tidligere anskuet som passiv opbevaring af uforarbejdede sanseindtryk, og den informationsbearbejdning, der sker under tekstforståelsesprocessen, blev ikke tildelt megen opmærksomhed (Carpenter m.fl. 1994:1075).

Betegnelserne korttids- og langtidshukommelse skyldes psykologen Donald Broadbent (1958), som argumenterede for, at der fandtes to separate hukommelsessystemer, som virkede efter forskellige principper (Baddeley 1995:153). I tiåret, der fulgte, dokumenterede mange undersøgelser antagelsen om de to hukommelsessystemer (Baddeley 1995:153). I 1968 offentliggjorde Atkinson og Shiffrin således en model⁴ (den 'modale' model jf. Baddeley 1993:153), hvor de kombinerede Broadbents ide om korttidshukommelsens begrænsede kapacitet med hans ide om den begrænsede kapacitet i vores *attentional system* (de processer, hvorigennem vi kontrollerer og dirigerer vores opmærksomhed) i en enkelt *buffer*. Dette var en meget indflydelsesrig model, som betonedede korttidshukommelsens begrænsede lagringskapacitet.

Senere modeller af korttidshukommelsen byggede mere på den bearbejdning, der sker når vi forstår, og ikke blot på opbevaring af information (Barnard, 1985; Cowan, 1988; Monsell, 1984; Schneider & Detweiler, 1987 i Carpenter m.fl. 1994:1076), men alle betonedede stadig 'lagerfunktionen' som den primære funktion for korttidshukommelsen, og de fleste bibeholdt som den centrale ide den begrænsede tid og den afgrænsede størrelse, hukommelsen antages at have: deraf betegnelsen *korttidshukommelse* (Carpenter m.fl. 1994:1076). Således også Carsten Elbro⁵, der i sin bog om læseudvikling (1984) fremhævede tre væsentlige faktorer, som han mente, betinger det arbejde, der kan foregå i korttidshukommelsen:

⁴ Gennemgangen af denne model er baseret på sekundærlitteratur, Baddeley (1993), da jeg ikke har haft adgang til Atkinson og Shiffrins originale materiale.

⁵ Jeg er ikke bekendt med Elbros opfattelse af korttids- eller arbejds hukommelse anno 1999, men anvender hans 1984- fremstilling, fordi den er velegnet til at trække nogle centrale problemstillinger op.

- 1) Korttidshukommelsen sætter grænser for, hvor megen ydre information, man kan opbevare, indtil den er bearbejdet.
- 2) Korttidshukommelsen er følsom for distraktion (nye hukommelsesopgaver).
- 3) Korttidshukommelsen begrænser den del af ens viden, forestillinger m.m., som man kan fastholde på samme tid. Man kan f.eks. ikke frit skifte synsvinkel på det stof, man er opmærksom på, uden at den gamle synsvinkel tabes for det indre blik (Elbro 1984:62).

Alle disse punkter vedrører korttidshukommelsens 'følsomhed'.

1.2.2. Korttids-arbejdshukommelse

Tidlige psykologiske undersøgelser påpegede nødvendigheden af at videreudvikle Atkinson og Shiffrins modale model, hvor korttidshukommelsen blev opfattet som udelukkende bestående af ét 'lagerrum' (*a unitary buffer*, jf. Carpenter m.fl. 1994:1076). Eksperimenter viste nemlig, at patienter med skader på korttidshukommelsen var i stand til fortsat at have en god langtidshukommelses-funktion (Baddeley 1993:153). Hvis disse patienter havde haft en skade, som påvirkede den aktive hukommelse som helhed, ville de også have haft store forstyrrelser i deres daglige kognitive funktioner – hvilket de ikke havde (Baddeley 1993:153).

I 1974 videreudvikledes modellen af den aktive hukommelse således af Baddeley og Hitch (Baddeley 1993:154). I deres model af den aktive hukommelse (se side 11) anskues arbejdshukommelsens primære funktion som værende integration og koordinering af information fra to "slavesystemer", som benævnes henholdsvis *the visuo-spatial sketchpad*, som fastholder og manipulerer visuel information, og *the phonological* (eller *articulatory*) *loop*, som fastholder fonologisk information. Korttidshukommelsens "centralnerve" er ifølge Baddeley et kontrolsystem, som benævnes *the central executive*. Denne centralnerve mener Baddeley og Hitch forbinder informationerne fra de to slavesystemer med langtidshukommelsen (Baddeley 1993:154 i Baddeley & Weiskrantz 1993).

The central executive i Baddeley og Hitchs model involverer ikke opbevaring af information, da denne funktion varetages af 'slavesystemerne'. Baddeley mener, arbejdshukommelsens lagerkapacitet spiller en underordnet rolle, og at den væsentligste rolle er de processer, hvorigennem vi kontrollerer og dirigerer vores opmærksomhed (Baddeley 1993:168). Han udelukker dog ikke, at den midlertidige opbevaring af information er væsentlig for arbejdshukommelsen: "...although the central executive may be primarily attentional in nature, temporary storage is an absolutely essential feature of the working memory system as a whole" (Baddeley 1993:168). Betegnelsen arbejdshukommelse vægter således det forhold højere, at der i den aktive hukommelse, foregår en koordinering og manipulation af sanseindtryk.

Carsten Elbro sætter lighedstegn mellem arbejdshukommelse og korttidshukommelse og definerer dens rolle således: "Ved hjælp af den sammenholder vi tekststumper og sammenligner dem i passende bidder med vores indre model af, hvad teksten indeholder (vores foregribelse). Korttidshukommelsen er altså stedet, hvor teksten og læserens forståelse mødes." (Elbro 1984:59, min understregning) Hvis man med en sådan formulering mener, at det er stedet, hvor forståelsen koordineres, må beskrivelsen svare omtrent til Baddeley og Hitchs model.

1.2.3. Langtids-arbejdshukommelse

En ny teori om en arbejdshukommelse, der er baseret på lagring i langtidshukommelsen, (Ericsson & Kintsch 1995, i det følgende benævnt LT-WM teorien) afviser imidlertid, at det forhold at læseren ikke er i stand til at fastholde al nødvendig information i korttidshukommelsen under læsningen, altid skulle være en barriere for forståelse.

Udgangspunktet er, at de traditionelle modeller af korttids-arbejdshukommelse (i det følgende benævnt ST-WM), der involverer midlertidig opbevaring af information, ikke kan forklare eksperterers præstationer i aktiviteter som f.eks. skak, hovedregning, medicinsk diagnosticering og tekstforståelse. Ericsson og Kintschs teori er baseret på en videreudvikling af van Dijk og Kintsch (1983) og Chase og Ericssons *skilled memory theory* (1982). En rutineret persons præstation er iflg. den ny teori (se model side 16) baseret på sekvenser af mentale repræsentationer (el. "slutprodukter af processing"), som lagres i

langtidshukommelsen, og som bliver holdt direkte tilgængelige ved hjælp af markører i korttidshukommelsen (Ericsson & Kintsch 1995:211).

Teorien antager således, at når information een gang er blevet fortolket og organiseret i langtidshukommelsen, så kan den meget hurtigt (omkr. 400 ms.) hentes frem ved hjælp af genindsatte semantiske genkaldelsesmarkører⁶ (*reinstated semantic retrieval cues*) i korttidshukommelsen (Ericsson & Kintsch 1995:212).

Bellissens og Denhière (1999) har afprøvet Ericsson og Kintschs model, og i deres forsøg viste det sig, at modellen kunne forklare deres resultater. Forstyrrelser af tekstlæsning forårsagede nemlig ikke forståelsesproblemer, men havde kun havde en signifikant effekt på læsningen af den første sætning af den efterfølgende tekst (Bellissens & Denhière 1999:12). Forståelsesopgaven var i de eksperimenter, Bellissens og Denhière rapporterer, læsning af meget korte tekster og ja/nej svar på forståelsesspørgsmål. De afhængige variable var samlet læsetid, læsetid af den første sætning efter en afbrydelse (præsentation af en urelateret tekst) og fejlprocenter i svarene.

Bellissens og Denhière nævner endvidere til støtte for LT-WM teorien, at resultater fra en lang række neuropsykologiske studier er i overensstemmelse med denne fortolkning af hukommelsesfunktionerne (McCarthy & Warrington 1994 i Bellissens & Denhière 1999:13). McCarthy og Warrington (1994) har angiveligt påvist følgende:

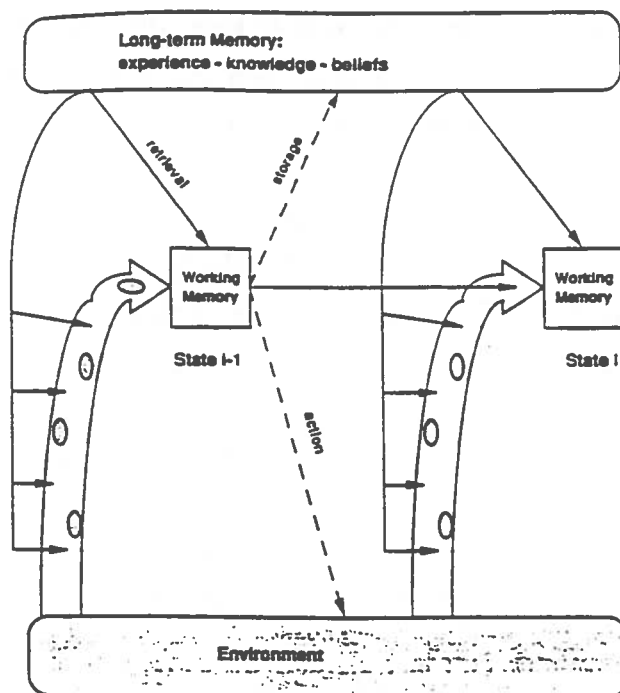
- Korttidshukommelsen fungerer ikke som indgang til langtidshukommelsen
- Korttidshukommelsen er ikke en del af generel sproglig problemløsning
- Ordret hukommelse af sprog er ikke nødvendig for forståelse (Bellissens & Denhière 1999:13)

Synspunktet er her angiveligt, at korttidshukommelsen fungerer som en slags *backup*, når ekstra kognitive operationer skal sættes i værk for at forstå en tekst (Bellissens & Denhière 1999:13).

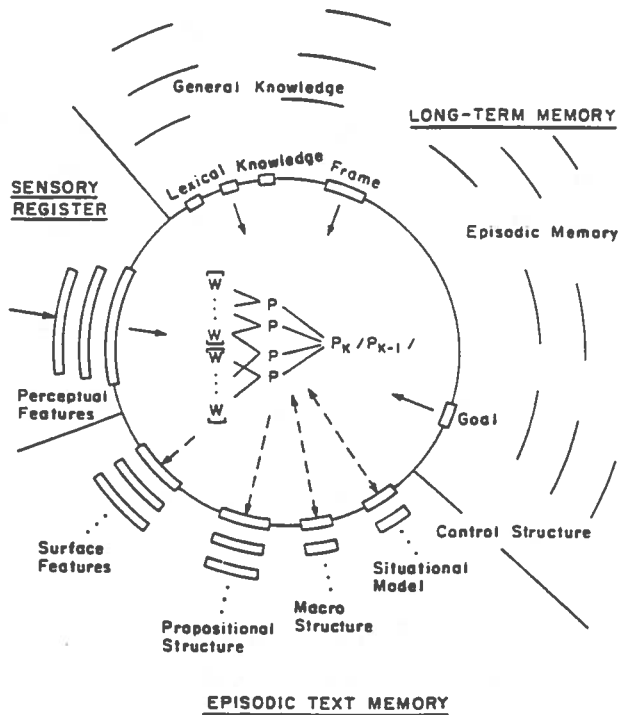
Det ny ud fra dette synspunkt er således, at aktivering af viden fra langtidshukommelse ikke anses for afhængig af korttidshukommelsens begrænsede lagrings- eller aktiveringskapacitet, men som fungerende

⁶ Jeg har valgt konsekvent at oversætte 'retrieval' med 'genkaldelse'.

Figur 6. Ericsson & Kintsch (1995)

Figur 7. van Dijk & Kintsch (1983)

Øverst: Ericsson og Kintschs model (1995:222) af samspillet mellem mentale tilstande, der følger efter hinanden, langtidshukommelsen og omgivelserne. De store pile repræsenterer konstruktionsprocessen, som resulterer i den endelige, bevidste, repræsentation i korttidshukommelsen. Cirklerne er hukommelsesbuffere. Nederst: van Dijk og Kintschs model af tekstforståelse (1983:347). Cirklen repræsenterer arbejds hukommelsen og P står for proposition.

uafhængigt af korttidshukommelsen, at langtidshukommelsen ikke er en passiv opbevaring af alle vores erindringer, men en aktiv hukommelse, og at sprogforståelse generelt ikke er underlagt eller afhængig af korttidshukommelsens funktioner, og som noget helt centralt: at fortolkning af sanseindtryk sker i langtidshukommelsen.

LT-WM teorien afviser ikke, at der findes en korttidsarbejdshukommelse, og at denne har begrænset kapacitet, men det antages, at den midlertidige aktivering af information gør store mængder af struktureret information lagret i langtidshukommelsen tilgængelig for læsere, forudsat at de har den rette baggrundsviden (Bellissens & Denhière 1999:3). Ericsson og Kintsch gør i denne forbindelse opmærksom på, at de mener, deres model er i overensstemmelse med Fischer og Glanzer (1986) og Baddeleys *articulatory loop* (Ericsson & Kintsch 1995:239).

1.2.4. Implikationer for forståelsesprocessen

Ved en sammenligning af ST-WM modellen og LT-WM modellen må der tages hensyn til, hvilken konkret funktion, man vil undersøge. Det første skridt må derfor her være at forsøge at afgøre, hvilken indflydelse korttidsopbevaringen af information (sanseindtryk) kan tænkes at have i forståelse af tekster, idet det er denne opbevaring eller fastholdelse af information, som angiveligt vanskeliggøres i mere komplekse processingsopgaver. Dernæst må det undersøges, hvilken indflydelse det kan tænkes at have på oversættelse.

Sprogreception er antageligt det, der sker når en sprogbruger analyserer et tekstsegment og konstruerer en mental repræsentation, dvs. et udsnit af verden som svarer til det stykke diskurs, han eller hun bliver præsenteret for i skrift eller tale (Garnham 1985: 15). De delkompetencer, der indgår i sprogreception er evnen til at aktivere leksikon (*lexical access*), evnen til at genkende ord (*word recognition*), evnen til at analysere syntaktiske strukturer (*parsing*) og evnen til at udlede mening på ytringsniveau (*message level*) (Garnham 1985: 15).

Psykolingvister har stillet to grundlæggende spørgsmål om, hvordan processerne på de forskellige niveauer fungerer: 1) Hvornår starter syntaktiske og pragmatiske analyser af en tekstsekvens, og 2) fungerer analyserne på de lavere niveauer (leksikon og syntaks) uafhængigt af

viden fra højere niveauer, eller kan information 'flyde tilbage gennem systemet'? (Garnham 1985:183). I 70'erne demonstrerede Marslen-Wilson (1973, 1975, 1976), at syntaktiske og semantiske analyser i lytning foretages inden ledsætningsgrænsen (Garnham 1985:185). Hans eksperimenter afviste således hypotesen om, at syntaktisk og semantisk processing først sker ved ledsætningsgrænsen, og han argumenterede for, at hans resultater støttede en interaktiv model af sprogprocessoren (Garnham 1985:185). Hermed syntes den serielle eller 'autonome' model⁷ at være afvist, selv om ingen fuldstændig model af den interaktive processing forelå (Garnham 1985:189). Mange eksperimenter har siden peget i retning af, at der sker en interaktion mellem niveauerne i sprogprocessing, især har man peget på det forhold, at højere niveauer har indflydelse på ordgenkendelse og *parsing* (Garnham 1985:204).

1.2.4.1. van Dijk & Kintsch (1978, 1983)

Den mest indflydelsesrige model af tekstforståelse har nok været Kintsch og van Dijks model fra 1978 (*the construction-integration model*. Se f.eks. Carroll 1994:169; Harley 1995:233-235), som blev videreudviklet i 1983. I deres 1983 version af modellen (se side 16) diskuterer forfatterne to faktorer i hukommelsen, som de mener er væsentlige for en model af tekstprocessing, nemlig 1) lagerkapaciteten, som er begrænset til et meget lille antal entiteter eller *chunks* (disse har form af propositioner ifølge van Dijk og Kintschs teori) og 2) betingelserne for, hvad der kan 'hentes frem' fra hukommelsen (van Dijk & Kintsch 1983:335). Disse betingelser afhænger af de ovenfor nævnte genkaldelsesmarkører, og hvor velstruktureret et hukommelsessystem disse giver adgang til (van Dijk & Kintsch 1983:336). Kintsch og van Dijk argumenterer for, at tekstforståelse per definition fører til dannelse af velstrukturerede genkaldelsessystemer, og derfor til en god hukommelse (van Dijk & Kintsch 1983:336).

I deres 1978 model blev det antaget, at vi ikke processer alle propositioner i selv korte tekstafsnit på én gang⁸, men at vi arbejder os

⁷ Bl.a. Forster (1979) argumenterede for, at processing på de forskellige niveauer foregik serielt og uafhængigt af hinanden.

⁸ En proposition kan defineres som et prædikat + et eller flere argumenter. Et prædikat udtrykkes sædvanligvis ved hjælp af et verbum, et adjektiv eller en konjunktion. Argumenter udtrykkes i reglen som et substantiv eller et pronomen. Argumenterne

gennem en tekst i cyklusser på mellem 6 og 12 propositioner (van Dijk & Kintsch 1983:351). I hver cyklus registreres de overlappende argumenter i propositionerne automatisk. Hvis der ikke er nogen overlapning mellem en proposition, der læses, og den der allerede er i arbejdshukommelsen, må mere tidskrævende processer såsom inferenser og tilbagevenden til det læste materiale udføres. Dette ændres i 1983 modellen til, at alle ord processes *on-line*, dog sådan at komplekse propositioner stadig antages at blive integreret cyklisk (van Dijk & Kintsch 1983:351). Korttidshukommelsen eller arbejdshukommelsen blev i 1978 antaget at fungere som en *buffer*, som lagrer de tilstrømmende informationer.

I deres 1983 model argumenterer van Dijk og Kintsch stadig for, at korttidshukommelsen har en central placering, men de lægger luft til ideen om, at det kun drejer sig om begrænset lagerkapacitet, idet de foreslår et 'grænseområde', hvor kontrolsystemet angiveligt opererer uden kapacitetsbegrænsninger: "We suggest that the central processing unit in Figure 10.1 consists of an active, conscious, but strictly capacity-limited core, and a boundary area containing the control system where memory structures affect processing in the core without being directly conscious and without being subject to capacity limitations. Knowledge structures beyond that boundary, that is, beyond the active macropropositions, frames and goals, can participate in discourse processing only if they are successfully retrieved" (van Dijk & Kintsch 1983:351). Iflg. denne teori hænger begrænsninger i kapacitet angiveligt sammen med, om processen foregår bevidst eller ubevidst.

Til støtte for at inkludere korttidshukommelse i modellen af tekstforståelse nævner van Dijk og Kintsch en række forsøg, bl.a. Daneman og Carpenter (1980), Jarvella (1971, 1979), Glanzer m.fl. (1981), Levelt og Kelter (1982), som dog alle er forsøg/observationer af ordret hukommelse (van Dijk & Kintsch 1983:353,354). Til støtte for deres teori om, at vores hukommelse primært lagrer propositioner, nævner de Fletcher (1981), som har testet 1978 modellen med flere forskellige målinger, bl.a. *cued recall*, genkendelse af ord og reaktionstider i en forsøgsopstilling, hvor informanten blev afbrudt i sin læsning for at udføre en hukommelsestest (van Dijk & Kintsch 1983:354).

opfattes i følge denne teori som det, propositionen handler om, og prædikaterne er det, der siges om argumenterne (Carroll 1994:163). To tekstsekvenser kan således bestå af

I følge begge modeller har tekster både en mikrostruktur og en makrostruktur. Mikrostrukturen er et netværk af forbundne propositioner, og makrostrukturen er de højere niveauer. Relevante *schemata* aktiveres parallelt fra langtidshukommelsen og makrostrukturene eller makrostrategierne udfører operationer såsom at slette mikropropositioner fra hukommelsen, opsummere propositioner og konstruere inferenser. Modellen antager således, at de væsentligste propositioner i en tekst gemmes i arbejdshukommelsen undervejs.

1.2.4.2. Fischer & Glanzer (1986)

Fischer og Glanzer har i en række forsøg undersøgt sammenhængen mellem kohæsion og tekstforståelse. I en artikel fra 1986 rapporterer Fischer og Glanzer fire forsøg, hvor korttidsopbevaringen af information under processing af det de kalder 'kohæsionsmarkører', dvs. f.eks. anaforisk reference og konjunktioner, er undersøgt. Læsetider for forskellige betingelser blev målt, og resultaterne viste, at såkaldte afhængige sætninger blev læst hurtigere end de uafhængige, når læsningen ikke blev forstyrret af distraherende opgaver. Når læsningen derimod blev afbrudt, blev de uafhængige sætninger læst hurtigst (Fischer & Glanzer 1986:448). Grunden til at den uafhængige sætning i normal tekstlæsning tager længere tid, er at læseren skal forbinde indkommende tekst til den repræsentation, som han er ved at konstruere. Forbindelsen mellem to sætninger er angiveligt mindre tydelig i den uafhængige betingelse (Fischer & Glanzer 1986:457), og derfor må læseren læse, som om han startede forfra, hvilket tager længere tid.

Disse forsøg viste endvidere, at der i korttidshukommelsen gemmes specifik information, som løser disse relationer i teksten. Hvis korttidshukommelsen ikke forstyrres, vil sammenkædningen af tekstens relationer skride frem automatisk og effektivt. Men hvis derimod korttidshukommelsen tømmes for dens indhold, f.eks. af en distraherende testopgave, så forstyrres læsningen. Effekterne af denne forstyrrelse afhænger af tekstens krav til sammenkædning af relationer (Fischer & Glanzer 1986:431).

Informanterne var 40 universitetsstuderende, der blev testet i en læsesituation, hvor de læste sætning for sætning og selv skulle trykke

samme antal ord, men have forskelligt antal propositioner.

mere tekst frem på en computerskærm. Efter læsningen skulle de svare på sand/falsk spørgsmål (Fischer & Glanzer 1986:437-39). Afbrydelserne ind imellem læsningen var f.eks. at læse fire udsagn, som ikke havde forbindelse til den oprindelige tekst. Med henblik på at teste læsningen af kohæsiionsmarkører var teksterne som nævnt delt op i uafhængige og afhængige sætninger. (Fischer & Glanzer 1986:437-39).

I artiklen fra 1986 konkluderer Fischer og Glanzer, at deres resultater er i overensstemmelse med Clark, 1977; Haviland og Clark, 1974 (givetnyt teori, se nedenfor) og Kintsch og van Dijk 1978 (Fischer & Glanzer 1986:458).

1.2.4.3. Daneman & Carpenter (1980)

Problemer med afkodning, ordmening og med at hente relevant viden frem og konstruere de rette inferenser skulle i teorien alle lede til vanskeligheder med automatikken i forståelsen af tekster. Daneman og Carpenter (1980) har målt arbejdshukommelsen med henblik på at undersøge dette. De præsenterede i en række forsøg informanter for uafhængige sætninger, som ikke havde nogen forbindelse til hinanden, og som informanterne skulle forstå for senere at svare på forståelsesspørgsmål, og så skulle informanterne huske så mange af det sidste ord i sætningerne som muligt (Carpenter m.fl. 1994:1075).

Antallet af de ord, der blev husket, blev benævnt *reading span*. *Reading span* korrelerer angiveligt med forståelsestests og med evnen til at svare på indholdsspørgsmål om en tekst (Ericsson & Kintsch 1995:227). Nogle af spørgsmålene krævede, at læserne skulle angive antecedenten eller referenten til et pronomen i teksten. Læsere med højt *reading span* gav korrekte svar uanset tekstafstanden mellem de to koreferente størrelser, mens læsere med lavt *reading span* gav mindre korrekte svar, og fejlprocenten steg her i takt med, at tekstafstanden mellem de pågældende relationer i teksten blev øget (Ericsson og Kintsch 1995:227) Daneman og Carpenter (1980) fandt i retrospektive rapporter fra informanterne tegn på, at de forsøgte at indsætte associationer mellem de sidste ord i sætningerne, såvel som tegn på, at de forsøgte at rekonstruere sætningen på basis af en global mening, de havde udledt (Daneman & Carpenter 1980:457 i Ericsson & Kintsch 1995:227)

Carpenter og Just (1980, 1983) udviklede på baggrund af forsøg som disse en simuleret læsemodel, som de kaldte CC READER (for *capacity*

constrained), hvor det antages, at det er en fælles ressource, nemlig aktivering, der formidler såvel fastholdelse af information som den gradvise integration af informationen (Carpenter 1994:1089).

Det antages i denne teori, at de lagrings- og integrationsoperationer, som udgør forståelse, kan udtrykkes som fastholdelse og manipulering af aktivering (Carpenter 1994:1091). Operationelt defineres kapacitetsbegrænsningerne som den højest mulige mængde aktivering, systemet i alt har til rådighed for udførelsen af fastholdelse og processing af information. Der skal således foregå en deling af kapaciteten mellem fastholdelsesoperationer og processingsoperationer (Carpenter 1994:1091). Dette kan angiveligt medføre vanskeligheder med forståelsen, hvis læsningen af et vanskeligt segment kræver mere aktivering end læseren har til rådighed. I så fald skal der ske end omfordeling af ressourcer, som angiveligt medfører øget tidsforbrug og glemsel:” First, the deallocation of the activation to computation can slow down processing by increasing the number of cycles required for an element to reach the threshold. Second, the deallocation of activation to the maintenance of earlier elements induces forgetting because the activation levels of some of the elements are continuously decremented with each new cycle of processing that exceeds the activation quota” (Carpenter 1994:1091, mine understregninger).

Baddeley (1993) har vurderet, at Daneman og Carpenters model er i overensstemmelse med Baddeley og Hitchs model af arbejdshukommelsen, men han påpeger, at der er et problem med at blande undersøgelsen af hukommelse, dvs. lagring af information, og processing sammen, fordi sådanne undersøgelser vægter ’lagringsfunktionen’ for højt (Baddeley 1993:167).

1.2.4.4. Sammenfatning af forståelse

Van Dijk & Kintsch (1983) var en videreudvikling af traditionelle hukommelsesmodeller med inddeling i korttidshukommelse og langtidshukommelse. Ifølge det traditionelle ST-WM synspunkt kan hukommelsessystemet i grove træk beskrives som Elbro (1984): ”Der er en ultrakort opbevaring af uforarbejdede sanseindtryk; der er en kortvarig hukommelse for den umiddelbare fortolkning af disse sanseindtryk (en korttidshukommelse); og der er en langtidshukommelse, som indeholder alt hvad vi ved og erindrer” (Elbro 1984:59, men henvisning til Dalby m.fl., 1983, kap 9). Det er spørgsmålet om ’den umiddelbare fortolkning’,

som er det centrale i debatten om modellerne. Videreudviklingen i van Dijk & Kintsch (1983) består i, at de opererer med et grænseområde, hvor processingen foregår ubevidst og ikke er underlagt kapacitetsbegrænsninger. Men de opererer stadig med en korttidshukommelse, eller hukommelses**buffer**e med en begrænset lagerkapacitet, hvor antallet af entiteter (*chunks*) er afgørende. Hvis mere information kan indsættes i en *chunk* som et resultat af en persons forkundskaber, vil hukommelsens effektive kapacitet i følge van Dijk og Kintschs model udvides. Kapaciteten i Baddeleys *articulatory loop*, som i hans model udfører lagringsfunktionen, antages at derimod påvirkes af fonologisk lighed og ordlængde (Baddeley 1993:166). I van Dijk og Kintschs model anskues den aktive koordinering og integration af information således, hverken som det antydes i Baddeley og Hitchs *central executive* eller i Carpenters deling mellem fastholdelsesoperationer og integrering af information. Det er i van Dijk og Kintsch (1983) makrostrukturer i grænseområdet, der udfører operationer såsom at slette mikropropositioner fra hukommelsen, opsummere propositioner og konstruere inferenser. *Bufferne* indeholder resultaterne af disse processer, der foregår mellem *inputtet* og den mentale eller kognitive repræsentation.

I Ericsson & Kintsch (1995) er det ovennævnte grænseområde dominerende, og korttidshukommelsen antages ikke længere at være væsentlig for "normal" tekstforståelse. Ifølge LT-WM synspunktet må hukommelsessystemet således kunne beskrives som følger: 1) en ultrakort opbevaring af sanseindtryk (korttidshukommelsen) og 2) kognitive eller mentale repræsentationer, der kan lagres i langtidshukommelsen, 3) *hukommelsesbuffer*e, som gør integrationen af information mulig 4) markører i korttidshukommelsen, der muliggør aktivering af information i langtidshukommelsen og endelig 5) en langtidshukommelse, der indeholder alt hvad vi ved og erindrer.

LT-WM teorien og teorierne baseret på forskelle i korttidshukommelsens kapacitet (Carpenter m.fl.) afviger fra hinanden i deres forudsigelser om lagring i langtidshukommelsen og de individuelle forskelle, som gør processing og lagring i langtidshukommelsen lettere (Ericsson & Kintsch 1995:227). Ifølge 'kapacitetsteorierne' er fastholdelsen af ord i *reading span*-testen udelukkende baseret på aktivering i korttidshukommelsen. Baddeley (1986) afskar i en modificeret version af *reading span*-testen informanterne fra at bruge de

ovennævnte hukommelsestrategier for bedre at kunne svare rigtigt ved ikke at fortælle dem, hvad de skulle efter læsningen. Baddeley fandt i sit forsøg en tilsvarende korrelation som i Carpenter og Daneman forsøgene (1980), hvilket angiveligt skyldtes, at informanterne havde holdt store mængder information i hukommelsen (Ericsson & Kintsch 1995:228). I følge LT-WM teorien er dette kun muligt, hvis informationen lagres i langtidshukommelsen.

Helt præcist hvordan forskelle i præstationer i tekstlæsning skal forklares kan ikke afgøres her, men fortolkningen af sanseindtryk må under alle omstændigheder antages at have en konceptuel form, ikke en ordret form. Hvorvidt denne fortolkning skal sendes op i korttidshukommelsen og fastholdes med henblik på videre integration med ny information eller ej, må være et andet springende punkt. I følge van Dijk og Kintsch (1978, 1983) og Ericsson og Kintsch (1995) danner denne repræsentation under alle omstændigheder udgangspunkt for den videre processing af teksten. I følge Kintsch og Ericsson (1995) forbliver selve meningsrepræsentationen i langtidshukommelsen, mens der i korttidshukommelsen indsættes nogle semantiske genkaldelsesmarkører, der giver adgang til langtidshukommelsen på mindre end ½ sekund. Hvis dette sidste er korrekt, kan belastningen på korttidshukommelsen ikke antages at være særlig stor i almindelig tekstlæsning og tekstforståelse.

Implicit i LT-WM teorien må således være to faktorer, nemlig enten 1) at teksters overfladeform indeholder sproglige 'kohæsiionsmarkører', som forbinder tekstens segmenter med hinanden under læsning, og dermed muliggør at læseren hurtigt kan foretage anaforiske og logiske sammenkædninger mellem sætninger, der følger efter hinanden (se Fischer og Glanzer 1986 ovenfor) eller 2) at læseren ved hjælp af sin baggrundsviden kan bygge en tekstrepræsentation, som *guider* læsningen af resten af teksten. Således påpeger også Ericsson og Kintsch (1995:230), at når en tekst er svær eller dårligt skrevet, eller når læseren mangler adækvat baggrundsviden, så må læseren først danne en pålidelig genkaldelsesmarkør, hvilket kan være en svær problemløsnings-opgave i sig selv: "If the text comprehension processes fail to generate a coherent text representation, for example, when the text is difficult or poorly written or when the reader lacks the domain knowledge for an adequate situational understanding, then the retrieval structures that provide access to this large amount of information are not in place, or rather, are incomplete, and reinstatements may involve time- and resource-

consuming searches. In such cases, the reader must first generate an appropriate retrieval cue, which can be a difficult problem-solving task in itself”(Ericsson og Kintsch 1995:230, min understregning)

Hvorvidt hukommelsesmekanismerne fungerer som ovenfor beskrevet eller ej, må siges at være afhængig af tekstens krav til fagspecifik viden, den konkrete processingsopgave, tekstens ”kohæsiionsgrad”, dvs. i hvor høj grad dens elementer er forbundne med hinanden, hvilket måske har at gøre med dens syntaktiske kompleksitet/grad af syntaktisk flertydighed.

1.2.5. Har hukommelsesmodellerne betydning for oversættelsesprocessen?

1.2.5.0. Generel diskussion

Det er jf. ovenstående modeller af oversættelsesprocessen en almindelig antagelse, at oversættelse involverer en relativt grundig forståelse af kildeteksten. Krings konstaterede i sin undersøgelse fra 1986, at oversættere kunne have forskellige globale strategier til løsningen af oversættelsesopgaven, herunder flere forskellige læsestrategier. Han bemærker, at en af forsøgspersonerne ikke læste teksten, eller endsige dele af den, inden hun begyndte at oversætte, og at denne strategi også kan konstateres hos professionelle (Krings 1986:178). Oversættelse uden forudgående tekstlæsning er ikke sjældnen hos professionelle, der enten angiver tidsfaktorer eller rutine som årsag til ikke at læse teksten igennem (jf. bl.a. Shreve, Schäffner m.fl. 1993). Af de personer, der foretog en egentlig tekstlæsning forud for oversættelsen, kunne Krings konstatere, at der var to forskellige tendenser: én gruppe ønskede blot en global forståelse inden oversættelsen påbegyndtes, og vendte derefter tilbage til løsningen af såvel receptions- som produktionsproblemer, mens en anden gruppe forsøgte at afklare alle forståelsesproblemer, inden de gik i gang med at oversætte (Krings 1986:179). Krings kaldte den første strategi *sukzessive Abarbeitungsstrategie* (successiv behandlingsstrategi) og den næste *Entlastungsstrategie* (aflastningsstrategi). Han bemærker endvidere, at eftersom ikke alle receptionsproblemer typisk opdages i første omgang, og at også formuleringsproblemer giver anledning til brug af ordbøger, da vil ’aflastningsstrategien’ i reglen føre til, at brugen af ordbøger opsplittes i to forløb. Derimod vil med den ’successive behandlingsstrategi’ brug af ordbøger blive foretaget sideløbende med

den fremadskridende produktion af oversættelsen (Krings 1986:179). Valget mellem disse to eller tre globale strategier vil iflg. Krings afhænge først og fremmest af et samspil mellem tekstens lingvistiske beskaffenhed og oversætterens forudsætninger, men også af individuelle præferencer hos oversætteren (Krings 1986:179). Således vil angiveligt en 'aflastningsstrategi' blive valgt, hvis oversætteren har mange forståelsesproblemer (Krings 1986:179).

I en undersøgelse af mundtlig oversættelse af tekster fra 1981 konstaterer McDonald og Carpenter ved hjælp af måling af øjnbevægelser, at læseprocessen i oversættelse ligner den almindelige tekstlæsningsproces, og at oversætteren først forstår og segmenterer teksten, før han/hun aktiverer målsproget (McDonald & Carpenter 1981:231). I det konkrete forsøg skulle tosprogede informanter oversætte engelske tekstsekvenser på 85 ord, hvor fokus var på oversættelsen af idiomatiske udtryk, og på hvorvidt parsingen af idiomerne afspejlede en ord-for-ord oversættelse eller en idiomatisk oversættelse, hvor udtryk som *Mike hit the nail right on the head* blev læst som ét koncept. Informanterne fik besked på at forsøge at oversætte så hurtigt som muligt, mens de læste teksten, de skulle svare på spørgsmål efter læsning af et afsnit, og de blev bedt om at basere oversættelsen på meningen i teksten (McDonald & Carpenter 1981:235).

McDonald og Carpenter delte i en model baseret på deres data oversættelsesprocessen ind i tre faser: 1) en normal læseproces, som inkluderede segmentering af tekst, 2) en fejlrettelses-fase, hvor oversætteren læser segmentet igen og 3) en oversættelsesproces, hvor oversætteren arbejder med de parsede enheder. Denne sidste proces inkluderede individuelle evalueringsmaksimer til bedømmelse af oversættelsernes acceptabilitet (McDonald & Carpenter 1981:240). Denne tredeling ligner Bells inddeling i 1) analyse af kildeteksten, 2) organisering af de enkelte semantiske repræsentationer (som Bell antager er sproguafhængige) og 3) syntese af den ny tekst på målsproget. Der er dog den forskel, at i Bells model fylder forståelsen 2 faser, og han synes at antage, at fejlrettelsen sker i "kontrolcentret", efter syntesen eller formuleringen er påbegyndt, mens McDonald og Carpenter synes at antage, at det er en fase, der foregår inden den leksikalske søgeproces på målsproget påbegyndes. Dette skyldes sikkert, at McDonald og Carpenter fokuserer på potentielle misforståelser, der skal rettes, mens Bell ikke interesserer sig specifikt for dette.

Krings mener, det mest centrale kendetegn ved oversættelse er den vekslen, der foregår mellem søgeprocesser og evalueringsstrategier med henblik på at ækvivalere kildetekstsekvenser med målttekstsekvenser (Krings 1986:401). Hos Krings er forståelsesprocessen derfor kun fremtrædende forbindelse med manglende L2-kompetence. Krings' model afspejler også dette. Hos ham er forståelsesfasen kun med i oversættelse *fra* fremmedsproget (Krings 1986:481).

Under alle omstændigheder vil receptionsfasen generelt være den korteste fase i oversættelsesprocessen, jf. således også McDonald og Carpenter: "According to the model, the actual translation takes place on the second and subsequent passes through a phrase. This consumes much more time than the original reading, interpretation and chunking processes" (McDonald & Carpenter 1981:244).

Lörscher (1991:265) karakteriserer oversættelsesprocessen som en retrospektiv-prospektiv proces. De retrospektive elementer er såkaldt *monitoring* og gentagelser af kildetekst og målttekstsegmenter. I sin søgen efter at gennemføre oversættelsen tilfredsstillende søger oversætteren tilbage til elementer, som han/hun allerede har forstået eller produceret (Lörscher 1991:266). Også for Toury (1995:189) er *monitoring* et centralt begreb, fordi oversætteren hele tiden må overvåge og evaluere "*the discourse transfer*" eller erstatningen af kildeteksten med en målttekst. De retrospektive strategier anvendes dog hos Lörscher kun der hvor oversættelsen ikke forløber automatisk (jf. også Krings 1986, citeret ovenfor). Jf. McDonald og Carpenters eksperiment refereret ovenfor må oversætteren overvåge og evaluere såvel sin egen forståelse af kildeteksten som gengivelsen på målsproget, og derudover må der antages at foregå en evaluering på højere niveauer af syntaks, stil og kommunikativ funktion på målsproget.

I overensstemmelse med McDonald og Carpenters resultater konkluderer Shreve, Schäffner m.fl. i en undersøgelse fra 1993, at informanter der blev bedt om at læse for at oversætte, brugte samme læseforståelses-strategier som informanter, der blot skulle forstå henholdsvis genfortælle teksten (Shreve, Schäffner m.fl. 1993:30). Oversættergruppen oversatte rent faktisk ikke teksten bagefter, men identificerede problemer. Deres konklusion baserer de på det forhold, at alle tre grupper havde aftagende læsetid (de læste ledsætninger, som blev præsenteret én for én), jo længere teksten skred frem. Dette indikerer angiveligt en stigende bekendthed med tekstens indhold og struktur i

løbet af læseprocessen (Shreve, Schäffner m.fl.1993:29). Dog var der også forskelle. Gruppen der skulle læse for forståelse og gruppen, der skulle læse for at oversætte, var længere om at læse teksten end en tredje gruppe, der skulle læse for at genfortælle teksten. Shreve, Schäffner m.fl. forklarer oversætternes længere læsetid med at de forsøgte at løse potentielle problemer i læsefasen jf. Krings' 'aflastningsstrategi' (Shreve, Schäffner m.fl. 1993:29). Senere analyser får dog forfatterne til at argumentere for, at oversætterne har anvendt en 'successiv behandlingsstrategi' (Shreve, Schäffner m.fl. 1993:35). Endvidere viste deres analyser, at der var større individuelle forskelle i oversætternes læsestrategier end det var tilfældet i de andre to grupper (Shreve, Schäffner m.fl. 1993:31).

Efter læsningen skulle informanterne angive problemer i teksten, og disse problemer blev kategoriseret på basis af informanternes angivelser. Oversættergruppen identificerede flere problemer end den gruppe, der bare skulle genfortælle teksten. Oversætterne identificerede problemer på lavere niveauer end den anden gruppe. Antallet af problemer indikeret i hele teksten korrelerede med læsetid for hele teksten. Men dette betød dog ikke, at de sætninger, hvor der var identificeret flest problemer også havde de længste læsetider! (Shreve, Schäffner m.fl. 1993:32). Dette tager forfatterne som udtryk for, at der ikke er en høj grad af sammenhæng mellem identifikation af oversættelsesproblemer og læsetid (s. 33). Dette sidste resultat kan tolkes på flere måder: 1) Der kan være en manglende sammenhæng mellem læsning og forståelse af en kildetekst og tekstens krav til syntaktiske og andre skift i formuleringsfasen 2) Oversætteren kan mangle indsigt i, hvad der udgør et oversættelsesproblem eller 3) Måske kan effekten af et oversættelsesproblem ikke måles lokalt med læsetid inddelt i sætninger, fordi der sker en forskydning af "problemeffekten". Den første tolkning indikerer, at læsning for oversættelse ikke adskiller sig væsentligt fra læsning for forståelse. Konklusionen bliver således, at læsning i oversættelse generelt foregår efter samme principper som læsning for tekstforståelse, men at oversættere til en vis grad under læsning af kildeteksten må antages at være påvirket af oversættelsesopgavens formuleringskrav (Shreve, Schäffner mfl. 1993:34, 35).

Shreve og Diamond offentliggjorde i 1997 en artikel, hvor de gennemgår korttidshukommelsens betydning i tolkning og oversættelse og skitserer et muligt forskningsprogram ud fra nogle hypoteser, de har

om hukommelsen. Shreve og Diamond gør sig her til fortalere for, at fastholdelsen af *the integrity of the linguistic input* er af afgørende betydning for at kognitiv processing på højere niveauer kan aktiveres. Ethvert tab af information, hævder de, ville betyde et forringet signal, og effektiviteten af bearbejdningen på de højere niveauer ville dale (Shreve & Diamond 1997:236).

Artiklen fokuserer først og fremmest på tolkning, sandsynligvis dels fordi hukommelse er vigtigere i tolkning, dels fordi der forligger flere undersøgelser af dette område i tolkning. I denne artikel tager Shreve og Diamond udgangspunkt i Baddeley og Hitches model fra 1974, især i en videreførelse af *the articulatory loop*. Shreve og Diamond mener, at både visuel og fonologisk information ender i *the articulatory loop* (med henvisning til Diamond, De Luca & Kim 1996), og de mener derfor at starten på henholdsvis tolkeprocessen og oversættelse af tekster forløber ens: "There is an early common representation in the same short-term buffer, for example linguistic representation in the phonological loop" (Shreve & Diamond 1997). Al slags lingvistisk information bliver således ud fra dette synspunkt fastholdt og manipuleret i den fonologiske korttidshukommelse. Baddeley selv har anført, at *the articulatory loop* spiller en væsentlig rolle i sprogindlæring (Baddeley 1993:155), men ikke i rutineaktiviteter (jf. Baddeley 1993:156).

Fra tolkeforskning er der angiveligt resultater, der tyder på, at fastholdelsesmekanismerne skal sikre, at signalet forbliver tilgængeligt, indtil efter at langtidshukommelsen har behandlet og returneret informationen, inklusive måltekstsegmentet, til korttidshukommelsen (Gerver 1976 i Shreve & Diamond 1997:236). Shreve og Diamond påpeger, at fastholdelsen af kildetekstsignalet er mindre vigtig i tekstoversættelse, fordi kildeteksten forbliver tilgængelig, og indholdet af de forskellige *buffere* kan genopfriskes ved at læse i teksten igen. Men de betoner samtidig, at tempo og effektivitet i oversættelsesprocessen kan øges, hvis fastholdelsen af information forløber glat: "The speed and efficiency of translation could be increased by the improved operation of rehearsal or other maintenance mechanisms even in this task" (Shreve & Diamond 1997:236).

Shreve og Diamond mener endvidere, at det er usandsynligt at al L1 og L2 information plus baggrundviden er tilgængelig på "arbejdshukommelses-niveau", og derfor må der nødvendigvis foregå en integration af *input*-signalet med indholdet af langtidshukommelsen

(Shreve & Diamond 1997:237-38) I denne forbindelse nævner de Kiralys *intuitive workspace* eller *relatively uncontrolled processing center* (Kiraly 1995:101), som er baseret på Boekaerts (1981) model. Iflg. Kiralys model kommer to forskellige produkter frem fra 'det intuitive arbejdsrum' (dvs. den ubevidste arbejdshukommelse), nemlig spontane oversættelsesforslag og oversættelsesproblemer (Kiraly: 1995:105). Når der ikke kan produceres intuitive oversættelsesforslag, er produktet et oversættelsesproblem, som sendes ned i den bevidste del af arbejdshukommelsen, så en strategi kan vælges med henblik på at forsøge at løse problemet (Kiraly 1995:105). Samspillet mellem korttidshukommelsen og langtidshukommelsen antages af Shreve og Diamond i oversættelse og tolkning at ske ved hjælp af mekanismer som 1) integrerer indholdet i korttidshukommelsen med et lingvistisk/konceptuelt substrat via filtrerings- og aktiveringsprocesser 2) opererer på de aktiverede dele af substratet 3) sender resultatet af operationen til aktive *buffer*e i arbejdshukommelsessystemet til videre processing, hvis dette er nødvendigt (Shreve & Diamond 1997:238).

Iflg. Ericsson og Kintsch (1995) ville disse 'resultater' angiveligt blive lagret i LT-WM og inden for ½ sekund kunne reaktiveres ved hjælp af semantiske genkaldelsesmarkører, forudsat at disse var blevet dannet.

Shreve og Diamond anerkender muligheden af hurtig og effektiv sprogprocessing, men påpeger, at hos personer der ikke har udviklet velstrukturerede og pålidelige repræsentationer, vil tekstprocessingen foregå mindre effektivt og flere anstrengelser vil være nødvendige (det de benævner *effortful processing*). De påpeger, at ikke blot manglende sprogkompetence, men også konkurrerende (L1 og L2) semantiske, pragmatiske og leksikalske repræsentationer, der skal manipuleres på samme tid, kan give problemer (Shreve & Diamond 1997:242). Endelig nævner de, at selv hos professionelle oversættere og tolke kan problemer med komplekse syntaktiske strukturer på målsproget, propositional kompleksitet, flertydighed og manglende baggrundsviden kræve mange ressourcer til processing (Shreve & Diamond 1997:244). Med henvisning til Gile (1997) i samme udgivelse påpeger de endelig, at oversættelse og tolkning selv under de bedste betingelser har nogle iboende vanskeligheder, som har at gøre med, at det at skulle håndtere så mange parallelle processer og at forbinde og evaluere lingvistiske repræsentationer på tværs af sprog, er meget ressourcekrævende: "There is some evidence that even under ideal conditions (Gile, this volume),

there are what Gile has called "intrinsic difficulties" in the translation and interpreting tasks that have to do with the costs of managing so many parallel processes and with the unusual constraint of having to cross-connect linguistic representations and resolve any conceptual deficits in the target message relative to the source message" (Shreve & Diamond 1997:244).

1.2.5.1. En L2-model af hukommelsen?

Her skal kun ganske kort nævnes en lille håndfuld emner, som har været undersøgt i L2-hukommelse/forståelse. Fremmedsproglæsning er især undersøgt i forbindelse med indlæring af sprog, og spørgsmålet om hukommelse har ikke været berørt i mange studier. En del undersøgelser af leksikon har dog ledt til hypoteser om, at der i den tosprogede hukommelse er to adskilte repræsentationer for henholdsvis ordform og ordmening (de Groot 1997:34).

I en gennemgang af en række undersøgelser (de Groot 1992; de Groot & Comijs 1995; de Groot, Dannenburg & van Hell 1994; de Groot & Hoeks 1995) af oversættelse af forskellige typer ord (konkrete versus abstrakte, kontekstuelle faktorer, bekendthed, hyppighed, kognater og længde) konkluderer de Groot (1997:33), at en del af de opnåede effekter kan forklares med, at vi har forskellige tosprogede repræsentationer i hukommelsen for forskellige ordtyper. Undersøgelserne har været foretaget med hollandske universitetsstuderende med engelsk på højniveau. Alle ordene i undersøgelserne var substantiver, og de havde alle en typisk oversættelse til det andet sprog – oversættelse i begge retninger var undersøgt. Det viste sig, at alle de i parentes nævnte faktorer påvirkede såvel den målte svartid som fejlprocenten, f.eks. blev konkrete ord oversat hurtigere og mere korrekt end abstrakte, og højfrekvensord hurtigere og mere korrekt end lavfrekvensord (de Groot 1997:34). Dog var den stærkeste effekt på oversættelse til fremmedsproget (de Groot 1997:38). Resultaterne af disse undersøgelser blev vurderet som værende i overensstemmelse med en svagere version af Kroll og Stewards asymmetri-model (1994), hvor teorien er, at ordoversættelse fra L1 til L2 altid går via en konceptuel repræsentation, og ikke direkte (de Groot 1997:38).

Undersøgelser af syntaks har vist forskellige resultater. MacWhiney og Bates (1989) har udviklet en model (*the competition model*), hvori de gør

rede for, hvordan syntaktiske markører i L1 påvirker sætningsforståelse på L2. Denne model er udviklet med undersøgelser af L2-lytning som udgangspunkt, men kan måske bruges til at forklare forskelle også i læseforståelse (Durgunoglu 1997:257 med henvisning til bl.a. Bell & Perfetti 1994). Argumentet i 'konkurrencemodellen', er at de mest anvendte syntaktiske markører på modersmålet, som f.eks. ordstilling på engelsk, overføres eller i hvert fald påvirker læserens forståelse af fremmedsproget (Durgunoglu 1997:257). Brug af syntaktiske markører er også undersøgt af McDonald (1987, 1989), og her var resultatet, at novicer brugte L1-markører til at tolke L2-sætninger, mens at de mere rutinerede begyndte at bruge L2-markører (Durgunoglu 1997:258).

Baggrundsviden er også en del af L2-kompetence, og nogle undersøgelser har vist, at kulturel baggrundsviden om fremmedssprogsområdet forbedrer forståelse (García 1991), mens man i andre studier ikke har haft effekter (Hammadou 1991; Bernhardt 1991). Et af problemerne har været den måde, man har målt baggrundsviden på, bl.a. ved blot at gå ud fra, at visse typer af informanter besad denne viden, eller ved at lade informanterne selv bedømme deres kendskab til et emne (Durgunoglu 1997:265).

Så svaret på spørgsmålet i overskriften er, at der sandsynligvis er forskelle i vores hukommelse for L1 og L2, og måske også i de strategier, vi bruger, men at vi ikke ved særlig meget om det endnu, og at effekterne sandsynligvis mindskes jo højere kompetence, sprogbrugeren får på fremmedsproget.

1.2.5.2. Sammenfatning af oversættelse

Det vil være fremgået, at visse modeller eller fremstillinger af tekstprocessing fokuserer på, hvad der gør processing svært – f.eks. Carpenter m.fl., Shreve & Diamond og forskning i L2, mens andre modeller fokuserer mere på, hvad der gør processing let – f.eks. Ericsson & Kintsch (1995) og teorierne om *skilled memory*. Ericsson og Kintsch hævder i deres artikel at kunne redegøre for et meget større antal resultater end de tidligere (ST-WM)-modeller, men de understreger samtidig, at deres model ikke afviser tidligere modeller, men blot udvider dem: "Our theory of working memory is consistent with the traditional theories of human memory in that it incorporates previously proposed mechanisms and storage types. Our central claim is that under restricted circumstances

subjects can extend traditional ST-WM by means of cue-based access of information stored in LTM, the LT-WM. The mechanisms for storage in and retrieval from LTM rely on generally accepted associative principles of human memory” (Ericsson & Kintsch 1995:239).

Som nævnt hævder Ericsson og Kintsch, at deres teori er i overensstemmelse med *the articulatory loop*, som Shreve og Diamond bygger deres angrebsvinkel op omkring, og at de kan forklare Carpenters resultater med deres model. Ericsson og Kintsch fremhæver endvidere, at deres teori er designet til at forklare ekspertpræstationer, men de mener, at de fleste uddannede voksne er gode læsere (s. 222). Ericsson og Kintsch påpeger endvidere, at indholdet af hukommelsesbufferne er vigtigt for dannelsen af en kognitiv eller mental repræsentation, men ligegyldigt så snart denne er skabt (s.224). Endelig hævder de, at eksperter må antages at være relativt ufølsomme for den rækkefølge, en given information præsenteres i (s.236).

I en oversættelsessituation vil skabelsen af en mental repræsentation alt andet lige være mindre problematisk end i tolkning, fordi oversætteren ikke er underlagt det samme tidspres, og fordi han/hun slet ikke som tolken er afhængig af, at den første afkodning af kildeteksten er korrekt. Oversætteren har fred til at vælge sin egen arbejdsrytme. Hvis det er korrekt, at den mentale repræsentation gemmes i langtidshukommelsen, og at der er hurtig og præcis adgang til denne information, kan fortolkningen af kildeteksten kun forventes at give oversætteren problemer, hvis han/hun mangler baggrundsviden, og jo mere viden oversætteren har, des mindre vil tekstens syntaks have indflydelse på afkodningen og fortolkningen.

Hvis det derimod forholder sig sådan, som Gile antyder ovenfor, nemlig at oversættelse og tolkning selv under de bedste betingelser har nogle iboende vanskeligheder, afledt af den ressourcekrævende håndtering af så mange parallelle processer og af sammenkædningen og evalueringen af lingvistiske repræsentationer på tværs af sprog, er det ikke sikkert at LT-WM modellen kan appliceres på oversættelse. Hvorvidt LT-WM modellen er relevant for oversættere må således bero på, i hvilket omfang oversætteren er rutineret i henholdsvis fremmedsproget, oversættelsesopgaven, og i hvilket omfang oversætteren er ekspert på det pågældende område, teksten omhandler. Tekstens konkrete udformning, dvs. først og fremmest dens faglighedsgrad og dens

grad af lingvistisk kompleksitet i bred forstand vil spille sammen med oversætterens kvalifikationer.

Hvis læsningen i oversættelse som antydnet ovenfor ligner almindelig tekstlæsning, vil man kunne forvente de samme effekter af LSP og lingvistisk kompleksitet, som hvis læsningen foregik uden for en oversættelsessituation. Hvis oversætterens baggrundsviden således ikke har form af en velstruktureret og lettilgængelig database, vil en tekst med en høj faglighedsgrad antageligt vanskeliggøre hans/hendes læsning af teksten.

1.3. Faktorer der gør tekstprocessing sværere

1.3.0. Indledende bemærkninger

Formålet med gennemgangen her vil være at give et ganske kort overblik over nogle teorier, som er relevante for problemstillingen, men med hovedvægt på de teorier, som har været undersøgt empirisk.

I studiet af tekstprocessing har vi set, at man kan vælge at fokusere på henholdsvis de faktorer, der gør tekstprocessing lettere eller faktorer, der gør processingen sværere. I denne afhandling er fokus på faktorer, der menes at vanskeliggøre tekstprocessing i en oversættelsesopgave. Disse faktorer kan som nævnt være strukturer i teksten, der skal processes, eller forhold hos tekstlæseren/producenten. Generelt har man her antaget, at bl.a. følgende tekstuelle karakteristika påvirker forståelse:

- syntaktisk kompleksitet, herunder ordstilling
- flertydighed (både semantisk og syntaktisk)
- tekstlængde hvor information skal holdes i hukommelsen
- tekststruktur
- implicitte/eksplicitte referencer eller andre relationer i teksten

Bl.a. følgende karakteristika hos læseren menes ligeledes at påvirke forståelse:

- korttidshukommelsens kapacitet (lager eller aktiveringskapacitet)
- alder
- begavelse
- affektive faktorer

- baggrundsviden
- erfaring med den konkrete opgave (rutine)

Af de tekstuelle karakteristika vil alle blive behandlet under dette punkt, men med hovedvægt på de tre førstnævnte punkter. Af de læserrelaterede karakteristika vil kun de to sidstnævnte blive omtalt i nedenstående gennemgang. Under ét vil gennemgangen af de tekstuelle faktorer således blive benævnt 'lingvistisk kompleksitet', og gennemgangen af individuelle forskelle mellem læsere vil blive benævnt LSP eller fagsprog, idet dette koncept dækker de to faktorer (baggrundsviden og erfaring) i den konkrete undersøgelse. LSP-punktet vil blive indledt af en diskussion af, hvad LSP tekster er.

1.3.1. Lingvistisk kompleksitet ⁹

Studiet af lingvistisk kompleksitet startede som en videreudvikling af Chomskys transformationsgrammatik (1957). Som ovenfor anført forskes der stadig i, hvordan tekstprocessing foregår. Nedenfor vil problemer på forskellige lingvistiske niveauer således blive gennemgået, og forskellige *parse*-modeller vil kort blive omtalt (med udgangspunkt i Don C. Mitchell 1994) under punktet 'ledsætninger og andre modificerende led', idet studiet af ledsætningers fortolkning i særlig grad har været produktivt i forhold til udviklingen af modeller. Ideen om korttidshukommelsens begrænsede ressourcer har medført en fokusering på det forhold, at hvis opgaven er for svær, vil begrænsningerne udmøntes i fejl (f.eks. at man glemmer eller misforstår) eller øget tidsforbrug. Bl.a. derfor har nogle undersøgelser også konkluderet, at vores hukommelse foretrækker enkle sproglige konstruktioner fremfor komplekse (Kimball 1973 i Carpenter 1994:1077). Komplekse tekstsegmenter, forstået bredt som segmenter, der frembyder vanskeligheder for læseren pga. tekstens form, kan meget groft siges at have et eller flere af følgende problemer: 1) flertydighed og/eller 2) underordninger og/eller 3) manglende information. Hvorvidt disse lingvistiske problemer kan antages at føre til problemer eller ej, afhænger bl.a. af hvilken indflydelse man tilskriver korttidshukommelsen, og hvilken

⁹ Gennemgangen af de lingvistiske faktorer er hovedsageligt, men ikke udelukkende, baseret på sekundærlitteratur i form af nyere oversigter (*reviews*) over psykolingvistisk forskning, bl.a. flere kapitler fra Gernsbachers *Handbook of Psycholinguistics* (1994), Trevor A. Harley (1995), Carroll (1994), Balota, Flores d'Arcais og Rayner (1990) og Flores d'Arcais og Jarvella (1983). Desuden på teorier i computerlingvistik: Smith (1991).

parse-model, man vælger at basere sine forudsigelser på. De mange forsøg, der er blevet foretaget, peger ikke alle i samme retning, og teorierne er derfor stadig kontroversielle.

1.3.1.1. Syntaktisk flertydighed og afgrænsning af meningsenheder

Tekstsegmenter på alle niveauer kan være flertydige: (nominal)syntagmer, sætninger, ledsætninger og forbindelser mellem sætninger kan være flertydige, alt efter hvilken lingvistisk information, tekstsegmentet eller den omstående tekst indeholder. Et segment kan være syntaktisk flertydigt uden derfor at være semantisk flertydigt, og uden derfor at give læseren problemer.

1.3.1.1.1. Nominalsyntagmer og enkle sætninger

Mange sætninger kan parses på mere end én måde, og syntaktiske markører alene er ikke nok. I sætningen "*The wealthy can eat soup*" er *can* syntaktisk flertydigt (det kan være både verbal og del af nominalsyntagmet *the wealthy can*) og syntaktisk bliver sætningen først entydig i informationen, der kommer efter, nemlig *eat*, som står i flertalsform. Semantisk er sætningen imidlertid ikke på noget tidspunkt flertydig, idet en dåse ikke kan have egenskaben rig. (Smith 1991:341).

Selv om afgrænsningen af led i tekster generelt foregår hurtigt, kan det give anledning til problemer, som f.eks. i "*John bought the large Dutch green apple pie*". Læseren må her først og fremmest afgrænse nominalsyntagmet fra den øvrige tekst og finde dets kerne. På engelsk foregår dette efter princippet at kernen findes sidst i leddet (Smith 1991:354). Problemet i dette eksempel er at både *Dutch* og *Green* kan optræde som såvel substantiver som adjektiver – udover at de begge har flere betydninger.

1.3.1.1.2. Ledsætninger og andre modificerende led

Præpositionssyntagmer, verbalsyntagmer og ledsætninger står ofte efter et nominalsyntagme. På engelsk er reglen for tolkning af participier og relativpronomener, at det sidst læste nominalsyntagme puttes i en *buffer*, bufferens øvrige indhold sættes til side, og derefter læses som om det er en

ny sætning. Således vil vi, når vi læser "*they ate the pie bought from the bakery*" sætte *they* ind som agent, når vi læser *bought* (Smith 1991:358).

Undersøgelser har dog også peget på, at læsere af forskellige sprog muligvis parser ledsætninger efter forskellige regler. I sætningen "*Andrés cenó ayer con la sobrina del maestro que está en el partido comunista*" foretrækker spanske læsere tolkningen, at det var niecen, der var medlem af kommunistpartiet, mens engelske læsere i sætningen "*Andrew had dinner yesterday with the niece of the teacher who belonged to the Communist party*" jf. ovennævnte parse-regel foretrækker tolkningen, at det var læreren, der var medlem af kommunistpartiet (Mitchell, Cuetos & Zagar 1990:291-92). Mitchell og Cuetos (1988) anvendte 2 metoder til at teste de anvendte strategier: en spørgeskemaundersøgelse efterfulgt af en læsetidsmåling, som bekræftede den første (Mitchell, Cuetos & Zagar 1990:294).

Der er således blevet foreslået flere forskellige modeller af, hvordan læsere klarer flertydighed. I en sætning som "*The cop informed the motorist that he noticed...*" kan *that he noticed* læses som både en relativ- og en kompletivsætning (Mitchell 1994:377). Man mener, der er tre måder, læseren kan forholde sig på: 1) læseren kan vælge den ene fortolkning og ignorere den anden, 2) læseren kan foretage begge tolkninger og gemme dem i hukommelsen eller 3) læseren kan undlade at fortolke og udskyde beslutningen (Mitchell 1994:377). Flere teorier er blevet fremsat om, hvorvidt disse forskellige parse-strategier gør processingen af sætningen langsommere eller ej. Her skelnes endvidere mellem, hvorvidt processingen påvirkes ved det flertydige segment eller ved det tekstsegment, som gør det tidligere segment entydigt. Disse teorier bygger generelt på materiale, hvor den nødvendige information er eksplicit i teksten, og hvor den findes efter det flertydige segment.

Adskillige forskere har fremført (eller antaget), at læsere vælger den første løsning og kun foretager én analyse på bekostning af den anden, bl.a. Kimball (1973) og Frazier (1978, 1987) (Mitchell 1994:377). Denne model kaldes *garden path*-modellen, og det er denne model, der er testet af Mitchell og Cuetos i ovennævnte tosprogede eksperiment. *Garden path*-modellen findes dog i flere varianter: 1) en seriel analysemodel, hvor analysen fortsætter som om der ikke var nogen flertydighed eller 2) en seriel analysemodel, hvor der indsættes en markør i hukommelsen med oplysning om, at der eksisterer en alternativ analyse. Denne sidste model

er blevet fremført af Frazier (1978) og kaldes *annotated serial analysis*. (Mitchell 1994:378).

Et andet forhold kan også variere, nemlig hvilken information eller strategi valget af tolkning foretages ud fra. Her skelnes mellem teorier om, at valget er fuldstændig determineret af syntaktiske strukturer (Frazier 1978, 1987), eller teorier om at individuelle læsere har forskellige strategier (Frazier & Rayner 1982 i Mitchell 1994:378).

En anden type modeller er de parallelle processing modeller. I disse modeller konstrueres begge eller alle tolkninger samtidigt. I nogle modeller antages det, at der er øget processing forbundet med denne samtidige konstruktion af flere tolkninger, mens det i andre modeller antages, at operationen er 'ressourcefri' (Mitchell 1994:378). En yderligere skelnen kan foretages mellem, hvorvidt begge tolkninger har samme status eller ej. De modeller, hvor det antages, at tolkningerne har samme status, kaldes *unbiased* modeller (Mitchell 1994:378).

Der er endvidere en tredje gruppe modeller, som kaldes *minimal commitment* modeller eller *wait-and-see* -modeller. Det er bl.a. Just & Carpenter (1980) og Smith, Meier & Foss (1991) (Mitchell 1994:379). Disse modeller tager udgangspunkt i teorier om noget, der kaldes 'deterministisk parsing'¹⁰ (Mitchell 1994:379). Den generelle antagelse er, at visse aspekter af parsingen suspenderes, og at kun ufuldstændig lavniveau analyse foretages indtil den information, som gør tekstsegmentet entydigt, dukker op. (Mitchell 1994:379). Adskillige forfattere (bl.a. Perfetti 1990 og Smith m.fl. 1991) har foreslået, at mindre lingvistiske enheder som nominalsyntagmer og præpositionssyntagmer parses, mens at de processer, der forbinder dem med hinanden, sættes i venteposition (Mitchell 1994:379). Endelig har Carpenter og Just (1992) foreslået, at læsere brugere parallel processing, hvis de har ressourcerne til det, men seriel processing, hvis de bliver overanstrengt. Ifølge denne teori kunne forskellige læsere tænkes at bruge individuelle strategier for samme materiale (Mitchell 1994:380).

Men er flertydighed forbundet med ekstra processing aktivitet eller ej? Et stort antal undersøgelser har vist, at flertydige segmenter ikke forøger hverken den læsetid, der kan måles med øjnfikseringsmetoder (bl.a. Frazier & Rayner 1982, Kennedy & Murray 1984), eller den læsetid, der

kan måles med selvstyret ord-for-ord læsning (bl.a. Cuetos & Mitchell 1988, Ferreira & Henderson 1990 i Mitchell 1994:381).

Men et lille antal undersøgelser (bl.a. MacDonald, Just & Carpenter 1992) viser effekter af flertydighed (Mitchell 1994:381). Disse undersøgelser har målt effekter på selve det flertydige segment.

Undersøgelser af det segment, hvor den information, der gør det tidligere segment entydigt, findes, viser at fortsættelsen tager længere tid at parse end det samme materiale i en kontekst, der ikke er flertydig. Disse resultater er blevet gentaget med en mængde forskellige typer flertydighed (Mitchell 1994:384). Stærke effekter har vist sig, når relativsætninger forbindes med den forkerte kerne (Carreiras 1992, Cuetos & Mitchell 1988, Mitchell & Cuetos 1991) eller når en ledsætning indledt af *that* viser sig at være en relativsætning og ikke en kompletivsætning (Mitchell, Corley & Garnham 1992 i Mitchell 1994:385). Der er endvidere undersøgelser, der viser, at processing gøres vanskeligere, når bisætningsindledere som *that* udelades som i f.eks. "*The historian read (that) the manuscript of his book had been lost*" (Holmes, Stowe & Cupples 1989, Ferreira & Henderson 1990 i Mitchell 1994:385).

Sammenfattende er resultaterne af undersøgelserne i overensstemmelse med biased, ressourcefri versioner af den parallelle model og med de fleste serielle modeller, hvor det antages, at parseren ikke indsætter nogen markører, der kan få senere tolkninger til at glide hurtigere (jf. ovenfor). Det kan således med temmelig stor sikkerhed antages, at læsere med det samme vælger eller foretrækker én tolkning fremfor en anden, når han/hun støder på et flertydigt segment (Mitchell 1994:388).

Hvilke strategier bruger læseren til at vælge en tolkning? Vi så ovenfor, at engelske og spanske læsere angiveligt brugte forskellige strategier, når de skulle bestemme om en relativsætning hørte til et større eller mindre nominalsyntaxme. Den "engelske strategi" kaldes "late closure" og den "spanske strategi" kunne man kalde "early closure". En sådan forskel i strategier til løsning af samme grammatiske problem kan ikke forklares udelukkende ud fra den traditionelle træstruktur (jf. Chomsky) (Mitchell 1994:393, min tilføjelse). Andre teorier tager derfor udgangspunkt, ikke i karakteristika ved syntaktiske strukturer, men i

¹⁰ Se også Smith 1991:197: "Intuitively, human parsing seems deterministic, or very nearly so. (...) We are aware neither of backtracking (except in the garden path sentences) or of pursuing multiple analyses simultaneously".

leksikalske egenskaber. Det er f.eks. Ford, Bresnan og Kaplan (1982), som har foreslået, at vi bruger information om verbers forskellige anvendelsesmåder til at styre parsingen (Mitchell 1994:389). Andre teorier har foreslået, at parsingen er styret af en søgen efter tematiske roller (f.eks. Tanenhaus, Carlson & Trueswell 1989) styret af den mentale repræsentation, læseren har af ksteksten (Crain, Steedman og Altmann, 1985, 1988, 1989) eller styret af læserens tidligere erfaring med strukturer af samme type (Mitchell & Cuetos 1991, Mitchell, Cuetos & Corley 1992, Tanenhaus & Juliano 1992 i Mitchell 1994:390). I hvert fald den sidstnævnte teori må være i overensstemmelse med Mitchell og Cuetos' ovennævnte resultater (1990), hvor læsere af forskellige sprog ser ud til at have bestemte 'vaner' i læsningen.

1.3.1.1.3. 'Kohæsiionsmarkører' og flertydighed

I mange tilfælde er løsningen af anaforisk reference meget let, idet der kun er en kandidat til at være antecedenten. Anaforisk reference beskriver den måde, som tekstsegmenter kan referere til andre tidligere tekstsegmenter (antecedenten) uden en ordret gentagelse af det. Den mest almindelige brug er de personlige pronomener (Carroll 1994:220). Anafor behøver dog ikke involvere pronomener. Man skelner endvidere mellem 'dybe' og 'overflade-anaforer', hvor det antages at kun 'overfladeanaforer' er følsomme over for den syntaktisk form antecedenten har (Carroll 1994:221). Men anaforisk reference kan være flertydig, når der er mere end én mulig kandidat, som f.eks. i "Vlad stuck a dagger in the corpse. *It* was made out of silver. *It* oozed blood." Her er der teoretisk to mulige referenter til *it*, nemlig både *dagger* og *corpse* (Harley 1995:221). I dette eksempel har vi ingen problemer med tolkningen, fordi vi bruger vores baggrundsviden, vores *common sense*. Strategierne til løsning af flertydigheder som disse varierer ligesom de strategier, der blev nævnt ovenfor under gennemgangen af parsemodellerne. I følge Harley (1995:221) er løsningen af anaforisk reference ikke andet end en speciel 'baglæns inferens', som vi foretager for at bibeholde en kohærent repræsentation af teksten under læsningen; se nedenfor om inferens. I denne sammenhæng kan det nævnes, at forsøg med sammenligning af tekster med en høj grad af kohæsiion og tekster med en lavere grad af kohæsiion angiveligt har vist, at læsningen var mere

effektiv for "høj-kohæsion"-tekster (Irwin 1980, i Fischer & Glanzer 1986:458).

1.3.1.2. Syntaktisk kompleksitet, ordstilling og tekstlængde, der skal holdes i hukommelsen

Udover flertydighed har det også været undersøgt, hvordan kompleksitet (dvs. først og fremmest underordningsniveau) i sig selv påvirker læsning og forståelse. Især har dette været undersøgt af Daneman og Carpenter med den såkaldte *reading span test* nævnt ovenfor, hvor informanten skal læse et sæt af sætninger som ikke har forbindelse til hinanden, f.eks.:

- (1) *When at last his eyes opened, there was no gleam of triumph, no shade of anger.*
- (2) *The taxi turned up Michigan Avenue where they had a clear view of the lake.* (Daneman & Carpenter 1980 i Carpenter m.fl. 1994:1078)

Når informanten har læst sætningerne, skal han huske det sidste ord i hver sætning. Det typiske *reading span* for universitetsstuderende er således mellem 2 og 5.5. ord for sætninger af denne type (Carpenter m.fl. 1994:1079). I de forsøg Carpenter m.fl. har foretaget, daler tallet systematisk for mere komplekse sætninger, hvilket er i overensstemmelse med hypotesen om, at forståelse af komplekse sætninger er mere krævende for korttids-arbejdshukommelsen end simple (Carpenter m.fl. 1994:1079).

Det forhold at vi foretrækker enkle konstruktioner fremfor komplekse, har man kaldt *minimal attachment* (Kimball 1973 i Carpenter et al., 1994:1077), dvs. at man foretrækker at introducere så få nye led som muligt, når man forbinder en ny enhed med de foregående. I følge denne teori vil en sætning som "*We told the girl that everyone liked the story*" med større sandsynlighed blive tolket som *Vi fortalte pigen, at alle kunne lide historien* end *Vi fortalte pigen, som alle kunne lide, historien*, fordi den første har en enklere struktur. At læsere foretrækker den enkleste tolkning, har man vist empirisk (Warner 1987, Carpenter & Just 1989, i Carpenter m.fl. 1994:1077; Frazier & Rayner 1982, i Rayner & Sereno 1994:70). Det er dog en ikke sjælden antagelse, at engelske læsere foretrækker såkaldt *late closure*, dvs. den sidste tolkning, jf. såvel Smith (1991) ovenfor som Mitchell m.fl. (1990) ovenfor.

Holmes m.fl. (1987) og Kennedy (1989) har argumenteret for, at forskelle i *garden path*-konstruktionerne udelukkende skyldes forskelle i sætningernes syntaktiske kompleksitet og ikke flertydigheden (Rayner & Sereno 1994:71). Der er dog resultater, der viser, at forskellige syntaktiske konstruktioner parses lige hurtigt (Rayner & Frazier 1987 i Rayner & Sereno 1994:72).

Hvis van Dijk og Kintschs 'integrationsmodel' fra 1978 og 1983 er korrekt, vil afbrydelser i en ytrings budskab sandsynligvis genere forståelsen, fordi det indledende syntagma skal holdes i hukommelsen, mens læseren analyserer den indskudte sætning. I eksemplet med pigen ovenfor er tolkning nummer to "*som alle kunne lide*" en afbrydelse af meddelelsen "*vi fortalte pigen historien*" – det samme er ikke tilfældet i den første tolkning, hvor hele sætningen kan ses som én meddelelse. I eksperimenter forsøger man således ofte at gøre forståelse sværere ved at øge den tekstlængde, informanterne skal holde i hukommelsen (Carpenter m.fl. 1994:1079). Undersøgelser har desuden vist, at hvis læseren afbrydes midt i en tekst, tager læsningen af den næste sætning længere tid, hvis denne sætning indeholder 'kohæsiionsmarkører' såsom f.eks. pronomener eller konjunktioner, end hvis den er uafhængig (Glanzer 1984 i Fischer & Glanzer 1986). Undersøgelser har ligeledes vist, at læsningen bliver langsommere, hvis andre ledsætninger eller sætninger indsættes mellem de to størrelser, der korefererer (Clark & Sengul 1979, Lesgold m.fl. 1979 i Fischer & Glanzer 1986). Men i normal fortsat læsning viser undersøgelser til gengæld, at afhængige sætninger (sætninger hvis læsning afhænger af andre sætninger) læses hurtigere end uafhængige sætninger (Glanzer m.fl. 1984, Haberlandt & Kennard 1981 i Fischer & Glanzer 1986). Clark og Sengul (1979) har også vist effekter på læsetid, som var afhængige af afstanden mellem anaforer og antecedenter (i Fisher & Glanzer 1986), se endvidere nedenfor.

I denne forbindelse kan det nævnes, at mens det generelt ikke er plausibelt at antage, at sætningslængde i sig selv gør tekster sværere at forstå, fremføres det ikke sjældent i stilistikken, at forvægt og bagvægt gør fokus svær at finde for læseren, som kan risikere at miste orienteringen. Denne type argumenter findes f.eks. hos Keld Gall Jørgensen (1996:61) og Skyum-Nielsen og Jacobsen (1990:163).

Syntaksen kan endvidere gøre et sæt semantiske roller sværere eller lettere at forstå. De fleste har f.eks. svært ved at forstå indlejrede led(sætninger), som overskrider 2 eller 3 niveauer, f.eks. "*the plane that*

the man that Mary knew owned disappeared" (Smith 1991:343; Carpenter 1994:1081). Problemet løses bedst her ved at forenkle syntaksen: *the plane that was owned by the man that Mary knew disappeared*"(Smith 1991:343).

Ordstilling er i mange sprog væsentlig for at forstå betydningen af sætninger, f.eks. i agent-patient konstruktioner, hvor ordstillingen og evt. præpositioner er helt afgørende for fortolkningen af de semantiske roller (Smith 1991:341).

Men ikke alle sprog har samme regler for ordstilling. MacWhinney, Bates og Kliegl (1984) har vist, at italienere ikke inddrager ordstillingsinformation i noget væsentligt omfang, når de bliver bedt om at tolke sætninger, der har modstridende syntaktiske markører (Mitchell, Cuetos & Zagar 1990:289). På spansk er ordstillingen således også friere end den er på både dansk og på engelsk, og man må forvente, at den ikke spiller den samme rolle for en spaniers og en danskers læsning. Derimod skal man på spansk tjekke for genus og numerus – en opgave som hverken på engelsk eller dansk er nær så omfattende (dog mere på engelsk mht. numerus). Cuetos og Mitchell (1988) har vist, at *parsing* processer påvirkes meget hos spansktalende, når uoverensstemmelser i genus introduceres i testmaterialet (Mitchell, Cuetos & Zagar 1990:289).

Forsøg har også vist, at placeringen af tematiske roller har indflydelse på læsning. Sætninger med en struktur, hvor agenten ikke placeres først, skulle angiveligt være sværere end sætninger, hvor agenten er spidsstillet (Carpenter 1994:1081 med henvisning til Caplan & Hildebrandt 1988; Schwartz, Linebarger, Saffran & Pate 1987). Endvidere har forsøg vist, at objekt-relativsætninger, som "*The reporter that the senator attacked admitted the error*" er sværere at forstå end subjekt-relativsætninger som "*The reporter that attacked the senator admitted the error*" (Carpenter 1994:1081). Just, Carpenter og Wooley (1982) har undersøgt dette ved hjælp af læsetests, hvor informanterne læser sætningerne ord-for-ord i deres eget tempo (læsetidsmåling).

Van Dijk og Kintschs 1978 og 1983 model af tekstforståelse baserer sig grundlæggende på tekstsrepræsentationers opbygning i propositioner, dels forholdet mellem makro- og mikropropositioner, dels antallet af propositioner i en tekst. Og Kintsch og andre fandt i 1970'erne ud af, at antallet af propositioner påvirker læsetiden, når læseren skal gengive tekstens indhold bagefter (Kintsch & Keenan 1973, Graesser, Hoffman & Clark 1980, i Carroll 1994:164). Man fandt endvidere ud af, at

propositioner på højere niveauer huskes bedre end propositioner på lavere niveauer. Denne observation blev gentaget i adskillige eksperimenter, der brugte forskellige metoder. (Carroll 1994:164 med henvisning til McKoon 1977, Meyer 1975).

1.3.1.3. Pragmatiske faktorer

I de seneste årtier har lingvistisk forskning i stigende grad fokuseret ikke på syntaktiske strukturer, men på pragmatiske faktorer såsom informativitet, reference, inferens etc. Dette afspejler sig også i de psykolingvistiske eksperimenter, der er blevet offentliggjort i perioden. De mange forsøg, der er blevet foretaget, peger dog heller ikke her alle i samme retning, og teorier om informativitet og inferens er således også stadig kontroversielle.

1.3.1.3.1. Informativitet

Under denne overskrift har man undertiden forsøgt at skelne mellem det, som læseren er bekendt med i forvejen, og den ny information, som tekstsegmentet introducerer. Denne dikotomi kaldes ofte givet-nyt distinktionen. Denne distinktion er baseret på en over 100 år gammel teori om, at afsenderen af en ytring først leder modtagerens (lytteren/læseren) opmærksomhed hen på et emne, og derefter siger noget om dette emne (von der Grabelenz 1869:378 i Jarvella & Engelkamp 1983:231). Det psykologiske subjekt er således iflg. denne teori, det læseren/lytteren skal tænke *på*, og det psykologiske prædikat er det, han skal tænke *om* subjektet. Således angiver såvel Harley (1995:209) som Carroll (1994:161) givet-nyt "kontrakten" som en væsentlig faktor i forståelse: "The given-new distinction provides a sensible framework within which we can examine a number of cases of integration among sentences" (Carroll 1994:161). Grunden til at informationsstrukturen regnes for vigtig i forståelse er således, at den har betydning for, hvordan læseren integrerer den ny viden, med den han allerede har (fra teksten eller fra tidligere). Det tager angiveligt mindre tid at forstå en ny sætning, når denne eksplicit indeholder nogle af de samme ideer som en tidligere sætning, end når sammenhængen mellem disse skal infereres (Harley 1995:209, angiveligt med henvisning til Clark & Haviland, 1974, 1977).

Givet-nyt teorien kan dog kritiseres for ikke at være tilstrækkeligt operativt defineret, således at eksperimenter der foretages for at teste

teorien, kan danne grundlag for acceptable konklusioner. Jarvella og Engelkamp (1983) har endvidere påpeget, at der ikke er en systematisk sammenhæng mellem ordstilling og givet/nyt, sådan som det ofte postuleres (Jarvella & Engelkamp 1983:236), og de kritiserer Clark og Havilands teori (1977), idet de ikke mener, at man kan argumentere for, at det, som af lytteren eller læseren opfattes som nyt henholdsvis det givne, findes noget bestemt sted i ytringen (Jarvella & Engelkamp 1983:237, med henvisning til Jespersen 1924:148).

1.3.1.3.2. Reference og inferens

Inferenser er nødvendige hvor teksten mangler informationer. Lita Lundquist (1997) definerer inferenser således "Inferenser skabes ved en interaktion mellem hvad læser ser i teksten på den ene side, og hvad hun ved, dvs. hendes baggrundsviden på den anden" og videre "Sproglig input + relevant baggrundsviden giver de rette inferenser, som er nødvendige for at danne sig det rette sammenhængende billede af tekstens indhold, forfatterens intention, etc." (Lundquist 1997:7). Hvilken type inferens, der bliver foretaget hvornår, afhænger af læserens forudsætninger og formål med at læse teksten, og selvfølgelig af tekstens beskaffenhed. Der er uenighed om, hvornår inferenser, der trækker på baggrundsviden generelt foretages, idet nogle mener, at det først sker efter læsningen, og kun hvis læseren udspørges om tekstens indhold, eller på anden måde skal gengive det. Dette spørgsmål afhænger i høj grad af såvel typen af tekster, læsere og test-opgaver der anvendes i eksperimentet. Carroll (1994:147) har dog konkluderet, at inferenser foretages spontant under læsning: "People appear to make inferences spontaneously during comprehension of a sentence and to store the inference with the sentence meaning", med henvisning til Bransford, Barclay og Franks (1972) og Johnson, Bransford og Solomon (1973). Disse forfattere har rapporteret eksperimenter, som viser, at læsere ofte tror, de har læst noget information i en tekst, som de i virkeligheden selv har infereret. Inferens i snæver forstand er kun de såkaldte *bridging inferences*, dvs. inferenser som får to sætninger i en tekst til at hænge sammen, f.eks. som gengivet i Lundquist (1997):

"Poulsen var på restaurant i går. Han gik uden at betale regningen"

Her infererer vi angiveligt i hvert fald såvel, at Poulsen bestilte som at han spiste maden (Lundquist 1997:8). Man antager, at inferenser af denne type tager nogle få millisekunder (Smith 1991: 387). I en bredere betydning må inferens kunne forstås som 'indsættelse af information' også på andre niveauer end mellem to enkle sætninger, således også i forbindelse med anaforisk reference.

Bl.a. i forbindelse med anaforisk reference er (gen)indsættelse af information interessant. Når en sætning refererer til noget eller nogen, som allerede er introduceret, men ikke længere er i forgrunden, må læseren således genindsætte den information, som skal passes ind sammen med sætningens mening. Mange undersøgelser har vist, at denne genindsættelse forøger den tid, man er om at forstå (Carroll 1994:160, med henvisning til Clark & Sengul, 1979; Lesgold, Roth & Curtis, 1979).

Man har undersøgt de strategier, læsere bruger for at forstå anaforiske udtryk, og en af de mest oplagte er genus (Corbett & Chang 1983). Men genusbestemmelsen foregår ikke nødvendigvis automatisk. Man har vist, at læsere bruger genusbestemmelse strategisk til at forstå anaforer, når det er krævet (Garnham, Oakhill & Cruttenden 1992; Garnham 1995 om franske og spanske pronominer, i Carroll 1994:222).

Forsøg har vist (Garrod & Sanford 1981), at sætninger som "*the clothes were made of pink wool*" ikke tog længere tid at læse i konteksten "*Mary dressed the baby*" end i konteksten "*Mary put the clothes on the baby*", hvor antecedenten er eksplicit i teksten (Garnham 1985:169). Forklaringen er angiveligt, at definitionen af verbet 'klæde på' automatisk refererer til 'tøj', og bliver information om tøj aktiv i hukommelsen samtidig med aktiveringen af 'klæde på'. Meningen kan derfor her simpelthen bygges op af de enkelte ord i teksten (Garnham 1985:169).

Bridging inferences defineres ved at være nødvendige for at opbygge en kohærent repræsentation af teksten (Garnham 1985:157), og man antager derfor også, at disse inferenser foretages under læsningen. Haviland og Clark (1974) har ud fra nogle læseforsøg konkluderet, at dette rent faktisk er tilfældet med sætninger som "*the beer was warm*" i to forskellige kontekster "*We got some beer out of the trunk*" og "*We checked the picnic supplies*". En kontrol af den sidste, hvor en *bridging inference* var nødvendig blev foretaget med sætningen, hvor ordet 'øl' var indeholdt: "*Andrew was especially fond of beer*". I begge de to sidste læsninger forøgedes læsetiden (Garnham 1985:158). Disse resultater viser

angiveligt, at konstruktionen af en inferens mellem sætninger som disse tager tid.

Læsetid i forbindelse med løsningen af anaforiske udtryk er også undersøgt af bl.a. Garrod og Sanford, her i forbindelse med tekstsegmentets tema (1983: 271-295). Garrod og Sanford fandt ved brug af læsetidsmåling ud af, at læsetiden er signifikant kortere, hvis det de kalder *what the discourse is about at any given time*, eller tekstsekvensens tema (*topic*), findes eksplicit i teksten.

Garrod og Sanford undersøgte dette i forbindelse med spørgsmålet om, hvorvidt det at en anaforisk reference (antecedenten) findes eksplicit eller implicit (ellipse) i tekstsekvensen påvirker læsningen. Deres resultat var, at der ikke var forskel på læsetiden, når antecedenten var i den lingvistiske overflade, og når den var implicit i tekstsekvensens tema. Det afgørende var, om tekstsekvensens tema var ekspliciteret: The results of this experiment confirm our intuitions about the importance of discourse topic in the resolution of reference, and consequently in determining the significance of a sentence. Provided a representation of an entity is part of the mental model set up by the discourse, it is given, and a reference to the entity can be resolved equally easily whether it has been mentioned explicitly or whether it is represented as an implicit component of the global discourse topic" (Garrod & Sanford 1983:279).

1.3.1.4. Sammenfatning på flertydighed, kompleksitet og inferens

I ovenstående gennemgang er det fremgået, at det segment, hvor den information, der gør et tidligere flertydigt segment entydigt, findes, tager fortsættelsen tager længere tid at parse end det samme materiale i en kontekst, der ikke er flertydig. Disse resultater er blevet gentaget med en mængde forskellige typer flertydighed (Mitchell 1994). Stærke effekter har således vist sig, når relativsætninger forbindes med den forkerte kerne, eller når en ledsætning indledt af *that* viser sig at være en relativsætning og ikke en kompletivsætning. Der er endvidere undersøgelser, der viser, at processing gøres vanskeligere, når bisætningsindledere som *that* udelades (Mitchell 1994).

Sammenfattende er resultaterne af undersøgelser som disse i overensstemmelse med *biased*, ressourcefrie versioner af den parallelle parse-model og med de fleste serielle modeller, hvor det antages, at parseren ikke indsætter nogen markører, der kan få senere tolkninger til at glide hurtigere. Det kan derfor med stor sikkerhed antages, at læsere som

oftest vælger én bestemt tolkning i læsningen af flertydige segmenter, og at det tager tid at rette en syntaktisk misforståelse. De strategier, der afgør valget af grammatisk tolkning, kan være baseret på grammatiske regler, erfaringer med sætningsstrukturen, eller på den mentale repræsentation af tekstsekvensen, læseren har i hukommelsen. I hvor høj grad tolkningen af flertydige segmenter således øger processings-tiden og vanskeliggør forståelse, må afhænge af, om den nødvendige information er til stede eller hurtigt kan aktiveres under læsningen.

Undersøgelser har desuden vist, at hvis læseren afbrydes midt i en tekst, tager læsningen af den næste sætning længere tid, hvis denne sætning indeholder 'kohæsiionsmarkører' såsom f.eks. pronomener eller konjunktioner, end hvis den er uafhængig (Fischer & Glanzer 1986). Undersøgelser har ligeledes vist, at læsningen bliver langsommere, hvis andre ledsætninger eller helsætninger indsættes mellem de to størrelser, der korefererer (Fischer & Glanzer 1986). Syntaksen kan endvidere gøre et sæt semantiske roller sværere eller lettere at forstå. De fleste har f.eks. svært ved at forstå indlejrede led(sætninger), som overskrider 2 eller 3 niveauer. Problemet løses bedst her ved at forenkle syntaksen (Smith 1991, Carpenter 1994). Men der er ikke enighed om, at syntaktisk kompleksitet, endsige tekstlængde, i sig selv gør forståelse vanskelig. Ganske mange forsøg har dog vist, at tekstsekvenser med mange propositioner (dvs. en stor mængde konceptuel information) forøger læsetiden, og at underordnede propositioner glemmes hurtigere end overordnede propositioner (især Kintsch & van Dijk).

Det er endvidere fremgået, at læsere ofte har brug for at inferere eller supplere med information, der hvor teksten mangler informationer, eller for at genindsætte information, som ikke er i den tekstsekvens, der læses. Det antages generelt, at det tager tid at inferere sammenhængen mellem to sætninger, men langt mindre end et sekund. Løsningen af anaforiske referencer vil desuden afhænge af den øvrige tekst, måske af hvorvidt tekstsekvensens tema er ekspliciteret (Garrod & Sanford). Inferens og referencestrukturer må ligesom informationsstrukturer anses for at være genrespecifikke. Ekspertter på et givet område vil angiveligt (også jf. Ericsson & Kintsch 1995 ovenfor) meget hurtigt kunne aktivere relevant baggrundsviden, som giver de rette inferenser.

1.3.1.5. Eksempler på lingvistiske faktorer i spanske domme, som gør tekstprocessing sværere

Mange af eksperimenterne, der er refereret ovenfor, er foretaget med sætninger som materiale – oftest engelske sætninger. Som antydnet i nogle enkelte eksperimenter er der højst sandsynligt forskel på de strategier, som læsere af forskellige sprog udvikler, fordi sprogene varierer meget syntaktisk. Ordstilling giver således f.eks. på dansk information om ytringens status som spørgsmål eller fremsættende udsagn, mens man på spansk bruger intonation til afgørelsen af dette. På spansk er genus og numerus til gengæld stærkere markører. Generelt må især syntaks antages at variere mellem sprog. (jf. Mitchell, Cuetos & Zagar 1990:286). Autentiske tekster varierer naturligvis desuden i de problemer, syntaksen frembyder både inden for et sprog og måske også mellem sprog. Spanske domme frembyder, som det vil fremgå, en lang række problemer med lingvistisk kompleksitet. Spanske domme vil desuden være karakteriserede ved, at de er skrevet til eksperter (se nedenfor). Under dette punkt skal nogle af ovenstående faktorer eksemplificeres med tekstudsnit fra spanske domme med henblik på at anskueliggøre, hvilke syntaktiske faktorer i denne type tekster, der potentielt gør tekstprocessing sværere.

1.3.1.5.1. Nominalsyntagmer: afgrænsningsproblemer

Nedenstående eksempel er fra en eksamensopgave vinter 94/95, hvor 9 ud af 12 studerende oversatte det citerede tekststykke forkert. Teksten er en kendelse, som stadfæster den spanske anklagemyndigheds anmodning om tilbageholdelse og udlevering af nogle tiltalte, der er flygtet til Danmark.

- (1) "Y sirva el presente auto de ratificación de la solicitud urgente de detención preventiva de aquellos procesados, interesada por conducto de los servicios de Interpol, en el día de ayer."

Svarende til de såkaldte *garden path*-sætninger, kan man måske her på syntagmeniveau tale om, at læseren ledes på afveje, fordi afgrænsningen af led er vanskelig. I dette spanske eksempel er det præpositionen *de*, som her kan tolkes både som 'klister' i sammensætningen af en term og som hørende til verbalet *servir de*. Ligesom i det engelske eksempel "*John bought the large Dutch green apple pie*", må læseren her afgøre, hvor langt

substantivsyntagmet indledt af *el presente*...går. Dette så i den konkrete eksamen ud til at være gået galt for de fleste, der oversatte med løsninger som f.eks.

Oversatte tekster:

//Og nærværende stadfæstelse og kendelse om anmodning om uopsættelig varetægtsarrest af nævnte sigtede fremsendtes Interpol i går//

eller:

//Og denne kendelse om stadfæstelse af begæring om hastig varetægtsfængsling af de sigtede er bragt til Interpols kendskab i går//

Det indledende verbal bliver i begge tilfælde oversat forkert, måske som følge af, at præpositionen *de* ikke bliver læst korrekt som hørende til verbalet. Hele fire gange optræder præpositionen *de* i sætningen, og dette kan gøre det vanskeligt at afgøre, hvilken kendelse, der er tale om. Andre problemer gør sig dog også gældende i disse oversættelser, såsom f.eks. manglende brug af den syntaktiske markør for køn (*solicitud - interesada*) og overspringelse af det indledende verbal.

1.3.1.5.2. Ledsætningserstatninger: flertydighed

I de spanske domme er der flere eksempler på, at afsenderen ikke nævner agenten til en verbalhandling i teksten. Karakteristiske er de mange upersonlige verbalformer, som f.eks. dette tekstudsnit fra en byretsdom fra 1996:

- (2) "Reclama el actor la separación matrimonial en base al incumplimiento de los deberes familiares por haber abandonado el domicilio conyugal llevándose a los hijos, impidiendo de ese modo la relación del padre con los mismos, la vez que impediéndoles la vuelta al Colegio."

Fire verbalhandlinger har i denne sekvens en implicit agent: *incumplir*, *abandonar*, *llevar* og *impedir*. Normalt vil subjekt (her *actor*) være kandidat til at være agenten for verbalhandlingerne, idet der ikke er introduceret nogen anden agent i perioden. Men læseren må her bruge sin

baggrundsviden for at konstatere, at det ikke kan være *el actor*, der her refereres til, men derimod hans hustru.

Al + infinitiv

Verbalet *al invocar* her er flertydigt i to henseender (fra ovennævnte dom):

- (3) "[la demandada] alegaba el defecto en el modo de proponer la demanda al invocar el derecho español cuando el derecho aplicable era el de la nacionalidad de las partes..."

Da det er en upersonlig form af verbet ved læseren ikke, hvem der refereres til. Umiddelbart er den første- og vel den eneste grammatiske kandidat til at være logisk subjekt *la demandada*. Men det giver ikke mening. Præpositionen *al* (*a* + artiklen *el*) anvendes foran infinitiv både med kausal og temporal betydning. Temporalt udtrykker det samtidighed omtrent som *gerundio*: *al salir de casa me tropecé con él*. Kausalt: *al no tener dinero se puso a trabajar*.

Læseren skal således her afgøre både agens og tids/årsags-sammenhæng. Dette kan ske på baggrund af faktisk viden, som faktisk gives i teksten: Vi ved, at det er ægteemanden der har indgivet separationsansøgning, og *el defecto en el modo de proponer la demanda* må så referere til en handling, han har foretaget. Vi kan herefter slutte os til at *al* skal fortolkes kausalt, idet det er hustruens argumentation, der fremstilles.

Gerundio

Gerundio er et andet område, som er meget interessant i forbindelse med juridiske tekster. Adskillige spanske forfattere, inklusive spanske jurister, har i flere år harceleret over juristers dårlige formuleringsevner¹¹, og især brugen af *gerundio* har været genstand af megen kritik. Kritikken har dog

¹¹ Se bl.a. Aguilar og Arjonilla (1996); Calvo Ramos (1980); Granados, Morales og de Tomás (1979); Jesus Prieto de Pedro (1991); Martín, Ruiz, Santaella og Escañez (1996).

mest gået på, at *gerundio* blev ukorrekt¹² anvendt, mens man ikke har foretaget nogen egentlig analyse af læsbarhed eller forståelse af teksterne. Anvendelsen af *gerundio* varierer meget. Fra *gerundio* som både kan tolkes kausalt og temporalt, men hvor begge tolkninger giver mening, til mere ufuldstændige forekomster. Tolkningen af sætninger, hvori *gerundio* indgår afhænger så vidt jeg kan se mest af læserens baggrundsviden, f.eks. her samme dom som ovenfor:

- (4) "Por el Procurador Sr. Manzana en la representación que ostenta formuló demanda de separación del matrimonio formado por el actor y la demandada en base a los hechos que enumerados se expone y justificando documentalmente que contrajeron matrimonio en Dinamarca el día de 15 de julio de 1975 y de dicho matrimonio nacieron dos hijos el día 7 de marzo 1978, Maria, en Ishøj y el 18 de enero de 1980, Oliver en Copenhague, residiendo en Málaga desde hacía unos diez años en la calle de Gran Vía núm. 122, 3º, 2a donde vivieron hasta hace unos seis años, ..."

I dette eksempel er den grammatiske tolkning, at *gerundio* er underordnet informationen om, at der fødes to børn. Børnene fødes i Danmark, hvor parret også er gift, men på daværende tidspunkt havde de boet i Malaga i 10 år, hvor de boede indtil for 6 år siden (dvs. indtil 1990). Pragmatisk vil en tolkning med sideordning dog virke mere plausibel: "*Residieron en Malaga desde hacia (=durante) 10 años*". Førstnævnte tolkning er mindre sandsynlig (men ikke helt umulig), idet den indebærer, at parret mødtes i Spanien i 1968, tog til Danmark og blev gift, hvorefter de fødte begge børn i Danmark, men fortsatte livet i Spanien.

Det kan ganske nemt illustreres, at *gerundio* rent faktisk kan være svær at oversætte. Nedenfor gengives således et eksempel fra en kendelse, hvori en kære tages til følge, som er blevet givet til en eksamen, og tekststykket er fra gengivelsen af de faktiske omstændigheder:

- (5) Kildetekst:

"RESULTANDO: Que contra la expresada resolución y por la representación del procesado, se interpuso recurso de reforma y subsidiario de apelación, dictándose por el Instructor Auto con fecha

¹² Især Leonardo Gómez Torrego (1994:326): "Usese el *gerundio*, pero sin abusos y sin acumular varios en poco espacio; y además, cuídese de que sean correctos".

(...) del mismo año por el que desestimó el primero y admitió a trámite el segundo”

Oversat tekst:

// ”Det fremgår af sagen, at mod den udtrykkelige afgørelse og ved tiltaltes repræsentant, indgav man begæring angående retsmiddel om revision, subsidiært appellation, da forundersøgelsesdommeren af kendelsen den (...) samme år, forkastede førstnævnte og optog den sidstnævnte til behandling”//.

De terminologiske fejl, der er i oversættelsen, skal ikke kommenteres her. Men det skal derimod strukturen i den danske tekst, og især gengivelsen af *gerundio*. Problemet er, at oversætteren følger den spanske syntaks og oversætter *gerundio* med en ledsætning. Syntaktisk markerer *gerundio* (som regel adverbial) underordning – men semantisk er det her paratakse. Den danske læser forventer angiveligt, at *gerundios* handling skal være en del af den foregående verbalhandling. Dette er ikke tilfældet. Handlingerne bliver endvidere foretaget af to forskellige personer: advokaten for tiltalte og forundersøgelsesdommeren.

I en *manual de estilo* udgivet af Ministerio para las Administraciones Públicas (1995:102) noterer man sig denne brug af *gerundio* i juridiske tekster, dvs. *gerundio* i stedet for sideordning, og man giver følgende forslag til omskrivning: ”*Lo que se le notifica haciéndole saber...*” (= *y se le hace saber*); ”*Corresponde a esta Dependencia la revisión en vía administrativa del acto reclamado rectificando los errores tanto de hecho como de derecho*” (= *y la rectificación*)

Anvendelsen af *gerundio* i stedet for sideordning er ikke enestående for juridiske tekster, men den er måske mere hyppig inden for samme tekstsekvens, end man normalt vil opleve i spansk sprogbrug.

Problemerne i de ovenfor anførte eksempler har to forskellige sider. De upersonlige anvendelser af f.eks. infinitiv og *gerundio* er vanskelige, hvis agenten ikke er udtrykt i teksten, hvis der er flere kandidater til samme verbalhandling, eller hvis tekstafstanden mellem agent og verbal er for stor. Denne type problem minder om problemer med anafor gennemgået ovenfor.

Anvendelsen af *gerundio* med sideordnet funktion kan være et problem, hvis læseren (den danske læser måske) forventer en underordning. Endvidere kan *gerundio* og *al* + infinitiv tolkes både

kausalt og temporalt, hvilket giver en syntaktisk flertydighed, men dog sjældent en semantisk/pragmatisk flertydighed.

1.3.1.5.3. Syntaktisk kompleksitet og tekstlængde, der skal holdes i hukommelsen

Formmæssigt karakteriseres den juridiske tekst ved en uacceptabel periodelængde, hypotakse og ophobning af indskud som i dette eksempel samme kendelse om udlevering af en spansk statsborger, som er flygtet til Danmark, som blev brugt ovenfor.

- (6) "... a la vista de la petición expresada formulada por el Ministerio Fiscal, y de los indicios racionales de criminalidad que pesan sobre el también procesado CARLOS LOPEZ LORCA como presunto partícipe en los hechos que se investigan en la presente causa, derivados de las pruebas identificadoras testificales, documentales y periciales, **procede** de conformidad con las Vigentes Leyes de Enjuiciamiento Español, las correspondientes al País que se indicará y el principio de buena reciprocidad que debe existir entre los Estados, al existir fundadas sospechas de que tal procesado se encuentra refugiado en DINAMARCA, tratando de sustraerse a la acción de la Justicia Española, **es procedente**, de conformidad con lo establecido en el núm. 1 del referido art. 826 de la Ley de Enjuiciamiento Criminal, **el proponer al Gobierno de España solicite del Gobierno de Dinamarca que las Autoridades Judiciales competentes del indicado país accedan a la extradición de dicho procesado**".

Flere forskellige emner forfølges her på skift af den spanske dommer: de faktiske forhold i sagen, de juridiske begrundelser og forholdet mellem staterne. Dommeren har valgt at genoptage verbalet *procede* i varieret form for ikke at miste overblikket. Tekstens syntaks bevirker, at læseren kan have svært ved at finde hvile i læsningen og holde rede på sammenhængen. Overordnet er informationen i teksten:

- a) Der er grundlag for (oversættelse af *procede/es procedente*):
 - at rette henvendelse
 - +
- b) Henvendelse nr. 1 drejer sig om:

- den spanske regering skal rette henvendelse til den danske regering
- +
- c) Henvendelse nr. 2 drejer sig om:
 - den danske regering skal udlevere de sigtede

Inden dommeren når til denne information (med fed), som skal få hele perioden til at hænge sammen, har han/hun været igennem adskillige indskudte led. Som nævnt ovenfor fandt Kintsch og andre i 1970'erne ud af, at antallet af propositioner påvirker læsetiden, når læseren skal gengive tekstens indhold bagefter, hvilket her kunne betyde, at mængden af information måske overstiger, hvad læseren er i stand til at integrere i en kohærent mental repræsentation. Man fandt endvidere som nævnt ud af, at propositioner på højere niveauer huskes bedre end propositioner på lavere niveauer. I denne tekstsekvens er der mange underordninger og indskudte led, som det muligvis vil være svært for læseren at huske og forbinde. Når man skaber en sådan tekst, stoler man måske på, at modtageren vil anvende sin ekstralingvistiske, faglige, viden til at forstå teksten.

1.3.1.6. Sammenfatning af lingvistisk kompleksitet

I de seks eksempler fra de spanske tekster har vi set, at nogle af problemerne med afgrænsning, flertydighed og syntaktisk kompleksitet også optræder her. Dette behøver iflg. gennemgangen om hukommelsen ikke være ensbetydende med forståelsesproblemer. Om tolkningen af flertydige segmenter således øger processingtiden og vanskeliggør forståelse, må vil som nævnt afhænge af, om den nødvendige information er til stede eller hurtigt kan aktiveres under læsningen. Hvis oversætteren således kan antages at have forkundskaber eller baggrundsviden om jura, som har en velstruktureret og lettilgængelig form, vil han/hun jf. LT-WM teorien kunne overvinde den lingvistiske kompleksitet i de spanske domme. En grundlæggende forudsætning er naturligvis også den sproglige kompetence.

Andre forudsætninger kunne være væsentlige, såsom f.eks. bekendthed med de pågældende lingvistiske strukturer og rutine i den pågældende arbejdsopgave. Dette kunne hænge sammen med individuelle forskelle mellem læsere med større eller mindre *reading span*, jf. Carpenter m.fl. ovenfor. Det er således i teorien en mulighed, at rutinerede læsere af

juridiske dokumenter kan holde mere information i hukommelsen end rutinerede læsere af denne type tekster.

Antager man, at oversættelsen fungerer primært horisontalt, dvs. med erstatning af kildetekst med måltekst, hvilket i vidt omfang er muligt, hvis man er meget rutineret i juridisk sprog, fordi teksterne er meget stereotype (se nedenfor under LSP), da vil den lingvistiske kompleksitet angiveligt være underordnet i processen. Ægte flertydigheder (dvs. hvor et segment også semantisk er flertydigt) vil dog stadig kunne føre til problemer, hvis forståelsen af segmentet er nødvendig for oversættelsen. Hvis det således er rigtigt, at læsere (og også oversættere) tolker et flertydigt segment ved første læsning, kan dette i komplekse tekster resultere i flere misforståelser af sammenhænge, hvis oversætteren ikke retter fejlen inden den endelige formulering af teksten. Horisontal eller automatisk erstatning af den spanske syntagmeopbygning, ordstilling og *al* + infinitiv og *gerundio*-konstruktioner med danske "ækvivalenter" må dog antages at medføre en dårlig måltekst, hvis ikke oversætteren er sikker på konteksten¹³.

Vælger oversætteren at oversætte vertikalt, dvs. med en forudgående analysefase, hvor forståelsen fungerer som *input* for formuleringen, kan en kompleks sætningsopbygning ikke forventes at have indflydelse på formuleringen af oversættelsen, men nok på det antal operationer, der kan antages at indgå i konstruktionen af en kohærent meningsenhed. Hvis det er korrekt, at oversætteren for at integrere tekstens informationer til en kohærent meningsenhed må holde en (konceptuel eller ordret) repræsentation af tidligere læst tekst i korttidshukommelsen, må tekster som ovenstående antages at give oversætteren flere forståelsesproblemer end enkle tekster, hvor tekstens relationer fremstår mere overskueligt og eksplicit.

¹³ F.eks. Hönig (1988, 1995) har beskæftiget sig med faren ved en automatiseret *frequent structure store* (sml. Bell 1991).

1.3.2. LSP: tekster og viden

1.3.2.0. Indledende bemærkninger

Som det vil være fremgået af ovenstående gennemgang, antages korttidshukommelse i mange sammenhænge at have indflydelse på forståelse og tekstprocessing, især måske for effektiviteten af processingen. Men langtidshukommelsens betydning for forståelse kan ligeledes ifølge ovenstående antages at være endnu mere afgørende –ikke bare for forståelsens vellykkethed, men måske også for effektiviteten.

En række undersøgelser har vist, at specifik baggrundsviden var den mest dominerende faktor i tekstforståelse (jf. Ericsson & Kintsch 1995:228). Det er bl.a. Recht og Leslie (1988), som sammenlignede effekten af læsekompetence med viden om baseball; Schneider, Körkel og Weiner (1989), der sammenlignede effekterne af IQ og viden om fodbold; Walker (1987) der sammenlignede IQ og viden om baseball og Yekovich, Walker, Ogle og Thompson (1990), der testede en gruppe studerende der var betegnet som sprogligt svage, hvoraf halvdelen havde stor viden om fodbold, i læseforståelse af en 'generel tekst', der normalt blev brugt som forståelsestest, og en tekst om fodbold, hvor de lingvistiske strukturer blev manipuleret, så de lignede dem i den anden tekst.

Alle disse undersøgelser viste, at forståelsen (her: vellykketheden) ikke afhæng af kapaciteten i korttidshukommelsen (som antages at hænge sammen med IQ og sproglige evner), men af emnet for teksten, og hvem der besad viden om det pågældende emne: "Hence, students with low reading ability and expert knowledge clearly outperformed students with high reading ability and little knowledge. These findings show that individuals' working memory capacity is not constant but varies systematically for texts about different topics" (Ericsson & Kintsch 1995:228). I følge Ericsson og Kintschs fremstilling må vi således forvente, at arbejdshukommelsen fungerer forskelligt fra tekst til tekst –afhængigt af emnet og personens forudsætninger.

Baggrundsviden antages at have indflydelse på en persons evne til at uddybe den information, der fremgår eksplicit af en tekst, men også på evnen til at inferere og tolke implicitte relationer i teksten, ligesom manglende viden om kontekst eller faktisk situation kan gøre det umuligt at forstå, hvad ord som *den*, *han*, *hun* eller *hans ven* refererer til (Garnham 1985:169). Baggrundsviden må endvidere især i specialiserede

tekster antages at have indflydelse på forståelsen af begreber (se nedenfor under terminologi og kognitiv lingvistik).

I de nævnte undersøgelser var den pågældende ekspertviden viden om sport. Viden om sport er en specialiseret viden, men vel ikke nødvendigvis fagviden? I Ericsson og Kintschs gennemgang får vi ikke at vide, hvordan den pågældende viden var opnået (f.eks. gennem personlig erfaring eller læsning om emnet). Grænserne mellem almen viden og specialiseret viden er flydende, men må vel bero på en skelnen mellem emner, der henholdsvis ligger uden for eller inden for det, alle angiveligt lærer som en del af uddannelsen i det normale skolesystem. Betegnelsen LSP (*Language for Special Purposes*) dækker normalt over det vi på dansk (og tysk) kalder fagsprog. Man kan dog pege på den ikke helt uvæsentlige forskel, at LSP ikke nødvendigvis er begrænset til fag (forstået som profession, dvs. noget man tjener penge ved), men kan omfatte alle ”specielle formål”. Jeg vil derfor anvende betegnelsen LSP som den mest brede betegnelse for specialiseret viden og specialiserede tekster. Under gennemgangen af fagsprogsteorien vil jeg benytte betegnelsen ”fagviden”, da teorierne om faglighedsgrad/fagsproglighedsgrad bedst forklares med denne sprogbrug.

De spanske domme, som er valgt til denne undersøgelse, må betegnes som LSP-tekster (og i allerhøjeste grad også som fagtekster). Men denne betegnelse er kun interessant i forbindelse med, hvem der læser/bruger teksten, idet betegnelsen LSP-tekst for den ene læser kunne indikere, at teksten ville være nemmere, mens det for den anden kunne indikere, at teksten var sværere. LSP-problematikken behandles derfor her (summarisk) ud fra to synsvinkler: 1) hvilke tekster er LSP-tekster? og 2) hvad er LSP-viden og hvordan er den organiseret?

1.3.2.1. LSP – tekster og kommunikationssituationer

I den kommunikations- og stilistisk orienterede fagsprogsforskning har man beskæftiget sig med at afgøre teksters (og tekstsegmenters) fagsproglighedsgrad. Bl.a. Baumann 1991, Gläser 1990, Kalverkämper 1979 og Hoffmann 1985 har diskuteret kriterier for undersøgelser af dette. Fagsproglighedsgraden må generelt antages at afhænge af kommunikationssituationen, dvs. den originale kommunikationssituation,

teksten indgår i. Hvem der har forfattet teksten, med hvilket formål og til hvilken modtager, må således være afgørende for tekstens lingvistiske overflade.

Den konkrete fagsproglighedsgrad kan undersøges eller konstateres på flere måder. Nedenfor vil to klassifikationer ganske kort blive gennemgået med henblik på at præsentere en lingvistisk/stilistisk synsvinkel versus en kommunikationsorienteret synsvinkel (gengivet i Kalverkämper 1992:70, min oversættelse).

1.3.2.1.1. Lothar Hoffman (1985)

A. Teoretiske grundvidenskaber

Højeste abstraktionsniveau

Symbolsprog for elementer og relationer

B. Eksperimentel videnskab

Meget højt abstraktionsniveau

Symboler for elementer

Naturligt sprog for relationer (syntaks)

C. Anvendt videnskab og teknik

Højt abstraktionsniveau

Naturligt sprog med en meget høj andel af fagterminologi og en rigid syntaks

D. Materiel Produktion

Lavt abstraktionsniveau

Naturligt sprog med en relativt høj andel af fagterminologi og en relativt ubunden syntaks

E. Konsum

Meget lavt abstraktionsniveau

Naturligt sprog med enkelte fagudtryk og ubundet syntaks

Hoffmann tager her udgangspunkt i en stilistisk orienteret analyse af tekster, hvor emneområde, ordvalg og syntaks er i fokus. I stilistikken måler man fagsproglighedsgrad ved at undersøge koncentrationen af fagtermer og andre gennemgående strukturer. Disse må naturligvis forinden klassificeres som sådan. En sådan undersøgelse må således starte

med en kvalitativ angrebsvinkel, men selve teksttypologiseringen vil foregå ud fra kvantitative analyser, idet de sproglige strukturer kan optræde i alle slags kommunikationssituationer: ”Da die sprachlichen Grundstrukturen grundsätzlich in allen kommunikationsbereichen auftreten können, werden die Unterschiede in ihrem Gebrauch vor allem quantitativ zu bestimmen sein. Die quantitative (statistische) Textanalyse führt allerdings auf den einzelnen sprachlichen Ebenen zu Ergebnissen von Unterschiedlicher Aussagekraft” (Hoffmann 1988:14, min understregning). Klassifikationen går fra høj faglighedsgrad mod lavere faglighedsgrad. De emneområder, Hoffmann beskæftiger sig med, er teknisk-videnskabelige områder, og hans inddeling vil ikke være ligeså relevant for samfundsvidenskaben.

I Hoffmanns kategorisering nævnes afsender og modtagerforholdene ikke eksplicit, derimod antages det, så vidt jeg kan se, at modtager og afsender har samme forudsætninger (måske undtagen i punkt E). I punkt D antages det angiveligt, at modtager er et led i produktionskæden og i E underforstås antageligt, at modtager er lægmand/forbruger. I denne sammenhæng må eksempelvis en dom anses for hørende under C, dvs. anvendt videnskab, idet dommeren anvender den juridiske fortolkningsmetode på en konkret sag.

Dommen kan således i følge dette skema forventes at have en rigid syntaks og en høj andel af fagtermer. Samme resultat vil man nå frem til, hvis man rent faktisk analyserer et antal domme. I en sådan analyse af Aguilar og Arjonilla 1996 (s. 37) kan man læse, at de spanske juridiske tekster har følgende kendetegn: de er konservative i sprogbrugen (f.eks. latinismer), de bruger lange afsnit, klicheer og fraser, og de har en højtidelig, objektiv og homogen form. Forfatterne fremhæver mere konkret seks elementer som værende karakteristiske for den juridiske sprogbrug: kompleks syntaks, elementer af postmodifikation, ophobning af sammensatte præpositionsled og adverbielle udtryk, lange nominalsyntagmer, overdreven brug af substantiver og adjektiver i forhold til verber og ophobning af detaljer, som forstyrrer læsningen og forståelsen (Aguilar & Arjonilla 1996:37,38¹⁴)

¹⁴ Denne beskrivelse bekræftes bl.a. hos Calvo Ramos (1980); Prieto de Pedro (1991); Martín, Ruiz, Santaella & Escañez (1996) og Granados, Morales & de Tomás (1979).

1.3.2.1.2. Henning Spang-Hanssen (1983)

Spang-Hanssen diskuterer begrebet kommunikation, som han mener kan have to hovedbetydninger a) udsendelse af meddelelser eller budskaber til mange, ofte blot potentielle modtagere over en afstand (jf. 'massekommunikation') og b) opnåelse af samfølelse, af 'åndeligt samvær' i en situation, hvor personer allerede er sammen (Spang-Hanssen 1983:26). Derimellem findes iflg. Spang-Hanssen et mellemområde, hvor A giver meddelelser til en bestemt person B eller til en personkreds B1, B2...., der har bestemte egenskaber, interesser og behov, f.eks. undervisning (Spang-Hanssen 1983:27). Denne betydning dækkes ofte af begrebet 'informerings', og dette begreb er iflg. Spang-Hanssen det centrale i fagsprog. "Situationer hvori fagsprog indgår – som tekster, som foredrag, i faglig undervisning, faglig samtale m.m. – har karakter af informering langt mere end de har karakter af kommunikation i betydningerne a) eller b)" (Spang-Hanssen 1983:27).

Den faglige informering kan derefter have forskellige niveauer svarende til forskellige modtagergrupper, jf. skemaet næste side. En dom må f.eks. antages at anvendes en specialist-til-specialist form for kommunikation, idet den reelle modtager er en jurist og ikke en lægmand.

Både lægmanden og juristen er naturligvis umiddelbare modtagere af dommen. Men dommen er forankret i en sproglig tradition, som den almindelige borger ikke er en del af. Og dommens paradoks er således, at selv om den skal regulere den almindelige borgers adfærd og samkvem med andre, så er den 'reelle' modtager ikke den almindelige borger.

Spang-Hanssen giver i gennemgangen af sit skema udtryk for, at der i alle de tre skitserede kommunikationssituationer vil blive benyttet fagsprog, som dog kan inddeles i følgende tre kategorier:

- 'teorisprog'
- 'fagomgangssprog'
- 'udbredningssprog'

(Spang-Hanssen 1983:29)

I videnskabelig kommunikation anvendes således teorisprog, i teknologisk kommunikation anvendes fagomgangssprog, og i kommunikationen mellem de to grupper anvendes en blanding. Det

Figur 8. Spang-Hanssen (1983)

anden sagprosa (other 'functional writing')	fagsprog (tekster i)		
	Verbreitungssprache ^(a)	Theoriesprache ^(a) Fachungssprache ^(a)	
	scientific technological communication ^(b) communications <i>among</i> scientists and engineers ^(c)		specialist til specialist ^(a)
			undervisnings- og uddannelsesorienterede tekster (i fagsprog)
communications from scientists and engineers... ^(c) formidling	communications to scientists and engineers ^(c) problemer, forespørgsel, litteratursøgning (fra lægmandens side)		specialist til ikke-specialist (lægmand) ^{(b)(c)}
			ikke-specialist (lægmand) til specialist

Spang-Hanssens skema (1983:28) over den faglige kommunikation.

såkaldte udbredningssprog anvendes i kommunikationen til lægmænd, og til studerende (de kommende eksperter) anvendes en blanding af alle tre sprogtyper.

Overført på juridisk sprog som en specialist-til-specialist form for kommunikation må det antages, at der her anvendes enten det Spang-Hanssen kalder teorisprog eller fagomgangssprog. I Hoffmanns definition af fagsprog er det de enkelte sproglige enheders koncentration i en konkret tekst, der er afgørende, mens det hos Spang-Hanssen er afsender-modtager forholdene. De to typer af klassifikationskriterier resulterer dog i fremstillinger, der er nærmest samstemmende.

Placeringen af dommen højt på en faglighedsskala eller anvendelsen af betegnelsen 'fagtekst' eller 'LSP-tekst' om juridiske tekster er dog under alle omstændigheder ukontroversiel, idet enhver intuitivt vil klassificere en juridisk tekst som udpræget faglig, fordi tolkningen af en juridisk tekst kræver fagviden, (se f.eks. Kjær 1996).

Efter at vi således har konstateret, at den spanske dom kan karakteriseres som en LSP-tekst (og en fagtekst), og at den er skrevet for specialister, kan vi gå videre til at diskutere, hvordan LSP-viden er struktureret.

1.3.2.2. LSP – specialiseret baggrundsviden

Ovenfor så vi hvordan undersøgelser havde vist, at ekspertviden om eksempelvis fodbold var vigtigere i læsningen og forståelsen af tekster om dette emne end generel sproglig kompetence. På samme måde antages den faglige, professionelle viden (jf. LT-WM-teorien) at være den væsentligste kompetence i læsningen af eksempelvis juridiske tekster. Nedenfor skal det ganske kort diskuteres, hvilke elementer en sådan viden kunne tænkes at bestå af, og hvilken baggrundsviden og professionel viden en oversætter har.

1.3.2.2.1. Terminologi: vidensrepræsentation som begrebs-systemer

En traditionelt primær vidensenhed i fagsprog er naturligvis fagtermen. Terminologisk viden kan inddeles i 1) begrebsviden, 2) begrebssystemviden og 3) begrebsrepræsentationsviden. (Picht 1996:61) Terminologiarbejdet anvendes i fagsproglig oversættelse som metode til

at sikre fagligheden. Ved en sammenligning af forskellige vidensstrukturer (begrebssystemer) kan forskelle opdages, som bør udtrykkes i begrebets sproglige form (repræsentationen) (Picht 1996:63). Terminologiens genstand er således begrebet og dets repræsentationsform. Opfattet som vidensenhed repræsenterer begrebet i terminologien den samlede, intersubjektivt fastslåede viden: "In diesem Falle steht das gesamte, intersubjektiv feststellbare Wissen über einen Begriff im Vordergrund. Als Wissenseinheit kann der Begriff in eine terminologische Datenbank oder eine Wissensbank eingehen, die als Speicher von Begriffs- und begrifflichen Repräsentationswissen charakterisiert werden kann und die ebenfalls begriffliches Ordnungswissen (Begriffssystemwissen) umfassen sollte, um diese Bezeichnung zu verdienen"(Picht 1996:59).

Begrebssystemer kan inddeles hierarkisk i over-, under og sideordninger efter forskellige kriterier afhængigt af emneområdet. Inddelingskriterierne afhænger af faglige konventioner og traditioner, og kan f.eks. være bestemt af rumlige, tidsmæssige og kausale relationer (Picht 1996:59).

Vidensrepræsentation er i terminologien inddelt i fire former, 1) benævnelse 2) definition 3) forklaring og 4) ikke-sproglige semiotiske former (Picht 1996:63). Definitioner har en bestemt form, mens forklaringer har en mere løs struktur. Under kategorien 'forklaring' kan f.eks. eksempler forekomme. Terminologien udgør en metode til systematisering og leksikalisering af et fags viden, og som sådan kan den synliggøre en stor del af ekspertens viden, og i teorien muliggøre en overførsel af denne viden til lægmanden eller den kommende ekspert.

Terminologiens kilder er primært lærebøger og andre fagbøger, men også fageksperter kan være kilder til viden i terminologiarbejdet. Terminologien har dog ikke til formål at forklare, hvordan faglig viden kan tænkes at være repræsenteret eller struktureret i ekspertens langtidshukommelse, endside at forklare den konkrete anvendelse af denne viden i faglige situationer, men derimod at formidle fagets begrebsviden systematisk og sprogligt for at den kan anvendes af andre.

1.3.2.2. Kognitiv lingvistik: vidensrepræsentation som mentale modeller

Et andet fokus på vidensrepræsentation end det terminologiske er det kognitive. Teorier om hvorledes viden er struktureret i langtidshukommelsen, er siden 80'erne fremkommet under fællesbetegnelsen 'kognitiv lingvistik' eller 'kognitiv semantik'.

Et centralt begreb er "mentale modeller", som er en teoretisk konstruktion fra de kognitive videnskaber, der refererer til den mentale repræsentation af viden, der kræves for at forstå en sætning eller en tekst (jf. Lundquist 1996:1). Teorierne fokuserer generelt på struktureringen af *common sense*-viden og ikke på fagspecifik viden. Nogle teorier forsøger at beskrive, hvordan en mental repræsentation eller 'situationsmodel' opbygges og lagres under tekstforståelse (se ovenfor under afsnittet om forståelse), mens andre teorier forsøger at forklare, hvordan vores baggrundsviden generelt er organiseret. Her er det den sidste type forklaring, der interesserer os, og begrebet 'mental model' anvendes i denne betydning (jf. Lundquist 1996:7).

En teori om organisering af baggrundsviden er f.eks. ideen om *scripts* (Shank & Abelson 1977). Disse 'manuskripter' repræsenterer angiveligt vores viden om aktiviteter, vi foretager rutinemæssigt, eller mere generelt velkendte forløb i vores hverdag. Konceptet *scripts* omfatter information om typiske roller, objekter og handlingssekvenser i velkendte situationer som f.eks. et restaurantbesøg (Harley 1995:228).

Schank (1982) har videreudviklet teorien om *scripts* og foreslået, at vores viden er lagret i hukommelsen som scener, der er organiseret i "hukommelsespakker" (*Memory Organization Packets* eller *MOPs*), der er bundet sammen af fælles mål, f.eks. at tage ud at rejse eller gå til lægen. Der er et vist empirisk underlag for denne teori (McKoon, Ratcliff & Seifert 1989; Seifert, McKoon, Abelson & Ratcliff 1986 i Harley 1995:230; Black & Bower 1979 i Kintch & van Dijk 1983:309).

En beslægtet teori, som også er blevet bekræftet af empiriske undersøgelser, er teorien om *scenarier* (Sanford & Garrod 1981/1983 i: Rickheit & Strohner 1993:85). Hovedideen i disse teorier er, at ved vidensaktivering under tekstlæsning effektiviseres forståelsen og læsetiden forkortes.

På Handelshøjskolen i København forskes der bl.a. i specialiseret baggrundsviden som en del af undersøgelsen og udforskningen af LSP-tekster. Projektgruppen MeMo (v/Lita Lundquist) har siden 1995 analyseret fagtekster med henblik på eksperimentel testning af hypoteser.

1.3.2.2.1. MeMo (1995-99): ekspertviden

Formålet med projektet er på længere sigt at kunne differentiere mellem forskellige typer af, og forskellige lag i specialiseret baggrundsviden (Lundquist 1996:9), og den teoretiske ramme for projektet er den kognitive lingvistik, bl.a. Johnson-Laird (1983), Lakoff (1987), Fauconnier (1994) og Langacker (1991).

I sin artikel "Fra lav pris til ond tro" (i Lundquist & Almlund 1996) opererer Lene Palsbro (s.29) med tre slags baggrundsviden, nemlig ekspertviden (om jura i dette tilfælde) *common sense* viden (om forbruger situationer i dette tilfælde) og viden om faktisk situation. *Common sense*-begrebet forbindes med "erfaringer vi generelt har" (s. 34). Palsbro kæder "den sikre viden" sammen med faglig viden eller professionel viden. Palsbro sammenligner i øvrigt *common sense* viden med økonomisk viden, idet hun siger, at de i den konkrete analyse er struktureret ens, mens hun påpeger, at juridisk ekspertviden og argumentation har en anden struktur. Hun siger, at viden om økonomiske sammenhænge er struktureret i kausale og graduale relationer, mens viden om juridiske sammenhænge og lovmæssigheder er præget af størrelser, der enten tilhører eller ikke tilhører en bestemt kategori (Palsbro 1996: 40). Man kan f.eks. ikke i den juridiske logik være i mere eller mindre god tro, ligesom man ikke kan være mere eller mindre sigtet, anklaget eller dømt. Kategoriseringen i enten-eller er det gennemgående mønster i de juridiske handlinger, og de argumenter, som ligger til grund for denne kategorisering er ikke baseret på *common sense* alene.

Spørgsmålet om, hvordan den juridiske baggrundsviden er struktureret, har også motiveret Anne Lise Kjær (1996) til at fremkomme med en hypotese om, at den juridiske fagviden ikke kun er centreret om begrebssystemer, som omtalt under terminologi ovenfor, men tillige er ordnet i vidensrammer, som dels er opbygget som et sæt regler med tilhørende undtagelser, dels er struktureret i "hvis...så"-relationer (Kjær 1996:147). Begrundelsen for denne hypotese er, at det typiske for juridisk

viden er, at den er koncentreret om viden om regler og forudsætninger for deres anvendelse (Kjær 1996:147). Juristen henviser i sin argumentation til, eller påberåber sig, de regler han/hun mener bør anvendes på de faktiske handlinger, sagen omhandler, og dermed henviser han/hun iflg. Kjær ikke blot til ordlyden i lovteksterne, men til de regler, der kan udledes af lovbestemmelserne (Kjær 1996:147). En af Kjærs hovedpointer er, at juristens læsning af en juridisk tekst er regellæsning. Bag den juridiske regelviden gemmer der sig iflg. Kjær en hvis-så-struktur (Kjær 1996:149). Angiveligt aktiveres specifikke videns (eller regel)-rammer¹⁵, når juristen læser kodeord (eller "koblingsbegreber" jf. bl.a. Ross 1953) som f.eks. tilbud, aftale etc., idet den juridiske viden generelt er bundet sammen af retsfølger, som f.eks. "Hvis aftale, så binding" (Kjær 1996:150).

Lita Lundquist (1999) har i en (ikke-offentliggjort, fremlagt på Memo workshop d. 22. April 1999) empirisk analyse af eliciterede tekstsekvenser sammenlignet ekspertviden med ikke-ekspertviden. Hendes undersøgelse ser ud til at støtte Kjærs 1996-model.

Undersøgelsen blev foretaget med to grupper af informanter: jurister (undervisere på Københavns Universitet) og studerende på Handelshøjskolen, BA 1. år, 2. semester. Gruppen der repræsenterede 'ikke-ekspert' var således i dette tilfælde novicer uden indsigt i juridiske forhold. Informanterne blev bedt om at skrive definitioner på 'kontrakt' og 'dom' og at give en kort og en lang definition. I alt 92 tekster blev indsamlet på denne måde, hvoraf foreløbig et delkorpus på 32 tekster er blevet analyseret. Analyserne bestod i 1) En juridisk eksperts inddeling i henholdsvis "ekspert tekst" og "ikke-ekspert tekst", 2) Analyse af overlappning mellem eksperter og ikke-eksperters anvendelse af forskellige typer udtryk og 3) En kognitiv analyse af definitionernes SEMANTISK-KOGNITIVE karakteristika (i analysen kaldet *qualia*).

Ikke-eksperternes tekster blev af en ekspert defineret som indeholdende følgende elementer:

- Upræcis og ukorrekt brug af fagtermer
- Ingen skelnen mellem fænomener
- Fokus på forkerte eller irrelevante detaljer og dele
- Fokus på forkerte eller irrelevante relationer

¹⁵ Her henvises til Fillmores fortolkning af konceptet *frames* (1985).

- Forkert indhold

Det var endvidere i følge analysen karakteristisk for de studerende, at de ikke kunne definere (de kunne f.eks. skrive "en dom er en dom"), og de manglede helt i deres definitioner at angive konsekvenser af en retsafgørelse som er relevante. Eksperternes definitioner indeholdt endelig det Lundquist kalder *telic qualia*, dvs. formål og konsekvenser af en retslig handling, i modsætning til de studerende, som ikke kunne angive nogen relevant information af denne art. MeMos empiriske analyser er i skrivende stund ikke offentliggjort, men Lundquists tilgang (1999) giver mulighed for indblik i strukturer i det professionelle menneskes videnslager, og ikke blot strukturer i lærebøger. Strukturerne kan dog vise sig at ligne hinanden, idet også den professionelle har sin viden fra bl.a. lærebøger, eller i juristens tilfælde, lovbøger!

1.3.2.2.3. Genreteori: hvordan er genreviden struktureret?

Genreteori må per definition regnes for hørende ind under LSP, da det jo netop er sprog med specielle formål og i bestemte situationer, der her studeres. I genreteori fokuseres først og fremmest på det professionelle menneskes, ikke blot viden om et emne eller et fag, men også fornemmelse for professionel kommunikation. Formålet med genreteori er at kortlægge den implicite viden, som brugere af forskellige genrer har (jf. Ryan 1981 i Berkenkotter & Huckin 1995:1). Genrer er de medier, som vi kommunikerer gennem, og ifølge genreteorien er vores forståelse af normer, værdier og ideologier i den genre, vi kommunikerer gennem, afgørende for den succes, vi har med kommunikationen (Berkenkotter & Huckin 1995:1). Genreteoretikeren ønsker at analysere de metoder, professionelle brugere af genrer anvender til at forme informationer, så de forstås af de personer, der er modtagere af teksterne.

Som sådan er genreteori, i langt højere grad end stilistikken, koncentreret om hvordan professionelle producerer mundtlige eller skriftlige tekster, dvs. ikke bare den lingvistiske overflade, men de strategier og tænkemåder, der ligger bag formuleringen af teksterne. Og hvor psykolingvisten eller den kognitive lingvist fokuserer mest på tekstforståelse (fra læserens perspektiv), da er perspektivet her den forståelse der kræves for at producere tekster!

1.3.2.2.3.1. Berkenkotter & Huckin (1995)

Blandt andre Berkenkotter og Huckin har gennem flere år foretaget analyser af data indsamlet i form af bl.a. interviews og brugstekster og analyseret som *case*-studier. Analyserne der ligger til grund for Berkenkotter og Huckins teorier, er kvalitative og primært induktive (baseret på *grounded theory* jf. Glaser & Strauss 1967), men er også inspireret af bl.a. antropologiske, etnologiske og psykologiske teorier (Berkenkotter & Huckin 1995:3).

På basis af deres analyser af ekspert-diskurs (i dette tilfælde akademisk, videnskabelig diskurs) har Berkenkotter og Huckin udviklet en teoretisk ramme, der er bygget op omkring fem principper, som de mener, er styrende for genrer (Berkenkotter & Huckin 1995:4):

- **Dynamik** – genrer er dynamiske former for kommunikation, som er udviklet med basis i aktørernes reaktioner på typiske situationer, og deres funktion er at stabilisere kommunikationen og gøre den kohærent og meningsfuld.
- **Situerethed** – vores viden om genrer stammer fra og er iboende i vores deltagelse i de daglige kommunikative aktiviteter, der foregår i det professionelle liv.
- **Form og indhold** – genreviden omfatter viden om både form og indhold, inklusive en fornemmelse for, hvilket indhold vil være adækvat i forhold til et givet formål, i en given situation og på et givet tidspunkt.
- **Dobbeltstruktur** – når vi trækker på en genres regler for at deltage i professionelle aktiviteter, så skaber vi sociale strukturer, samtidig med at vi reproducerer dem.
- **Gruppejerskab** – genrekonventioner signalerer en faggruppes normer, epistemologi, ideologi og ontologi.

I denne beskrivelse af fagspecifik viden, her kaldet genreviden, er den pågældende viden struktureret på basis af personernes deltagelse i kommunikationen, og ud fra den opfattelse at disse personer er med til at skabe den pågældende viden. Det er således angiveligt en aktiv, handlingsorienteret viden. Denne viden omfatter også begrebsviden. Brown, Collins og Duguid (1989) citeres for at sige, at tilegnelsen af begrebsviden, ligesom tilegnelsen af brugen af værktøjer, både er situeret, og at den udvikles progressivt gennem handling: "People who use tools actively rather than just acquire them...build an increasingly rich implicit understanding of the world in which they use the tools and of the tools

themselves(...) Unfortunately, students are often asked to use the tools of a discipline without being able to adopt its culture. To learn to use tools as practitioners use them, a student, like an apprentice, must enter the community and its culture" (Brown, Collins & Duguid 1989:33 i Berkenkotter & Huckin, 1995:12, mine understregninger).

Overført på juridisk viden kunne dette, hvis ovenstående iagttagelse er korrekt, betyde at den oversættelsesstuderende først fuldtud forstår de juridiske begreber, når han/hun begynder at anvende dem i praksis.

Særligt interessant i forbindelse med LSP er det at kunne skelne mellem specialiseret baggrundsviden og almen viden. I et forsøg på en skelnen refererer Berkenkotter og Huckin til Bakhtins inddeling (1986), hvor primære og sekundære *speech genres* anvendes til at skelne mellem den form for sprog og de handlingsmønstre, vi anvender i daglige kommunikative aktiviteter (såsom at modtage vores børn, når de kommer hjem fra skole, elske, kalde på en kollega for at bede om hjælp) og de som er uden for denne dagligdags kontekst (Berkenkotter & Huckin 1995:7). De sekundære genrer er komplekse, og de kan optage de primære genrer i sig, dog således at de primære derved mister deres hverdagskarakter: "Secondary (complex) speech genres – novels, dramas, all kinds of scientific research, major genres of commentary and so forth – arise in more complex and comparatively highly developed and organized cultural communication (primarily written) that is artistic, scientific, sociopolitical, and so on. During the process of their formation they absorb and digest various primary (simple) genres that have taken form in unmediated speech communion. These primary genres are altered and assume a special character when they enter into complex ones" (Bakhtin 1986 i Berkenkotter & Huckin 1995:9).

Bakhtins beskrivelse passer meget godt på jura. En masse dagligdags handlinger bliver fortolket med udgangspunkt i lov og retspraksis, og derved får disse handlinger en ny betydning, dvs. ikke alene får faktiske omstændigheder ny betydning i en juridisk kontekst (f.eks. en retssag), men såkaldte dagligdags ord får også nye betydninger, hvilket vanskeliggør lægmandens forståelse (se bl.a. Liaño 1996).

I genreteori ser fokus ud til at være på en viden om, hvordan professionel kommunikation lykkes, en retorisk-strategisk viden om form og indhold. Det, vi traditionelt opfatter som baggrundsviden, hører således med under genreviden, men som en funktion af, hvad der er adækvat, relevant – og

hvad der kan forudsættes bekendt hos læseren (Berkenkotter & Huckin 1995:14).

Informantgruppen i min egen undersøgelse var ikke hverken jurister eller novicer (hverken videnskæssigt eller oversættelsesmæssigt), men derimod oversættere i en kategori, som man normalt vil kalde semi-professionel. Men hvad betyder det egentlig?

1.3.2.2.4. Hvordan er oversættelsesrelevant baggrundsviden struktureret?

Præskriptive synsvinkler har domineret litteraturen om juridisk oversættelse eller LSP-oversættelse generelt, hvilket betyder, at vi ikke råder over mange systematiske, empiriske undersøgelser af oversætterens baggrundsviden. Det er blevet sagt, at den juridisk oversætter bør have en fuld forståelse af det emne, han/hun oversætter indenfor, idet den juridiske oversættelse er en meget ansvarsfuld gerning (Schwartz 1977:21 i Obenhaus 1995:253). Det er tilgængæld også blevet sagt, at dette ikke er realistisk at forvente, at oversættere skal kunne overkomme at uddanne sig til eksperter i forskellige fagområder, og dermed kan det ikke forventes, at oversættere har fuld forståelse for tekniske detaljer (Obenhaus 1995:253; Gile 1995:78). Daniel Gile (1993, 1995) pointerer, at oversætterens arbejde med en tekst bidrager til en systematisk oparbejdelse af viden over tid (Gile 1993:83). Van Dijk og Kintsch (1983) giver udtryk for en lignende opfattelse, idet de hævder at tekstforståelse per definition fører til mentale repræsentationer, som lagres i langtidshukommelsen. Hvis oversætterens arbejde således bygger på tekstforståelse, må hans/hendes viden være god. Gile (1995:85) deler ekstralingvistisk viden ind i to typer, nemlig baggrundsviden og kontekstuel information "In any given Translation situation, extralinguistic knowledge can be broken down into two subcategories: *preexisting ELK*, and *knowledge acquired from the Text itself*, or *contextual knowledge*." Ifølge Gile undersøges information under oversættelsesprocessen for troværdighed, og informationen styrkes af de mange *loops*, der foregår under såvel forståelsesfasen som formuleringsfasen. Dette antages dog kun at foregå under tekstoversættelse, ikke i tolkning! (Gile 1993:83).

Alligevel konkluderer Gile, at oversættere og tolke på trods af, at de under tiden er i besiddelse af en meget specialiseret viden efter udførsel af en tolke- eller oversættelsesopgave, ikke kan integrere denne viden i en

velstruktureret form for vidensbase på samme måde som specialisten eller eksperten: "...translators and interpreters may hold highly specialized, highly up-to date knowledge that even specialists do not have, after a recent conference or translation assignment. However, they cannot integrate this knowledge into the mass of wider, better structured knowledge that specialists have. Neither can they use it operationally as the specialist can" (Gile:1993: 85, min understregning).

Forklaringen kunne være, at den professionelle eller faglige viden adskiller sig fra den overfladiske og momentære ved at være et netværk, der er bygget op med erfaringen. Oversætteren skal skaffe sig viden fra den ene opgave til den næste, han/hun er ikke deltager i de aktiviteter, der beskrives eller refereres til i de tekster, han/hun oversætter. Dette kan være et problem, når juridiske tekster skal fortolkes.

1.3.2.2.5. Rutine i oversættelsesopgaven: professionelle versus ikke-professionelle oversættere

Dette punkt er medtaget for at afklare begreberne 'professionel' og 'ekspert'. Under ovenstående gennemgang er begrebet 'ekspert' anvendt om en person, der besidder specialiseret viden, som han/hun anvender i sin profession eller evt. hobby (f.eks. sport). Der er blevet refereret til 'fagviden' som nærsynonymt, men som refererende kun til viden, der anvendes professionelt i udøvelsen af et erhverv.

Andre forudsætninger kunne dog tænkes at være væsentlige i oversættelse af fagtekster, såsom f.eks. bekendthed med de pågældende lingvistiske strukturer og rutine i den pågældende arbejdsopgave. Dette kunne hænge sammen med individuelle forskelle mellem læsere med større eller mindre *reading span*, jf. Carpenter m.fl. ovenfor. Det er således i teorien en mulighed, at rutinerede læsere af juridiske dokumenter kan holde mere information i hukommelsen end urutinerede læsere af denne type tekster.

Dette rejser spørgsmålet om oversættelse som profession. I oversættelsesvidenskaben taler man om professionelle versus ikke-professionelle oversættere. Hvilken viden og kompetence antages disse begreber at dække over?

Definitionen af en professionel oversætter kan foretages ud fra antagelser om, hvilke kompetencer, der indgår i (god eller professionel) oversættelse,

eller ud fra antagelser om hvor mange års studier henholdsvis praksis med oversættelse en sådan betegnelse vil forudsætte. Teoretiske definitioner af oversættelseskompetence har bl.a. været fremført af Bell (1991), Stolze (1992, 1994) og Hurtado Albir (1996). Alle definitioner indeholder i en eller anden variation følgende punkter (Bell 1991:41):

- Grammatisk kompetence
- Sociolingvistisk kompetence
- Diskurskompetence
- Strategisk kompetence

Bells liste er baseret på Swain (1985), som definerer kommunikativ kompetence generelt. Den sociolingvistiske kompetence og diskurskompetencen minder om hinanden, og består, analogt med den genreviden Berkenkotter og Huckin (1995) ovenfor definerede, i en evne til at forstå og producere tekster adækvat i forhold til emne, deltagere i kommunikationen og formålet med kommunikationen. 'Diskurskompetence' er iflg. Bell angiveligt tættere forbundet med skrive- eller formuleringsevner, dvs. evnen til at skabe en kohærent tekst (Bell 1991:41). Mere konkret foreslår Bell en vidensbase bestående – ud over L1 og L2 – af teksttype-viden, domæneviden og en kontrastiv viden om de øvrige punkter (Bell 1991:40).

Operative definitioner på professionel oversættelse har været fremført i studier af bl.a. Krings (1988, 1997), Gerloff (1988), Jääskeläinen (1987, 1993), Tirkkonen-Condit (1989), Sèguinot (1989, 1991) og Fraser (1993, 1994). Tirkkonen-Condit og Jääskeläinen bruger i deres tidlige studier termen 'professionel oversætter' om oversættelsesstuderende på 5. år, dvs. ældre studerende som dog ikke er praktiserende oversættere. Jääskeläinen (1993) og Gerloff (1988) anvender termen 'professionel oversætter' om oversættere med mellem 10 og 15 års praksiserfaring (Fraser 1996:70). Men hvilke observationer har man da foretaget i disse studier?

Alle disse undersøgelser viser, at oversættelse ikke bliver lettere (dvs. hurtigere og mere automatiseret) med tiden, men at produktet generelt bliver bedre (se Fraser 1996, Jääskeläinen 1996 og Jääskeläinen & Tirkkonen-Condit 1991). Gerloff og Jääskeläinen's undersøgelse var et studium af professionelle og semi-professionelle oversættere, og deres konklusion var, at professionelle eller gode oversættere ikke altid oversatte

hurtigere. Jääskeläinen og Gerloff illustrerer denne pointe ved at måle sammenhængen mellem kompetence og tidsforbrug (se Jääskeläinen 1996:65).

Det forhold, at professionelle oversættere ikke bruger mindre tid, men får mere ud af den tid, de bruger, har Krings beskrevet udførligt (Krings 1997:foredrag i København). Krings har blandt andet fundet frem til følgende:

- Der er en *tradeoff* –effekt mellem automatiseringsgrad og bearbejdningskapacitet. Større oversættelseskompetence betyder ikke større automatisering, men større procesintensitet. Dette kan tolkes som, at der frigives mere kognitiv kapacitet hos oversætteren, fordi arbejdet bliver lettere, men denne kapacitet udnyttes til gengæld til at gøre produktet bedre.
- Større oversættelseskompetence betyder færre forståelsesproblemer, men oversætteren infererer mere.
- Større oversættelseskompetence betyder et højere antal oversættelses- eller ækvivaleringsforslag i forhold til mængden af måltekst.
- Større oversættelseskompetence betyder mere selvevaluering.

Krings' undersøgelser tyder på, at professionelle eller gode oversættere rent faktisk besidder en del af de kompetencer, som Bell (1991) postulerede. At oversætteren infererer mere, kunne tyde på en større domæne- eller baggrundsviden, at oversætteren har flere ækvivaleringsforslag og evaluerer mere, kunne tyde på, at oversætteren er mere opmærksom på at skabe en kohærent og adækvat måltekst.

Iflg. Ericsson og Simons *Verbal Reports as Data* (1996:17,18) kan kun den information, der er i korttidshukommelsen, rapporteres i højtænkning, og da det også iflg. LT-WM-teorien gennemgås ovenfor må antages, at eksperter processing ikke foregår bevidst, men intuitivt ved hjælp af information lagret i langtidshukommelsen, vil professionelle oversætteres verbaliseringer i teorien være sparsomme. Når flere forskere alligevel har eliciteret omfattende TAP-materiale under forsøg, kan det skyldes, at oversætterne her er blevet præsenteret for ikke-rutine opgaver. Og i sådanne opgaver vil kompetencen jo netop bestå i de strategiske overvejelser (se også Jääskeläinen & Tirkkonen-Condit 1991:105).

Endelig skal det nævnes, at disse forsøg også, som man kunne forvente, har rapporteret automatisering af lingvistiske strukturer, såsom f.eks. omplacering af tematisk information (Jääskeläinen & Tirkkonen-Condit 1991:98). Derfor er det ikke usandsynligt, at en professionel, rutineret juridisk oversætter ikke vil påvirkes nævneværdigt af komplekse lingvistiske strukturer i kildeteksten, selv om han/hun ikke besidder juristens fagviden.

1.3.2.2.6. Sammenfatning af LSP

Baggrundsviden antages at have indflydelse på en persons evne til at uddybe den information, der fremgår eksplicit af en tekst, men også på evnen til at inferere og tolke implicite relationer i teksten, ligesom manglende viden om kontekst eller faktisk situation kan gøre det umuligt at forstå, hvad eksempelvis personlige pronominer i en tekst refererer til. Baggrundsviden må endvidere især i specialiserede tekster antages at have indflydelse på forståelsen af begreber.

Begrebssystemer kan inddeles hierarkisk i over-, under og sideordninger efter forskellige kriterier afhængigt af emneområdet. Inddelingskriterierne afhænger af faglige konventioner og traditioner, og kan f.eks. være bestemt af rumlige, tidsmæssige og kausale relationer. Terminologisk viden vil i oversætterens tilfælde først og fremmest bestå i en viden om benævnelse, og måske i en viden om placering i begrebssystem. En eksperts viden derimod, må yderligere antages at bestå i en viden om definition og yderligere forklaring, f.eks. eksempler (jf. Berkenkotter & Huckin 1995 og Lundquist 1999). Den må også antages at bestå af vidensrammer, som er opbygget som et sæt regler med tilhørende undtagelser, og som kan være struktureret i "hvis...så"-relationer, eller viden om konsekvenser af retshandlinger jf. Kjær (1996) og Lundquist (1999).

Et springende punkt i beskrivelsen af oversætterens baggrundsviden, er om oversætteren kan definere. I deres beskrivelse af fagspecifik viden, her kaldet genreviden, fremfører Berkenkotter og Huckin (1995) en teori, hvor den pågældende viden struktureret på basis af personernes deltagelse i kommunikationen, og ud fra den opfattelse at disse personer er med til at skabe den pågældende viden. Genreviden er således angiveligt en aktiv, handlingsorienteret viden. Denne viden omfatter også begrebsviden. Tilegnelsen af begrebsviden er angiveligt både situeret, og

den udvikles progressivt gennem handling. Overført på juridisk viden kunne dette, hvis denne iagttagelse er korrekt, betyde at den oversættelsesstuderende først fuldtud forstår de juridiske begreber, når han/hun begynder at anvende dem i praksis.

Flere kognitive teorier om såkaldte *frames*, *scenarier* eller *scripts* er blevet bekræftet af empiriske undersøgelser. Hovedideen i disse teorier er, at ved vidensaktivering under tekstlæsning effektiviseres forståelsen og læsetiden forkortes. Spørgsmålet er, om oversætteren udvikler en sådan type viden i sit arbejde. Daniel Gile (1993, 1995) pointerer, at oversætterens arbejde med en tekst bidrager til en systematisk oparbejdelse af viden over tid (Gile 1993). Van Dijk og Kintsch (1983) giver udtryk for en lignende opfattelse, idet de hævder at tekstforståelse per definition fører til mentale repræsentationer, som lagres i langtidshukommelsen. Hvis oversætterens arbejde således bygger på tekstforståelse, må hans/hendes viden være god. Indholdet i undervisningen i klasseværelset samt oversætterens arbejde med teksterne uden for klasseundervisningen må være de ingredienser, oversætterens (oversættelsesrelevante eller disciplinspecifikke-) hukommelsesstruktur består af. I min egen undersøgelse er gruppen af informanter semi-professionelle oversættere med en vis indsigt i juridiske forhold. Hvis indholdet her, som man i det konkrete tilfælde, og måske også generelt, kunne forventes, reduceres til en viden om benævnelse, dvs. en tosproget ordbog – måske med udvidelse af en *frequent structure store* jf. Bell (1991) og visse empiriske undersøgelser – og måske en viden om placering i et begrebssystem (med hierarkisk tids- eller del/helhedsopbygning), da vil denne viden ikke være at sidestille med den viden, van Dijk og Kintsch benævner tekstforståelse. Giles egen konklusion er da også, at oversættere ikke kan integrere specialiseret viden i en velstruktureret database.

1.3.3. Sammenfatning af kapitlet

Nogle generelle antagelser om oversættelsesprocessen vil være styrende for, hvordan lingvistisk kompleksitet og LSP vil forventes at påvirke processen. Oversætteren må iflg. ovenstående antages at starte med at læse for en global forståelse af teksten, og selv om læsere generelt antages at forsøge at tildele alle tekstsegmenter en mening så hurtigt som

muligt, vil oversætteren jf. Krings (1986) under tiden udskyde den endelige afklaring af forståelsesproblemer til senere læsninger (det han benævner successiv arbejdsstrategi). Oversætteren kan under alle omstændigheder antages i en normal oversættelsessituation at læse i flere omgange, i anden omgang som afsæt for ækvivalering eller for at rette misforståelser, jf. McDonald og Carpenter (1981) ovenfor.

Oversætteren må endvidere antages at forsøge at løse alle forståelsesproblemer inden en endelig løsning vælges. Hvis dette ikke er muligt, kan oversætteren vælge at oversætte ord for ord og måske ofre en god måltekst for til gengæld at få en flydende proces. Hvis oversætteren har forståelsesproblemer, antages han/hun at vende tilbage og læse kildetekstsekvensen flere gange, evt. at læse hele teksten flere gange. Jf. Shreve og Schäffner m.fl. (1993) må det antages, at der vil være sammenfald mellem den totale mængde problemer oversætteren har i løbet af oversættelsen, og oversætterens egen oplevelse af tekstens sværhedsgrad. Men der vil ikke nødvendigvis være sammenfald på et mere detaljeret lingvistisk plan.

Sprogreception og sprogproduktion vil overlappe meget i en naturlig oversættelsesproces, selvom produktionsfasen må antages at starte, efter at receptionen er påbegyndt! Under alle omstændigheder vil receptionsfasen generelt være den korteste fase i oversættelsesprocessen, jf. f.eks. McDonald og Carpenter (1981:244). Den første parafrasering af en tekstsekvens vil således samtidig være det første ækvivaleringsforsøg. Direkte, automatisk (eller horisontal) oversættelse uden en eksplicit forståelsesfase kan antages at finde sted, hvor oversætteren er meget rutineret i en bestemt genre eller teksttype. Denne rutine er mulig i oversættelse af juridisk sprog, men om det er muligt i den konkrete undersøgelse er et stort spørgsmål.

Ukendte ord og sekvenser som kræver inferens, må antages at nødvendiggøre inddragelse af kontekst eller baggrundsviden, og dette antages under alle omstændigheder at tage tid, men jo mere tid, des mindre baggrundsviden, oversætteren har. Ericsson og Kintsch formulerede i 1995 en ny teori om en aktiv langtidshukommelse, der lidt skarpt trukket op (i Bellissens & Denhière 1999) kan sammenfattes således:

- Korttidshukommelsen fungerer ikke som indgang til langtidshukommelsen
- Korttidshukommelsen er ikke en del af generel sproglig problemløsning
- Ordret hukommelse af sprog er ikke nødvendig for forståelse

Det ny ud fra dette synspunkt er således, at aktivering af viden fra langtidshukommelse ikke anses for afhængig af korttidshukommelsens begrænsede lagrings- eller aktiveringskapacitet, men som fungerende uafhængigt af korttidshukommelsen, at langtidshukommelsen ikke er en passiv opbevaring af alle vores erindringer, men en aktiv hukommelse, og at sprogforståelse generelt ikke er underlagt eller afhængig af korttidshukommelsens funktioner, og som noget helt centralt: at fortolkning af sanseindtryk sker i langtidshukommelsen. Iflg. denne teori hænger begrænsninger i kapacitet angiveligt sammen med, om processen foregår bevidst eller ubevidst. Synspunktet er her øjensynligt, at korttidshukommelsen fungerer som en slags *backup*, når ekstra kognitive operationer skal sættes i værk for at forstå en tekst (Bellissens & Denhière 1999).

Andre teorier fastholder korttidshukommelsens betydning for læseforståelse. Problemer med afkodning, ordmening og med at hente relevant viden frem og konstruere de rette inferenser skulle i teorien alle lede til vanskeligheder med automatikken i forståelsen af tekster. Der skal således iflg. bl.a. Carpenter (Carpenter & Daneman 1980, Carpenter 1994) foregå en deling af kapaciteten mellem fastholdelsesoperationer og processingsoperationer. Dette kan angiveligt medføre vanskeligheder med forståelsen, hvis læsningen af et vanskeligt segment kræver mere aktivering end læseren har til rådighed. Teorien om den aktive langtidshukommelse, eller LT-WM-teorien, er dog netop også baseret på henholdsvis 'den gode tekst' og 'den kompetente læser'. Implicit i LT-WM teorien må således være to faktorer, nemlig enten 1) at teksters overfladeform indeholder sproglige 'kohæsiionsmarkører', som forbinder tekstens segmenter med hinanden under læsning, og dermed muliggør at læseren hurtigt kan foretage anaforiske og logiske sammenkædninger mellem sætninger, der følger efter hinanden eller 2) at læseren ved hjælp af sin baggrundsviden kan bygge en tekstrepræsentation, som guider læsningen af resten af teksten. Således påpeger også Ericsson og Kintsch

selv, at når en tekst er svær eller dårligt skrevet, eller når læseren mangler adækvat baggrundsviden, så må læseren først danne en pålidelig genkaldelsesmarkør, hvilket kan være en svær problemløsnings-opgave i sig selv.

Iflg. Kiraly (1995) vil, når der ikke kan produceres intuitive oversættelsesforslag, et oversættelsesproblem opstå, som sendes ned i den bevidste del af arbejdshukommelsen, så en strategi kan vælges med henblik på at forsøge at løse problemet. Shreve og Diamond påpeger i en teori fra 1997, at hos personer der ikke har udviklet velstrukturerede og pålidelige repræsentationer, vil tekstprocessingen foregå mindre effektivt og flere anstrengelser vil være nødvendige (det de benævner *effortful processing*). De påpeger, at ikke blot manglende sprogkompetence, men også konkurrerende (L1 og L2) semantiske, pragmatiske og leksikalske repræsentationer, der skal manipuleres på samme tid, kan give problemer. Endelig nævner de, at selv hos professionelle oversættere og tolke kan problemer med komplekse syntaktiske strukturer på målsproget, propositional kompleksitet, flertydighed og manglende baggrundsviden kræve mange ressourcer til processing.

I en oversættelsessituation vil skabelsen af en mental repræsentation alt andet lige være mindre problematisk end i tolkning, fordi oversætteren ikke er underlagt det samme tidspres, og fordi han/hun slet ikke som tolken er afhængig af, at den første afkodning af kildeteksten er korrekt. Oversætteren har fred til at vælge sin egen arbejdsrytme.

Forskning i lingvistisk kompleksitet har mest været udført med isolerede sætninger, og her har man fundet effekter af såvel flertydighed som rækkefølgen af information. Undersøgelser af det segment, hvor den information, der gør det tidligere segment entydigt, findes, har f.eks. vist stærke effekter, når relativsætninger forbindes med den forkerte kerne eller når en ledsætning indledt af *that* viser sig at være en relativsætning og ikke en kompletivsætning (Mitchell 1994:385).

Sammenfattende var konklusionen på disse undersøgelser, at læsere generelt foretrækker én tolkning i starten af en sætning, og at når denne tolkning viser sig at være forkert, sænkes læsehastigheden i den efterfølgende tekst. Undersøgelser har desuden vist, at hvis læseren afbrydes midt i en tekst, tager læsningen af den næste sætning længere tid, hvis denne sætning indeholder 'kohæsiionsmarkører', end hvis den er uafhængig (Fischer & Glanzer 1986). Undersøgelser har ligeledes vist, at læsningen bliver langsommere, hvis andre ledsætninger eller sætninger

indsættes mellem de to størrelser, der korefererer (Fischer & Glanzer 1986).

Baggrundsviden antages at have indflydelse på en persons evne til at uddybe den information, der fremgår eksplicit af en tekst, men også på evnen til at inferere og tolke implicitte relationer i teksten. Et springende punkt i beskrivelsen af oversætterens baggrundsviden, er om oversætteren kan definere. I deres beskrivelse af genreviden, fremfører Berkenkotter og Huckin en teori, hvor den pågældende viden struktureret på basis af personernes deltagelse i kommunikationen. Denne viden omfatter også begrebsviden. Tilegnelsen af begrebsviden er angiveligt både situeret, og den udvikles progressivt gennem handling. Overført på juridisk viden kunne dette betyde, at den oversættelsesstuderende først fuldtud forstår de juridiske begreber, når han/hun begynder at anvende dem i praksis.

Den ideelle relation mellem afsender og modtager af en tekst vil være en relation, der er baseret på den type forståelse, genreviden i Berkenkotter og Huckins forstand repræsenterer. Ved oversættelse af juridiske tekster vanskeliggøres denne ideelle relation en hel del, først og fremmest på grund af oversættelsessituationen, idet oversætteren jo ikke er den tiltænkte modtager af teksten. Forbindelsen mellem oversætteren og forfatteren af en juridiske tekst vil generelt ikke være nogen tæt relation, og endnu mindre når den juridiske tekst er skrevet af en jurist i Spanien og oversætteren er en dansk studerende.

De studerende på HHK, Institut for Spansk, modtog iflg. den tidligere studieordning, undervisning i erhvervsret (dansk), med en time om ugen i 2 semestre af hver ca. 12 uger (afhængigt af årgangen), samt senere i juridisk sprog med 1 eller 2 timer om ugen gennem 5 semestre. Områderne i juridisk sprog omfattede formueret (herunder først og fremmest obligationsret), familieret, personret, arveret, civilproces, straffeprocess og strafferet. Undervisningen bestod af gennemgang af stoffet med udgangspunkt i et komparativt kompendium med hovedvægten på spansk ret og desuden stilskrivning, dvs. oversættelse til og fra spansk af en række forskellige dokumenter, som nævnt i indledningen. Derudover forventedes de studerende selv at læse ved siden af, og inden den mundtlige eksamen skulle der læses 500 siders selv-læsning i procesret. Efter bestået eksamen kunne oversætterne kalde sig kandidater og søge autorisation som translatører, dvs. professionelle oversættere af f.eks. juridiske tekster.

Den juridiske oversætters opgave er at være informationsformidler mellem jurister fra forskellige lande. Men det er iflg. ovenstående gennemgang ikke plausibelt at antage, at den semi-professionelle oversætter har udviklet en grundig juridisk viden inden for de to sprogområder, som han/hun arbejder med. Oversætteren kan til forskel fra juristen ikke antage at have faglig viden, idet dette ville forudsætte, at han/hun deltog som aktør i faglige sammenhænge (jf. såvel Berkenkotter & Huckin 1995 som Gile 1993, 1995).

Oversætteren må på denne baggrund antages ofte at mangle en systematik og logik, der kan styre hans/hendes læsning af de juridiske dokumenter. Der er selvfølgelig tilfælde, hvor oversættere samtidig er udøvere af den faglige disciplin, de oversætter indenfor, eller tilfælde hvor oversætteren har oversat den samme type dokumenter i en årrække og derfor har udviklet enten en viden og/eller nogle strategier, der gør at han kan omgås fortroligt med den juridiske tekst, men det er ikke denne type oversætter, undersøgelsen her refererer til.

Kapitel 2 Empirisk undersøgelse: Dataindsamling

2.0. Indledende bemærkninger

Design, tekstudvælgelse og informantgruppe blev præsenteret i indledningen, men metodeanvendelse og forsøgsopstilling vil blive diskuteret og præsenteret her, ligesom eksempler på forenkling af teksterne vil blive gennemgået i dette kapitel. Formålet med dette kapitel er således at fremlægge alle metodiske overvejelser i forbindelse med dataindsamling og gennemgå selve forsøget, som har givet materiale til de analyser og resultater, der fremlægges i de næste kapitler.

2.1.0. Opsætning og forenkling af teksterne

Oversættelsesopgavens plausibilitet i forsøgssituationen var meget væsentlig. Tekststykket skulle kunne oversættes i sig selv uden yderligere kontekst, og det skulle være en realistisk opgave i praksis. Alle tekster blev forkortet (væsentligt) og delt ind i tre nogenlunde lige lange afsnit. Teksterne blev præsenteret således, at det afsnit, som blev valgt til at være det første i forsøgsteksten, skulle give så meget information som muligt. I retsafgørelserne var det vigtigt for forståelsen, at domstolens navn og afgørelsens type og evt. udfald blev nævnt, ligesom det var væsentligt at vide, om tekstsekvensen var taget fra sagsfremstillingen eller fra de juridiske præmisser. På samme måde var det vigtigt for avisartiklerne, at genren (kommentar, læserbrev, anmeldelse etc.) og emnet for teksten blev nævnt i overskriften.

Teksternes plausibilitet som originaldokumenter var endvidere helt afgørende: informanterne fik ikke at vide, og skulle ikke vide, at der her var tale om forenklede tekster. Og der måtte tages hensyn til, at de komplekse versioner og de forenklede versioner ikke måtte afvige væsentligt fra hinanden i længde pga. tidsmålingerne. Dvs. at forholdet mellem ord og tegn så vidt muligt skulle holdes intakt og antal tegn måtte ikke stige væsentligt ved forenklingen, samtidig med at indholdet selvfølgelig skulle bevares intakt.

Den lingvistiske kompleksitet i begge typer tekster skulle reduceres. Denne forenkling var intuitiv, dvs. ikke lige mange forenklinger og ikke alle de samme typer af forenklinger blev foretaget i alle tekster. Betegnelsen forenkling er måske lidt misvisende, idet det i normal sprogbrug vil indebære omskrivning til en anden, ikke-ekspert,

modtagergruppe, hvor f.eks. specialiseret terminologi er ændret. Dette er ikke tilfældet her, idet teksterne skulle bevare deres generiske autenticitet sådan som Bhatia (1993:210) argumenterer for i sin gennemgang af *easification as intra-lingual translation*. Hvor Bhatia definerer forenkling som en procedure, hvor teksten omskrives for et lægpublikum, da er *easification* understregningen af den faglige kognitive strukturering. Jeg anvender dog det danske begreb forenkling, men i betydningen *easification*.

Den valgte forenklingsprocedure betød, at tekstens kommunikative intention og den sammenhæng, der var mellem oplysningerne i teksterne, ikke måtte ændres. Det var med andre ord ekspertens tankegang og ikke lægmandens, der skulle imødekommes, samtidig med at læsbarheden skulle øges. Dette kunne bl.a. ske ved at bibeholde fagudtryk og formalitetsniveau/ tone samtidig med, at tekstens informationer blev gjort mere entydige, og sammenhængen mellem informationerne blev understreget.

Teksterne måtte desuden som nævnt kunne præsenteres som plausible og naturlige oversættelsesopgaver i forsøgssituationen. Disse faktorer bevirkede, at de ikke alle blev konstrueret efter samme skabelon. Men som nævnt i indledningen blev følgende elementer generelt ændret:

- Sætningsopbygningen blev gjort enklere, bl.a. blev der sat flere punktummer, hvilket medførte at flere finitte og personlige verbalformer kunne indsættes, og at underordningsniveauet faldt. Desuden blev ordstillingen gjort mere ligefrem (dvs. indledning med verbal eller subjekt).
- Substantiveringer blev i visse tilfælde erstattet med verbale former.
- Konnektorer blev visse steder indsat i stedet for *gerundio*.
- Forsøg blev gjort for at gøre syntaktiske tvetydigheder mere entydige.
- Visse referencer blev endvidere ekspliciteret.

Det overordnede mål var således, at teksten skulle blive lettere at læse bl.a. ved hjælp af opdeling af teksten i flere perioder, afskaffelse af hypotakse, ændring af informationsstrukturen så hovedsætningen stod længere fremme i perioden. Kohæsionen skulle styrkes ved indsætning af konnektorer og mindselse af afstanden mellem subjekt og verbum eller antecedent og referent. Samtidig skulle eksplicitering af agens, udfyldning af implicit syntaks etc. bevirke, at der ikke skulle infereres så

meget. Jeg fik kolleger til at læse de to versioner igennem for at afprøve effektiviteten af forenklingerne, og det var opfattelsen, at de forenkledede tekster virkelig var lettere at læse.

2.1.1. Ændringer i den forenkledede version af "Auto estimatorio de un recurso de apelación"

Jeg vil nu gennemgå de enkelte ændringer i en juridisk tekst som eksempel på ovenstående. Teksten gengives først i den komplekse version:

LA AUDIENCIA PROVINCIAL DE CÁDIZ

AUTO ESTIMATORIO DE UN RECURSO DE APELACIÓN

ANTECEDENTES

PRIMERO. Contra auto de procesamiento dictado por el Juzgado de Instrucción núm. 2 de los de esta capital y por la representación del hoy apelante se interpuso recurso de reforma y subsidiario de apelación, haciendo uso del trámite establecido en el art. 217 de la LECr, al estimar que no concurrían contra el acusado indicios racionales de criminalidad de delito de apropiación indebida por el que había sido inculgado.

SEGUNDO. Dictado por el Instructor Auto con fecha de 17 de diciembre de 1988 por el que se desestimó el primer recurso y se admitió a trámite el segundo, mandó expedir para la resolución del mismo los correspondientes testimonios de particulares, remitiéndolos a este Tribunal, con emplazamiento de las partes.

TERCERO. Comparecieron el Procurador don Enrique Solana Suárez, en representación del apelante y el Procurador don Pascual Galindo González, en representación de la apelada "Tubería Almería", que se instruyeron, como también el Ministerio Fiscal, de las presentes actuaciones, señalándose día para la vista que se celebró el 6 de enero de 1989, con asistencia de los Abogados defensores de las partes, solicitando el de la apelante la revocación del Auto recurrido, y el de la apelada y el Ministerio Fiscal, la confirmación del mismo.

Der blev foretaget følgende ændringer:

Overskrifterne er uændret.

PRIMERO.

- Ordstilling: Sætningsverbalet *interpuso* er flyttet op i 1. linje.
- Der er sat punktum i afsnittet.
- *Se*-formen er strøget.
- *Al estimar* er blevet til en finit form med agent: *Estimó el apelante*.
- *Concurrir* er omskrevet til *existir* og *criminalidad* i samme sætning er lavet om til et verbal, nemlig *hubiera cometido*.
- *La representación* er blevet til den mere konkrete reference *el representante*.

SEGUNDO.

- Ordstilling er ændret: I stedet for indledning med participialsyntagme står der nu to sideordnede enkle sætninger indledt af subjekt: *dictado por* er ændret til *dictó*.
- *Se*-konstruktionen er igen slettet (*se*-konstruktionen fungerer i den komplekse version som en sløring af det personlige element i handlingen – fokus kommer væk fra den der handler).
- Der er sat et punktum til erstatning af et komma.
- *Testimonio* er rykket op til sit verbal.
- *Correspondientes particulares*, som i sig selv er temmelig upræcist, er udbygget til *los particulares que se consideraran necesarios*, hvorved det juridiske stilleje bibeholdes, men genstanden, der omtales præciseres lidt mere (dette er et af de steder, hvor en yderligere præcisering ville være vanskelig).
- Der er indsat et finit verbal, *ordenó*, hvorved det bliver tydeligt, at det ikke er dommeren selv, der udfører handlingen, men en ansat ved byretten.
- *Emplazamiento* er omskrevet til en verbalform (infinitiv), der hænger sammen med *ordenó*.
- Referencen *los* er ekspliciteret til *testimonios*.
- *Con*-konstruktionen er slettet til fordel for sideordning og verbalform.

TERCERO.

- Der er indsat punktum efter den første verbalhandling (*comparecer*).

- Der er sat en agent på verbet *instruir*, nemlig *el tribunal*.
- *El Ministerio Fiscal* er lavet om til *al*, hvorved det præciseres at han er objekt.
- *Gerundio*'en *señalándose* er omskrevet til *se señaló*.
- Der er sat punktum efter handlingerne *instruir* og *señalar*.
- Der er indsat et demonstrativt pronomen, *esta*, som viser tilbage til *vista* og kæder sætningerne sammen.
- Der er sat punktum igen efter handlingen *celebrar* (som dog ikke afsluttes her).
- *Gerundio*'en *solicitando* er omskrevet til den finitte form *solitaron* pga. punktummet (stadigvæk er brugen af *gerundio* i originaldokumentet unødvendig og formularpræget).
- Ordstillingen er ændret i den sidste sætning pga. indledningen med den finitte form.
- Kongruensen er ændret fra *la apelante* gående på *la parte apelante* (og i og for sig også på *la firma* eller *la Tubería*) til *el apelante* som er det oprindelige køn. Dette er gjort pga. punktummet, som bevirker at referencen med *la* kommer lidt længere væk.
- *Defensor* er indsat til eksplicitering af *el* i syntagmet *el del apelante*.

Nedenfor gengives teksten i den forenklede version:

LA AUDIENCIA PROVINCIAL DE CÁDIZ

AUTO ESTIMATORIO DE UN RECURSO DE APELACIÓN

ANTECEDENTES

PRIMERO. El representante del hoy apelante interpuso recurso de reforma y subsidiario de apelación contra Auto de procesamiento dictado por el Juzgado de Instrucción núm. 2 de esta capital, haciendo uso del trámite establecido en el art. 217 de la LECr. Estimó el apelante que no existían indicios racionales de que hubiera cometido el delito de apropiación indebida por el que había sido inculcado.

SEGUNDO. El Instructor dictó Auto con fecha de 17 de diciembre de 1988 por el que desestimó el primer recurso y admitió a trámite el

segundo. Mandó expedir testimonio de los particulares que se consideraran necesarios para la resolución del recurso, y ordenó remitir los testimonios a este Tribunal y emplazar a las partes.

TERCERO. Comparecieron el Procurador don Enrique Solana Suárez, en representación del apelante, y el Procurador don Pascual Galindo González, en representación de la apelada "Tubería Almería". El Tribunal les instruyó y también al Ministerio Fiscal, de las presentes actuaciones, y se señaló día para la vista. Esta se celebró el 6 de enero de 1989, con asistencia de los Abogados defensores de las partes. Solicitaron el defensor del apelado y el Ministerio Fiscal la confirmación del Auto recurrido, y el del apelante la revocación del mismo.

Alle teksterne er i øvrigt indsat som bilag, så versionerne kan sammenlignes. Nedenfor vil forenklingen af en avistekst blive gennemgået.

2.1.2. Ændringer i den forenkledede version af "Perdona, bonita pero Lucas me quería a mí"

Teksten nedenfor er den spanske film Anmeldelse fra *El País*. Først gives teksten i sin komplekse version:

CRÍTICA DE "PERDONA, BONITA, PERO LUCAS ME QUERÍA A MÍ"

Este filme de actores descuidados, historia inverosímil, estética de cómic modernete y referente de una cierta movida madrileña actualizada, en las fronteras de otro filme reciente, "Más que Amor, frenesí", al que evoca no tanto en sus logros visuales o en la dirección de actores, cuanto en una cierta facilidad para hablar de temas que nunca se le han dado muy bien al cine español, se plantea desde la modestia, y es este su único logro reseñable.

"Perdona, bonita..." muestra las andanzas de un particular grupo humano compuesto por tres gay que comparten piso, su asistente, un bello inquilino misterioso y sangrientamente asesinado, dos mujeres policías que están de los nervios y una pareja heterosexual, y durante el filme se tejerá una trama alrededor del cadáver, en la que cada uno contará una

versión de los acontecimientos, embelleciéndola en función de sus propias debilidades.

Todo esto lo muestra el director a partir de unos diálogos en ocasiones graciosos, una puesta en escena que confunde atrevimiento con arbitrariedad, y un tratamiento de la homosexualidad que a quien esto firma se le ocurre deudor de los peores lugares comunes conocidos sobre los gay: que son horteras, desmadrados, exagerados hasta la caricatura y qué bien que nos podamos reír no con ellos, sino de ellos.

Følgende ændringer blev foretaget:

Overskriften er uændret.

1. afsnit.

- De prædikater, filmen får (*actores descuidados, historia inverosímil, estética de cómic modernete...*) er flyttet ned sidst i perioden og efter subjektet I den første sætning (*este filme*) kommer verbalet *se refiere a*. Herved hober mindre information op I det lange syntagma I begyndelsen af perioden og læseren skal ikke lede så længe efter et finit verbal.
- Adjektivet *referente a* er omskrevet til verbalformen *se refiere a*.
- Der er sat to punktummer.
- *Actualizada, en las fronteras de otro filme reciente* er omskrevet til den mere entydige form *actualizada por otro filme reciente*.
- *Al que evoca* er ekspliciteret til "*Perdona, bonita...*" *evoca al otro filme*.
- *Se plantea desde la modestia, y es este su único logro reseñable* er omskrevet til *el único logro reseñable de este filme es que se plantea desde la modestia*, hvorved sammenhængen gøres mere tydelig, bl.a. fordi subjekt og verbal står tættere på hinanden.
- På grund af punktummet er indsat *Pero con sus (actores...)* for at kæde sætningerne sammen.

2. afsnit.

- Relativsætningen *Que están de los nervios* er ændret til adjektivet *nerviosas*.
- Der er sat punktum.

3. afsnit.

- Der er sat punktum.
- Referencen *A quien esto firma* er skrevet om til den mere direkte version *y en mi opinión*.
- *Un tratamiento* er ændret til *su tratamiento*.
- *Se le ocurre* er fjernet.
- Substantivformen *deudor de los peores lugares comunes* er omskrevet til den mere mundrette verbalform *utiliza los peores lugares comunes*.

Nedenfor vises teksten i den forenkede version:

CRÍTICA DE "PERDONA, BONITA, PERO LUCAS ME QUERÍA A MÍ"

Este filme se refiere a una cierta movida madrileña actualizada por otro filme reciente, "Más que Amor, frenesí". "Perdona, bonita..." evoca al otro filme, no tanto en sus logros visuales o en la dirección de actores, cuanto en una cierta facilidad para hablar de temas que nunca se le han dado muy bien al cine español. Pero con sus actores descuidados, historia inverosímil y estética de cómic modernete, el único logro reseñable de este filme es que se plantea desde la modestia.

"Perdona, bonita..." muestra las andanzas de un particular grupo humano compuesto por tres gay que comparten piso, su asistenta, un bello inquilino misterioso y sangrientamente asesinado, dos mujeres policías que están de los nervios y una pareja heterosexual. Durante el filme se tejerá una trama alrededor del cadáver, en la que cada uno contará una versión de los acontecimientos, embelleciéndola en función de sus propias debilidades.

Todo esto lo muestra el director a partir de unos diálogos en ocasiones graciosos y con una puesta en escena que confunde atrevimiento con arbitrariedad. Y en mi opinión, su tratamiento de la homosexualidad utiliza los peores lugares comunes conocidos sobre los gay: que son horteras, desmadrados, exagerados hasta la caricatura y qué bien que nos podamos reír no con ellos, sino de ellos.

2.2. Metodiske overvejelser og forberedelser til forsøg

2.2.0. Indledende bemærkninger

Som forberedelse til såvel hypoteseformuleringen som til gennemførelse af dataindsamlingen blev en række pilotforsøg gennemført. Den mest omfattende pilotundersøgelse udførte jeg under mit ophold ved Universitat Autònoma i Barcelona i foråret 1996, hvor jeg havde optimale betingelser for både vejledning og dataindsamling. Hjemme i København gennemførte jeg i efteråret 1996 en række pilotforsøg både med højtænkning og testning af forståelse. Disse pilotforsøg blev anvendt til at afprøve, hvilke data de forskellige dataindsamlingsmetoder kunne eliciterer. Da det var besluttet, hvilket design der skulle anvendes til min undersøgelse, foretog jeg i foråret 1997 endnu en række pilotforsøg for at afprøve såvel tekster som forsøgsforløbet. I alt gennemførtes 62¹ pilotforsøg med 67 forskellige informanter (6 professionelle oversættere, inklusive undertegnede, og 61 studerende, heraf 24 spanske studerende). Otte forsøg blev gennemført som et fælles projekt med María Pilar Lorenzo. Alle disse forsøg og de efterfølgende evalueringer af dem skal ikke gennemgås her, men de generelle erfaringer fra bl.a. pilotforsøgene med højtænkning og evaluering vil blive sammenholdt med erfaringer fra andres forskning.

2.2.1. Læsning og forståelse

Læseforståelse kan af gode grunde ikke observeres eller iagttages direkte. Dette har dog ikke forhindret psykolingvister i at undersøge forståelse i mange år. Læseforståelse har været undersøgt med såkaldte *on-line* metoder, bl.a. læsetidsmåling, registrering af øjnbevægelser, pupillometri (her måler man 'den mentale belastning') og introspektion, og det har været undersøgt med såkaldte *off-line* metoder som genfortællinger, dagbøger, *cloze tests*, *multiple choice*, retrospektion og andre former for udspejgning samt spørgeskemaundersøgelser.

Man må skelne imellem, om man vil måle 'forståelsesudbyttet' eller om man vil forsøge at finde ud af, hvordan læsning og forståelse foregår. I den foreliggende undersøgelse er det såvel automatisk versus

¹ De fleste forsøg involverede kun en person. Men 2 forsøg i København blev gennemført som led i klasseundervisning, og et enkelt højtækningsforsøg blev udført med 2 personer.

problematisk processing, som hvilket udbytte, oversætteren har af forståelsen og oversættelsen, der undersøges. Og dette udbytte antages oversætteren at have adgang til. Et middel til at få belyst forståelse fra flere synsvinkler er at kombinere forskellige undersøgelsesmetoder, og det er almindeligt, at forskning i forståelse foregår ved at kombinere kvantitative og kvalitative metoder eller *off-line* og *on-line* dataindsamling. Men indsamlingen af forståelsesdata i en oversættelsessituation kompliceres yderligere af sammenblandingen af de to processer forståelse og formulering. Oversættelse er en kognitiv proces som primært er rettet mod formuleringen af en tekst på et andet sprog, her modersmålet. Forståelsesprocessen vil derfor være endnu sværere at "iagttage" eller inferere sig frem til. Det blev derfor valgt at adskille forståelse og oversættelse i faser.

2.2.1.1. Læsetider

Data om læsesværhedsgraden kunne indsamles i form af f.eks. læsetider. I læseprocessen afkoder læseren bogstaver, danner ord-perceptioner, aktiverer ordbetydninger, *parser* sætninger, integrerer sætninger og former en meningsrepræsentation af teksten. Forskere i læsning antager, at den kognitive belastning, som disse aktiviteter medfører, kan måles i tid. En almindelig metode er at sætninger præsenteres én ad gangen på en videoskærm, og at læseren trykker på en knap for at få den næste sætning frem. Læsetiden defineres som den tid, der går mellem trykkene. Dette betyder, at læseren forventes at trykke på knappen, når han/hun "har forstået" sætningen; læseren definerer selv, hvad det vil sige at have forstået.

Læsetidsmåling blev brugt første gang i 1960'erne af Miller og McKean (Haberlandt 1984:220 i Just & Kieras:1984) og er stadig en udbredt afhængig variabel i forskning i forståelse. Læsetidsmåling er ikke ukontroversiel, idet nogle forskere hævder, at selv om læsetid kan fortælle, hvornår forøget processing er nødvendig, så kan det ikke fortælle, hvad den processing består af (McKoon & Ratcliff 1980, Haberlandt:220). En del forskere bruger derfor læsetidsmålinger sammen med andre metoder til at undersøge læsning og forståelse kvalitativt (spørgsmål, genfortælling, højttænkning etc.) Læsetidsmåling bruges som regel sammen med statistisk analyse (signifikanstestning). Dette sker ud fra en antagelse om, at læsetid er normalfordelt.

Efter mine pilotforsøg i Barcelona og senere i København konkluderede jeg, at læsetidsmåling under flere forskellige betingelser så ud til at afspejle forskelle. Pilotforsøgene i Barcelona viste store numeriske forskelle i læsetid såvel mellem to grupper (en gruppe jurastuderende og en gruppe oversættelsesstuderende) der læste en retsafgørelse som for den samme gruppe (oversættelsesstuderende), der læste en retsafgørelse og en nyhedsartikel om en retssag. Men læsetiderne kunne naturligvis ikke give mig forklaringen på forskellene. Jeg måtte altså bruge højtænkning og/eller andre kvalitative metoder til at udforske problemerne.

2.2.1.2. Oversætterens egen bedømmelse af læsbarhed og forståelse

Oversætterens oplevelse af teksten kunne måles på flere måder. Dette kunne bl.a. ske ved direkte udspørgning, f.eks. ved hjælp af interviews eller spørgeskemaer. Spørgeskemaer har den fordel, at de er lettere at analysere bagefter end interviews er. Spørgeskemaerne skulle indeholde lukkede spørgsmål, skalaer el.lign., så det var muligt at kvantificere resultaterne bagefter (→ testning), men de skulle også give mulighed for, at informanterne selv kunne tilføje information (→ udforskning).

De vigtigste faktorer, man skal overveje i udformningen af spørgeskemaer generelt, er formuleringen af spørgsmålene, spørgsmålenes indhold, strukturen og formatet (jf. Nachmias & Nachmias 1992:239). Spørgsmål i spørgeskemaer kan handle om fakta, meninger, holdninger og motivation. Subjektive holdninger kan måles ved f.eks. at lade informanten vælge mellem udsagn, f.eks. på spørgsmålet: "Hvad er Deres holdning til abort?"

- positiv
- neutral
- negativ

Holdninger kan - i modsætning til fakta - ikke undersøges ved kun at stille et spørgsmål, fordi holdninger har et mere komplekst indhold. Svar på spørgsmål om holdninger er endvidere meget følsomme over for spørgsmålets form og rækkefølgen af spørgsmålene.

Spørgsmål kan være åbne eller lukkede. Der kan ofte være god grund til at stille spørgsmål både som åbne og lukkede. F.eks. vil spørgsmålet "Hvem har magten i landet?" give en ide om, hvordan informanten

opfatter landets politiske system og magtfordelingen forskellige befolkningsgrupper imellem. Men svaret kan ikke kvantificeres. Åbne spørgsmål er således gode til at udforske et spørgsmål, men ikke til at teste (se Nachmias & Nachmias 1992:244).

Skal man teste en hypotese, er det mest hensigtsmæssigt, at man (også) har nogle lukkede spørgsmål, f.eks. hvor informanten kan give en bestemt score til udsagn eller spørgsmål. Det er denne type undersøgelse, vi oftest møder, når vi læser aviser. Informanten vælger en score på en skala på et antal punkter: jo flere punkter, des mere information. Skalaens beskaffenhed er af betydning for, hvilken type statistik, man vælger.

Kvaliteten af svarene på spørgsmålene vil afhænge af, hvor motiveret informanten er til at svare på spørgsmålet, hvor meget informanten har tænkt over spørgsmålet, og hvor villig informanten er til at give oplysninger af den ønskede art (Nachmias & Nachmias 1992:244). Her er det således af betydning, at man formulerer spørgsmålene, så informanten ikke føler sig udstillet eller forulempet, idet forståelse også er en meget følsom sag. Min evaluering af forsøget i Barcelona var, at nogle af udsagnene i et spørgeskema om læse- og informationssøgningsvaner, som jeg havde udarbejdet, var ledende eller for oplagte at give en lav eller høj score, f.eks.: ”*Leo todos los textos de la misma manera*”, som næsten alle gav en lav score, eller ”*Me gusta ver el telediario*”, som næsten alle gav en høj score. Scorene var med andre ord skævfordelte, og derfor kunne resultatet ikke bruges statistisk. Jeg fandt ligeledes ud af, at *multiple choice* var en meget tilfældig måde at undersøge forståelse på, og at den ikke var velegnet til små informantgrupper (dvs. under 30 personer). Mine spørgsmål *multiple choice* var for svære og lignede hinanden for meget.

2.2.1.3. Højttænkning, retrospektion og forståelsesproblemer i oversættelse

Det var forståelsesproblemerne i oversættelsesprocessen, der først og fremmest skulle undersøges, da det var kildetekstens indflydelse på oversættelsen, der var valgt som forskningsgenstand. Forståelse i oversættelse har flere forskellige oversættelsesforskere undersøgt ved at bruge højttænkning og retrospektion Bl.a. Krings 1986; Lørscher 1991; Königs 1993; Kussmaul 1995 og Dancette 1997 har anvendt højttænkning (også benævnt TAP) til at undersøge forståelse i

oversættelse. Kirsten Haastrup (1989) har endvidere undersøgt strategier i L2 forståelse ved brug af højtænkning og retrospektion, (men ikke i en tekstoversættelsessituation) og Mondahl (1991) har undersøgt L2 formulering med samme dataeliciteringsmetoder.

I 1986 inddelte Krings sine højtækningsdata i tre kategorier 1)rene forståelsesproblemer 2) rene formuleringsproblemer og 3) forståelsesformuleringsproblemer. Af den tredje kategori ses det, at adskillelsen af formulering og forståelse i en oversættelsessituation langt fra er uproblematisk, hvilket Krings senere også selv har bekræftet (jf. samtale da han var i København 1997).

Det er således ikke indlysende, at man kan analysere de to processer hver for sig i en konkret kommunikationssituation. Spørgsmålet er, hvorvidt det i en oversættelsessituation er muligt at konstatere, om en person er i gang med en forståelses- eller en formuleringsproces. Analyserer man "oversættelsesoutput" (som f.eks. i TAP) får man produktet af den ene eller anden eller begge processer.

I analysen må man således vælge, om man vil fokusere på formulering eller forståelse og underkategorier af disse felter. Jeg tror ikke, man kan studere L1/L2 eller forståelse/formulering over for hinanden i en konkret oversættelsessituation som et enten-eller, undtagen i de tilfælde, hvor oversætteren slet ikke kender ordet/ikke forstår sammenhængen. Dette skyldes først og fremmest, at oversættelse fra starten er rettet mod formuleringen af en anden tekst, og at den derfor grundlæggende kan anskues som en "*monitoring process*" (se f.eks. Toury 1995), hvor oversætteren arbejder sig gennem teksterne (kilde- og måltekst) med en konstant "*hotline*" til repræsentationen af den endelige måltekst. Denne konstante selvevaluering må antages at være rettet mod såvel forståelsen af kildeteksten som formuleringen af målteksten. Disse to processer synes i oversættelsesprocessen at være så nært forbundne, at en adskillelse ofte vil være om ikke umulig, så meningsløs. Oversætteren må nemlig konstant evaluere, om han/hun ved gengivelsen på målsproget har repræsenteret meningen i kildeteksten – måske ikke "korrekt", men snarere retfærdigt eller adækvat. Samtidig med at oversætteren har det meningsbetonede aspekt for øje, må han/hun (i en skriftlig proces) evaluere og overvåge udformningen af målteksten, dens syntaks, stilleje, tone osv. Men da denne *monitoring* proces som en af dens grundlæggende komponenter har overvågningen af det leksikalske valg,

vil de to evalueringer/*monitorings* ofte smelte sammen. Denne diskussion vil blive taget op i næste kapitel.

Højttækningsprotokoller har været en meget populær datakilde i empirisk oversættelsesforskning, bl.a. med henvisning til Ericsson og Simons *Verbal Reports as Data* (1981 og senere udgaver). Forskningsresultater viser, at der er store individuelle forskelle i menneskers evne til at rapportere tanker verbalt (Ericsson & Simon 1996:250), men disse forskelle kan reduceres ved hjælp af ”opvarmningsopgaver”, hvor informanten trænes i højttænkning inden forsøget foretages. Endvidere har forsøg vist, at højttænkning gør processen langsommere, og at den verbale rapportering er en ufuldstændig gengivelse af den information, informanten har i korttidshukommelsen. Tankeprocessen er hurtigere end taleprocessen og en del information når at forsvinde inden det kan verbaliseres (Ericsson & Simon 1996:248).

Til gengæld har det også vist sig, at mennesker rent faktisk er i stand til at rapportere, hvad deres opmærksomhed er rettet mod, dvs. hvad de tænker på, hvad de føler, og hvad de foretager sig på et givet tidspunkt: ”...we do indeed have direct access to a great storehouse of private knowledge...The individual knows a host of personal historical fakta; he knows the focus of attention at any given point of time; he knows what his current sensations are and has what almost all psychologists and philosophers would assert to be ”knowledge” at least quantitatively superior to that of observers concerning his emotions, evaluations and plans” (Nisbett & Wilson 1977 i Ericsson & Simon 1996:26).

Den praktiske erfaring med højttækningsprotokoller i oversættelsesforskning viser endvidere, at oversættelse er en aktivitet, som egner sig godt til at elicitere data om mentale *on-line* processer, fordi tilblivelsen af en oversættelse sker gradvist og kan analyseres som en handling bestående af en række del-handlinger. Disse handlinger eller adfærdsmønstre foreligger som sproglige data i form af ækvivaleringsforsøg, *monitoring*, diskussion osv. Og der kan derfor potentielt eliciteres mange data, der indeholder information om processen (se endvidere Lørscher 1991:54-55 og Ericsson & Simon 1996:1-61; 221-259). Endvidere foreligger de som non-verbale data (se også Krings 1986) f.eks. i form af pauser, kaffedrikning mv.

Til formålet for denne undersøgelse blev højttænkning vurderet velegnet, fordi formålet var at måle en reaktion på en stimuli (problemer i

kildeteksten) og ikke at udarbejde en model for tankeprocessen. Informanten ville ikke spontant ”opfinde” problemer, som han/hun ikke oplevede i læsningen, og skulle han/hun springe over et segment, som teoretisk var defineret som et problem, ville det sandsynligvis være et tegn på enten 1) en fejlundgåelsesstrategi, hvor han/hun reducerede problemer væk – for evt. senere at vende tilbage til dem eller 2) hvis han/hun oversatte segmentet automatisk, ville det være tegn på, at han/hun ikke oplevede det som et problem.

Ligesom Krings 1986 foretog jeg desuden selv et højtækningsforsøg (af gode grunde kunne jeg ikke afprøve retrospektion på mig selv), som blev videofilm, og jeg foretog, som nævnt i indledningen, en række andre pilotforsøg med forskellige tekster og informanter. Jeg oplevede selv højtænkningen som uproblematisk i forhold til at udføre oversættelsesopgaven, men ved et gennemsyn af videoen kunne jeg også se, at jeg talte mere og mere i løbet af forsøget, mens jeg i starten var påvirket af at være filmet. Det er oplagt, at effekten af dels højtænkning, dels båndoptagelse eller videooptagelse, er meget forskellig alt efter, hvilken personlighed, informanten har.

Man skal være opmærksom på, at det i højtænkning kun er ”toppen af isbjerget”, man ser, og derfor er en kombinationsmulighed, at man også (evt. retrospektivt) forsøger at fremprovokere strategianvendelse i en mere eksplicit form, end den der ofte vil foreligge i højtænkning. I en empirisk undersøgelse rapporteret i 1997 kombinerede Jeanne Dancette højtænkning med spørgeskemaer. Informanterne i Dancettes forsøg skulle udfylde spørgeskemaer efter oversættelsen, og spørgsmålene bestod i, at informanterne skulle give eksempler på forskellige begreber i teksten og de skulle forklare og definere sammenhænge. Desuden skulle de evaluere deres egne forståelsesproblemer, formuleringsproblemer og kvaliteten af deres oversatte tekster på en 10 point skala.

På denne måde fik Dancette på én gang indsamlet data om oversætternes viden (eksemplerne og definitionerne) og informanternes oplevelse forståelsen og deres egen oversættelse. Spørgeskemaerne vurderede hun var vigtige, fordi forskellene mellem hvordan forsøgslederne og informanterne vurderer sværhedsgraden af de enkelte tekster viser, at for at kunne løse et forståelsesproblem, skal man være opmærksom på, at det er der. Det var ofte tilfældet, at en informant vurderede en tekst let, som han/hun tydeligvis ikke havde forstået, hævdede Dancette (Dancette 1997:93,94).

I min egen undersøgelse ville det være interessant at kunne bruge udspørgning som retrospektion efter højtænkning. Men på grund af undersøgelsens hypotesetestende karakter, måtte alle informanter stilles de samme spørgsmål. Retrospektion antages kun at give oplysning om tankeprocessen, hvis den foretages umiddelbart efter, at tankeprocessen er afsluttet. Ellers antages det kun at oplyse om, hvad informanten tror, han/hun har tænkt, eller hvad hans/hendes generelle adfærd er (Ericsson & Simon 1980 i Fraser 1996:67).

Kirsten Haastrup anvendte i sin undersøgelse af *lexical inferencing* i 1989 retrospektion som supplement til højtænkning ud fra den hovedregel, at analysen af højtænkningen afgjorde, hvilken information, der var blevet bragt i fokus. Dette betød, at information fra retrospektionen kun blev inddraget, hvis problemet havde været omtalt i højtænkningen: "1) New hypothesis emerging during retrospection are not considered as part of the original process and therefore not included when working out the processing type 2) New information emerging during retrospection about hypotheses brought up during thinking aloud are considered as part of the original process and therefore included when working out the processing type" (Haastrup 1989:113).

Mine egne erfaringer med retrospektion gjorde, at jeg besluttede at vælge en meget styret form, hvor jeg stillede de samme spørgsmål (samme antal og enslydende indhold) til alle, og jeg valgte at stille spørgsmål til teksternes indhold, før jeg spurgte om strategier, så informanten kunne 'genopleve' sin egen forståelsesproces mere direkte, i stedet for at skulle huske, hvad han/hun havde tænkt under en tidligere proces. Mine generelle erfaringer med pilotforsøgene var således:

- Højtænkningen generede ikke informanterne, men udbyttet (i form af verbaliseringer) svingede meget.
- Retrospektionen var svær at "styre" – jeg kunne ikke spørge alle på samme måde: ikke lige meget og ikke om samme problemer. Især oplevede jeg det som svært at udspørge professionelle juridiske oversættere.
- Der var ikke overensstemmelse mellem min oplevelse af informantens problemer og de problemer, som de talte om under retrospektionen.

- Det var nødvendigt at udelukke (eller stærkt begrænse) brug af hjælpemidler under forsøget, da informanten ellers ville bruge al energi på at afklare betydningen af juridiske termer.
- Det var nødvendigt at bruge oversættelse (og ikke læseforståelse) som opgave i forbindelse med højtænkning, da informanten ellers ville springe for mange detaljer (og problemer) over. Jeg kunne ikke skille forståelsesprocessen fuldstændigt fra oversættelsesprocessen, hvis jeg ville bruge højtænkning.
- Det var nødvendigt eksplicit at bede informanterne om ikke at springe noget i kildeteksten over og at skabe sammenhæng i målteksten, for ellers ville det ikke være muligt at undersøge forståelse. Jeg måtte med andre ord tvinge informanten til at prøve at forstå, ellers ville jeg blot kunne konstatere, at oversætteren ikke arbejdede med forståelsen af kildeteksten.
- Kun en bestemt type oversættere ville kunne bruges i min undersøgelse: oversætteren skulle have en vis kompetence i juridisk oversættelse, ellers ville resultaterne blive uinteressante. Oversætteren skulle endvidere arbejde åbent og med en vis grad af systematik. En fuldstændig kaotisk proces ville være umulig at analysere med udforskning af min problemstilling som mål.

2.2.1.4. Evaluering af den mentale repræsentation

Hvis vi antager at forståelse kan defineres som evnen til at aktivere ord fra hukommelsen, at identificere deres betydning i en konkret kontekst, trinvis at integrere ledsætninger og endelig evnen til at skabe en kohærent meningsrepræsentation, må denne proces kunne deles ind i et antal faser, hvoraf meningsrepræsentationen er den sidste. Det er denne repræsentation eller model, som i oversættelse fungerer som *input* for formuleringen af målteksten. Dette ”forståelses*output*” kan undersøges på flere måder, bl.a. ved genfortælling eller udspørgning.

2.2.1.4.1. Genfortællinger

Genfortællinger har ofte været anvendt til at måle eller bedømme forståelse. Genfortællingerne kan have flere former: skriftlig/mundtlig og ordret/fri genfortælling. Her var flere faktorer at tage i betragtning. Teksterne var spanske og skulle oversættes til modersmålet. Det ville sandsynligvis være meget vanskeligt både at skulle gengive teksterne

ordret på spansk og at skulle parafrasere dem på fremmedsproget. Det spillede også ind, hvor i forsøgsforløbet, jeg valgte at placere genfortællingerne. Hvis det skulle kombineres med højtænkning, måtte højtænkningen komme først, da man ikke kan forventes at tænke spontant efter at forståelsesopgaven er løst.

En mundtlig gengivelse var endvidere langt at foretrække for informanten, idet det er mindre tidskrævende og mindre formelt. Da der desuden sidst i forsøget skulle være en skriftlig oversættelse, som kunne bedømmes, skulle informantens ydeevne også medtænkes!

For forsøgslederen giver mundtlige fremstillinger mulighed for at indsamle data om sværhedsgrader udtrykt som den mængde *output*, informanten producerer i forhold til informationsniveauet i genfortællingen: Jo sværere man har ved at formulere et udsagn, des sværere må det antages at være at få hold på. Generelt kan genfortællinger give information om, hvilke tekster der er nemmest eller sværest at huske, og hvilke udsagn i teksterne, der huskes. Endvidere må genfortællinger antage at fortælle, hvad informanterne syntes var vigtigt i teksterne, og måske hvilke tekster eller hvilke udsagn i teksterne, der giver anledning til inferenser, som bygger oven på den lingvistiske mening i teksten.

Psykolingvistiske eksperimenter har dokumenteret, at læses repræsentation af en tekst ikke er tilfældigt organiseret; repræsentationen er generelt en kohærent enhed (jf. Paul van den Broek 1994:540): "The retrieval of textual information from memory is far from random. Some events, facts or states in a text systematically are recalled better than others; parts of a text tend to be recalled in a consistent and sensible order rather than in a haphazard sequence..." (min understregning). På baggrund af denne generelle (og veldokumenterede) antagelse ville det være muligt at bruge genfortællinger til at indikere, hvorvidt og i hvilken grad læsningen af teksten havde været en succes. Genfortællingerne skulle analyseres således, at den enkelte informant blev sammenlignet med sig selv over de fire forskellige tekster. Jeg antog, at jo nemmere teksten var, des bedre struktureret ville genfortællingen være. En god struktur definerede jeg som, at informanten startede med tekstens hovedidé og byggede fortællingen op derfra. En god struktur ville også være en fortælling, som var præget af få selvfærdigheder og kommentarer til egen hukommelse, få selvrettelser i selve gengivelsen og få gentagelser af ideer. Det blev også antaget, at en velstruktureret genfortælling ville

have få uoversatte ord. Spørgsmålet om hvad der udgør en god genfortælling gennemgås mere detaljeret i næste kapitel.

Både den forenkede og den komplekse version af teksterne skulle organiseres således, at der i overskriften blev indikeret, hvad teksten handlede om og i de juridiske også, hvem tekstens afsender var, og hvilken del af teksten, det drejede sig om. Det er en udbredt (og veldokumenteret) antagelse, at en sådan organisering gør en tekst nemmere at huske (og forstå) (van Dijk & Kintch 1983: 251). Forsøg har også vist, at læsere er i stand til selv at ordne information i en (narrativ) tekst, hvis de har forventninger til tekstens struktur (van Dijk & Kintsch 1983:252).

2.2.1.4.2. Udspørgning

Informanterne kunne også svare på spørgsmål. Denne metode anvendes ofte til at teste teksters sværhedsgrad eller informanternes forståelseskompetence. Spørgsmålene må ud fra denne synsvinkel kunne indfange hovedideer såvel som detaljer. Der er dog forskel på at stille f.eks. sand/falsk spørgsmål til indholdet af en tekst og at spørge ind til læseforståelsen.

I forbindelse med udspørgning og interviewteknik generelt er der forskellige problemer, som f.eks. at informanten forsøger at gætte, hvilken hypotese forsøgslederen har. Der kan endvidere være forskelle i ordforråd og verbal kompetence, og desuden er der en række affektive faktorer: det er vigtigt at skabe en tillidsfuld og positiv atmosfære (Persson 1994:42). Med henblik på at sikre informationsniveauet i og udsigelseskraften af de eliciterede data kan en række anbefalinger gives (Garner 1987 i Persson 1994:43):

- Undgå at spørge om automatiske processer
- Reducer intervallet mellem processing og udspørgning
- Brug andre metoder sammen med udspørgningen
- Brug åbne spørgsmål
- Brug teknikker, der reducerer kravene til verbalisering
- Undgå hypotetiske og generelle spørgsmål
- Undersøg svarenes interne overensstemmelse

Den første anbefaling kunne ikke overholdes i mit forsøg: jeg kunne ikke på forhånd vide, om forståelsen af et segment forløb automatisk eller kontrolleret.

På samme måde som ved spørgeskemaundersøgelser ville kvaliteten af svarene på spørgsmålene i en samtalsituation afhænge af, hvor motiveret informanten var til at svare på spørgsmålet, hvor meget informanten havde tænkt over spørgsmålet, og hvor villig informanten var til at give oplysninger af den ønskede art. Jeg vurderede, at det i en samtale måtte have endnu større betydning, at man formulerede spørgsmålene, så informanten ikke følte sig udstillet eller forulempet. I Barcelona havde det været svært at udspørge informanterne. Selv om nogle af samtalerne havde været gode, især dem jeg havde med de ældre jurastuderende og nogle af de studerende, der læste oversættelse, så var oplysningerne for utilfredsstillende, fordi det kun var muligt at analysere en del af svarene. Jeg konkluderede efterfølgende, at det bl.a. var fordi de studerende var nervøse over at skulle tale om juridiske tekster.

2.2.2. Formuleringen af oversættelsen

Ovenfor blev det nævnt, at jo sværere man har ved at formulere et udsagn, des sværere må det antages at være at få hold på. En diskursanalyse af genfortællingerne kunne udover måling af forståelsen give information om formuleringsprocessen på målsproget, idet genfortællingen jo skulle foretages på ankomstsproget. Højtækningsdata ville naturligvis ligeledes elicitere information om formulering. Imidlertid rådede jeg over et instrument, som kunne indsamle kvantitative data om formuleringen af oversættelsen, og som derfor ville give mig mulighed for relativt let at måle f.eks. sværhedsgraden af processen, når først jeg havde besluttet, hvilket parameter, jeg ville bruge (pauser, rettelser, etc.). Arnt Lykke Jakobsen havde i 1995 udviklet et logprogram, som en metode til at afprøve hypoteser og teorier om oversættelsesprocesser med kvantitative data, som han kaldte *Translog*. Det er et PC logprogram, som på én gang registrerer al tidsforbrug og al mekanisk aktivitet ved tryk på keyboardet. Programmet noterer tidspunktet på hver eneste berøring af keyboardet, og på denne måde kan man få en fil med oplysninger om pauser, rettelser og *scrolling* frem og tilbage i teksten, samt selvfølgelig det samlede tidsforbrug. Arbejdet med programmet er inspireret af forsøg på inden for psykologisk at studere oversættelse ved hjælp af computer (Tommola

1985 i Jakobsen 1998:74). Antagelsen bag programmet er, at oversættelse er en skriveproces, som kan iagttages kvantitativt, og ideen er at programmet kan supplere højttenkning og andre kvalitative metoder. Programmet har flere forskellige funktioner, og har været under udvikling i flere år (Se Jakobsen 1998:76 for en nærmere beskrivelse).

Oversættelsens sværhedsgrad kunne således i en skriftlig oversættelsesproces måles kvantitativt i logprogrammet på samme måde, som man måler læsesværhedsgrad ved at tage tid. Man kunne registrere pauser, skriveaktivitet, rettelser, tidsforbrug mv. Forskningsprojektet "Oversættelsesprocessen fra kildetekst til måltekst" har siden 1996 arbejdet på at indsamle såvel kvalitative som kvantitative data, herunder først og fremmest *Translog*-data med det formål at afprøve, om en triangulering af metoderne og resultaterne giver interessante oplysninger og kan være med til at formulere nye hypoteser om oversættelse. Jeg vil ikke diskutere resultaterne her, men kommentere to faktorer, som var vigtige for min undersøgelse:

- hvordan reflekteres kildetekstens eller oversættelsens sværhedsgrad bedst med *Translog*-data?
- skal *Translog* være samtidig med eller adskilt fra højttenkning?

I denne forbindelse kan man diskutere, hvilken tidsrepræsentation vil være mest hensigtsmæssig til at måle sværhedsgrad. Jeg besluttede, at antallet af pauser ville være mest interessant. Den samlede processingtid ville være påvirket af så mange faktorer, (ordbogsopslag, tid der bruges på et enkelt problem etc.), at det kunne være svært at udlede nogen konklusion på baggrund af tallet. Derimod måtte antallet af pauser (defineret som 3 eller 4 sekunder eller mere) afsløre hvor mange problemer, der havde været i løbet af processen.(se endvidere Lorenzo 1999 for en diskussion)

Da jeg ønskede en TAP-analyse af en mundtlig oversættelsesproces, kunne jeg ikke inddrage *Translog* i højttenkningsprocessen. Men der var også fordele ved, at de to dataindsamlingsmetoder ville være adskilte. Jeg kunne adskille forståelses- og skriveprocessen i højere grad (om end ikke fuldstændigt – det kan ikke lade sig gøre) og skriveprocessen blev ikke forstyrret af højttenkningen. Det er ikke plausibelt at antage, højttenkning forvansker skriveprocessen (se f.eks. Lørscher 1991, Ericsson & Kintsch 1995), men det er sandsynligt, at den gør den

langsommere, og endelig er der mulighed for, at man blander den mundtlige og den skriftlige oversættelsesproces sammen: "However, the need to verbalize aloud forces the subjects to produce not just *mental*, but *spoken* translation before the required written one; and there is a real possibility that spoken and written translation do not involve the exact same strategies"(Toury 1995:235).

Ønsker man at derudover at adskille pauser forbundet med skriveproblemer fra pauser, som er indikatorer for oversættelsesproblemer, kan tidsmålingerne i *Translog* bruges til at sammenligne den pauseprofil, der fremkommer i en naturlig skriveproces, f.eks. en afskrivningsopgave, med pauseprofilen i oversættelsesprocessen.

Disse tidsmålinger kunne desuden sammenlignes med oversætternes egen scoring af oversættelsens sværhedsgrad, ligesom det blev nævnt ovenfor, at Dancette (1997) havde gjort, og ligesom også Shreve, Schäffner m.fl. (1993), som nævnt i kapitel 1, fik oversætterne til at vurdere oversættelsesproblemer. Oversætterne kunne stilles åbne såvel som lukkede spørgsmål om oversættelsesproblemer og sværhedsgrad.

2.2.3. Evaluering af de oversatte tekster

En undersøgelse af tekstprocessing i oversættelse uden en efterfølgende evaluering eller bedømmelse af de oversatte tekster kan dårligt anvendes til at drage konklusioner om tekstfaktorerens indflydelse på oversættelse. Oversættelsernes vellykkethed skulle måles, evalueres på en måde, så alle oversættelser blev målt ud fra samme parametre og med en metode, hvor resultatet kunne kvantificeres. Til dette formål måtte nogle ekspertinformanter udvælges til at forestå opgaven. Ekspertterne blev udvalgt blandt professionelle oversættere, som alle beherskede juridisk sprog, og som alle underviste eller havde undervist i oversættelse (to underviste i juridisk sprog). Men jeg ønskede ikke en udelukkende intuitiv bedømmelse: et evalueringsskema eller en rettesystematik måtte udarbejdes.

Christiane Nord (1996:91-109 i Hurtado Albir 1996) har udviklet en ny "fejlpædagogik", hvor hun skelner skarpt mellem sprogfejl og oversættelsesfejl, og går så langt som til at sige, at sprogfejl ikke alene ikke er de vigtigste fejl at rette, men at man ikke altid behøver at rette dem. Hun mener, at læreren bør definere på forhånd, hvad han forventer, at de studerende skal kunne, når de bliver stillet en given opgave, og at oversættelserne skal evalueres herudfra. Ifølge Nord findes der ikke

nogen fejl, der altid er en fejl – en fejl kan kun stå i forhold til den opgave, oversætteren har fået, og vil så være lig med en "ikke-opfyldelse" af det, man har fået besked på (se endvidere Kussmaul 1995, kap. 6).

Amparo Hurtado Albir har udviklet en rettesystematik, et *Baremo de corrección* (Hurtado 1996:49-50), hvor hun forsøger at kombinere det funktionalistiske og det kognitive perspektiv. Skemaet er delt op i fire hovedkategorier :

1. Fejl som er forårsaget af manglende forståelse af kildeteksten og som påvirker modtagerens forståelse af målteksten
2. Brud på målsprogets sproglige konventioner
3. Funktionelle fejl – at man ikke overholder den overordnede oversættelsesopgave
4. Gode oversættelsesløsninger: god eller meget god ækvivalens

Inddelingen er problematisk, netop fordi den både tager hensyn til den formodede årsag til fejlen – f.eks. manglende forståelse eller misforståelse – og præskriptive normer for måltekstens beskaffenhed. En anden løsning kunne være to evalueringsskemaer - et for teksten som (mål)tekst og et for teksten som oversættelse af kildeteksten. I givet fald ville den første evaluering være baseret på målsprogets normer og den anden evaluering ville forholde sig til, hvorvidt oversættelsen var en loyal gengivelse af mening og intention i kildeteksten, vel at mærke forudsat at oversættelsesopgaven var at oversætte uden funktionsskift.

Visse kriterier for en oversættelses vellykkethed vil med stor sikkerhed kunne vinde tilslutning hos de fleste undervisere uanset måltekstens formål, nemlig de kriterier som har med måltekstens velformethed at gøre. Endvidere må man, for at der kan være tale om en oversættelse, kunne tale om en vis overlapning mellem kilde- og måltekst. House's definition af *overt error* fra 1981 besluttede jeg indtil videre var det bedste udgangspunkt for bedømmelsen af en oversættelse:

- 1) "Significant (unmotivated) mismatches of denotational meaning between source and target text"
- 2) "Breaches of the target-language system" (House 1981 i Hatim & Mason 1997:203)

Den første fejltype angår meningen i kildeteksten, som det antages, at oversætteren ønsker at gengive. Den næste fejltype angår måltekstens velformethed. Man bør dog tilføje, at målteksten ikke blot skal være adækvat i sprogsystemet, men at også måltekstens stil og genre (som i juridisk sprog ofte vil være sammenfaldende med kildetekstens) må vægtes. Jeg valgte herefter at definere vellykkethed af en oversat tekst på følgende måde:

- målteksten skal være tematisk og syntaktisk sammenhængende
- målteksten skal overholde gældende retskrivningsregler
- målteksten skal give mening inden for sin genre
- målteksten skal overholde normer inden for sit register
- måltekstens indhold skal være loyal over for kildetekstens indhold, mening og intention (ved oversættelse uden funktionsskift)

Til indsamling af mine evalueringsdata udarbejdede jeg således først en rettesystematik, hvor jeg indarbejdede bedømmelse af alle lingvistiske niveauer samt bedømmelse af oversættelsernes kvalitet i forhold til kommunikationssituationen. Disse skemaer sendte jeg derefter til to eksperter som et pilotforsøg: en professionel litterær oversætter vurderede avisteksterne og en professor i jura vurderede de juridiske tekster. Disse bedømmelser, samt de samtaler jeg havde med eksperterne, var meget værdifulde for mig, idet jeg fik indsigt i, hvilke parametre en ekspert er mest optaget af inden for sit felt. Det var i begge tilfælde måltekstens sproglige autoritet. Begge eksperter var på hver deres facon oprørte over dårlig syntaks, knudrede sætninger, forkert terminologi og tekster, der ikke havde sprogligt 'swing'. Kun når misforståelserne eller overspringelserne (dvs. kildetekst-segementer hvis semantiske indhold ikke var gengivet) sprang meget i øjnene, noterede de, at det måtte trække ned i karakteren.

Pilotforsøget bekræftede mig i, at jeg måtte udarbejde to skemaer: et hvor den oversatte tekst blev evalueret som 'dansk tekst' og et hvor den oversatte tekst blev evalueret som 'oversættelse'. Jeg fandt desuden frem til, at jeg måtte have minimum fem eksperter til at evaluere teksterne, hvis jeg ville bruge bedømmelserne statistisk, og jeg fandt ud af, at jeg måtte anføre meget specifikt, hvad jeg ville have bedømt.

Mange andre valg blev truffet i løbet af denne – meget lange – forberedelse til mit forsøg, bl.a. angående tekstvalg, design osv., men jeg vil lade resten af gennemgangen illustrere disse valg for ikke at trætte læseren med de mange konkrete spekulationer, jeg havde!

2.3. Dataindsamling: forsøgsopstilling og forløb

2.3.0. Indledning

Forsøget hvor disse data er indsamlet blev gennemført i foråret 1997 med en gruppe sidsteårs-studerende på cand.ling.merc.-studiet i København. Informanterne havde ikke adgang til hjælpemidler før efter den første gennemskrivning af oversættelserne, og da kun med adgang til at slå fem ord/udtryk op. Informanterne blev inddelt i to grupper, hvor hver skulle oversætte fire tekster i nævnte rækkefølge:

Gruppe 1:

- *Perdona bonita*. Forenklet version
- *Recurso de amparo*. Forenklet version
- *Antena 3 y Tele 5*. Kompleks version
- *Recurso de apelación*. Kompleks version

Gruppe 2:

- *Antena 3 y Tele 5*. Forenklet version
- *Recurso de apelación*. Forenklet version
- *Perdona bonita*. Kompleks version
- *Recurso de amparo*. Kompleks version

På denne måde blev alle tekster oversat i både en kompleks og en forenklet version, og ingen oversatte den samme tekst to gange!

2.3.1. Forløb

Der blev afsat fire dage til hver informant og hvert forsøg varede ca. to timer. Inden informanterne gik i gang den første dag blev de informeret om formålet med undersøgelsen (ikke det konkrete, men på et meget abstrakt niveau), om forsøgets forløb, og de fik at vide, at de ville blive garanteret anonymitet. Dernæst blev de præsenteret for højtækningsmetoden ved at se et videoklip med undertegnede i en

højtænkningssituation. Jeg brugte min egen video af to grunde: 1) jeg ville ikke hænge en anden oversætter ud og 2) jeg håbede, det ville gøre informanterne mere afslappede at se forsøgslederen udføre det samme som de selv skulle (Jeg havde oplevet mange af informanterne i Spanien som anspændte). Derefter udførte de selv en prøve-højtænkning, som var en lille oversættelse af en reklame. De blev også introduceret til *Translog*-programmet, hvor de skulle læse to prøvetekster og skrive 'ok' efter hvert afsnit. I løbet af forsøget skulle informanterne læse teksterne som blev præsenteret i *Translog* og skrive 'ok' efter hvert afsnit. Herefter skulle de oversætte teksterne mundtligt "med henblik på at forstå og skabe sammenhæng i teksterne" mens de tænkte højt. I denne del af forsøget var informanterne alene i rummet, så at de kunne arbejde uforstyrret. De fik at vide, at jeg som forsøgsleder var modtager af deres oversættelser, og at oversættelsen skulle give mening og være en god tekst, som de selv var tilfreds med. Jeg besluttede ikke at foregive nogen 'autentisk' kommunikationssituation, fordi jeg mente det var for meget at forlange i forhold til de betingelser, der var under forsøget: der var bl.a. ikke ubegrænset adgang til ordbøger. Efter højtænkningen blev informanternes forståelse målt på forskellig vis. De blev bedt om at genfortælle "alt hvad de kunne huske" umiddelbart efter at de havde slukket båndoptageren, de udfyldte spørgeskemaer, og de svarede på otte spørgsmål (alle informanter fik samme spørgsmål)². Efter en pause blev informanterne bedt om at oversætte teksterne skriftligt i *Translog*. Informanten skrev sin oversættelse af teksten i *Translog* uden højtænkning. Det vil sige, hendes oversættelsesproces blev ikke forstyrret af kravet om verbalisering, og kvaliteten blev heller ikke påvirket af det. Informanten fik dog at vide, at hun skulle skrive en hel oversættelse først, og først derefter kunne hun slå fem ord op i de opslagsværker, jeg havde på mit kontor (som også omfattede juridiske ordbøger og lovbøger). I denne sidste fase forblev jeg som forsøgsleder i rummet for at notere ordbogsopslag mv.

Teksterne blev præsenteret sådan at den letteste kommer først og den sværeste til sidst. Dette valgte jeg, fordi jeg ønskede at starte blødt den først dag, hvor de studerende jo skulle præsenteres for hele forsøgsforløbet og metoderne. Alle forsøgspersoner gennemgik den

² Spørgeskemaer og spørgsmål er indsat som bilag, ligesom en instruks til informanterne, jeg havde hængt op på væggen.

samme rækkefølge fra let mod svær. Jeg foretrak endvidere denne rækkefølge, fordi den ”modarbejder” min hypotese (og derfor ikke anvendes som begrundelse for, at jeg eventuelt godtager min hypotese på et falsk grundlag). Informanterne ville være mest oplagte til at snakke de første to dage, og de sidste to dage ville de have en større rutine såvel i at håndtere forsøgssituationen som i selve oversættelsen.

Forsøgsforløbet var følgende:

1. Generel information.
2. Introduktion til opgaver og metoder.
3. Læsning på computerskærm (*Translog*).
4. Højtænkning i en mundtlig oversættelsessituation.
5. Genfortælling af teksten.
6. Spørgeskema om læsning og forståelse af teksten.
7. Retrospektiv samtale om forståelse af teksten.
8. Afskrivningsopgave i *Translog* som opvarmning.
9. Skriftlig oversættelsesopgave i *Translog*.
10. Revision med ordbøger (også registreret med pauser i *Translog*).
11. Spørgeskema om oversættelse.

Jeg valgte ikke at undersøge brug af hjælpemidler, fordi der i forvejen blev indsamlet mange data, som skulle analyseres, men helt uden ordbog syntes jeg ikke, det var rimeligt at forlange, at de studerende skulle kunne oversætte en juridisk tekst. Hele forsøget varede maksimum to timer, ofte var det kortere.

2.3.2. Bemærkninger til oversætternes udfyldning af spørgeskemaer

Jeg havde udarbejdet et spørgeskema til oversætterne, som skulle fortælle mig, om de havde nogenlunde samme baggrund, og om de brugte samme

arbejdsmetoder. Dette skema udfyldte de studerende derhjemme, og det ses under afsnittet om informanter i indledningen. Desuden havde jeg udarbejdet to spørgeskemaer, der skulle fortælle mig, hvor svært oversætterne henholdsvis syntes det var at læse, forstå og oversætte de fire forskellige tekster. Jeg havde besluttet at anvende en 7 skala, fordi jeg mente den repræsenterede et antal muligheder, som var passende for spørgsmålene. Jeg havde desuden besluttet, at jeg udover de fem spørgsmål, hvor informanterne skulle bedømme sværhedsgraden, ville stille nogle åbne spørgsmål, som måske kunne supplere mig med data til støtte for diskursanalysen (dette spørgsmål vender jeg tilbage til). Informanterne måtte kigge på teksterne mens de udfyldte skemaerne, så de kunne overveje, hvad der havde været svært. Jeg havde med henblik på at undgå tilfældige svar forsøgt at konstruere spørgsmålene således, at informanten skulle gøre sig nogle tanker om sin proces, inden hun vurderede teksternes sværhedsgrad. Bl.a. havde jeg struktureret spørgeskemaerne således, at informanterne vurderede udbyttet af processen trinvist fra overskrift til læsning af 1. afsnit, hele teksten osv. Jeg havde endvidere besluttet at stille det samme spørgsmål på flere forskellige måder for at højne den interne validitet i spørgeskemaerne, jf. anbefalingerne ovenfor.

2.3.3. Bemærkninger til eksperternes udfyldning af rettesystematik

De fem ekspertinformanter, som skulle evaluere de 24 oversættelser fik to skemaer til hver oversættelse. Alle oversættelserne var således klipset sammen med to skemaer: et hvor oversættelsen vurderes som dansk tekst, og et hvor oversættelsen vurderes som oversættelse af udgangsteksten. På begge skemaer var der to niveauer: 1) tekstniveau/helhedsindtryk og 2) Detaljer - fejl. Til de fire underpunkter skrev jeg stikord, som skulle være en hjælp ved afkrydsningen.

Jeg instruerede informanterne i at foretage evalueringen 'som tekst' først (fordi da er man mest upåvirket af eventuelle oversættelsesfejl) og vurderingen som 'oversættelse' bagefter. Jeg skrev, at højeste point måtte gives ud fra en kombination af (omtrent) fravær af fejl + et vist antal gode løsninger, mens laveste point måtte gives ud fra et højt antal fejl + omtrent fravær af gode løsninger. Midterpunktet var lig med "tilfredsstillende". Informanterne skulle bruge den 7 skala, som jeg anvendte ved mine spørgeskemaer under oversættelse, og de skulle give en karakter efter 13-skalaen.

Jeg gjorde opmærksom på, at jeg for begge genrer forudsatte en loyal gengivelse af udgangsteksten, både mht. indhold, budskab og register. Jeg udbad mig endelig en vurdering, hvor teksterne bedømmes som informanten ville bedømme en eksamensopgave, der er produceret uden fri adgang til hjælpemidler og under et vist tidspres, men som alligevel skal fungere. Informanterne fik oplyst under hvilke betingelser oversættelserne var produceret³.

2.3.4. Afsluttende bemærkninger til kapitlet

Følgende data var nu til min rådighed:

- I. 24 oversatte tekster. Disse kunne analyseres for f.eks. det generelle indtryk, syntaktiske ændringer ved oversættelsen til dansk, ekspliciteringer, udeladelser og fejl, og de kunne bedømmes med scorer eller karakterer.
- II. 24 *Translog* – logfiler med den skriftlige oversættelsesproces. *Translog*-udskrifterne gav oplysninger om samlet tidsforbrug, pauser (længde og antal), rettelser (antal; pauser i forbindelse med rettelserne, hvilke rettelser foretages: begreber eller syntaks?), antal og type af ækvivaleringsforslag, processens generelle forløb, revisionsfase: hvilke ord slås op og med hvilket resultat?, oversættelsesenheder: ord for ord eller større enheder etc.
- III. 24 højtækningsprotokoller. I protokollerne var der oplysninger om pauser (længde og placering), intonation; kommentarer, antal og type af ækvivalerings-forslag, antal og type af gentagelser af kildetekstsegmenter etc. Alt dette kunne analyseres i en diskursanalyse.
- IV. 24 genfortællinger. Genfortællingerne kunne bedømmes efter deres indhold, dvs. informativitet og fejlprocent. Og desuden kunne formen undersøges: hvordan er fortællingen struktureret? Kommentarer til egen præstation kunne analyseres kvantitativt eller semantisk etc.
- V. 24 udskrifter af retrospektiv samtale om forståelse. Retrospektionen kunne bruges som supplement til højtækningsprotokollerne: hvilke strategier anvendes, hvilke problemer omtales osv. Da retrospektionen bestod af 8 indholdsspørgsmål, kunne de også analyseres eller bedømmes for

³ Instruksen er indsat som bilag.

de svar, informanterne gav (på samme måde som genfortællingerne).

- VI. 48 spørgeskemaer: spørgeskemaerne kunne analyseres statistisk med hensyn til scorer for 1) læsning 2) forståelse 3) skriftlig oversættelse. Endvidere kunne kommentarer til vanskelige ord og passager bruges som supplement til højtæknings-protokollerne.
- VII. 24 *Translog*-logfiler med læsetider. Læsetiderne kunne analyseres statistisk, idet jeg havde tider for hvert afsnit i alle tekster og for den samlede læsning.
- VIII. 24 *Translog*-logfiler med afskrivningsopgaver. Pauseprofiler kunne sammenlignes med oversættelsen med henblik på at undersøge forskellen mellem oversættelse og kopiering. Dette kunne være en støtte, når jeg skulle vælge den tidsenhed, der skulle analyseres i *Translog*.

Siden fik jeg fem eksperter til at evaluere alle de oversatte tekster. Der blev foretaget to evalueringer: en for 'dansk tekst' og en for 'oversættelse af kildeteksten'. Jeg havde nu endnu en datakilde, der kunne analyseres:

- IX. 240 evalueringsskemaer. Disse kunne analyseres statistisk med henblik på at konstatere om de forskelle, jeg havde forudset også kunne måles på produktet.

Hvad jeg senere valgte at analysere, fremgår af de følgende kapitler.

Kapitel 3 Analyse og kodning af kvalitative data

3.0. Indledende bemærkninger

To datakilder blev udvalgt til at blive analyseret kvalitativt: højtækningsprotokoller (eller TAPs) og genfortællinger. I dette kapitel vil principperne for denne dataanalyse samt forklaring af taksonomier og kodning af de kvalitative data blive gennemgået. Jeg har valgt at præsentere de generelle principper og fælles parametre først, hvorefter en mere detaljeret gennemgang vil følge. Gennemgangen af genfortællingerne er af flere grunde sat før højtænkningen, selv om højtænkningen rent kronologisk blev foretaget først. For det første er analysen af genfortællingerne langt mindre omfangsrig, og for det andet fremlægges i næste kapitel resultater og diskussion af TAP-analysen. På denne måde undgås således en afbrydelse i gennemgangen af højtænkningen. Svarene på spørgsmålene, som informanterne fik efter genfortællingen, er ikke analyseret, da en passende analysemodel ikke blev fundet. De øvrige data (*Translog*-filer med læsetider og oversættelsesdata samt spørgeskemascorer og ekspertbedømmelserne) kunne umiddelbart analyseres statistisk – denne analyse fremlægges i kapitel 5.

De kvalitative data er analyseret med forskellige varianter af diskursanalyse. Diskursanalyse opfattes her som en analyse af skriftlige og mundtlige tekster, hvor struktur, funktion og proces undersøges, enten med henblik på at beskrive sprogbrug og/eller social interaktion. Et fælles metodekrav i diskursanalyse er ofte, at tekst(stykkerne) skal være autentiske, og at konteksten analyseres (se f.eks. van Dijk 1997:3). Betegnelsen tekstanalyse derimod anvendes ofte om produktorienterede (ikke proces-) analyser, men i det foreliggende arbejde anvendes tekstanalyse eller tekstlingvistik som synsvinkel i kategoriseringen. Tekstanalyse anskues her som en bestemt type diskursanalyse, hvor struktur og funktion undersøges med henblik på at beskrive, hvad tekstens budskab er, og hvad der får tekster til at hænge sammen, herunder hvad læsere (eller oversættere) gør for at forstå tekster. I de eliciterede tekster analyseres således kognitive processer, men processer opfattet som midlertidige slutprodukter af processing (jf. Ericsson og Kintschs LT-WM teori 1995), og kognitive processer opfattet som inddelelige i niveauer (først og fremmest omfang og tid, se nedenfor).

Fejlanalysen og analysen informativitet i genfortællingerne må dog anses for at være produktorienterede analyser baseret på værdikriterier. Diskussionen af de enkelte analyser og de valgte taksonomier vil blive gennemgået nedenfor, men først vil en generel introduktion til dataanalysen blive præsenteret.

3.1.0. Generelle analyseprincipper og fælles parametre for analyserne

Erfaringen med og forståelsen af hvad forståelse og oversættelse er, har været drivkraften i analysen af de eliciterede tekster. Men i analysearbejde må man endvidere overveje, hvordan man som forsøgsleder vil forholde sig til den information, der er indeholdt i data. Som tidligere nævnt har Lørscher (1991) gennemført en af de eneste store undersøgelser af oversættelsesprocessen, som havde til formål at rekonstruere den skridtvise formulering af oversættelse. Han har argumenteret for en diskursanalyse baseret på *interpretive reconstruction*. *Interpretive reconstruction* betyder "fortolkende rekonstruktion af meningsrelationer" og hører traditionelt hjemme i hermeneutikken (f.eks. Gadamer 1965 i Lørscher 1991:56). Dette er blevet en metode i den diskurs- og konversationsanalyse, som vægter de sociologiske og kommunikative aspekter af sprog. Garfinkel (1967) indførte begrebet etnometodologi, en metodologi hvor individets daglige tænkning undersøges som en del af al menneskelig tænkning (jf. Lørscher 1991:56). Målet er at forsøge at forstå verden på den samme måde, som individet forstår sig selv i sit daglige liv. Lørscher anfører, at selv om data i hans undersøgelse foreligger som monologer, og ikke som i konversationsanalyse i dialoger, er der implicit en anden part i kommunikationen, nemlig forsøgslederen, og at der ved højt tænkning endvidere ekspliciteres meget, som ellers forbliver usagt. Han mener derfor, at *interpretive reconstruction* er en god analysemetode til analyse af højt tækningsprotokoller. Han siger således at, han vil analysere og fortolke på baggrund af sin sproglige og kommunikative erfaring, og at denne består af tre slags viden:

1. Dagligdags viden som er tilegnet gennem socialiseringsprocessen. Det er en viden alle har.

2. Specifik viden, som analytikeren har erhvervet ved at observere sin egen eller andres oversættelsesprocesser.
3. Videnskabelig viden, som analytikeren har tilegnet sig ved at udføre videnskabelige arbejdsopgaver og som et resultat af hans/hendes erfaring med at analysere data. Det består først og fremmest af metodologisk og undersøgelsespraktisk viden (Lörscher 1991:58).

Enhver kategorisering vil afspejle den problemstilling, forskeren ønsker belyst. Men for at kunne fungere videnskabeligt må den foregå efter visse faste principper. Disse principper angår dels kategoriens operationalitet, dels dens informativitet. For at en kategori skal være operativ, skal følgende overholdes: 1) kategorien skal være systematisk identificerbar og 2) kategorien skal være systematisk kontrastiv: når kun én kategori passer på et givet stykke diskurs, fastlægger kategorierne delvist hinandens grænser (Edwards 1993:5).

En kategorisering bør være udtømmende, dvs. al information skal have en kategori¹. Kategorierne skal endvidere kunne afdække væsentlige og interessante aspekter af datamaterialet. Tre parametre er blevet foreslået som grundelementer i den kvalitative analyse i kategorier (Strauss og Blumer 1987 i Alvesson og Sköldbberg 1994:kapitel 3):

- vilkår og betingelser
- strategier og taktikker
- konsekvenser

De konkrete anvendelser af disse tre grundparametre vil fremgå i løbet af kapitlet, men generelt finder parametrene i højere grad anvendelse på analysen af forståelsesproblemer i oversættelsesprocessen end på analysen af genfortællingerne, hvor f.eks. strategier ikke eksplicit analyseres.

3.1.1. Problemløsning, pauser og tøveord

Iflg. Kiralys model, som blev nævnt i kapitel 1, kommer to forskellige produkter frem fra den ubevidste arbejdshukommelse, nemlig spontane

¹ Min TAP-taksonomi er ikke udtømmende, fordi jeg har valgt kun at fokusere på forståelse. Men jeg har redegjort for alle data, blot i forskellig detaljeringsgrad, se senere kommentarer i indledningen til TAP-analysen.

oversættelsesforslag og oversættelsesproblemer (Kiraly 1995:105). Når der således ikke kan produceres intuitive oversættelsesforslag, er produktet et oversættelsesproblem, som sendes ned i den bevidste del af arbejdshukommelsen, så en strategi kan vælges med henblik på at forsøge at løse problemet (Kiraly 1995:105). Som nævnt i kapitel 1 påpeger Shreve og Diamond (1997) endvidere, at hos personer der ikke har udviklet en velstruktureret og pålidelig vidensbase i langtidshukommelsen, vil tekstprocessingen foregå mindre effektivt, og flere anstrengelser vil være nødvendige (det de benævner *effortful processing*). Selv hos professionelle oversættere og tolke kan problemer med komplekse syntaktiske strukturer på målsproget, propositional kompleksitet, flertydighed og manglende baggrundsviden angiveligt kræve mange ressourcer til processing (Shreve og Diamond 1997:244).

Et centralt problem i analysen af tekstprocessing er derfor spørgsmålet om, hvordan man operationaliserer det forhold, at mange kognitive ressourcer anvendes på en given opgave. Spørgsmålet om, hvordan man definerer 'pause' er en del af denne problemstilling, og tøveord må ligeledes indgå i analysen af sværhedsgrader i processerne. Der foreligger (mig bekendt) ikke nogen udtømmende undersøgelser af pauser i oversættelse, men såvel Lørscher som Krings har beskæftiget sig med det i deres undersøgelser. Arnt Lykke Jakobsen og projektgruppen "Oversættelsesprocessen – fra kildetekst til måltekst" har med udviklingen af computer-logprogrammet *Translog* påbegyndt en egentlig kvantitativ undersøgelse af bl.a. dette. I konversationsanalyse vil en kort pause således svare til mellem 0.5 og 0.2 sekunder (Edwards 1993:5). I en konversationsanalyse foretaget af Brown og Yule (1983:162) blev der inddelt i 1) udvidede pauser på 3.2 - 16 sekunder 2) lange pauser på 3.2 - 1.9 sekunder og 3) korte pauser på 0.1. - 1.9 sekunder. Den pågældende diskurs var beskrivelser af diagrammer, som tilhøreren ikke kunne se.

Denne form for diskurs må anses for at minde mere om den type problemløsning, der findes i oversættelse og genfortælling end om almindelig konversation. Lørscher (1991) medtager pauser på ned til 2 sekunder, og Krings (1986) registrerer pauser på 3 sekunder, som indikator for problemer. Hvordan man definerer 'pause' må afhænge af, hvilke forventninger, man har til processens fremadskridende forløb og den kognitive rytme. Det er således væsentligt for definitionen, hvorvidt processen foregår mundtligt eller skriftligt, og hvorvidt der er

højtænkning i processen eller ej. Endvidere har instruksen indflydelse på hvilken arbejdsrytme, man kan forvente.

Kompleksiteten af problemløsningen afspejles også i andre parametre. Krings (1986) og Lörcher (1991) udviklede i deres analyser en række 'indikatorer' eller 'strategier', som bl.a. afspejlede kompleksiteten af problemløsningen af enkelte tekstsegmenter. Denne type indikatorer findes også hos Margrethe Mondahl², som i 1991 undersøgte oversætters anvendelse af eksplicit og implicit (grammatisk) viden i oversættelse til fremmedsprog. Formålet med Mondahls undersøgelse var at beskrive regelanvendelse i formulering af engelske tekster, men hendes beskrivelse af, hvordan forholdet mellem implicite og eksplicite verbaliseringer kan operationaliseres, kan give inspiration til nærværende problemstilling (Mondahl 1991:127-36, min oversættelse):

- graden af eksplicitet eller metasprog
- hyppighed – hvor ofte forekommer en markør
- kvantitet – hvor meget viden anvendes
- *monitoring* – kontrol af formuleringen under og efter dens tilblivelse
- umiddelbarheden af adgangen til den pågældende viden

Forholdet mellem implicit og eksplicit viden som det beskrives hos Mondahl er relevant for min egen analyse, fordi de parametre, Mondahl nævner, kan tolkes som udtryk for sværhedsgrader i tekstprocessingen. Hun beskriver forskellene mellem implicit vidensanvendelse og eksplicit vidensanvendelse som værende følgende:

Eksplicit viden

Er karakteriseret ved, at der anvendes metalingvistisk terminologi og regler, informanten kontrollerer vidensanvendelsen, informanten kontrollerer og evaluerer oversættelsesformuleringen og der er meget højtænkning.

Implicit viden

Er karakteriseret ved fraværet af de ovennævnte markører, og ved at oversættelsen foregår automatisk og argumentationen/ kommentarerne er

spontan(e) og intuitiv(e). Der stilles ikke spørgsmålstegn ved løsninger eller egne argumenter.

Sammenfattende må under alle omstændigheder såvel genfortælling, der her ikke er ordret gengivelse, men parafrase på ankomstsproget, som den mundtlige oversættelse med højtænkning, antages at udgøre mere komplekse processer end normal konversation eller monolog.

Med henvisning til Gile blev det således i kapitel 1 påpeget, at oversættelse og tolkning selv under de bedste betingelser har nogle iboende vanskeligheder, som har at gøre med, at det at skulle håndtere så mange parallelle processer og at forbinde og evaluere lingvistiske repræsentationer på tværs af sprog, er meget ressourcekrævende.

3.2. Analyse af genfortællingerne

3.2.0. Indledende bemærkninger

I kapitel 1 så vi, at hukommelse og forståelse i psykolingvistikken antages at hænge sammen på den måde, at hvis man læser noget for at huske det, har man gjort meget af det arbejde, der skal til for at forstå en tekst godt, men at hukommelsen også er afhængig af andre strategier (se f.eks. Carroll 1994).

Genfortællingerne i forsøget skulle således sige noget om, hvilke tekster der var nemmest eller sværest at huske, og hvilke udsagn i teksterne, der blev husket. Jeg forventede endvidere, at genfortællingerne ville sige noget om, hvad informanterne syntes, var vigtigt i teksterne og måske noget om, hvilke tekster eller hvilke udsagn i teksterne, der gav anledning til inferenser, som byggede oven på den lingvistiske mening i teksten. Genfortællingen havde følgende instruks: ”Fortæl alt hvad du kan huske”. Hermed må det, der fortælles karakteriseres som *free recall*. De studerende blev ikke bedt om at resumere eller trække hovedideer frem. Forud for genfortællingerne havde informanterne læst og oversat teksten mundtligt og foretaget højtænkning. Informanternes *output* ville ikke kunne være ordret gengivelse, idet de blev bedt om at gengive den spanske tekst på dansk. Dette forhold gør, at oversættelsen af teksten, herunder visse begreber og udtryk, er involveret i genfortællingen.

² Både Krings, Mondahl og Lörcher baserer i høj grad deres kvalitative analyser på undersøgelser og teorier beskrevet hos Færch & Kasper (1983) *Strategies in Interlanguage Communication* og senere arbejder.

3.2.1.0. Kategorisering af genfortællingerne

Genfortællingerne blev skrevet ud fra båndoptagelserne på samme måde som højtænkningsprotokollerne. Alle ord blev skrevet ned. Der blev registreret pauser på 4 sekunder eller mere. Disse viste sig kun at forekomme, når informanten virkelig var i vanskeligheder. Efter båndafskrivningen skulle genfortællingerne analyseres. Dette foregik ved, at et kodningsskema blev udarbejdet til formålet. I denne forbindelse måtte nogle begreber defineres operativt.

Definitionen på ide, udsagn og proposition optog mig en del, ligesom jeg forsøgte at finde frem til en definition på 'hovedide' og 'detalje'. Det sidste lykkedes det mig ikke at operationalisere, men til gengæld konkluderede jeg, at det væsentlige for, at en verbalisering i genfortællingen kunne kaldes et udsagn, var at det indeholdt information, og at det var en sætning. Jeg besluttede derfor, at 'ideer' i min undersøgelse skulle indeholde et finit verbal, og altså være formuleret som en sætning, og at jeg fra gang til gang måtte bedømme, hvor meget information, der var i et udsagn. Jeg valgte således betegnelsen 'ide' (eller udsagn, men ikke proposition) til at betegne det semantiske indhold (Ifølge van Dijk & Kintsch 1983:124 er *idea* eller *thought* de betegnelser, man tidligere anvendte i psykologi³), mens jeg valgte 'sætning' til den optælling, som var mere rent kvantitativ. Jeg anvendte således følgende operative definitioner:

1. Ord: ord med semantisk indhold, men ikke lyde (øh osv.)
2. Indholdsord: ord, der indgår i selve fortællingen
3. Indholdssætning: finit verbal, der indgår i selve fortællingen
4. Informative ideer: helsætning eller adjektivisk/adverbiel ledsætning indeholdende information, som ikke er redundant i forhold til genfortællingen af teksten eller tekstens kontekst.
5. Metasætning: finit verbal, der indgår i selvobservation, og altså ikke i selve fortællingen.

³ van Dijk og Kintsch anvender 'proposition' som semantisk enhed, og deres definition er meget teknisk. I deres analyse har hver eneste semantisk enhed sin egen proposition, og der er mikro og makropropositioner. Hvis jeg fulgte den analysemodel, ville min kildetekst have omkring 60 propositioner. Det mener jeg er at 'skyde fugle med kanoner' i forhold til mit formål med denne undersøgelse.

Definitionerne på de nævnte begreber var således operative mere end de var teoretisk baserede, hvilket skyldes det forhold, at der er ganske store uenigheder om, hvad der f.eks. menes med henholdsvis ny/gammel information, eller hvordan fokus analyseres. Et par teoretiske betragtninger kan dog præcisere anvendelsen en smule.

3.2.1.1. Informative ideer

I Kapitel 1 så vi, at det f.eks. ikke er dokumenteret, at ny information står noget bestemt sted i ytringen (Se Jarvella & Engelkamp 1983, endvidere Brown & Yule 1983). Bl.a. Halliday har antaget, at information (det ny) realiseres ved intonationen (Hjulmand 1983:59,60). At intonation alene skulle kunne afgøre, hvorvidt et element i en ytring anses for nyt eller i fokus (*tonic*) er dog tvivlsomt jf. Brown & Yule, der rapporterer forsøg, hvor der ikke var overensstemmelse mellem den vurdering, erfarne sprogfolk gav, af henholdsvis ny information og information i fokus (Brown & Yule 1983:164).

Informativitet må dog betragtes som en anvendelig parameter til at vurdere kvaliteten af et udsagn. Informativitet angår i følge Hatim & Mason (1997) den grad i hvilken en information var forventet af modtageren i en konkret kontekst. Dette kan ikke direkte overføres til denne analyse, hvor det jo er en kendt tekst, der gengives. Men definitionen er forbundet med 'givet/nyt' distinktionen⁴.

Givet/nyt defineres af Halliday som "det, der af afsender præsenteres som noget, der henholdsvis kan og ikke kan udledes af den foregående kontekst". Det givne udtrykkes endvidere iflg. Halliday ofte ved elementer, der har anaforisk reference og er knyttet til det foregående ved en eller flere grammatiske eller leksikalske relationer (Hjulmand 1983:57).

Chafe (1994:72) bruger 'givet/nyt' som instrument i konversationsanalyse til at skelne mellem "New: newly activated at this point in the conversation" og "Given: already active at this point in the conversation". I min undersøgelse kunne parameteren anvendes til at beskrive forholdet mellem kildetekstens informationer og oversætterens gengivelse, idet den information, som informanten allerede havde nævnt, eller som kunne antages at "være aktiveret" af et ords semantiske

⁴ Se f.eks. Nølke (1986), Hjulmand (1983), Bülow-Møller (1989) og Gall Jørgensen (1996) for en diskussion af informativitet, tema-remå og givet/nyt.

betydning kunne analyseres som redundant. Ordrette gentagelser, synonymer og oplysninger, som ikke tilføjede information til genfortællingen, blev i overensstemmelse med dette ikke regnet for værende informative.

Ligeledes kunne parameteren informativitet anvendes til at analysere informantens fokusering af en oplysning. Dette var nødvendigt for at have en mere fintmærkende analyse af *outputtets* karakter. Informantens fokusering af informationen blev forsøgt analyseret ud fra syntaktiske kriterier. Jf. ovenstående diskussion er det ikke kun placering og intonation, der her er afgørende. Også sprogligt niveau kunne antages at være indikator for fokus – er informationen en del af et syntagma, udgør den et helt syntagma, eller er det en ledsætning. I vurderingen af genfortællingerne blev der således lagt vægt på, om informanten selv bragte informationen i fokus, eller om informationen ”var gemt” i en anden, større information. Dette havde især betydning for, om adjektiver skulle medtælles som ideer eller ej. Der er f.eks. forskel på

(1) ”Den mindede om en anden lidt ældre spansk film”

(2) ”Den mindede om en anden spansk film, som var lidt ældre”

Det semantiske indhold i de to udsagn er ens, men der er to finitte verbaler i (2), og derfor kommer ”lidt ældre” mere i fokus (fordi det således bliver placeret sidst i udsagnet). Jeg har valgt at tælle på denne måde, fordi det virker mest plausibelt at tildele det finitte verbal den centrale informationsværdi. I teorien har adjektiver og verber (vel) statistisk lige stor informationsværdi. Men ved at vælge det finitte verbal som udgangspunkt mente jeg, at jeg lod informantens egen fokusering af informationen afgøre spørgsmålet. Det kunne selvfølgelig føre til forskelle, som på sin vis kunne sløre, om der er meget eller lidt information i genfortællingen. Men efter nøje overvejelse af mulige måder at tælle på, blev min konklusion, at det ikke kunne gøres fuldstændig objektivt. Så det, jeg forsøgte, var blot at gøre det så operativt – og transparent – som muligt. Betegnelsen ’ide’ fungerede fint, intuitivt, men det vil nok vise sig, at min analyse er temmelig subjektiv.

For afgørelsen af informationsværdien spillede det i øvrigt en rolle, hvor semantisk præcise udsagnene er. Et udsagn som ”Dette er noget med en eller anden person” er et tomt udsagn, mens ”Dette er en appelsag med en mordsigtet person” indeholder to temmelig præcise informationer.

I øvrigt ville der være forskel på informationsniveauet i ideerne i teksterne og ideerne i genfortællingerne, idet informanternes gengivelser sjældent ville svare semantisk til teksterne. Gengivelserne ville have tendens til enten at være mere semantisk vage eller, hvis informanten havde infereret meget, at være mere eksplicitte eller endda meget fortolkede. Dette forhold ville ikke afspejles i optællingen af informative ideer, men kunne diskuteres kvalitativt.

3.2.1.2. Metasætninger

Metasætninger blev ovenfor defineret som sætninger med finit verbal, der indgår i selvobservation, og altså ikke i selve fortællingen. Ligesom det ikke er ualmindeligt i analysen af højtænkningsprotokoller at inddele verbaliseringer i selvobservation og problemløsning (se f.eks. Fraser 1996), kunne man også i disse genfortællingsdata konstatere, at en del verbaliseringer ikke indgik direkte i gengivelsen af kildeteksten. Det var f.eks. følgende passager:

//...ja, så ved jeg ikke helt, hvordan jeg vil oversætte titlen//.....//så var der nogle tillægsord på dem, som jeg ikke rigtig kunne finde ud af, hvad betyder, men....//

Antallet af disse kommentarer til egen præstation, udtryk for tvivl osv. må jf. ovenstående generelle betragtninger om tekstprocessing antages at have en sammenhæng med sværhedsgrad.

Typen af kommentarer var i disse eliciterede tekster ikke samme type som f.eks. de kommentarer Mondahl (1991) benævner metakommentarer. Et eksempel kan illustrere forskellen:

(Citeret fra Mondahl 1991:140):"What I usually do when I translate is that I go through the text and underline the problem spots which I am going to look up..."

Denne type verbaliseringer fokuserer på generelle strategier, som oversætteren anvender i sit arbejde og tekstsekvensen kunne lige så godt have været eliciteret under et interview eller i et spørgeskema.

Såvel eliciteringsformen som formålet med teksteliciteringen var forskellig i denne undersøgelse af den mentale repræsentation, oversætteren havde efter højtænkningen. Informanten skulle ikke tænke

højt og skulle ikke fortælle om strategier her, men blot gengive teksten. Jeg forventede derfor, at de verbaliseringer, der ville fremkomme på baggrund af denne instruks, ville repræsentere den spanske kildetekst. De verbaliseringer, som ikke var et led i dette, var således kommentarer til, hvordan informanten selv vurderede sin egen forståelse eller evne til at gengive, men kommentarernes form var meget spontan. Kommentarerne indeholdt modificeringer af det udsagte (jeg tror nok, jeg synes ikke, etc.), undskyldninger eller ligefrem opgivende kommentarer, som ovenstående eksempel.

3.2.1.3.0. Fejl

Antallet af ideer i en gengivelse kan sige noget om størrelsen af tekstrepræsentationen, det vil sige, om informanten har fået lidt eller meget ud af at læse teksten. Men i sig selv kan det ikke fortælle os, om informanten har forstået teksten godt eller mindre godt. Vi må foretage en fejlanalyse for at kunne evaluere informantens forståelse helt. Visse betragtninger angående fejl blev gennemgået i kapitel 2, bl.a. House (1981) og Hurtado Albir (1996). Generelt betragtet er der ikke mange misforståelser i genfortællingerne, hvis vi ved misforståelser forstår det samme som Amparo Hurtado Albir (1996) udtrykker i sine kategorier *falso sentido* og *contrasentido*. I betegnelsen *mismatches of denotational content* (House 1981) ligger måske også blot, at gengivelsen ikke er dækkende, hvilket minder om en anden af Hurtado Albirs kategorier, nemlig *no mismo sentido*. Jeg vil derfor starte med det, jeg på dansk vil oversætte til 'forkert mening' og 'modsat mening', eller simpelthen: misforståelse. *No mismo sentido*, eller 'ikke samme mening' vil jeg betegne som overbegreb og som indeholdende to andre begreber, nemlig: 'overfortolkning' og 'underfortolkning' (gennemgås nedenfor).

3.2.1.3.1. Misforståelser

I analysen af genfortællingerne forsøgte jeg at udvikle en taksonomi med henblik på at indfange alle gengivelser, der ville falde ind under den snævre definition af misforståelser, dvs. :

1. Forkert gæt til betydning (informanten kender ikke ordet/ordet er polysemt, og der gættes forkert!)
2. Forkert slutning (som regel manglende baggrundsviden)
3. Sammenhæng læses forkert
 - årsag/virkning
 - tid
 - sted

Jeg vil her give nogle eksempler, men det vil fremgå, at det er meget svært at skille den ene type misforståelse fra den anden. Statistisk er dette ligegyldigt, men en præcis beskrivelse kunne være interessant, pædagogisk.

A. Forkert gæt på betydning (som regel manglende ordforråd)

- (1) Gengivelse af: *//un tratamiento de la homosexualidad que a quien esto firma se le ocurre deudor de los peores lugares comunes conocidos sobre los gay: que son horteras, desmadrados...//*

//Han [anmelderen] synes, at instruktøren har fundet de værste steder frem omkring dem//

Un lugar comun kan slås op i ordbogen med den overførte betydning 'kliche' eller 'fordom', og fejlen hos informanten opstår, dels fordi hun ikke kender denne betydning af *lugar comun*, dels fordi hun heller ikke selv er i stand til at se det billedlige i udtrykket og gengive det med overført betydning.

- (2) Gengivelse af *// una cierta facilidad para hablar de temas que nunca se le han dado muy bien al cine español//*

//på den måde der blev snakket om ting, der normalt ikke er blevet taget op i spansk film//

Darse kan have betydningen *resultar facil para alguien*, hvilket passer meget fint ind i teksten her, idet der i ledsætningen inden tales om *una cierta facilidad*, men denne betydning kan dårligt fortolkes som identisk med, at temaet slet ikke er blevet behandlet. Filmanmeldelsen er fra 1997,

og det er derfor heller ikke plausibelt, at udsagnet kan fortolkes således, idet der i de senere år, netop med Almodóvar og hele den filmgeneration er blevet taget en lang række tabuer op i spanske film, heriblandt homoseksualitet.

Fortolkningen er sandsynligvis et resultat af manglende ordforråd/idiomatisk kompetence og manglende inddragelse af kontekst (situation, kulturel viden).

(3) Gengivelse af //*Entrenadores de beisbol especializados en juegos de vestuario*//

//Baseball træner som havde specialiseret sig i specielle former for udklædning//

Juegos de vestuario er ikke et fast udtryk (Gudskelov!), men må vel her oversættes med 'lege i omklædningsrummet'. Manglende ordforråd (*vestuario*), men igen også manglende inddragelse af kontekst, må anses som værende skyld i fejlen her.

I de juridiske tekster er der i øvrigt en overfortolkning, som alle informanterne er enige om. Det er tolkningen af det semantisk meget vage *los correspondientes testimonios de particulares* (i den forenklede version omskrevet til *testimonios de los particulares que se consideraran necesarios* for at fremme en tolkning, hvor *testimonios de particulares* ikke læses som en sammenhængende term).

(4) Gengivelse af //*testimonios de particulares*//

//'vidneudsagn fra privatpersoner'//

Tolkningen er ikke semantisk umulig. *Testimonio* kan betyde netop 'vidneudsagn', men det kan også betyde 'udskrifter' 'genparter' eller 'kopier'. *Particular* kan som substantiv betyde netop 'privatperson', men det kan også betyde 'enkelthed' eller 'detalje'. I tekstens ekstralingvistiske kontekst er tolkningen som 'vidneudsagn' ikke utænkelig, da sagens gang i undersøgelsesdomstolen jo netop skal undersøges igen. Det der skal vurderes i det konkrete tilfælde er, hvorvidt der er tungtvejende indicier eller ej, altså om der er nok til at rejse tiltale. Hvilken dokumentation man her anvender, ved vi intet om ud fra teksten. Men som lægmænd kan vi ikke udelukke, at der kan være tale om

(nye)vidneudsagn. Det mest sandsynlige er dog, at kæreinstansen kigger på det materiale, undersøgelsesdomstolen har.

Det der gør tolkningen endog meget usandsynlig er til gengæld koteaksten, selve det lingvistiske materiale, der står rundt om vendingen. Der står nemlig: *[el Instructor] mandó expedir para la resolución del mismo [del recurso] los correspondientes testimonios de particulares, remitiéndolos a este Tribunal [La Audiencia Provincial, kæreinstansen]*

At undersøgelsesdommeren skulle beordre vidneudsagn udført og videresendt til kæreinstansen i en sag, hvor hans/hendes egen bevisindsamling undersøges, virker aldeles usandsynligt! Derfor er denne overfortolkning af det lingvistiske materiale placeret i kategorien 'misforståelse'.

B. Forkert slutning (som regel manglende baggrundsviden)

- (5) Gengivelse af: *//...al estimar que en el proceso judicial llevado por la Audiencia Provincial de León se había vulnerado el derecho de un testigo a contestar, ...//*

//ham og hans advokat mener, at han ikke er blevet afhørt, han har ikke fået lov at svare i provinsdomstolen//

Informantens brug af personligt pronomener refererer til appellanten og ikke til vidnet, som der refereres til i den spanske tekst. Denne misforståelse kan dårligt være begrundet i manglende ordforråd, eftersom *testigo* er et helt almindeligt ord på spansk. Fejlen opstår sandsynligvis, fordi informanten bytter om på personerne i retssagen, og forbinder appellanten og ikke vidnet med den manglende afhøring. Dette skyldes måske, at informanten ikke har anvendt strategier for at huske handlingsforløbet i teksten.

- (5) Gengivelse af *//...señalándose día para la vista que se celebró el 6 de enero de 1989, con asistencia de los Abogados defensores de las partes//*

//Og så bliver der senere aftalt dato for, hvornår det skal gå om og man møder op...//

Umiddelbart kunne det se ud som om, informanten ikke kender begrebet *vista*. Men det er ikke det egentlige problem. Problemet består i, at hun ikke oversætter korrekt, hvad der skal foregå på retsmødet. Den fejlagtige slutning består således i, at informanten mener, at man inden en kæresags afslutning aftaler en bestemt dato for, hvornår man tager hele retssagen om. Den fejlagtige slutning er baseret på flere forskellige fejlagtige opfattelser:

- at påkære af en kendelse automatisk medfører at retssagen tages om
- at påkære af en kendelse om tiltalerejsning overhovedet er begrundet i en ønske om, at sagen skal tages om (den er jo netop begrundet i, at man ønsker, at sagen skal falde)
- at man inden der er afsagt kendelse om kærens berettigelse kan aftale noget, der ligger efter den igangværende sags afgørelse

(7) Gengivelse af: *//un tratamiento de la homosexualidad que a quien esto firma se le ocurre deudor de los peores lugares comunes conocidos sobre los gay: que son horteras, desmadrados y exagerados hasta la caricatura...//*

//Han giver et billede af at de er nogle stakler//

Denne gengivelse er fra den spanske filmmanmeldelse. Det danske ord 'stakler' er en gengivelse af hele filmens holdning, ikke blot en oversættelse af et begreb (*hortera* eller *desmadrado* f.eks.), selv om disse begreber naturligvis indgår i den danske gengivelse. Den forkerte slutning mht. den pågældende films holdning kan tolkes som opstået på baggrund af følgende kæde af forkerte læsninger:

- *lugar comun* læses som et sted hvor bøsser kommer
- ordene *desmadrado* og *hortera* er ukendte og der gættes på en bogstavelig betydning af *desmadrado*, hvor det betyder 'forladt af moderen', hvilket ikke er en plausibel tolkning i denne kontekst

- konteksten tages ikke i betragtning; at bøsserne skulle blive fremstillet som nogle stakler i denne film er ikke særlig plausibelt i forhold til de følgende tekstinformationer:
- *una estética de cómic modernete*
- *qué bien que nos podamos reír no con ellos, sino de ellos*

Beskrivelserne: *estética de cómic* og *reír no con ellos, sino de ellos* leder ikke tankerne hen på en trist film om bøssers dårlige levevilkår. At det er en film, hvor man griner af bøsser, leder desuden ikke tankerne hen på, at de fremstilles som stakler, men mere som latterlige personer.

D. Sammenhæng læses forkert.

- (8) Gengivelse af: // *TERCERO..... y señalándose día para la vista que se celebró el 6 de enero de... con asistencia de los Abogados defensores de las partes....//*

//”og der bliver så afsagt noget med nogle retsskridt, og dag, og dato for hvornår at parterne skal møde frem, og så er der så hele 3. afsnit”//.

Señalándose-handlingen (at der fastsættes dato), som der her refereres til, foregår i 3. afsnit. Samme tolkning kommer frem i retrospektionen med en anden informant. Begge informanter giver i genfortællingerne udtryk for, at de er forvirrede, og at teksten er rodet.

Den sidste informant, som skulle genfortælle denne tekst, opgiver nærmest helt, og det er derfor ikke muligt at foretage en analyse af den konkrete sætning. De informanter, der havde den forenkede udgave af teksten, har dog også problemer med rækkefølgen, f.eks. siger én:

- (9) Gengivelse af: //*TERCERO. Comparecieron don fulano en representación de ...y don fulano en representación de..... y se instruyeron y el Ministerio Fiscal de las actuaciones, señalándose día para la vista, con asistencia de los Abogados defensores....//*

//og der bliver fastsat en dato, og så møder appellants repræsentant...”

Her er der igen byttet rundt på rækkefølgen af handlingerne i retssagen. Kendetegnende er således i gengivelserne af de juridiske tekster de mange ordfejl og forkerte sammenhænge:

- appellen går på to forhold (forkert: der indgives to former for appel)
- nu er vi i *Audiencia Nacional* (forkert: *Audiencia Provincial*)
- dommen er først afsagt i *Audiencia Regional* (forkert: den første dom er afsagt i *Audiencia Provincial*)
- der er afsagt samme dom i højesteret (forkert: højesteret har stadfæstet dommen fra *Audiencia Provincial*, man kan ikke afsige den samme dom to gange)
- d. 23. marts skal det gå om (forkert: d. 23. marts blev det besluttet at fremme sagen)

3.2.1.3.2. Over – og underfortolkninger

Overfortolkninger er tolkninger eller oversættelser, som der ikke er belæg for i teksten og den umiddelbare kontekst, men som konceptuelt ikke er forkerte. Eller det er udsagn, hvis gyldighed det er umuligt at bedømme alene ud fra teksten og dens implikaturer. F.eks. siger en informant:

(10) Gengivelse af *// referente a una cierta movida madrileña actualizada por otro filme reciente//*

//der er en tendens til at lave film om homoseksualitet i Madrid i øjeblikket”//

Udsagnet er ikke nødvendigvis falsk ud fra vores viden om moderne spansk – og madrilensk – film, men den spanske tekst implicerer ikke dette udsagn, med mindre vi tolker *una cierta movida madrileña* som gående på et filmmiljø, der udelukkende er optaget af homoseksualitet, og denne tolkning er for snæver i forhold til, hvad vi ved. Det er altså muligt, at man kan sige der er en tendens til at lave film om homoseksuelle i Madrid i øjeblikket, men det står ikke i denne tekst.

En anden overfortolkning af tekstens kontekst ses hos flere af informanterne, men i dette tilfælde er det lidt sværere at tale om fejl: I oversættelsen af *'menu de sobremesa' + a la hora de los postres* vil de

fleste gerne sætte et konkret tidspunkt på. Er der tale om et eftermiddagsprogram eller et aftenprogram? I teksten er der ikke noget, der på afgørende vis kan fjerne tvivlen. Der tales om, at programmerne mest henvender sig til kvinder, hvilket for nogle informanter til at sige, at det må være eftermiddagsprogrammer, fordi det er om eftermiddagen, at kvinderne sidder og ser tv i Spanien (fra retrospektion): ”Det er meget sjovt, fordi jeg sad længe, mens jeg læste og spekulerede lidt, på hvad det var for et tidspunkt på dagen, fordi jeg synes i virkeligheden min oplevelse af det var, der var sådan noget telenovela, som var noget romantisk bræk, der var ikke særlig meget vold i det. Jeg sad og tænke lidt på, om det i virkeligheden var om aftenen, men når man så går tilbage og ser, hvad er det, de siger, altså hvornår er det, de ser det, og de snakker både om *sobremesa* – det kan selvfølgelig også være, når de spiser aftensmad, og det samme med *postre*, men hvis det hovedsagelig er kvinder, så forestiller jeg mig, at det må være midt på dagen”

Andre infererer straks, at det er sent om aftenen, fordi ”det er efter aftensmaden, og det er sent i Spanien”. At programmerne mest henvender sig til kvinder, begrundes i teksten med, at de skyldige forbrydere altid er mænd: ”*pues los culpables siempre son ellos*”. Der er derfor ikke nødvendigvis den sammenhæng, som informanten i foregående afsnit postulerer. Programmerne sendes rent faktisk om aftenen, men eftersom ingen af informanterne baserer deres inferenser på en viden om disse programmer, må fortolkninger karakteriseres som overfortolkninger; fortolkningen er endvidere ikke nødvendig for oversættelsen.

3.2.1.3.3. Undertolkninger og ikke-tolkninger

En undertolkning er en gengivelse, som er meget vag i forhold til det lingvistiske materiale, den skal gengive. En undertolkning kan også være en ikke-tolkning, dvs. at man undlader at oversætte vendingen og gengiver det på spansk. Når en gengivelse er meget vag, refererer den potentielt til et alt for stort antal entiteter i forhold til, hvad der refereres til i udgangsteksten. Hvor avisteksterne giver anledning til en del overfortolkninger – og fortolkninger i det hele taget, da er det mere karakteristisk for de juridiske tekster, at det lingvistiske materiale gengives meget vagt af informanterne. Der er et par dristige fortolkninger (bl.a. de ovennævnte misforståelser), men ellers mangler bl.a. oversættelser af visse termer i kildeteksterne (*recurso de reforma*, *Auto de procesamiento*) og der er også meget upræcise gengivelser af, hvad

appellerne går på: ”Der er noget, der skal tages om”; ”der er en der er utilfreds med den måde, det er foregået på” osv. Men når vi kigger på forståelsen, må også tavshederne i gengivelserne tages i betragtning. I kapitel 1 nævntes det, at bestemte syntaktiske tvetydigheder forventedes at ville resultere i misforståelser. Men man ville også kunne forvente en anden reaktion, nemlig ’ikke-gengivelse’, tavshed.

I gengivelsen af den komplekse version af *Recurso de apelación* slutter en informant med ”I hele forløbet er vi faktisk ikke kommet længere end at forundersøgelsesdommeren har sagt, at denne her sag skal behandles for retten”. Dette udsagn er interessant, dels fordi det er en selvmodsigelse, idet informanten forinden har gengivet flere propositioner, som ligger efter det pågældende tidspunkt, men også fordi, at hvis det er rigtigt, så har hun ikke forstået, hvad der er foregået i den sidste halvdel af teksten. Handlingen i den vending, hvor der er en syntaktisk tvetydighed, er ikke gengivet i informantens fortælling, men det er til gengæld heller ikke en del andre handlinger. Her kan data fra interviewet hjælpe, idet informanten svarer: ”Man indkalder de rettergangsfuldmægtige, eller selvfølgelig indkalder man først parterne, der så møder frem repræsenteret af en rettergangsfuldmægtig, og der fastsætter man så domsforhandlingsdagen” (*señalándose día para la vista*). Det er herudfra tydeligt, at det at der anvendes *gerundio* fører til, at handlingen læses som værende samtidig med den overordnede handling (som her er *comparecer*). Det er ikke sandsynligt, idet der, hvis man kigger i LECcrim, står, at datoen for domsforhandlingen først fastsættes, efter parterne har fået sagsakterne til gennemsyn, hvilket sker efter at det indledende retsmøde har været afholdt.

3.2.2. Kodning og kvantificering af resultaterne

Analyserne af genfortællingerne blev vurderet som egnede til statistisk analyse. De kvalitative analyser blev kodet i et skema, og derefter blev der udregnet forskellige procentandele, som skulle være det talmateriale, som indgik i den statistiske beregning. Jeg vil her først gengive et kodningsskema og den tilhørende tekst, så læseren kan danne sig et indtryk af kodningen. Kodningsskemaet så således ud:

Eksempel på kodningsskema:

1. Fejl: misforståelser, overfortolkninger, underfortolkninger

Seks fejl: 1) deres *assistent* bliver myrdet 2) den prøver at *efterligne* den med hensyn til *billedmæssig fremstilling* 3) det eneste gode er at den er god til at fortælle om et tema 4) den viser de værste sider ved bøsser 5) den fortæller om et tema, der normalt ikke gør sig så godt og 6) den prøver at *efterligne* den anden film med hensyn til *instruktionen af skuespillerne*

2. Struktur:

1. Antal selvrettelser	2
2. Antal spørgsmålstejn	1
3. Antal pauser (+4)	0
4. Antal gentagelser af ideer	3

5. Indhold:

1. Antal ord i alt	258
2. Antal "indholdsord"	229
3. Antal "indholdssætninger"	32
4. Antal informative ideer	17
5. Antal metasætninger	5
5. Antal spanske ord	1 (<i>frenesi</i>)

Genfortælling af *Crítica de Perdona, bonita pero Lucas me quería a mí*:

//Ja, det er en filmanmeldelse. Og den hedder// ja så ved jeg så ikke helt// hvordan jeg vil oversætte titlen//. Det er noget med *undskyld smukke, men Lucas elsker mig*. Og den handler om 3 bøsser, der deler lejlighed, og så deres assistent, som bliver myrdet. Så er der også indblandet to politibetjente, to kvindelige politibetjente, og et heteroseksuelt par, og de fortæller så alle sammen om omstændighederne omkring det her mord. Og så fletter de så deres egne, lille, små personlige historier ind i fortællingen af begivenhederne. Og kritikken går på, at han synes, at den lykkes ikke rigtigt, det eneste, der er godt og sige om den, er at den er god til at fortælle om et tema, som måske ikke gør sig så godt normalt på spanske film. Men det der sker, det er, at den laver en karikatur af de der bøsser, og den viser de værste sider, som vi altid går og siger om dem. //Så var der nogle tillægsord på dem// som jeg ikke rigtig kunne finde ud af// hvad betyder//, men det er i hvert fald de værste sider, dem vi, alle vores fordomme bliver ligesom bekræftet over for dem. Og så sammenligner han for øvrigt med en anden film, som også lige har haft premiere, den hedder noget med *frenesi*. Og der synes han, at den ligner lidt den, den prøver vist nok at efterligne den med hensyn til *billedmæssig*

fremstilling, det visuelle, og hvordan instruktøren har ligesom instrueret skuespillerne. Men ellers synes han ikke, det lykkes så godt med den film//.

De 17 informative ideer, der er optalt i denne gengivelse er følgende (gengivet med kursiv i teksten):

- 1) Det er en filmanmeldelse
- 2) Filmen hedder "Undskyld smukke, men Lucas elsker mig"
- 3) Den handler om 3 bøsser
- 4) Der deler lejlighed
- 5) Og så deres assistent, som bliver myrdet
- 6) Så er der også indblandet to kvindelige politibetjente og et heteroseksuelt par
- 7) Og de fortæller så alle sammen om omstændighederne omkring det her mord
- 8) Og så fletter de deres egne små personlige historier ind i fortællingen af begivenhederne
- 9) Og den lykkes ikke rigtig
- 10) Den er god til at fortælle om temaer
- 11) Der normalt ikke gør sig godt på spanske film
- 12) Den laver karikatur af de der bøsser
- 13) Den viser de værste sider, vi siger
- 14) Han sammenligner med en anden film
- 15) Der lige har haft premiere
- 16) Den prøver vist nok at efterligne den med hensyn til det billedmæssige
- 17) Og hvordan instruktøren har instrueret skuespillerne

Med henblik på at kvantificere mine resultater foretog jeg en optælling af ideer i de spanske kildetekster, baseret på definitionen angivet ovenfor, hvor jeg forsøgte at dele op i hovedideer og detaljer. Denne opdeling i detaljer og hovedideer har jeg dog ikke anvendt i den statistiske analyse, da den er meget intuitiv.

Antal ideer i kildeteksterne

- *Antena 3 y Tele 5*: 14 ideer (6 hovedideer og 8 detaljer)
- *Perdona bonita*: 20 ideer (10 hovedideer og 10 detaljer)

- *Recurso de apelación* : 21 ideer (7 hovedideer og 13 detaljer)
- *Recurso de Amparo*: 19 ideer (9 hovedideer og 10 detaljer)

Jeg sendte optællingen af ideerne i de juridiske tekster til en translatør kollega, og optællingen af ideerne i de spanske avistekster til en spansk bekendt for at have en professionel kontrol af min personlige vurdering. Begge var enige i optællingen. Jeg anvendte således ovenstående tal som udgangspunkt for den procentudregning, jeg senere foretog. Den kvantitative analyse af genfortællingerne blev nu delt ind i fem områder:

- 1) rigtige ideer i procent af kildetekstens ideer
- 2) informative ideer i procent af kildetekstens ideer
- 3) fejl i procent af kildetekstens ideer
- 4) redundans: forholdet mellem antal ideer med ny information og samlet antal finitte verbaler i genfortællingen (dvs. både indholdssætninger og metasætninger).
- 5) "usikkerhed": forholdet mellem selvobservation (metasætninger) og indholdsord i genfortællingen.

Disse punkter kan uddybes en smule:

1. Informative ideer i procent af kildetekstens ideer: her blev alle informative ideer, også de ideer, som jeg kategoriserede som fejl, opgjort.
2. Rigtige ideer i procent af kildetekstens ideer: her blev informative ideer, fratrullet antal fejl, i procent af kildetekstens ideer opgjort.
3. Fejl i procent af kildetekstens ideer: Her blev antal fejlagtige udsagn i procent af kildetekstens ideer opgjort.
4. Redundans: metasætninger og indholdstomme sætninger i procent af genfortællingens sætninger: her blev "alle de finitte verbaler, der blev tilovers, da de finitte verbaler, der indgik i informative sætninger, var talt", opgjort.

Det vil sige gentagelser, spanske ord, ufuldstændige sætninger mv., F.eks. er der fire finitte verbaler i nedenstående sekvens:

//det er// den har fået en anmodning om fra én som // de har fået en anmodning om // at de kører en sag igen//

Men der er kun en informativ ide:

//de har fået en anmodning om at køre en sag igen//

5. Usikkerhed: forholdet mellem selvobservation og indhold i genfortællingen: her blev antal finitte verbaler i det, jeg kaldte metakommentarer, opgjort i procent af antal finitte verbaler i hele genfortællingen.

Den kvantitative analyse af genfortællingerne vil blive gennemgået i kapitel 5.

3.3. Segmenterings- og kodningsprincipper i TAP

3.3.0. Analyseprocessen

Før en egentlig analyse af protokollerne kunne påbegyndes, måtte en segmentering af båndudskrifterne foretages. Segmenteringen havde i dette tilfælde det yderligere formål at sætte en medhjælper i stand til at understrege problemsegmenter i KT⁵ og problemmarkører i informanternes kommentarer. Dette skete med den begrundelse, at det i en analyse af så stor en datamængde var nødvendigt at have en sparringspartner. 'Partneren' blev valgt ud fra det kriterium, at hun skulle være lægmand i forhold til det analytiske arbejde, men (semi)-ekspert i spansk og spansk jura, dvs. det skulle være en uddannet cand.ling.merc. På denne måde var det forventningen, at de analyser, som ikke umiddelbart var gennemskuelige for lægmand, kunne skilles fra de der var, og på denne måde kunne diskussionen forbedres og holdbarheden af analyserne forhåbentlig også højnes. Såvel KT som MT skulle derfor være lette at udpege i protokollerne.

Jeg fik en nyuddannet cand.ling.merc'er til at gennemlæse alle protokoller. Hun fik ikke information om min hypotese, men blev informeret om det generelle formål. Hun blev informeret om de instrukser, oversætterne havde fået under forløbet, og hun fik at vide, at jeg interesserede mig for oversættelsesproblemer. Dernæst fik hun følgende instruks (indsat som bilag):

Koderens opgave var i første omgang at registrere problemfelter i de spanske originaltekster ud fra informanternes kommentarer. Koderen skulle ved hver understregning notere for sig selv, hvilken type problemer, hun mente at have fundet. Kommentaren som er "signal" til problemet skulle understreges med grøn farve. KT som "er" problemet skulle understreges med rød farve.

Problem blev defineret som "De steder hvor oversættelsen ikke forløber automatisk, og hvor informanten anvender en eller flere strategier for at overvinde problemet, og/eller hvor informanten eksplicit kommenterer tekstens/oversættelsens sværhedsgrad".

Koderen fik at vide, at vi ville diskutere problemtyperne og at hun senere ville få endnu en opgave. Hun fik to pilotprotokoller for at afprøve, om

⁵ I dette afsnit anvendes KT som forkortelse for kildetekst og MT som forkortelse for måltetekst for at undgå ophobning af de lange sammensatte substantiver.

hun forstod instruksen. Og efter at vi havde talt lidt om disse protokoller, gik hun nu hjem og understregede alle protokoller med rød og grøn farve, der hvor hun mente, der var problemer. Jeg havde i mellemtiden udviklet en meget simpel kategorisering, hvor jeg skelnede mellem L1, L2 og oversættelsesproblemer; under L2 skelnede jeg mellem 'begreb' og 'sammenhæng' og jeg havde to sværhedskategorier: 'kommentar' og 'identifikationsproblem'. Jeg gav nu koderen en liste, jeg havde udarbejdet for hver protokol med disse beskrivelser, og hun skulle så ud fra sine egne notater og understregninger skrive JA eller NEJ ud for hvert problem.

Dette samarbejde var meget frugtbart for mig. Vi var meget uenige om nogle af segmenterne, men dog enige om de fleste. Koderen var direkte uenig i 15% af de problemer, jeg havde kategoriseret, og en lige så stor andel var hun i tvivl om. Dette førte til, at jeg reviderede mine kategorier, og en del segmenter måtte forkastes. Jeg gennemgik alle problemsegmenterne endnu engang og udviklede nogle nye kategorier, bl.a. baseret på de tanker, som mit samarbejde med koderen havde sat i gang hos mig. Der var ikke nogen direkte sammenhæng mellem koderens forkastelse af problemsegmenter og min efterfølgende kategorisering. Snarere var der tale om, at samarbejdet rejste spørgsmål som:

- kan man altid adskille formulering og forståelse?
- hvornår er en verbalisering udtryk for et problem?
- hvornår er der tale om, at informanten verbaliserer et nyt problem, og hvornår er det bare en gentagelse?
- hvor meget kan man som forsøgsleder inferere fra informantens protokol?
- hvordan forklarer man, at informanten fokuserer på noget så luftigt som 'en sammenhæng'?

Det var tydeligt, at det jeg og koderen var mest uenige om, var problemer, hvor der både var formulering og forståelse med i spillet, og dernæst forstod hun ikke min analyse af de anaforiske og ekstra-tekstuelle referencer. Samarbejdet gjorde at jeg fik en fornemmelse af, hvor *common sense* og teori overlapper, og hvor det ikke gør. Jeg gennemgik inden den endelige optælling forelå protokollerne endnu 12 gange. Jeg sorterede verbaliseringer fra, som jeg ikke kunne argumentere godt nok for. Kategoriseringen blev dermed mere konservativ. Men jeg ønskede

kun at gøre rede for de verbaliseringer, hvor der blev udtrykt fokus på forståelse, og dette fokus skulle kunne bevises ud fra informantens kommentarer og adfærd. Med denne selektering valgte jeg en masse data fra, og afstod fra give en udtømmende forklaring af samtlige former for adfærd og problemer i de 24 oversættelsesepisoder.

3.3.1. Kategorisering af fokus og problemer

Nogle enkelte bemærkninger må indledningsvist knyttes til den generelle synsvinkel i kategoriseringen. Eftersom min undersøgelse ikke skal munde ud i en model af processen, har jeg valgt her kun at kategorisere problemløsning, som det bl.a. også blev gennemført af Krings (1986), men også, i en lidt anden form, af Lørscher (1991). Definitionen af 'problem' bliver derfor central i analysen.

Lørscher citerer Dörner (1976) for at sige, at man har et problem, når man befinder sig i en "indre" eller "ydre" tilstand, som man af én eller anden årsag ikke finder ønskværdig, men som man i øjeblikket ikke har redskaber til at ændre til det mål, man har sat sig"⁶ (min oversættelse; Lørscher 1991:79). Dette er den definition, Lørscher overfører på sin kategorisering af data. I følge denne definition, siger Lørscher, består et problem af tre komponenter:

1. et ikke-ønskværdigt udgangspunkt
2. et ønskværdigt endemål
3. en barriere, der forhindrer, at man går fra 1 til 2

Iflg. denne definition, siger Lørscher videre (Lørscher 1991:80), må man skelne mellem opgave (*task*) og problem. I modsætning til problemer, som kræver nytænkning og kreativitet i deres løsning, så kræver løsningen af opgaver kun reproduktiv tænkning, altså tænkning, adfærd eller strategier, som personen, der løser opgaven, aktiverer rutinemæssigt. Vi møder her en skelnen mellem rutine og ikke-rutineopgaver. De barrierer, som Dörner taler om, kan være af tre forskellige typer:

⁶ original:... "wenn es sich in einem inneren und äußeren Zustand befindet, den es aus irgendwelchen Gründen nicht für wünschenswert hält, aber im Moment nicht über die Mittel verfügt, um den unerwünschten Zustand in den wünschenswerten Zielzustand zu überführen".

- man kender ikke nogen måder, hvorpå man kommer fra 1 til 2 (*synthesis problems*)
- man kender en mængde måder, hvorpå man kan komme fra 1 til 2, men man kan ikke overskue metoderne systematisk og derfor ikke vælge (*interpolation problems*)
- man ved ikke rigtigt, hvad endemålet er (*dialectical problems*)

Følgelig bliver Lørschers operative definition på et oversættelsesproblem: “**a translation problem** is considered to occur when a subject realizes that, at a given point of time, s/he is unable to transfer adequately a source-language text segment into the target-language (Lørscher 1991:80)”.

Iflg. denne definition kunne problemer se ud til at være reserveret de tilfælde, hvor oversætteren går i stå eller opgiver målet “at oversætte adækvat”. Det er ud fra Dörners barrieretyper tvivlsomt, om de tilfælde, hvor oversætteren i løbet af processen går fra tvivl til løsning (sforslag) er inkluderet i definitionen. Det kan f.eks. være tilfælde, hvor oversætteren har svært ved at huske et udtryk - enten i KT eller som oversættelse - og hvor hun ved f.eks. at inferere eller associere - løser problemet uden at reducere. Reduktion vil normalt være den strategi, som oversætteren anvender, når hun har opgivet at oversætte adækvat (forstået som “optimalt”). “*At a given point of time*” kan imidlertid forstås som udtryk for, at problemet gerne må være af en meget midlertidig karakter. Man erkender, at man ikke lige nu kan løse problemet tilfredsstillende, men opgiver ikke målet.

Det næste spørgsmål er, om oversætteren selv skal erkende (det midlertidige eller uløselige) problem: “*when a subject realizes....*” Jeg mener ikke, at man for at konstatere tilstedeværelsen af et problem behøver en eksplicit verbalisering. Der vil være mange tilfælde, hvor det er tydeligt, at en oversætter har problemer, men ikke eksplicit verbaliserer dette. Hönig har fremsat en lignende betragtning: “Die klare ordnung der Gedanken wie sich in Krings’ Flußdiagramm spiegelt, scheint also eine Fiktion zu sein. Denn dieses Beispiel zeigt - stellvertretend für viele andere - daß wir zwischen objektiven und subjektiven Wiedergabe- und Verstehensprobleme unterschieden müßten. Mit anderen Worten: Übersetzer haben manchmal auch dann Verstehensprobleme, wenn sie glauben, keine zu haben; sie können aber auch objektiv

Verstehensprobleme haben, wenn sie subjektiv davon ausgehen, daß hier ein Wiedergabeproblem vorliegt (Hönig 1995: 43).

Denne kommentar angår Krings' opdeling i forståelsesproblem og formuleringsproblem, som Hönig mener er problematisk. Men kommentaren angriber også indirekte kriteriet om eksplicit verbalisering, idet det påpeges, at man må skelne mellem objektive og subjektive problemer. I en procesorienteret analyse af TAP-protokoller er man dog nødt til at tage informantens kommentarer som udgangspunkt, men der er ingen grund til at begrænse sig til de steder, hvor informanten selv omtaler et problem. Andre kommentarer kan være indikatorer, hvilket også ses af såvel Lörchers som Krings' dataanalyser. Her medtager de nemlig begge en række verbaliseringer, hvor ordet 'problem' eller lignende synonyme ikke optræder. Lörcher medtager selv tõeord (= ØH, osv.). Hönig påpeger at det er tvivlsomt, om det giver mening blot gå ud fra informantens subjektive selvforståelse. Men det er altid forsøgslederens tolkning enten 1) hvad man antager informanten oplever eller 2) hvad man antager det virkelige problem er. I en procesanalyse må man forsøge at rekonstruere forløbet ud fra informantens strategiaktivering – man kan ikke bedrive produktorienteret fejlanalyse i en procesorienteret undersøgelse af højtækningsprotokoller.

Min egen analyse anskuede således oversættelsesprocessen som inddelelig i 1) automatisk glidende og 2) ikke- automatisk forløb. Informanterne i mit forsøg skrev ikke, mens de tænkte/talte højt. Dette bevirkede, at den ene kognitive proces, altså skriveprocessen, kunne udelades i min analyse af TAP-protokollerne. Oversættelsesproblemer blev i min undersøgelse, inspireret af Lörcher (1991) og Krings (1986) defineret som: "alle de vanskeligheder, som oversætteren møder på et givet tidspunkt i læsningen og oversættelsen af en tekst. Vanskelighederne udtrykkes ved en afbrydelse af processens fremadskridende forløb og aktivering af en eller flere videnskilder og/eller problemløsnings-strategier."

Af denne teoretiske definition af (oversættelses)problem blev en operativ definition af oversættelsesproblem formuleret: "Problemet giver sig selv til kende i form af en kommentar fra oversætteren, som røber problemets art implicit eller eksplicit. Implicitte problemer kan infereres ved at kigge på strategiaktivering, som igen kan infereres fra informantens signalord". Hvor Lörchers indflydelse på min analyse først

og fremmest var hans sammenkædning af parametrene strategi og problem, var anvendelsen af "signalord" inspireret af Krings, som i sin undersøgelse beskriver en bestemt type verbaliseringer som (semantisk) udtryk for problemer (de såkaldte stærke indikatorer i hans gennemgang).

Jeg skelnede i undersøgelsen endvidere semantisk mellem 'fokus' og 'problem', idet jeg vurderede, der var en sammenhæng mellem 'problem' og 'tvivl'. Det var ofte tilfældet, at informanten bragte noget i fokus, som ikke var indikator for et (forståelses)problem, f.eks. hvis hun parafraserede et KT-segment.

I første omgang blev altså alle kommentarer, som var relevante for oversættelsesopgaven, behandlet, og herefter blev alle kommentarer, hvor der blev fokuseret på forståelse, taget ud. Først herefter kunne en egentlig kategorisering påbegyndes.

3.3.2. Inddeling af KT, MT og kommentarer

Men før en egentlig kategorisering kunne foretages, måtte som sagt protokollerne segmenteres. Segmenteringen skulle repræsentere indholdet i protokollerne på en tilgængelig måde, som samtidig kunne gengive forløbet af oversættelsen loyalt. Der blev inddelt efter oversættelsesenheder. Dvs. den enhed informanten siger højt på spansk. En segmenteringsenhed blev regnet for afsluttet, når den næste oversættelsesenhed blev sagt højt. Oversættelsesenhederne blev som i *Translog*-systemet baseret på længden af oversætterens output. Her var det informantens mundtlige *output*, og udgangspunktet for inddelingen var de KT-segmenter, som informanten (iflg. instruksen) ofte – men ikke altid – verbaliserede. Dette gav i den ideelle, automatisk forløbende, situation oversættelsesstrukturen:

//no tanto en sus logros visuales "ikke så meget på billedsiden"// o en la dirección de actores "eller i instruksjonen af skuespillerne"// cuanto en una cierta facilidad de hablar de temas "det er mere lethed til at tale om emner"//.

Informanterne blev i instruksen bedt om at sige de spanske oversættelsesenheder højt, som de arbejdede med. Dette resulterede ofte i, at de startede med at læse et helt afsnit højt inden de gik i gang med at oversætte. Ofte skete det endvidere, at informanten helt udelod KT-

oplæsningen i en lang periode, og her måtte segmentet rekonstrueres ud fra oversættelsen. Rekonstruktionerne indsattes derefter i udskriften af protokollen for at koderen kunne vide, hvilket KT-segment, der blev kommenteret.

Ved oversættelsesenheder, hvor der ikke var KT-oplæsning, segmenteredes efter pauser på 4 sek. eller mere, hvis informanten forlod den forudgående KT-enhed efter pausen, og tõeord og "verbaliseringsindledere" som OG, JA, OK, DET ER osv. og – "afsluttere" som DET ER MÅSKE MEGET GODT HER, JA, OK, MÅSKE, ELLER SÅDAN NOGET, JEG VED IKKE, HVAD DET HEDDER, NU SKAL JEG IKKE BRUGE SÅ MEGET TID PÅ DET, JEG GÅR VIDERE osv., idet oversættelsesenheden således ofte blev brudt ned i mindre elementer end det oplæste KT-segment.

Som udgangspunkt blev alle kommentarer eller signalord taget ud til behandling. Kommentarer blev defineret negativt som værende "de elementer af verbaliseringerne, der ikke indgår direkte i et KT- eller et MT-segment". Elementer af KT blev defineret som "de elementer som læses højt fra den spanske tekst". Anden spansk tekst defineres som kommentarer (det kan f.eks. være udbrud). At ord eller ordgrupper indgik som element i MT blev defineret som at de var "forsøg på at dække betydningen og sammenhængene i KT". Det der faldt udenfor blev kategoriseret som kommentarer.

Som nævnt i den generelle indledning til kapitlet var det styrende for dataanalysen, at kategorierne skulle sige noget om flg. tre punkter:

- vilkår og betingelser
- strategier og taktikker
- konsekvenser

Vilkår og betingelser kunne i min undersøgelse skildres som den arbejdsindsats, informanten måtte lægge for at opnå en løsning på forståelsesproblemet. Dette kunne måles på flere måder, f.eks. 1) pauser 2) tilbagegriben i problemløsning og 3) verbaliseringsmængde.

Strategier og taktikker kunne beskrives som det, som informanten gjorde for at løse problemet, f.eks. 1) infererer fra ko(n)tekst 2) læser KT-segment igen eller 3) parafraserer indholdet. Konsekvenserne kunne anskues som det resultat, informanten nåede frem til og dets indvirkning på hendes oplevelse af processens vellykkethed. Var hun 1) tilfreds med

løsningen 2) utilfreds med løsningen eller 3) ligeglad. Her kunne man også skelne mellem, om der foreligger en løsning eller ej.

Kommentarerne blev underinddelt ud fra en vurdering af, om de indeholdt potentielle problemer. Inddelingen i problem og ikke-problemforløb i TAP var som følger:

A. Ikke -problemforløb: et af følgende forløb:

1. KT-segment læses højt + evt. gentagelse af mindre KT-segment + et eller flere MT-segmenter siges højt. Kommentarer indeholder ingen elementer, der kan relateres til oversættelsesopgavens løsning .
2. KT-segment læses højt + evt. gentagelse af mindre KT-segment + et eller flere MT-segmenter siges højt. Ingen kommentarer.
3. MT-segment siges højt, eventuelt flere ækvivaleringsforslag. Eventuelt kommentarer, men de indeholder ingen signalord.

B. Problemforløb: - ét eller en kombination af flere af disse skitserede forløb + evt. angivne pauser:

1. Højtlesning af KT-segment + ingen ækvivaleringsforsøg + kommentar og evt. gentagelser af KT-segment: OVERSPRINGELSE.
2. Højtlesning af KT-segment + ingen ækvivaleringsforsøg + suk el.lign. + næste KT-segment: OVERSPRINGELSE.
3. Højtlesning af KT-segment + ækvivaleringsforsøg + kommentarer, der indeholder tvivl eller selvobservation: STRATEGIAKTIVERING.
4. Ækvivaleringsforsøg + kommentarer, der indeholder tvivl eller selvobservation.

Visse typer kommentarer kunne ikke stå alene som signalord eller markører for problemer. Det gjaldt følgende verbaliseringer:

1. Tøveord, ”verbaliseringsindledere og – afsluttere”

- ØH, HMM, MMM, ELLER
- OG, OK, JA, SÅ⁷

2. Kommentarer til testsituationen

- DET BLIVER SVÆRT DET HER

3. Forklaringer af egen adfærd

- JEG LÆSER LIGE HØJT FØRST
- JEG TAGER DET LIGE EN GANG TIL

4. Kommentarer til KT som ikke er en del af oversættelsen

- DET VAR DA OGSÅ NOGET AF EN BLANDING
- DET ER RET MORSOMT DET HER

Generelle udsagn, som ikke kunne analyseres som hørende til nogen KT-enhed, kunne ikke indgå i kategoriseringen, da det var teksterne der skulle undersøges. Et udsagn som JEG LÆSER LIGE HØJT FØRST kunne i en given kontekst godt være problemindikator, men da denne adfærd også var en del af instruksen, ville udsagnet i de fleste tilfælde være udtryk for, at informanten gjorde opmærksom på, at hun overholdt aftalen.

I al kommunikation indgår en fatisk funktion, og i disse monologer var det tõeord el.lign., som udfyldte denne funktion. Deres funktion var at holde talestrømmen i gang, og de var derfor ikke tegn på hverken talefejl eller problemer. I de tilfælde, hvor der var stor ophobning af dem, kunne de dog indgå som en del af en større helhed, når en verbalisering skulle tildeles en bestemt sværhedsgrad (se også analysen af genfortællingerne).

I min analyse skulle alle verbaliseringer opfylde to krav for at blive inkluderet i analysen:

1. De skulle kunne forbindes med et bestemt (eller flere) KT-segment.

⁷ I modsætning til NEJ kan JA godt fungere fatisk her. Men både JA og NEJ kan analyseres som beslutninger alt efter konteksten. NEJ er typisk udtryk for formuleringsvanskeligheder, hvis det optræder alene.

2. Det skulle være muligt af analysere fokus på enten KT eller MT, evt. på begge dele samtidig (men ikke f.eks. på noget andet, f.eks. situationen eller vejret udenfor).

3.3.3. Kategorisering af forståelsesproblemer og formuleringsproblemer

En oversætters forståelsesproces kan være struktureret som en ord-for-ord proces eller som en proces, hvor oversætteren forsøger at skabe en global sammenhæng. Om det kan ses i en TAP-protokol, er naturligvis et ganske andet spørgsmål. Min forsøgsopstilling fremmede derfor bevidst den eksplicite verbalisering af forståelsen på to måder:

- i instruksene fik oversætterne at vide, at de skulle oversætte med henblik på at skabe sammenhæng.
- oversætterne oversatte mundtligt, og det var derfor mere naturligt for dem at tænke højt for at holde oversættelsen i fokus⁸.

I analysen af TAP-protokollerne blev de verbaliseringer, hvor oversætteren (også) fokuserer på forståelse, udvalgt til en nærmere behandling, hvorefter verbaliseringerne blev inddelt i lingvistiske niveauer og sværhedsgrader eller "grader af tvivl". Denne udvælgelse foregik efter følgende operative definition: "Fokus på forståelse er de steder, hvor informanten fokuserer på et KT-segment, og hvad dette segment betyder, er, står for, går på eller hænger sammen med. Fokus på forståelse forekommer, når der infereres eller parafraseres, når der konstateres eller spørges til en sammenhæng, eller når der inddrages viden, som er med til at afklare betydningen. Fokus på forståelse forekommer endvidere, når informanten anvender strategier for at gætte eller fastslå mening, og når informanten selv taler om betydning, mening og forståelse."

At der er fokus på forståelsen udelukker ikke, at der i samme sekvens kan være fokus på formulering. Oftest vil man kunne skille fokus ad sekventielt, men nogle gange er det indeholdt i samme udsagn, hvis udsagnet er meget vagt, f.eks.

⁸ se diskussion hos Shreve og Diamond i kapitel 1.

//Que nunca se le han dado DET VED JEG IKKE//

Her kan man ikke umiddelbart afgøre, om der fokuseres på formulering eller forståelse. DET VED JEG IKKE kan tolkes som ”det ved jeg ikke, hvad betyder” og ”det ved jeg ikke, hvordan jeg skal oversætte”. Når der ikke var nogen ækvivaleringsforslag, blev det tolket som indeholdende et forståelsesproblem. Når der var ækvivaleringsforslag, blev det tolket som et formuleringsproblem. Det samme gjaldt udsagn som:

//movida madrileña ”trend” MÅSKE//

Jeg valgte denne skelnen, fordi min primære intention var at påvise, semantisk, at informanten var optaget af forståelsen. Men omvendt vurderede jeg, at hvis man ikke har noget forståelsesproblem, så er man i det mindste i stand til at parafrasere vendingen. Dette synspunkt hænger sammen med min opfattelse af forståelse som værende en tilstand, hvor indholdet af det forståede kan verbaliseres på modersmålet. Parafraser blev således analyseret som værende udtryk for fokus på forståelse, men oftest som bevis på, at forståelse er opnået. Dette kom dog an på den nærmere kontekst (se nedenfor) Positive evalueringer af oversættelsen udtrykker ligeledes fokus (på formulering), men ikke problem, f.eks.:

- DET ER MÅSKE MEGET GODT HER
- DET TROR JEG GODT MAN KAN SIGE

Jeg definerede forståelsesproblemer ud fra den type strategier, man anvender for at forstå: ”Forståelsesproblemer er alle de oversættelsesproblemer, som er forbundet med oversætterens forsøg på etablering af en kohærent repræsentation af KT. Problemet kan bero på vanskeligheder i forbindelse med begrebsbestemmelse eller afgrænsning af kontekst; det kan være vanskeligheder i læsning af sætninger eller i skabelsen af sammenhæng mellem sætninger. Endelig kan det være problemer med at opfatte tekstens globale mening, handlingsforløb eller budskab.”

Af denne teoretiske definition definerede jeg operativt forståelsesproblem som følger: ”Informanten befinder sig i en situation, hvor fokus er på forståelse af KT, og hvor hun anvender eksplicite eller implicite strategier for at gætte eller afgøre en betydning eller en

sammenhæng. Informanten udtrykker tvivl gennem sin formulering og evt. via intonation.”

Ved inddeling i forståelse og formulering skulle der argumenteres for, at informanten fokuserede på KT, og i de tilfælde hvor der var tvivl om dette, blev verbaliseringen henført til formuleringskategorien, som dog ikke blev analyseret yderligere. Kunne man således ikke argumentere for, at fokus var på forståelse, blev verbaliseringen kategoriseret som hørende under formulering I et enkelt segment/oversættelsesenhed kunne der være både forståelses- og formuleringsproblemer. Hvis det kunne påvises, at der blev fokuseret på forståelse eller betydning, blev segmentet medtaget i analysen. Verbaliseringer som ikke var et led i oversættelsen af KT blev ikke kategoriseret. Segmenternes problemstatus blev analyseret efter inddelingen i forståelse og formulering var foretaget. Følgende indikatorer blev anvendt i kategoriseringen af forståelse og formulering:

Forståelsesindikatorer:

- Fokus er på et KT-segment eller sammenhænge i KT
- Fokus udtrykkes ved højtlesning af KT-segment og semantisk i kommentaren ved brug af former af 'at være' 'at betyde', 'at gå på', 'at mene' (forfatteren) el.lign.
- Kommentaren indeholder leksikalske inferenser, ofte markeret ved "DET MÅ VÆRE", "DET ER VEL", "JEG TROR DET ER", "MÅSKE ER DET", evt. efterfulgt af begrundende kommentarer.
- Kommentaren indeholder analyse af grammatiske relationer eller forsøg på at skabe sammenhæng i KT, ofte med konkrete henvisninger til problemet.
- Oversætteren veksler mellem vidt forskellige betydninger i oversættelsesforslagene efterfulgt af kommentarer om kontekst eller genre.
- Oversætteren kommenterer spansk sprog eller spanske forhold.
- Oversætteren taler selv om et forståelsesproblem: Kommentarer som "JEG FORSTÅR IKKE", "JEG KENDER IKKE", "HVAD BETYDER DET?" Osv.

Formuleringsindikatorer:

- Oversætteren fokuserer på MT, gentager evt. MT-segment.

- Oversætteren kommenterer modtager.
- Oversætteren evaluerer MTs vellykkethed.
- Oversætteren veksler mellem synonymer, forskellige stillejer, tætte oversættelsesækvivalenter.
- Oversætteren kommenterer dansk sprog eller danske forhold.
- Oversætteren afviser oversættelsesforslag efter forståelsesproblem synes løst (f.eks. efter parafrase).
- Oversætteren taler selv om et oversættelses- eller et formuleringsproblem JEG VED IKKE, HVAD VI SIGER PÅ DANSK/ JEG VED IKKE, OM MAN KAN OVERSÆTTE DET DIREKTE etc.

Spørgeskemaer, noter om ordbogsopslag og data fra interview sammenholdes med kategoriseringerne, f.eks.:

Forståelsesindikatorer:

- inferenser i interview
- forklarende kommentarer som f.eks. “jamen jeg forstod det heller ikke helt” eller “jeg kender ikke ordet” osv.
- ordet er listet under: “Ord jeg ikke forstod” i spørgeskema
- ordet slås op efterfølgende og en løsning med en anden betydning vælges
- andre forklarende kommentarer på spørgeskema

De øvrige data var kun korrigerende i den forstand, at de blev anvendt til nærmere at bestemme problemets art. Data uden for højtænkningen blev kun bragt ind i analysen, hvis KT-segmentet, det omhandlede, havde været bragt i fokus af informanten i løbet af højtænkningen.

3.3.4. Taksonomi for højtækningsprotokoller

3.3.4.1. Taksonomi for lingvistiske og ekstralingvistiske kategorier i TAP- analysen

De verbaliseringer, hvor der kunne analyseres fokus på forståelse blev inddelt efter en vertikal model af lingvistiske niveauer jf. diskussionen

om modeller af oversættelsesprocessen i kapitel 1 (f.eks. Bell 1991) og derefter i grader af tvivl eller sværhedsgrader. Nedenfor vil først den lingvistisk inspirerede kategorisering blive diskuteret og illustreret.

3.3.3.1.0. Ide og introduktion

Denne taksonomi skal bruges til at skille nogle niveauer ad, som jeg i min indledende problemstilling havde nogle ideer om, ville have forskellig indflydelse på oversætternes proces. Det var således min antagelse, at antallet af ikke-leksikalske problemer (dvs. problemer med sammenhæng) ville stige i de komplekse tekster, og inddelingen måtte derfor kunne afspejle, om denne antagelse holdt. Inddelingen foregriber altså diskussionen om, i hvor høj grad informanterne henholdsvis fokuserer eller har problemer på visse områder. Inddelingen tager i øvrigt hensyn til det faktum, at det primært er kommentarer fra informanterne, der analyseres⁹. Inddelingen i de lingvistiske niveauer er inspireret af Susanne Göpferichs (1998) fortolkning af Rickheit & Strohner (1993), dog uden at være tilnærmelsesvist så detaljeret – det var der ikke basis for i det foreliggende datamateriale.

Rickheit og Strohner skelner i “Grundlagen der kognitiven Sprachverarbeitung” fra 1993 mellem fire aspekter af forståelse: Den perceptuelle, den syntaktiske, den semantiske og den pragmatiske. Susanne Göpferich fra Karlsruhe University of Technology, som deltog i OP-gruppens¹⁰ workshop på LSP-symposiet i København i 1997, har i artiklen “Levels of comprehending LSP texts”, sammenfattet deres model således (Göpferich 1998:1):

Taxonomy of text comprehension:

- perceptual comprehension
- syntactic comprehension
- semantic comprehension
- pragmatic comprehension

Göpferich uddyber taksonomien således:

⁹ Se ovenfor angående diskussion af inddelingen i problem og ikke-problemsegmenter.

- *Perceptual comprehension* beskrives som ”genkendelsen af tegnene i meddelelsen, altså af at de står for noget andet”.
- *Syntactic-semantic comprehension* beskrives som 1) ”syntaktisk-semantic forståelse på morfem og ordniveau”; 2) ”syntaktisk-semantic forståelse på sætningsniveau”; 3) ”syntaktisk-semantic forståelse mellem sætninger”; 4) ”syntaktisk-semantic forståelse på afsnit og teksthiveau (makrostruktur-niveau)”.
- *Semantic comprehension* beskrives som 1) ”forståelse af begreb”; 2) ”forståelse af reference”; 3) ”forståelse af betydning/mening (“sense”) (schema knowledge/mental model”).
- *Pragmatic comprehension* beskrives som 1) ”forståelse af intention (talehandlinger)”; ”implementerbar forståelse (realisering af intentionen/meddelelsen)”.

Jeg vil nu ganske kort diskutere min egen kategorisering i forhold til dette teoretiske udgangspunkt. Jeg inddelte i følgende niveauer:

- LEKSIKON
- SÆTNING
- TEKSTSEKVENNS
- TEKST
- KONTEKST

Under LEKSIKON grupperede jeg idiommer, stivnede billeder og forkortelser, selv om i hvert fald forkortelserne må antages at være på perceptionsniveau og ikke som øvrige leksikalske kategorier, på begrebsniveau. Jeg valgte udelukkende denne økonomiske inddeling, fordi ingen af de førnævnte var meget hyppige i mit datakorpus, og fordi den perceptuelle forståelse ikke er genstand for undersøgelse her.

Jeg ønskede endvidere af hensyn til mine forudsigelser at have en kategori, der skulle omfatte ”relationer mellem led i ledsætninger” eller ”mellem dele af syntagmer”. Det vil sige, at den skulle dække Rickheit og Strohnens, eller Göpferichs, ”syntaktisk-semantic forståelse på morfem

¹⁰ Forkortelse for det tværinstituttlige forskningsprojekt på HHK: ”Oversættelsesprocessen – fra kildetekst til måltækst” v/Gyde Hansen.

og ordniveau” og “syntaktisk-semantisk forståelse på sætningsniveau”, idet der på grænsen mellem “ord” og “syntagme” var en del sammensatte termer. I min taksonomi kaldte jeg kategorien SÆTNING, fordi forståelsen af de enkelte leds funktioner eller af, hvilken funktion en præposition f.eks. har, ville være på dette niveau. Kategorien omfatter således problemer med at *parse* sætninger, hvori også læsningen af mindre enheder kan indgå som en del.

I mit datakorpus analyserede jeg endvidere de syntaktiske og semantiske kategorier, som binder sætningerne sammen. I denne tredje kategori var det således ligesom i kategorien SÆTNING, de tekstinterne faktorer, der blev registreret. Dvs. det, som hos Perfetti (1994) hedder “*text-driven anaphora*”, forhold mellem subjekt og verbal (hvis det går ud over ledsætningsgrænsen, se nedenfor), konnektorer mellem (led)sætninger eller tilsvarende konstruktioner (f.eks. *gerundio*) diatese etc.. Jeg ønskede i min analyse at adskille de verbaliseringer, der forholdt sig til relationer “mellem ord i teksten” på den ene side, og de verbaliseringer, som forholdt sig til relationer mellem tekst og verden på den anden side. Denne tredje kategori kaldte jeg TEKSTSEKVENSKategorien her adskiller sig altså dels fra kategorien KONTEKST (se nedenfor) ved kun at inkludere tekstuelle referencer, og dels fra kategorien SÆTNING ved kun at omfatte niveauer ud over ledsætningen, dvs. det der ligger mellem ledsætninger og mellem afsnit.

Det kan virke kunstigt, at der blev inddelt efter ledsætning og ikke helsætning. Denne skelnen blev foretaget pga. teksternes beskaffenhed. De var netop kendetegnede ved, at periodelængden i halvdelen af dem, var hele afsnit. Det var derfor nemmere at skille ved ledsætningen. Der hvor subjektet var skilt fra verbalet med flere linjer, blev det analyseret som “gående ud over ledsætnings-niveauet”, fordi man netop skulle læse flere ledsætninger for at finde sætningsverbalet. Nogle forfattere ville kalde problemerne i denne kategori for problemer med kohærens. Verbaliseringerne i denne kategori eksemplificerer fokus på det niveau som Danks og Griffin (1997) kalder *textbase*, og som Rickheit og Strohner (1993) kalder syntaktisk-semantisk forståelse på tekstniveau (makrostruktur-niveau).

Kategorien LEKSIKON dækker altså i min taksonomi “perceptual comprehension” og “conceptual comprehension” fra Rickheit og Strohnens model, og fra den “generelle psykolingvistiske” model (Danks

& Griffin 1997) dækker den det fonologisk/ortografiske og det leksikalske niveau.

Derimod dækker kategorien ikke Rickheit og Strohners "forståelse af reference". Jeg ville i taksonomien gerne adskille forståelse på det abstrakte, "ordbogsopslags"-niveau og den konkrete forståelse af, hvad der peges på i teksten, fordi sidstnævnte hænger sammen med informantens inddragelse af baggrundsviden. Endvidere viste det sig i data, at nogle informanter fokuserede på forskellen mellem netop den abstrakte leksikalske betydning, og "hvem der menes i teksten". Endelig var der også i data verbaliseringer, som tilføjede information til det, der stod i teksten, og disse verbaliseringer skulle også repræsenteres på et andet niveau end det leksikalske.

Der var således behov for en kategori (jeg siger én, fordi jeg gerne ville holde antallet af kategorier nede), som afspejlede denne "forholden sig til noget, der ligger uden for teksten". Det var altså en gruppe verbaliseringer, som havde det til fælles, at de ikke udelukkende baserede sig på det, der står i teksten.

Hvordan kategoriserer man det, der ikke står i teksten? Lita Lundquist kalder det slet og ret "inferenser". Det er det selvfølgelig også. Men Lundquist bruger det kun i betydningen "noget som underforstås mellem sætninger", jf. hendes glossar (Lundquist 1997: 110). I mit datakorpus var der mange andre slags inferenser eller slutninger¹¹. Brown og Yule bruger begreberne *reference*, *presupposition*, *implicature* og *inference* til at tale om forholdet mellem "*the discourse participants*" og elementer i diskursen, og for dem hænger disse begreber snævert sammen med "*the context of situation*" (Brown & Yule 1983: 35). Jeg ville gerne have en kategori, hvor der fokuseres på ord og udsagn ud fra dette perspektiv.

Kategorien, som altså dækker Rickheit & Strohners semantiske og pragmatiske forståelse på ord og ytringsniveau valgte jeg at kalde KONTEKST med henvisning til, at dette begreb er rummeligt nok til at dække de fire ovennævnte. Jeg medtog i denne kategori kun verbaliseringer, som var meget konkrete mht. konteksten eller, hvad der blev refereret til.

Jeg medtog ikke i min kategori KONTEKST den type fokus på kontekst, som var et led i *lexical inferencing*, idet jeg vurderede, at der var tale om to forskellige problemstillinger. Der ville i en

¹¹ Se kapitel 1 for en yderligere diskussion af begrebet "inferenser".

oversættelsessituation, især hvor der ikke var adgang til ordbøger, være en del 'gæt til betydningen' af et ord. Denne type inferenser inddrager i høj grad kontekst som kilde¹². Men disse inferenser udgør en strategi som er svar på problemer med ordforråd. Jeg ville i undersøgelsen netop skelne mellem det lingvistiske niveau LEKSIKON og øvrige lingvistiske niveauer, fordi der var tale om forskellige problemer. Kontekst-aktivering i *lexical inferencing* er udtryk for at informanten kompenserer for manglende lingvistisk viden, mens kontekst-aktivering eller søgen efter svar i konteksten som led i en proces, hvor oversætteren har identificeret ordenes konceptuelle betydning, er udtryk for at oversætteren er i tvivl om eller ønsker at fokusere på den konkrete kommunikationssituation eller at sammenligne sin egen forestillingsverden med tekstforfatterens.

Mens den "lokale kohærens" eller tekstkohæsionen falder ind under min kategori TEKSTSEKVENNS, så kommer den "globale kohærens" (jf. Bülow-Møller 1989:132; Rickheit & Strohner 1993:234) ind under den sidste kategori, som jeg kaldte: TEKST. I denne kategori placerede jeg alle verbaliseringer, som refererede generelt til teksten som objekt, tekstens formål, hovedindhold, tema, forfatterens intention osv. Verbaliseringerne blev kun placeret her, hvis de ikke var et led i opklaringen af betydningen af et enkelt ord. Når de ikke var led i opklaringen af et enkelt ord, var de som regel udtryk for makro-strategier, eller omvendt for at hele teksten blev oplevet som problematisk. Hvis de var et led i opklaringen af et enkelt ord, blev de nemlig placeret i enten KONTEKST-kategorien eller LEKSIKON-kategorien, jf. gennemgangen ovenfor, alt efter om der var tale om problemer med ordforråd eller problemer med ordets kontekstuelle betydning. Verbaliseringerne i denne kategori var eksempler på det Danks og Griffin (1997) kalder situationsmodel. Rickheit og Strohner (1993) kalder det forståelse af intention.

Jeg vil nu gennemgå de fem niveauer med eksempler fra mit datakorpus. I kategoriseringen blev kun det, som informanten selv bragte i fokus via sine kommentarer, medtaget, og informantens synsvinkel blev taget som udgangspunkt for placeringen i en bestemt kategori. Dette betyder, at det er det, (jeg vurderede) informanten oplevede, der blev kategoriseret, og ikke nødvendigvis det, som teoretisk var det lingvistiske eller ekstralingvistiske problem. Dette er ikke ensbetydende med, at

¹² Dette er udførligt dokumenteret af Kirsten Haastrup:1989.

informanten selv ville have kategoriseret på samme måde. I kategoriseringen indgik naturligvis den viden, jeg havde, om lingvistik og oversættelse, og dette er en viden, som informanten ikke deler.

3.3.4.1.1. Definitioner og eksempler

3.3.4.1.1.1. Leksikon

Definition: "Informanten forholder sig til ordets leksikalske betydning - til begrebet bag ordet. Informanten vil identificere det spanske ord eller kommentere dets grundbetydninger. I kategorien indgår fokus på forkortelser, idiomatiske udtryk og stivnede billeder, der kan slås op i en ordbog".

Eksempler.

1. //sukker "denne film" de actores descuidados (+4) "af ufors..."
"af" descuidado ER DET IKKE "uforsigtige skuespillere" ? DET
TROR JEG NOK DET ER//

Verbaliseringen ER DET IKKE er et signal, der peger på, at ordet er genkendt, men samtidig udtrykkes der tvivl. Konteksten hjælper ikke meget i dette tilfælde, da det er starten af teksten, og der kunne have stået alt muligt om skuespillerne. Det er derfor usandsynligt, at informanten gætter sig frem til løsningen. Men hun diskuterer ikke ordet 'descuidado', som har mange betydninger, derimod søger hun blot at identificere én betydning. Hun inddrager ikke (eksplicit) nogen viden uden for teksten.

2. // tiernos DET ER SÅDAN ET GODT SPANSK ORD, IKKE,
"bløde" "ømme" "dejlige" JA, DET ER HELLER IKKE SÅ
VIGTIGT HER, ALTSÅ SOM JEG SAGDE FØR, DET KAN
GODT OVERSÆTTES LIDT FRIT...//

Informanten fokuserer på betydningen af begrebet 'tierno', dvs. på tre betydninger, hun lige kan komme i tanke om: "bløde" "ømme" "dejlige". Men hendes oversættelsesmaksime DET KAN GODT OVERSÆTTES LIDT FRIT stopper yderligere diskussion, hun forholder

sig ikke eksplicit til hverken ko- eller kontekst; idet det iflg. ham ikke er så vigtigt i den konkrete tekst.

3. //que son horteras JEG ANER IKKE, HVAD horteras BETYDER//

Informanten verbaliserer eksplicit, at hun ikke kender ordet. Dette efterfølges i en del tilfælde af forsøg på at gætte sig frem til betydningen (*lexical inferencing* jf. Kirsten Haastrup, 1989). F.eks. som dette halve forsøg: //DER ER INGEN TVIVL OM, AT horteras OG desmadrados ER NOGLE OVERDREVNE ORD FOR BØSSER, MEN JEG KENDER DEM IKKE//

Det kan også være mere helhjertede forsøg:

4. //las andanzas - HVAD ER DET? de un particular grupo. Andanzas DET ER VEL SÅDAN "*hvad de får tiden til at gå med i deres hverdag*" **sukker** OG SÅ SIGER MAN HVAD? "*bedrifter*" MÅSKE//

I dette sidste eksempel er konteksten en hjælp til informanten (og det er den jo ofte): "El filme muestra las de un particular grupo humano" Man behøver næsten ikke ordet 'andanzas' for at forstå sammenhængen. Derudover er der også en markør i selve ordets stamme, nemlig 'andar'= at gå eller 'hvordan det går nogen'.

5. //Auto estimatorio de un recurso de apelación "*kendelse som*"(+4) ER DET "*sætter i gang*" ELLER HVAD MAN SKAL SIGE estimatorio de un recurso **numler** (+) HVAD FANDEN SKAL MAN KALDE DET? Auto estimatorio estimar DET ER NOGET MED "*tage til følge*"//

I denne sekvens er både et forståelsesproblem - og et formuleringsproblem: HVAD SKAL MAN SIGE?/HVAD FANDEN SKAL MAN KALDE DET? Jeg tolker kommentaren ER DET? Og senere: 'estimar' DET ER NOGET MED som værende udtryk for, at informanten har problemer med 'estimatorio' pga. adjektivformen og hun bliver nødt til at finde ordets verbalform, infinitiven, for helt at placere meningen. Det kan være et hukommelsesproblem, og måske et eksempel

på, hvilke strategier, man bruger for at 'hente' et ords betydning frem fra hukommelsen.

6. //estimatorio NOGET MED estimar estimatorio DET MÅ VÆRE NOGET MED ...PUH, estimar, BUM, BUM, BUM ØHM (+4) estimar DET ER NOGET MED AT *påregne* NOGET "*finde*" NOGET - ØHM (+12) PUH-HA DEN ER LIDT SMÅSVÆR, SYNES JEG//

Her vurderer jeg, at informanten ikke kommer så langt som til at overveje formuleringen. Problemet synes her at være, at informanten ikke kender eller ikke kan huske ordets juridiske betydning(er). Ordet er polysemt - det kan betyde 'finde' og 'tage til følge' i juridisk sprogbrug. Men 'finde' passer ikke ind i overskriften, som ordet indgår i her, da der så ville mangle en oplysning (det kvalificerende adjektiv).

7. //recurso de reforma UHA DET ER ENDNU EN AF DE DER FORBA... POKKERS ØH recurso de reforma DET MÅ VÆRE DEN DER ER (+7) PUH-HA, DET ER VIST DEN, DER BESTÅR AF TRE PUNKTER SÅ VIDT JEG KAN HUSKE, AT DER BÅDE KAN VÆRE EN RIGTIG OG EN IKKE RIGTIG, OG SÅ KAN DER VÆRE EN HEL TREDJE ØHM, DEN ER MERE VIDTGÅENDE END SELVE APPELLEN, HVAD POKKER ER DET, DEN HEDDER, de reforma, de reforma, de reforma MMM (+14) BUM, BUM, BUM GAD VIDE, OM DET ER DEN, DER ER *appellen* ?//

Informanten har her igen to problemer: HVAD HEDDER DET? (hun har det stående i sit kompendium derhjemme) og hvad ER DET egentlig?. Man kan hævde, at informanten forsøger at hente hjælp fra den baggrundsviden, hun har i langtidshukommelsen: DER KAN VÆRE EN HELT TREDJE, DER ER MERE VIDTGÅENDE. Det hun forsøger at gøre, er at afgrænse det spanske ords abstrakte betydning, dets juridiske definition. Det vil sige, hendes problem er af leksikalsk karakter; hun forholder sig ikke til en konkret kommunikationssituation.

8. //interpuso recurso MMM contra Auto de procesamiento MMM (+4) interponer recurso DET ER NOGET MED NOGEN "*midler*" "*nogle juridiske midler*" DER SELVFØLGELIG OGSÅ KAN

VÆRE “klager” sukker (+12) JA interponer recu, recurso JEG VIL NOK SIGE (+4) JEG VED IKKE, OM DET ER “*fremlagde middel om*” ELLER “*indgav klage om*” “*krav om*” DET ER NOK “*indgav krav om*” **trækker vejret dybt**//

Informanten starter her med at anvende en formulering, der semantisk peger på betydning: DET ER NOGETog bagefter bruger hun formuleringen igen DER SELVFØLGELIG OGSÅ KAN VÆRE. Dette vurderer jeg, er et tegn på, at hun forsøger at definere ordet eller afgrænse dets forskellige abstrakte betydninger. Hun forholder sig ikke til den aktuelle betydning i teksten.

9. //recurso de reforma DET TROR JEG ER “*en genbehandling*”//

Informanten gætter sig frem til en betydning. Afgørende er her, at der fokuseres på definition: DET ER...., og ikke på formulering (hvad hedder det, hvad skal man sige, hvordan siger man...etc.)

3.3.4.1.1.2. Sætning

Definition: ”Informanten forholder sig til ordenes funktion inden for ledsætningsgrænsen. Fælles for verbaliseringerne er spørgsmålet om, hvordan ordene læses i forhold til hinanden, og hvordan syntagmer og ledsætninger grammatisk tildeles en mening. Det kan være fortolkningen af en præposition, det kan være spørgsmål om modus og tempus, og det kan være afgørelsen af ordklasse eller syntaktisk kategori. Endelig kan det mere vagt dreje sig om, at meningen af en hel sætning efterspørges”.

Eksempel:

1. //(+5) “*Denne film med*” MÅ DET VÆRE, ELLER ER DET “*om*” ? de actores descuidados HMMM “*om skuespillere*” ELLER “*med*” JA “*med*” **sukker**//

Denne verbalisering er et eksempel på, at informanten er i tvivl om, hvilken funktion præpositionen markerer: dette ses på oversættelsesforslagene: 'om' eller 'med'. Dermed bliver hun i tvivl om meningen af hele sætningen, eller udsagnet, som de er ved at oversætte.

Årsagerne kan være manglende kendskab til leksikon eller tvivl om den konkrete kontekst, men informanten fokuserer på sætningen, ikke på begreb eller kontekst.

3.3.4.1.1.3. Tekstsekvens

Definition: "Informanten forholder sig til tekstens tematiske sammenhæng, herunder tekstinterne (anaforiske) referencespørgsmål, udfyldning af subjektsplassen, forbindelse mellem sætningsverbal og subjekt, elliptiske konstruktioner og argumentative sammenhænge i teksten. Kun verbaliseringer, hvor fokus er i teksten medtages i denne kategori."

Eksempler:

1. // [y cada uno cuenta su versión de los acontecimientos, embelleciéndola con sus propias debilidades] JA la DET GÅR PÅ versión//

Informanten er i tvivl om, hvordan hun skal gengive denne sekvens på dansk. Først og fremmest må hun afklare de grammatiske sammenhænge i teksten. *Gerundio*'en 'embelleciendo' står i stedet for en ledsætning med finit verbal, og jeg mener derfor, den anaforiske reference 'la' befinder sig på TEKSTSEKVENSNIVEAU, idet informanten må ud over ledsætningsgrænsen for at finde antecedenten.

2. // DER STÅR dicha contestación OG DET KAN MAN OGSÅ SE I FØRSTE AFSNIT DET HER VIDNE IKKE HAR HAFT LOV AT SVARE...//

Informanten knytter her en forbindelse fra ét afsnit til et andet i teksten OG DET KAN MAN OGSÅ SE I FØRSTE AFSNIT, dvs. hun "afkoder" den anafor udtrykt i 'dicha contestación', hvormed hun for sig selv får skabt en kohærent repræsentation af tekstens handling, fordi det samtidig er med til at underbygge plausibiliteten i udsagnet om at et vidne ikke har fået lov at svare: "DET DREJER SIG OM ET HELT SPECIFIKT STED, HVOR DET ER AT...."

3. //dictándose sentencia desestimatoria (+4) "om ikke at fremme" ET
ELLER ANDET. (+9) MMM, DET HAR NOK VÆRET
"Højesteret har afsagt dom om ikke at fremme appel om
kassation"//

Processingen består i eksemplet mest af pauser, hvilket kan forklares ved, at informanten enten læser i KT, hvor hun har mulighed for at finde sammenhængen, eller at hun aktiverer baggrundsviden: det er oplysningen om, hvad afvisningen har gået på, der mangler umiddelbart i teksten, og dette kan man slutte sig til, fordi der står 'por el Tribunal Supremo' lige bagefter, eller man kan læse længere tilbage i teksten for at finde 'interpuso recurso de casación'. Processingen består dels af foregribelse: DET MÅ VÆRE, dels af en søgen efter information i teksten – dette ses ved at informanten taster sig hele vejen op gennem dokumentet, hvorefter hendes forventning bekræftes i overskriften på dokumentet.

4. //ante este tribunal JA DET VIL JO SÅ VÆRE "ved højesteret"
IKKE//

Denne verbalisering er et smukt eksempel på, at der inddrages kotekst med et fatalt resultat. 'Este Tribunal' er i virkeligheden en deiktisk reference til den domstol, hvor dommen er affattet (forfatningsdomstolen), men informanten læser tilbage i teksten, hvor højesteretten nævnes. Eksemplet illustrerer hvordan kategoriseringen forsøger at følge informantens 'kameralinse'.

3.3.4.1.1.4. Tekst

Definition: "Informanten fokuserer på hele teksten som objekt og ikke bare på et enkelt segment eller en enkelt sammenhæng. Hun er optaget af tekstens indhold, formål og forfatterens overordnede budskab. Dette kan udtrykkes ved et resumé af teksten."

Eksempler:

1. //HELE TEKSTEN ER I HVERT FALD EN STÆRK KRITIK AF DEN POLITIK, SOM KANALER SOM ANTENA 3 OG TELE 5 KØRER//

Informanten verbaliserer dette efter at have læst hele teksten højt. Hun resumerer forfatterens holdning og tekstens tone inden hun går ned og oversætter på mikroniveau, og kan således bruge denne "makro-idé" til at få teksten til at give mening.

2. //NU SKAL JEG LIGE LÆSE DEN IGENNEM IGEN. OK. DET ER EN FILMANMELDELSE (+4), OG DET ER EN KOMISK, DET ER EN KOMISK HISTORIE, SOM HANDLER OM LIVET I MADRID, DEN BLIVER SAMMENLIGNET MED EN ANDEN FILM, SOM DEN IKKE ER SÅ, SOM DEN EFTERLIGNER (+9). OG DEN HAR NOGLE TEMAER, SOM MAN NORMALT IKKE HØRER (+4). OG DER ER TRE BØSSER, DER DELER LEJLIGHED, DER ER DERES ASSISTENT, ØH, SOM BLIVER MYRDET, DER ER TO POLITIBETJENTE, ET HETEROSEKSUELT PAR, ØHHH, OG SÅ FORTÆLLER DE HVER ISÆR DERES HISTORIE. Trykker mere tekst frem (+6). OG DET ENESTE HAN LYKKE MED, DET ER AT LAVE EN, HAN VISER DE VÆRST TÆNKELIGE SIDER HOS BØSSER//

Informanten har haft mange – især leksikalske – problemer med denne tekst, og derfor vælger hun at genfortælle tekstens indhold i store træk. Informanten vidste på dette tidspunkt også, at hun skulle genfortælle teksten til mig som forsøgsleder, og hun ønskede sikkert at gøre dette godt.

3.3.4.1.1.5. Kontekst

Definition: "Informanten har identificeret et ord i teksten, hvis abstrakte betydning, hun kender, men hun er i tvivl om, eller fokuserer på, hvad det refererer til, eller implicerer i tekstens kontekst. Kategorien omfatter også tilfælde, hvor informanten tilføjer (infererer) noget til teksten, f.eks. mellem sætninger, som hun ikke kan have fundet eksplicit i tekstens lingvistiske materiale. Medtaget i denne kategori er den overførte betydning, hvor det ikke er et stivnet billede."

Eksempler:

1. //productos DET VIL JEG IKKE OVERSÆTTE MED "*produkter*"
DET GÅR PÅ, PÅ "*programmer*" DET GÅR SELVFØLGELIG PÅ
MANGE "*programmer*" DET BLIVER OGSÅ, DET LYDER SOM
ET DOKUMENTARPROGRAM. DET GÅR, DET GÅR - DET ER
JO MEST ALLE DE ELENDEGE AMERIKANSKE FILM. MEN
DET VILLE OGSÅ VÆRE RART MED ET ORD, DER
DÆKKEDE DET HELE. DET KAN OGSÅ VÆRE
DOKUMENTARPROGRAMMER, DER SØBER I, I DÅRLIGE
HISTORIER, MEN ØH, JA, "*programmer*" "*film*" DET ER JO
NOK OGSÅ MERE END FILM. NÅ... //

Det er ganske tydeligt fra eksemplet her, at problemet ikke er, hvad 'productos' betyder: DET VIL JEG IKKE OVERSÆTTE MED "*produkter*". Det er heller ikke blot et spørgsmål om, hvordan 'productos' skal oversættes, men simpelthen om, hvad forfatteren har refereret til, da han skrev "tras una sobredosis prolongada de estos productos...". Teoretisk set er der tale om et anaforisk udtryk, men informanten bekymrer sig om, hvilke programmer, teksten handler om: DET ER JO MEST ALLE DE ELENDEGE AMERIKANSKE FILM.

2. //la espectadora adicta no tardará NU GÅR DET JO KUN PÅ "*så vil den*" JEG VED IKKE, HVIS MAN BARE OVERSÆTTER DET MED "*seeren*" SÅ GÅR DET PÅ ALLE, OG HER GÅR DET FAKTISK KUN PÅ HUNKØNNET, ALTSÅ KVINDERNE//

Informanten har et oversættelsesproblem: HVIS MAN BARE OVERSÆTTER DET MED "*seeren*" SÅ GÅR DET PÅ ALLE. Informanten er ikke i tvivl om ordbetydningen af 'espectadora', men om hvorvidt oversættelsen skal afspejle, at der kun refereres til kvinderne, idet hun sætter lighedstegn mellem femininumsendelsen og kvinderne. Men som et led i overvejelserne af, hvordan hun skal formulere indholdet i KT, må hun fokusere på, hvem der refereres til.

3. //Antecedentes DET ER NOGET MED "*omstændigheder*" OG DET KAN JO SÅ VÆRE de hecho ELLER de derecho OG SÅ ER DET VIST NOGET MED, AT DET ER "*de faktiske omstændigheder*" NÅR DET STÅR ALENE OG SÅ ER DET VIST NOGET MED,

AT DET ER "*de faktiske omstændigheder*" NÅR DET STÅR
ALENE//

Informanten inddrager erfaringsbaseret viden om andre tekster i sin afgørelse af, hvilken betydning og funktion 'Antecedentes' skal have i teksten. Hun inddrager ikke hele teksten i sin afgørelse, men hun inddrager den nære kontekst.

4. //DER STÅR JO SÅ HER la Sección Primera "*den første sektion, første afdeling*" DET MÅ JO SÅ VÆRE FORDI, AT DER ER FLERE AFDELINGER I FORFATNINGS-DOMSTOLEN//

Informanten infererer her en information om domstolens indretning: DET MÅ JO SÅ VÆRE FORDI, AT DER ER FLERE AFDELINGER I FORFATNINGS-DOMSTOLEN Hun tvivler ikke på, om det er forfatningsdomstolen, der refereres til med 'primera'. I så fald ville fokus have været på den anaforiske reference - forfatningsdomstolen nævnes jo i overskriften. Her er fokus imidlertid på, hvad 'primera' signalerer ud af teksten - slutningen er jo heller ikke nødvendig for at få sætningerne til at hænge sammen på papiret, men måske snarere i informantens hoved.

5. //"*HER ER DET NOK IKKE "udskrifter" ELLER "kopier" + FORDI testimonios de particulares DET MÅ SÅ VÆRE "folk, der har været inde og vidne"*//

Informanten har oversat denne term før, og kender dens mulige betydninger. Nu skal hun forsøge at få meningen i den aktuelle kontekst frem: DET MÅ SÅ VÆRE "*folk, der har været inde og vidne*".

3.3.4.2. Taksonomi for grader af tvivl i TAP- analysen

3.3.4.2.0. Ide og introduktion

Ideen med denne inddeling i grader af tvivl eller "sværhedsgrader" var at diskutere, hvor stor indflydelse de forskellige tekstproblemer ville have på forståelse og oversættelse. Kategorierne her blev induktivt udviklet ved at kigge på alle segmenter, som indeholdt fokus på forståelser og herefter underinddele dem.

Der blev i første omgang skelnet mellem 1) fokus på forståelse og 2) problemer med forståelse. Fælles for alle verbaliseringerne under 1) er, at

der blev fokuseret på forståelse, men der blev ikke udtrykt tvivl om indholdet. Det verbaliserede var derimod ofte et udtryk for formulerings eller oversættelsesproblem, som lå i forlængelse af fokuseringen på forståelse. Endvidere blev der skelnet mellem 1) potentielle problemer og vanskelige problemer. Dette valgte jeg at gøre for at forsøge at beskrive en forskel mellem 1) problemer som blev løst hurtigt med en enkelt indledende kommentar og eventuelt en afsluttende (f.eks. *sacerdote DET MÅ VÆRE præst + TROR JEG*) og 2) problemer som krævede mere processing i form af flere pauser, tilbagegriben i problemløsning, diskussion osv. Hvor der blev diskuteret meget, var der ikke nødvendigvis pauser registreret. Derimod var der i sidstnævnte tilfælde andre indikatorer såsom suk, kaffedrikkeri, latter, tasten frem eller tilbage i teksten etc. Endelig blev der skelnet mellem 1) uløste og 2) løste problemer, hvoraf nogle verbaliseringer måtte betragtes som udtryk for opgivelse. Ved afgørelsen af, hvorvidt et problem løses eller ej, indgik intonation som en afgørende parameter: vi bruger intonation til at høre om der spørges om eller fremsættes en oplysning, og vi bruger også intonation til at afgøre, om vores samtalepartner er sikker eller usikker. Endvidere indgik naturligvis det semantiske indhold af informantens kommentarer. Kategoriseringen inddrog altså følgende parametre:¹³

- semantik – modalverber og modificerende udtryk og vendinger
- intonation – spørgsmål eller konstatering
- graden af *eksplicitet* eller metasprog
- kvantitet – hvor meget verbaliseres? Antal og længde af pauser, suk etc., mængde kontrol (*monitoring*) af formulering under og efter dens tilblivelse (- og andre afbrydelser?)

I mit datakorpus kunne disse variable observeres som en forskel mellem informanterne og som en forskel mellem problemtyper. De eksplicite verbaliseringer forekom oftest, enten hvor der var tale om et vanskeligt problem eller hvor informanten var meget selvobserverende – eller meget bevidst om, hvad hun foretog sig. Der blev inddelt i i alt 4 sværhedsgrader:

¹³ Se i øvrigt Mondahl:1991 introduceret tidligere i kapitlet, hvor lignende parametre anvendes til at skelne mellem implicit og eksplicit.

- FOKUS (ikke-problemniveau)
- POTENTIELT
- VANSKELIGT
- ULØST

Jeg vil nu gennemgå alle niveauerne med definitioner og eksempler.

3.3.4.2.1. Definitioner og eksempler

3.3.4.2.1.1. Fokus på betydning og mening

Definition: ”Informanten forholder sig til betydning eller mening, forklarer ko- og kontekstuelle betydninger eller parafraserer betydningsindholdet, men udtrykker ikke tvivl om betydning. Det kan også være konstateringer af, hvem eller hvad ordet refererer til i verden, konstateringer af grammatiske og tekstuelle sammenhænge etc. I denne analyse registreres kun de inferenser, som er blevet kommenteret, dvs. hvor informanten ikke blot har oversat sætningen og inferensen, men stopper op et øjeblik.”

Eksempler:

//Tejer DET BETYDER ”*strikke*” OG DET KAN MAN OGSÅ GODT BRUGE PÅ DANSK I OVERFØRT BETYDNING//

Informanten kender godt ordet, men overvejer, hvorvidt hun skal oversætte det med den bogstavelige betydning.

2. //horteras ØH DET ER SÅDAN ET GODT ORD PÅ SPANSK, ÅH JAMEN JEG, ÉN SOM ER hortera DET ER EN SOM ER ”*totalt kikset*” FOR EKSEMPEL ”*med tøj*” OG SÅDAN NOGET ELLER ”*totalt kikset med opfattelser af ting*” KAN DET OGSÅ VÆRE ”*kikset*” KAN MAN SIGE DET?//

Informanten kender udtrykket, hvilket ses af at hun er istand til at formulere to parafraser af det, men hun er i tvivl om formuleringen: ”*kikset*” KAN MAN SIGE DET? Når man skal omsætte et fremmedsprogligt ord eller udtryk til sit eget sprog, er det almindeligt, at man er nødt til at forklare betydningen, før man kan komme i tanke om en

god ækvivalent på modersmålet. Dvs. fokus forlader først fremmedsproget, når man har forklaret betydningen på sit eget sprog.

3.3.4.2.1.2. Potentielt problem vedrørende betydning og mening

Definition: "Informanten verbaliserer et potentielt forståelsesproblem, og udtrykker tvivl semantisk. Det kan være leksikalske inferenser, dvs. der gættes til betydning enten ud fra en markør i ordet eller ud fra konteksten. Ligeledes drages der slutninger mht. sammenhænge i teksten, referencer osv. Verbaliseringen begrænser sig til en indledende kommentar og eventuelt en afsluttende, men der er ikke tale om egentlig diskussion."

Eksempler:

1. // [y que los arañazos y moratones se deban a una simple caída] "arañazos y moratones DET MÅ VÆRE DE "blå mærker" //

Eksempel 1 illustrerer en leksikalsk inferens, og at der er tale om gæt, bekræftes af informantens kommentarer under samtalen bagefter. I dette tilfælde er det temmelig let at gætte betydningen, da konteksten med faldet på trapperne er meget klar.

2. // [durante el filme se tejerá una trama] "tejerá ER DET IKKE "strikke" ? //

Informanten tvivler på betydningen af 'tejer', fordi det bliver brugt i en overført betydning, i øvrigt parallelt med dansk: at strikke en historie, eller et plot. Spørgsmålstegnet kan høres på hendes intonation.

3. // retrotrayendo MMM SÅ ER DET NOGET MED, AT MAN SKAL "rulle hele sagen op" //

En anden måde at få et udsagn til at stå mindre stærkt er at indskyde vendingen 'noget med'. Dette afspejler, at informanterne gætter eller 'ikke vil hænges op på' deres oversættelse.

4. // sobremesa DET KENDER JEG IKKE "deres" sobremesa I HVERT FALD "deres menu" "aftenmenu" ER DET MÅSKE //

Eksempler som dette behøver ikke yderligere verificering af andre data for at blive kategoriseret som problem, idet informanten eksplicit fortæller, at hun ikke kender ordet eller udtrykket. Der kan godt være tale om problemer af lidt forskellig art, men fælles er de eksplicite kommentarer. Problemtyper kan være 1)kender slet ikke ordet 2) kender/kan ikke huske ordets betydning 3) kan kun huske dele af ordets betydning eller 4) har svært ved at aktivere ordets betydning – måske nogle gange fordi konteksten ”virker imod” aktiveringen, hvis sammenhængen er lidt usædvanlig.

Verbaliseringerne udtrykker altså lidt mere tvivl bl.a. via spørgende intonation eller delvis afvisning af betydningsløsning, samtidig med at den verbaliserede løsning accepteres. DET ER NOGET MED- vendingen er meget hyppig i disse verbaliseringer, også til forskel fra verbaliseringerne ovenfor.

3.3.4.2.1.3. Vanskeligt problem vedrørende betydning og mening

Definition: ”Informanten har svært ved at komme frem til et ”forståelsesresultat” af de(t) pågældende KT-segment(er). Efter en indsats når informanten imidlertid frem til at forstå KT-segmentet, og hun afviser ikke det, hun kommer frem til. Hun virker tilfreds med forslaget som et forslag til betydning. Sværhedsgraden konstateres ved hjælp af forskellige løsningsforslag, diskussioner om betydning i den konkrete tekst eller kontekst, udskydelse af problemer, tilbagevenden til problemer, evt. flere pauser osv., samt signalord som PROBLEMET ER.../GAD VIDE HVAD.../OM DET ER NOGET MED?/MÅSKE KUNNE DET VÆRE....etc.”

Eksempler:

1. //subsidiario DET HAR JEG SELV OVERSAT SOM ”*subsidiært*” PROBLEMET ER, AT JEG IKKE HELT ER KLAR OVER, HVOR JEG, HVAD **sukker** HVORDAN DET FORSTÅS I JURA ”*subsidiært*” ALTSÅ ”*under*” ALTSÅ OK – DET VIGTIGSTE, DET ER recurso de reforma ALTSÅ OG ”*subsidiært så søger man noget andet*” DET MÅ VÆRE SÅDAN, DET SKAL FORSTÅS//

I eksempel 1 er informanten usikker på anvendelsen af 'subsidiario' i den konkrete, juridiske (kon)tekst. Det kunne godt virke som om, hun kender både det spanske og det danske ord, men faktisk ikke er helt sikker på, hvad de betyder (ikke om de betyder det samme, men om det semantiske indhold af 'subsidiær'). Hun verbaliserer signalord som PROBLEMET ER, AT...Hun sukker, hun afbryder sig selv, og man kan betegne verbaliseringen som diskussion. Det ses også, at problemet løses: DET MÅ VÆRE SÅDAN, DET SKAL FORSTÅS.

2. //apro-apropiar UHA – DET ER HELLER IKKE ET ORD, SOM JEG SYNES, JEG KENDER SÅ GODT (+4) GAD VIDE...(+10) DET MÅ VÆRE NOGET MED apropiar apropiación AT HAN HAR ...indebida DET ER NOGET SOM.. (+6) DER IKKE TILKOMMER HAM, ØHMM (+7) "noget der ikke tilkommer ham" NOGET "uberettiget" ØHM (+7) HVAD SKAL MAN KALDE apropiación ? "tilegnelse"? **drikker kaffe** "uberettiget tilegnelse"//

I eksempel 2 kender informanten ikke ordet 'apropiación' særlig godt, og er i tvivl om betydningen af termen 'apropiación indebida', men der findes en løsning, hvilket ses af, at hun parafraserer betydningen: DET ER NOGET SOMI øvrigt gentager hun sin oversættelsesløsning uden at stille spørgsmålstegn ved det (dette kan man ikke se men høre!).

Det gælder endvidere her – som ved de andre niveauer – at strukturen skifter meget alt efter, om det er f.eks. kohærens eller begrebsniveau, der fokuseres på. På begrebsniveau er formuleringskomponenten altid en stærk konkurrent til forståelsesfokuseringen, og derfor er det dels sværere at analysere, dels vil der altid være tvivl i informantens verbalisering (fordi tvivlen om formuleringen vil eksistere side om side med tvivlen om forståelsen).

Når det derimod gælder opklaringen af forståelsen af sammenhænge i teksterne, så er formuleringerne mere konkrete, og der bruges ofte mere tid på at læse i KT – der er typisk pauser og gentagelser af flere KT-segmenter, eller der spørges direkte til en sammenhæng. Når løsningen er fundet, er der typisk ikke noget formuleringsproblem tilbage i højttænkningen, da informanten jo på dette tidspunkt ikke skriver noget, og det derfor er temmelig frugtesløst at begynde at strukturere den danske tekst (selv om enkelte informanter faktisk begynder at gøre det). I de

tilfælde, hvor informanten går videre med at strukturere den danske tekst, adskiller dette sig tydeligt fra forståelsesproblemerne, f.eks. ved formuleringer som

- OG SÅ VILLE JEG SÅ HIVE DET OP, IKKE
- NEJ, JEG VILLE STARTE ET ANDET STED
- DET SKAL NOK VENDES OM SÅDAN AT..

Der er altså med andre ord ikke nogen "formuleringskonkurrent" inde i billedet, når man analyserer forståelse af sammenhænge – derfor er det væsentlige i niveauinddelingen, om der findes en løsning, og hvor lang tid det evt. tager at nå frem til den. Informantens formulering tjener til at afgøre, hvor stort eller lille problemet er.

3.3.4.2.1.4. Uløst problem vedrørende betydning og mening

Definition: "Informanten verbaliserer eksplicite forståelsesproblemer eller disse konstateres på samme måde som i de andre kategorier, men informanten når ikke frem til at acceptere sin(forståelses)løsning, dvs. problemet forbliver uløst. Informanten virker meget usikker på sit eget forslag og siger typisk, at hun vil tage det op igen senere, at NU GÅR JEG VIDERE eller at INDTIL VIDERE SIGER VI BARE....

Verbaliseringer, hvor et problem genoptages, er placeret på dette niveau, hvis det sker uden kommentarer, efter at informanten eksplicit har formuleret et problem, eller hvis det efterfølges af en negativ evaluering."

Eksempler:

1. //MEN HVAD BETYDER DET DER estimatoria? (+7) DET ER VEL IKKE EN "*endelig dom*" MEN HVAD FILEN ER DET SÅ? Estimatoria DET ER SÅDAN ÉN ELLER ANDEN "*dom før at man genbehandler en sag*" MMM JEG BLIVER NÆRMEST NØDT TIL BARE AT SIGE "*dom i en...*"//

Her er det det semantisk indhold i signalordene: NÆRMEST NØDT TIL BARE der, sammen med den spørgende intonation, afgør, at problemet kategoriseres som uløst. At det vitterligt er uløst bekræftes i øvrigt af informanten i interviewet senere.

2. //amparo, recurso de amparo DET ER NOGET MED, DET ER NOGET MED "fejl i sagen" DET ER NOGET MED, AT MAN IKKE KAN... JEG KAN IKKE EN GANG HUSKE, HVAD DET HEDDER (+) senere vender hun tilbage: (+5) ØHH – DET HEDDER VIST EN "tilbagegivelsesanke" NEJ, ÅH – JEG KAN IKKE HUSKE recurso de amparo//

Informanten må opgive at oversætte termen "rigtigt". At dette segment ikke bare er kategoriseret som et formuleringsproblem, skyldes det halve forsøg på at parafrasere: DET ER NOGET MED, AT MAN IKKE KAN..., hvilket tyder på, informanten fokuserer på forståelse.

3. //OG SÅ DENNEHER historia inverosímil JEG KAN SIMPELTHEN IKKE HUSKE, HVAD DET BETYDER. MAN MÅ JO RÅBE HURRA FOR ORDBØGER EN GANG IMELLEM. DET ER NOGET MED invers NÅ UNDER ALLE OMSTÆNDIGHEDER//

Her kan informanten heller ikke huske ordet, og hun siger eksplicit, at det er betydningen, hun ikke kan huske. Hun foretager et halvhjertet forsøg på at inferere ud fra ordets stamme: DET ER NOGET MED 'invers'... Men hun stopper sig selv, og går videre: NÅ UNDER ALLE OMSTÆNDIGHEDER...

Der er flere strukturer i denne kategori. I den ene er informanten i tvivl om betydning/sammenhæng, men parafraserer eller kommer med egentlige oversættelser, som dog afvises eller fremsættes på en så usikker måde, at man ikke kan tale om, at forståelsesproblemet er løst. I den anden struktur starter informanten med et oversættelsesforslag, som hun derefter afviser 1) enten ændrer hun det senere i protokollen til noget andet eller 2) hun siger eksplicit, at hun tvivler på, om KT-segmentet kan have den foreslåede betydning i konteksten. Der er selvfølgelig tale om, at informanten helt afviser betydningen eller sammenhængen, ikke blot oversættelsen. Den tredje struktur starter med, at informanten eksplicit siger, at hun har problemer, ikke forstår, mangler rød tråd osv. Senere kommer hun med et forslag, men det kommenteres ikke. Der mangler altså et forståelsesforslag i første omgang, hvorefter problemet udskydes. Da hun ikke kommenterer forslaget i anden omgang, kan jeg ikke vide, om problemet opleves som løst. Det kategoriseres derfor som uløst. I andre tilfælde giver informanten ikke noget egentligt

oversættelsesforslag. Det siges eksplicit, at hun ikke ved, hvad hun skal finde på – eller hun udtrykker eksplicit tvivl om KT-segmentet uden at komme med noget, der tilnærmelsesvist kan siges at dække KT. Tidsforbrug er meget forskellig i den sidstnævnte type – det vigtigste er undladelseelementet: Ikkeoversættelses-elementet: ÉN ELLER ANDEN (TING) ÉT ELLER ANDET eller opgivelsen: NÅ, UNDER ALLE OMSTÆNDIGHEDER (+ næste segment). Typiske signalord er JEG KAN IKKE (HUSKE). JEG ANER IKKE. DET ER VANSKELIGT. DET VILLE VÆRE RART MED NOGEN ORDBØGER. JEG VED IKKE, HVOR MEGET MAN SKAL LÆGGE I DET (+ næste segment).

3.3.5. Kvantificering af højt tænkning?

Såvel Lørscher (1991) som Krings (1986) foretog efter deres meget omfattende kvalitative analyser og kategoriseringer af data en kvantitativ fremstilling af resultaterne. Denne fremstilling var i begge tilfælde deskriptiv, idet formålet med begge undersøgelser havde eksplorativ karakter. Jeg vil her ganske kort kommentere de to forfatteres fremstillinger, og dernæst diskuteres min egen kvantitative fremstilling i næste kapitel.

3.3.5.1. Krings (1986)

Krings har 117 datapunkter eller, som han selv kalder det, 'proceskendetegn', i sin undersøgelse (Krings 1986:491-99). Disse rangordner han efter en grad af kvantificerbarhed. Krings skelner således mellem 'fuldstændige' og 'ufuldstændige' oplysninger i analysen (Krings 1986:485-86) ud fra en afgørelse af, hvorvidt det pågældende proceskendetegn indeholder meget eller lidt brugbar information. Hans definition på det han kalder 'informations- eller 'forklaringsværdien' (Krings 1986:484) er ikke direkte sammenfaldende med en vurdering af verbaliseringens fuldstændighed, idet dette ville kræve en anden undersøgelse af forholdet mellem det, der verbaliseres, og den egentlige tilgængelige information. Derimod vurderer han, så vidt jeg kan se, i hvor høj grad verbaliseringen kan bruges til at forklare det pågældende proceskendetegn: 2N steht für Prozeßmerkmale, die sich aus den verfügbaren LD-Daten als distinkte Merkmale herauslesen und folglich quantifizieren lassen" (Krings 1986:485). Han opstiller således fire kategorier, hvoraf kun den første defineres som indeholdende 'fuldstændig kvantificerbare oplysninger'. 41 af de 117 datapunkter er i

denne første kategori (betegnet N). Det svarer til ca. 35 % af punkterne. Krings bruger i øvrigt i sin perspektivering antallet af datapunkter som argument for, at designet fungerede godt, og at højttænkningen viste sig at elicitere meget information, som ikke ville være tilgængelig ved en sammenligning af kilde- og MT: "Dies gilt umso mehr, als eine genauere Durchsicht der Liste zeigt, daß die dort aufgeführten Merkmale bis auf ganz wenige Ausnahmen einer reinen Produktanalyse, d.h. einem Vergleich von Zieltext und Ausgangstext, grundsätzlich nicht zugänglich gewesen wären"(Krings 1986:484). De datapunkter, som Krings mener kan kvantificeres er bl.a.:

- Antal oversættelsesproblemer per forsøgsperson
- Antal skridt hvormed problemet løses
- Antal rene forståelsesproblemer per forsøgsperson
- Antal rene formuleringsproblemer per forsøgsproblemer
- Antal rene L2 problemer
- Antal kombinerede forståelsesproblemer og formuleringsproblemer per forsøgsperson
- Antal forståelses-, forståelses/formulerings- og formuleringsproblemer per forsøgsperson i procent af forsøgspersonens samlede antal oversættelsesproblemer
- Antal forståelsesproblemer, der løses ved hjælp af inferenser før ordbogsopslag per forsøgsperson
- Antal rene forståelsesproblemer i oversættelsen til modersmålet, som kan forbindes med en leksikalsk enhed, per forsøgsperson

3.3.5.2. Lörscher (1991)

Lörscher foretager ligesom Krings en kvantitativ opgørelse af såvel strategier som problemer i oversættelsesprocessen (Lörscher 1991:kap 6.2.). Lörscher anfører, at det er svært præcist at bestemme procentdelen af problemer i forhold til hele KT. Lörschers løsning er at tælle leksemer i KT, hvorefter det registreres, hvilke leksemer er problematiske, og hvilke er problematiske. Lörscher anfører selv, at dette er en adækvat procedure, når det drejer sig om leksikalske problemer, men ikke når det drejer sig om syntaktiske eller leksiko-syntaktiske problemer (Lörscher 1991:201). . Lörscher forsvarer sin optællingsmetode med, at der næsten ikke er problemer i hans data, som kun er syntaktiske (Lörscher 1991:202). Målet

med den kvantitative analyse, siger Lørscher videre, er at vise generelle (som han kalder *supraindividual*) tendenser i hans data, og metoden er derfor praktisk. Lørscher anfører i sine tabeller frekvensen, procentandelen af KT og fordelingen af oversættelsesproblemerne.

3.3.5.3. Sammenfatning af punktet

Forskelle i datamateriale gør, at analysemetoderne hos de to forfattere varierer. Lørscher er optaget af, hvordan han kan finde en metode, hvor han kan skelne mellem individuelle og generelle ('supraindividuelle') tendenser. Dette gør han ved at følge følgende regel: problemer som ikke forekommer hos mere end 25% af de informanter, der oversatte den pågældende tekst, betragtes som individuelle og behandles ikke videre (Lørscher 1991:205). Antallet af informanter der oversatte samme tekst varierede fra 4 til 15.

Senere giver Lørscher det gennemsnitlige antal problemer per informant per tekst, hvilket svinger fra ca. 5.00 til 12.75 (Lørscher 1991:209). Disse tal kunne måske bruges til at sige noget om teksterne, men det gør Lørscher ikke. Tallene er her opgjort som *tokens* dvs. 'antal tilfælde af problemer' uafhængigt af deres andel af KT. Lørscher går videre til at diskutere spørgsmålet omkring oversættelsesprocessens individuelle forløb, idet tallene dækker over store individuelle forskelle. Han konkluderer ikke noget med hensyn til teksterne, men derimod blot, at oversættelsesproblemerne er meget individuelle (Lørscher 1991:217).

Såvel Krings som Lørscher gennemgår i deres kvantitative analyser en række datapunkter, som indeholder information om strategier og problemer i oversættelsesprocessen. De er endvidere begge optagede af spørgsmålet omkring den kvalitative analyses grad af kvantificerbarhed. De løser dette spørgsmål forskelligt. Lørscher løser det kvantitativt ved at bestemme et procenttal (25%) af informanterne som grænse for, hvornår han vil tale om et 'supraindividuel' problem. Krings løser det kvalitativt ved at definere, hvilke datapunkter, han opfatter som meningsfulde at kvantificere. Det er således noget forskelligt, de i virkeligheden er bekymrede for. Krings er optaget af, hvilken type information, data repræsenterer. Lørscher derimod, er optaget af forholdet mellem middelværdien og standardafvigelsen. Med andre ord: i hvor høj grad er gennemsnittet repræsentativt for hver eneste forsøgsperson? Det der i virkeligheden bekymrer Lørscher, er om hans resultater er signifikante. Om han kan tillade sig at generalisere – ikke bare med hensyn til sit eget

datakorpus, eller sin egen stikprøve, men også med hensyn til den population, han undersøger.

Diskussionen hos de to forfattere viser behovet for at kunne udlede generelle konklusioner på baggrund af den foretagne kvalitative analyse. Begge forfattere gør opmærksom på de meget individuelle oversættelsesforløb, og det er naturligvis hovedårsagen til, at en generel beskrivelse af oversættelsesprocessen forekommer vanskelig. Samme forhold er hovedårsagen til, at det er svært at foretage forudsigelser eller opstille hypoteser om oversættelse. Men det bør ikke afholde oversættelsesvidenskaben fra at forsøge.

I næste kapitel vil en kombineret kvantitativ og kvalitativ fremstilling af mine egne resultater af diskursanalysen af højtækningsprotokollerne blive fremlagt, hvor det især er de SVÆRE problemer med sammenhæng, dvs. de ikke-leksikalske problemer, som blev kategoriseret som VANSKELIGE eller ULØSTE, der fokuseres på. I min egen TAP-analyse anvendes således deskriptive parametre som frekvenser, centraltendenser (dvs. gennemsnit) og proportioner for det samlede datamateriale på samme måde som hos Krings og Lørscher. I det efterfølgende kapitel 5 vil som nævnt de resultater, som fremkom af den statistiske analyse (signifikanstestning) af resten af datamaterialet, blive fremlagt og diskuteret.

Kapitel 4 Resultater og diskussion af TAP-analysen

4.0. Indledning

Analysen af højtækningsprotokollerne skulle vise, hvor mange og hvilke forståelsesproblemer, informanterne bragte i fokus i løbet af den mundtlige oversættelsesproces, hvor de havde fået besked på at skabe sammenhæng i teksten. Højtækningsprotokollerne blev som tidligere nævnt først inddelt i segmenter, hvor der blev fokuseret på forståelse, og segmenter, hvor der blev fokuseret på formulering. Dernæst foretog jeg en kategorisering i lingvistiske og ekstralingvistiske forståelsesproblemer. Principperne for denne kategorisering er gennemgået i kapitel 3, men lad mig kort genopfriske, hvilke kategorier det drejer sig om:

- LEKSIKON (problemer på begrebsniveau: at informanten ikke kender ordet eller dets grundbetydninger)
- SÆTNING (problemer med tekstsammenhæng på syntagme- og ledsætnings-niveau)
- TEKSTSEKVEN (problemer med tekstsammenhæng på periode og tekstsekvens-niveau)
- TEKST (problemer med forfatterens intention med teksten og tekstens hovedindhold)
- KONTEKST (problemer med ekstra-tekstuelle referencer, baggrundsviden og viden om kommunikationssituationen)

Under ét har jeg valgt at kalde de sidste fire problemtyper for KOHÆRENS-problemer, idet de alle er udtryk for, at informanten søger at skabe sammenhæng mellem ord og få mening i teksten. Informanterne har en meget uens repræsentation af de forskellige problemtyper (se nedenfor), og derfor vil jeg starte med kun at gennemgå henholdsvis KOHÆRENS og LEKSIKON.

Højtækningsprotokollerne var især tænkt som en metode til 1) at illustrere den psykologiske, empiriske realitet af de problemer, jeg udpegede i hypotesen, 2) som hjælp til at forklare udfaldet af de statistiske resultater, der gennemgås i kapitel 5 og 3) evt. som hjælp til at opstille en ny, mere præcis hypotese.

Jeg forventede ikke at kunne teste min hypotese statistisk med resultaterne af analysen. Højtækningsdata egner sig af flere grunde ikke særlig godt til signifikantestning. Ikke alle segmenter/problemer er

omfattet af den endelige kategorisering, men kun ca. 60% af alle problemer. Dog er der foretaget en optælling af formuleringsproblemerne netop for at afdække forholdet mellem de to kategorier. Denne optælling viser, at der er 201 formuleringsproblemer og 340 forståelsesproblemer i alt. Nogle informanter verbaliserer næsten ikke formuleringsproblemer, mens andre fokuserer meget på formulering, selv om det er en mundtlig oversættelse, hvor informanterne har fået besked på at koncentrere sig om forståelsen. Jeg har ikke undersøgt formuleringsaspektet systematisk, men nævner det blot for give et indtryk af størrelsesordenen af data.

Problemet med at undersøge formuleringsproblemer og forståelsesproblemer i samme undersøgelse er, at der ikke altid er tale om et 'enten forståelse'- 'eller formulering'. Der er naturligvis en række helt klare tilfælde, hvor der er tale om 'rene' forståelsesproblemer henholdsvis 'rene' formuleringsproblemer. Men de optalte formuleringsproblemer relaterer nogle gange til samme kildetekstsegmenter som forståelsesproblemerne, idet et forståelsesproblem ofte følges af et formuleringsproblem: først fokuseres på forståelsen, og derefter på formuleringen. Ethvert analyseret problem i protokollerne har dog sit eget 'diskurs-segment', altså et stykke tekst fra informantens protokol.

Disse forhold gør tilsammen, at en signifikanstest af disse data vil være problematisk. Jeg vil således drage mine slutninger vedrørende højt tænkningsprotokollerne ud fra en mere kvalitativt orienteret synsvinkel, hvor jeg analyserer den type problemer, som numerisk ser ud til at være mest interessant i forhold til min hypotese. Det skal siges helt utvetydigt, at den gennemgang, jeg foretager, kun siger noget om de 24 oversættelser, jeg har analyseret, og jeg vil ikke bruge analysen til at generalisere resultaterne. Først vil jeg fremlægge alle data i en overskuelig form, og dernæst give eksempler.

4.1. Forholdet mellem leksikon og kohærens

4.1.1. Kvantitativ oversigt

Jeg vil starte gennemgangen og diskussionen af højt tænkningsprotokollerne med at give en oversigt over de to hovedgrupper, som jeg har delt data ind i. I min gennemgang vil jeg kommentere, hvad der ser ud til at være numeriske forskelle. Der er som sagt analyseret 340 forståelsesproblemer i alt, og de fordeler sig på 123 problemer med kohærens i teksterne og 217 leksikalske problemer.

Det er ikke overraskende, at antallet og andelen af leksikalske problemer er højst i alle tekster, idet dette svarer til den fordeling, man ville forvente i oversættelsen af enhver tekst. I nedenstående tabeller ses fordelingen af de to hovedkategorier mellem de enkelte informanter og de fire tekster:

Tabel 1. Problemer med forståelse af kohærens: 123

	avistekster		juridiske tekster	
	forenklet	kompleks	forenklet	kompleks
ASTI	4	3	3	1
FRGI	3	2	7	8
CLOI	3	3	9	7
KJSI	7	13	4	9
LILI	4	8	5	11
JTAK	0	3	4	2
	21	32	32	38

Tabel 2. Problemer med forståelse af leksikon: 217

	avistekster		juridiske tekster	
	forenklet	kompleks	forenklet	kompleks
ASTI	8	7	4	5
FRGI	7	9	12	13
CLOI	11	13	4	8
KJSI	6	7	11	11
LILI	8	16	16	11
JTAK	8	11	9	2
	48	63	56	50

Det ses umiddelbart, at der samlet er analyseret færre problemer med kohærens i den forenklede avistekster end i de øvrige tre tekster. Dette stemmer overens med hypotesen om, at en forenkling ville reducere antallet af disse problemer. Men vi kan også se, at der er store variationer fra oversætter til oversætter. Samtidig er der flest leksikalske problemer i den komplekse avistekst og næsten lige mange leksikalske problemer i den komplekse juridiske tekst og den forenklede avistekst.

4.1.1.1. Leksikon

Det kan undre, at der er hele 15 problemer mere i den komplekse avistekst end i den forenkede. De leksikalske problemer i den forenkede avistekst og den komplekse avistekst skulle i teorien være de nøjagtig de samme, da den komplekse avistekst i min undersøgelse ikke er een, men to konkrete tekster. Tre informanter har oversat den ene og tre har oversat den anden, og resultaterne af disse to konkrete teksters oversættelsesforløb ses kombineret i tabellen under betegnelsen ”kompleks avistekst”. Det samme gælder naturligvis de øvrige tekster.

Men dette betyder ikke, at de aktualiserede problemer i informanternes højt tænkningsprotokoller afspejler denne teoretiske fordeling. Informanterne er forskellige, og fokuserer¹ på forskellige problemer, og det er måske her forklaringen skal findes. Endvidere har informanterne også forskellige faglige forudsætninger, dvs. ordforråd, oversættelseserfaring og baggrundsviden.

Jeg hæfter mig især ved, at informanterne ikke fokuserer mere på betydningen af begreberne i de juridiske tekster end de gør. Til gengæld vil man, hvis man kigger på protokollerne, se at informanterne ofte fokuserer på den danske formulering af begreberne. Det kan være formuleringer som:

- (1) // recurso de amparo HVAD FANDEN ER DET NU, DET HEDDER?//
- (2) //Lec JA, JEG VED IKKE RIGTIG, HVORDAN JEG VIL OVERSÆTTE DET//

Man skal ikke glemme, at oversættelsesprocessen først og fremmest er rettet mod formuleringen af en anden tekst. Det er altså muligt, at leksikalske problemer i højere grad manifesterer sig som formuleringsproblemer i de juridiske tekster (en mulighed der teoretisk også foreligger for de øvrige problemtyper). En mulig forklaring på tallene er også, at informanterne i virkeligheden har problemer, ikke med genkendelsen af de juridiske begreber, men med den konceptuelle eller referentielle forståelse af dem, men undgår at fokusere på dette.

¹ Definitionen på at bringe et segment i fokus er i denne undersøgelse, at informanten semantisk kommenterer betydning eller mening, se kapitel 3.

Forklaringen på, at der er lidt færre leksikalske problemer i den komplekse juridiske tekst end i den forenkede, kunne være at ordforrådet i de juridiske tekster ligner hinanden. Den forenkede version blev af alle informanter oversat før den komplekse. Der er således 17 termer, som går igen i de to juridiske tekster: antecedentes, primero, segundo, tercero, apelante, procurador, recurso, representación, delito, actuaciones, Audiencia Provincial, tribunal, emplazar, comparecer, interponer, admitir a trámite, estimatoria.

Alle disse termer er eksempler på, hvordan såvel den overordnede tekstuelle opbygning som den aktuelle 'scene' med sted(er), aktører og standardiserede handlinger gentages i genren 'retsafgørelse'. Det samme gælder ikke vores avistekst. Her har jeg nemlig valgt en bredere genre (hvis man overhovedet kan kalde det en genre), der hedder: 'avistekst med kompleks sætningsopbygning'. Man kan således kritisere mit design for, at jeg ved udvælgelsen af tekster har valgt "en rigtig genre" til at repræsentere 'juridisk tekst', men ved udvælgelsen af avisteksten blot har valgt en tekstur eller tekststruktur, og ikke en genre.

Havde jeg således valgt to filmanmeldelser til at repræsentere 'avistekst' ville følgende 11 'termer' muligvis gå igen: crítica, filme, logros visuales, dirección de actores, cine, historia, estética, trama, director, diálogos, puesta en escena. Forskellen på sværhedsgraden af de to genrer 'retsafgørelse' og 'filmanmeldelse' er måske mindre end man umiddelbart skulle tro? I begge tilfælde vil i hvert fald en række aktører og handlinger nødvendigvis gentage sig efter en skabelon, og oversætterens bekendthed med disse vil derfor spille en helt afgørende rolle. Dog er der ingen tvivl om, at såvel forfatterens grad af frihed med hensyn til både formulering og indhold, som hans/hendes overordnede formål med teksten er meget forskellig i de to genrer.

4.1.1.2. Kohærens

Diskursanalysen af informanternes problemer med kohærensen skulle især vise noget om forskelle i de to genrer, og dernæst skulle den undersøge, om den type problemer, jeg antog, ville udgøre den største forskel på at forstå en avistekst og at forstå en juridisk tekst virkelig oplevedes som sådan af informanterne. Hvis man kan tage antallet af segmenter, hvor informanterne fokuserer på tekstsammenhæng i kildeteksten, som et udtryk for, at kohærensen er problematisk, så ser det ud til, at hypotesen ikke bare er luftig teori: der er samlet flere

fokuseringer på problemer relateret til sætningens eller tekstens kohærens i de juridiske tekster end i avisteksterne. Der er i alt 53 problemer af denne type i avisteksterne og 70 i de juridiske tekster, altså en forskel på 17. Denne samlede fordeling skyldes to ting: 1) der er flere problemer med kohærens i den komplekse juridiske tekst i forhold til alle de øvrige og 2) der er færre i den forenkledede avistekst.

Tallene for problemer med kohærens dækker endvidere, ligesom tallene for leksikon, over store individuelle forskelle, idet to af informanterne (ASTI og JTAK) oversætter den komplekse juridiske tekst næsten problemløst (ASTI har flere problemer med kohærens i begge avistekster). To af informanterne (LILI og KJSI) har dobbelt så mange problemer med kohærens i den komplekse juridiske tekst som i den forenkledede juridiske tekst, men den samme forskel gør sig gældende for avisteksterne.

4.1.2. Sammenfatning af generel oversigt

I optællingen af problemerne kunne man konstatere, at der var flere verbaliseringer, hvor der fokuseres på kohærens i de juridiske tekster (70 versus 53). Man kunne konkludere, at det forhold at ikke flere leksikalske problemer blev verbaliseret i oversættelsen af de juridiske tekster skyldes, at informanterne fik bedre mulighed for at løse i hvert fald de forståelses-relaterede leksikalske problemer, som er de eneste jeg har undersøgt, i den komplekse juridiske tekst, end de gjorde i den komplekse avistekst. Men kigger man lidt nærmere på hver enkelt informant, kan man dog se, at kun to informanter (LILI og JTAK) fokuserer mere på begreberne i den forenkledede juridiske tekst (som de oversatte først) end i den komplekse. Det ser altså ikke ud til, at sammenfaldet af termer har haft betydning for den opmærksomhed, som flertallet af informanterne valgte at give de leksikalske segmenter.

Det kan således ikke, hvis man tager udgangspunkt i den anvendte diskursanalyse, fastslås, at informanterne generelt fokuserer mere på de juridiske termer end på begreberne i avisteksterne. Forklaringen skal måske søges i, at informanterne ikke oplever de juridiske begreber som meget sværere at identificere end begreberne i avisteksterne, og at de måske godt kender en del af begreberne. Det kan som nævnt også skyldes, at de leksikalske problemer opleves som formuleringsproblemer, idet de verbaliseringer, hvor der fokuseres på formulering ikke er medtaget i analysen.

Jeg kan ikke af den viste tabel 1 udlede nogen konklusion med hensyn til min hypotese om den lingvistiske kompleksitets indflydelse på forståelsen. Det kunne se ud til, at forenklingen af avisteksten har haft betydning for flertallet af informanter. Men problemerne i tabellen er ikke kun udtryk for en reaktion på de problemer, jeg havde udpeget: kategorien omfatter et stort antal problemer, som ikke indgik i min teori. Dette kan ses i min kvalitative gennemgang. De viste tal dækker endvidere over forskellige grader af tvivl i løbet af beslutningsprocessen, som jeg her vælger at sidestille med sværhedsgrader. I de viste tabeller er medtaget verbaliseringer i kategorien FOKUS, som jeg har defineret som ikke-problemkategori (dvs. der fokuseres på forståelse/betydning, men der udtrykkes hverken tvivl eller egentlig problematisering). Jeg vil nu forklare og illustrere denne inddeling af sværhedsgrader eller 'grader af tvivl' lidt nærmere.

4.1.3. Grader af tvivl

4.1.3.1. Kvantitativ oversigt over sværhedsgrader

De metodiske aspekter vedrørende denne analyse er omtalt i kapitel 3. For overskuelighedens skyld gennemgås her kort, hvorledes kategoriseringen i grader af tvivl eller sværhedsgrader tog sig ud. Verbaliseringerne blev inddelt i følgende kategorier:

- **FOKUS:** Informanten fokuserer på betydning eller mening, men udtrykker ikke tvivl
- **POTENTIELT PROBLEM:** Informanten fokuserer på betydning eller mening og udtrykker tvivl semantisk, men løser problemet – der verbaliseres en indledende kommentar og evt. en afsluttende. Informanten har højst en pause (en pause er defineret som en forsinkelse på 4 sekunder eller mere) før et ækvivaleringsforsøg på segmentet verbaliseres.
- **VANSKELIGT PROBLEM:** Informanten bringer et segment i FOKUS og udtrykker tvivl om betydning eller mening. Problemet løses først efter yderligere processing såsom f.eks. parafraser, tilbagevenden til problem, flere pauser osv., og der verbaliseres ofte flere kommentarer evt. indeholdende semantiske udtryk for vanskeligheder.
- **ULØST PROBLEM:** Informanten bringer et segment i FOKUS, men har ingen løsningsforslag til, hvordan problemet med betydning eller mening løses, hun ender med at stille spørgsmålstegn ved sin løsning eller forkaster eksplicit løsningsforslaget.

Inddelingen i sværhedsgrader er altså en kortlægning af strukturer, som tager udgangspunkt i informantens usikkerhed/sikkerhed, tidsforbrug, mængde af løsningsforslag, tilfredshed/utilfredshed mv. Korrektheden af løsningsforslagene vurderes ikke – dog vurderes det, om løsningsforslaget kan betragtes som et ”seriøst” forsøg på at løse problemet.

Problemindikatorerne har først og fremmest været de semantiske signaler, som informanternes kommentarer i TAP indeholdt: lige fra // ’tejer’ DET BETYDER JO at strikke// (eksempel på at der fokuseres på betydning som et led i løsningen af et formuleringsproblem),

//'moratones' DET MÅ VÆRE 'blå mærker'// (eksempel på en leksikalsk inferens) til //'confirmando la de instancia' DET FORSTÅR JEG IKKE// (der gives semantisk udtryk for, at meningen ikke forstås), etc. Der er ved kategoriseringen endvidere taget hensyn til, hvilke problemløsningsstrategier, informanten har anvendt, idet begreberne problem og strategi betragtes som to sider af samme sag (jf. også Lørscher:1991: 96²): en observeret strategi er informantens svar på et problem.

Tabel 3. Gennemsnitligt antal af forståelsesproblemer per tekst i TAP.

	Avistekster		Juridiske tekster	
	Forenkede	Komplekse	Forenkede	Komplekse
Leksikon	8	10.5	9.33	8.33
Kohærens	3.5	5.33	5.33	6.33
Total	11.5	15.83	14.66	14.66

Teksterne er alle relativt svære. Jeg har ikke kendskab til nogen kvantitativ definition af, hvad en svær tekst er, men jeg vil betragte en tekst på ca. 1.000 tegn med 10 – 15 forståelsesproblemer som en meget svær tekst (en normalside har 1.400 tegn). Men man skal her være opmærksom på, at alle verbaliseringer, hvor der fokuseres på forståelse er med i denne tabel. Den observerede tvivl består således i kategorien POTENTIELT kun af det semantiske, modale element (DET MÅ VÆRE) eller andre semantiske signaler (TROR JEG, DET ER VEL). I kategorierne VANSKELIGT og ULØST er også adfærden udtryk for tvivl. Derfor kunne en sammenligning af disse to kategorier måske fortælle noget om, hvor de 'rigtige' eller 'svære' problemer findes. En oversigt over det samlede antal af problemer i kategorierne VANSKELIG og ULØST i procent af det samlede antal i de fire tekster ser således ud:

² "translation strategies have their starting point in the realization of a problem by a subject".

Tabel 4. Gennemsnitligt antal SVÆRE forståelsesproblemer i TAP i procent af alle problemer.

	Avistekster		Juridiske tekster	
	Forenkede	Komplekse	Forenkede	Komplekse
Leksikon	33.30%	35.75%	28.37%	32.94%
Kohærens	11.56%	22.08%	17.05%	28.37%
Total	44.86%	57.86%	45.42%	61.32%

Hvis man kun betragter de problemer, som er karakteriserede ved, at informanten gennem sin adfærd giver udtryk for, at problemet er svært at løse, og i nogle tilfælde opgiver at løse det, ses det, at de komplekse tekster begge er meget svære. Vi kan endvidere se at:

- Der er flere SVÆRE problemer i de komplekse tekster: gennemsnittet er 47.64% for de forenkede versus 59.59% for de komplekse
- I den komplekse juridiske tekst nærmer tallene for leksikon og kohærens sig hinanden mest
- Der er numerisk større forskel på den forenkede avistekst og den komplekse avistekst end mellem de to juridiske tekster med hensyn til begge problemtyper (dog mest med hensyn til leksikon).
- Den komplekse juridiske tekst har det højeste procenttal problemer med kohærens.

4.1.3.2. Sammenfatning af forholdet mellem leksikon og kohærens

Forskellen mellem de forenkede og de komplekse tekster ser ud til at opstå mest som følge af svære leksikalske problemer og svære problemer med kohærens.

Mens forskellen på den forenkede avistekst og den komplekse avistekst lader til at bestå i både antallet af problemer og deres sværhedsgrad, da ser forskellen mellem de to juridiske tekster ud til mere at bestå i, hvor meget der tvivles undervejs i løsningen af problemerne. Dog er der en tendens til flere problemer med kohærens i den komplekse juridiske tekst. Denne tendens dækker dog kun halvdelen af informanterne.

Det er muligt, at problemerne med kohærens er lettere løst i de forenkede juridiske tekster. Man kunne godt forestille sig, at en tekst med flere punktummer ville 'give mere ro' til at løse problemerne. Dette

ser dog ikke ud til kun at gælde problemer med kohærens, men også de leksikalske problemer.

Dette er lidt overraskende, især set i lyset af dels antallet af termer, der går igen, dels den større rutine informanterne har i løsningen af den anden juridiske tekst. En mere plausibel forklaring er måske, at det skyldes individuelle forskelle informanterne imellem.

Da målet med min undersøgelse først og fremmest er at teste tekststrukturens indflydelse på forståelsen i en oversættelsesproces, vil jeg undlade for nærværende at gå mere i detaljer med spørgsmålet om de leksikalske problemer, og herefter indskrænke mig til en mere detaljeret analyse af problemerne med kohærens.

4.2. Lingvistiske og ekstralingvistiske problemer med kohærens i de to genrer

4.2.1. Kvantitativ oversigt over problemerne inddelt i sværhedsgrader

Jeg vil starte med en oversigt i tabelform, for derefter at gennemgå en række eksempler fra højtækningsprotokollerne.

Tabel 5. Problemer med kohærens i begge avistekster, inddelt i kategorier.

	FOKUS	POTENTIELT	VANSKELIGT	ULØST	TOTAL
Sætning	3	0	6	6	15
T.-sekvens	2	1	4	2	9
Tekst	4	1	3	0	8
Kontekst	9	4	6	2	21
Total	18	6	19	10	53

Tabel 6. Problemer med kohærens i begge juridiske tekster, inddelt i kategorier.

	FOKUS	POTENTIELT	VANSKELIGT	ULØST	TOTAL
Sætning	1	1	5	5	12
T.-sekvens	7	3	11	3	24
Tekst	2	1	3	2	8
Kontekst	8	6	8	4	26
Total	18	11	27	14	70

Hvis vi kigger på graderne af tvivl først, kan vi se, at kategorien FOKUS findes præcist lige meget i de to genrer (18 og 18). Kategorien beskriver en strategi, hvor oversætteren meddeler en sammenhæng. Dette sker omtrent lige meget i begge genrer i de lingvistiske kategorier SÆTNING, KONTEKST og TEKST, mens der fokuseres mest på TEKSTSEKVENSS i de juridiske tekster (7 versus 2).

I løsningen af leksikalske problemer er fokusering på betydning ofte udtryk for, at informanten er i gang med at løse et formuleringsproblem. Jeg mener ikke, det samme lige så ofte er tilfældet i de segmenter, hvor fokus er på sammenhæng. Ofte fokuseres på sammenhæng uden at dette er nødvendigt for en ordret oversættelse, dvs. umiddelbart uafhængigt af (den tekstnære) formulering. Dette kan opfattes som værende led i en strategi, hvor informanten prøver at gøre målteksten mere forståelig for både sig selv og læseren.

Kategorien POTENTIELT findes mest i de juridiske tekster (11 versus 6). Det er verbaliseringer som “ Este tribunal (+4) DET MÅ VÆRE El Tribunal Supremo”. De fleste segmenter er kategoriserede som KONTEKST (4 og 6), f.eks.: “se mandó DET MÅ DA VÆRE el juez instructor”. Dernæst er problemer med TEKSTSEKVENSS at finde i denne kategori (se eksemplet ovenfor). Det er måske kendetegnende for oversættelsen af juridiske tekster, at man skyder en lille semantisk tvivl-markør (TROR JEG, VEL, MÅ VÆRE etc.) ind undervejs. Man tør ikke tage munden for fuld, selv om man har løsningen. Der er generelt ikke så mange verbaliseringer i denne kategori i løsningen af problemer med kohærens. Det er en måde at verbalisere på, der forekommer hyppigere, når informanterne løser leksikalske problemer (typisk ord, de ikke kender, men hvor de hurtigt gætter sig til en betydning).

Flest problemer er VANSKELIGE i de juridiske tekster (27 versus 19), og her er det især problemer på tekstsekvens-niveau, der tager lang tid at løse (11 problemer). I avisteksterne er problemerne inden for sætningsgrænsen og problemer med kontekst lige svære at løse (6 og 6), mens der er lidt flere VANSKELIGE problemer med kontekst end med sætninger (8 versus 5) i de juridiske tekster.

Der er en lille forskel på, hvor mange problemer i de to tekster, der forbliver ULØSTE (11 i avisteksterne versus 14 i de juridiske tekster). Forskellen på løste og uløste problemer i de to genrer findes dog kun hos to informanter (FRGI og LILI). I begge genrer er det især problemer i

kategorien SÆTNING, som ikke løses. Dette vil jeg vende tilbage til om lidt.

Hvis vi kigger på de lingvistiske og ekstralingvistiske kategorier, er det slående, at kategorien TEKSTSEKVENNS optræder over dobbelt så meget i de juridiske tekster som i avisteksterne (24 versus 10), og over halvdelen af disse problemer er VANSKELIGE eller ULØSTE. Set fra informantens synsvinkel er det en kategori af problemer, som kan gøre oversættelsesprocessen længere og i den forstand mere VANSKELIG, men som ikke burde forlænge formulerings- og skriveprocessen i TRANSLOG³, idet informanterne generelt oplever, at problemerne løses. I den forenkede juridiske tekst løses alle problemer med tekstsammenhæng på dette niveau.

En kategori af problemer, som i begge genrer ser ud til, dels at tage tid at løse, dels ofte ikke at løses, er som nævnt problemer på ledsætningsniveau. Verbaliseringerne i denne kategori er dog meget forskellige mht., hvilket lingvistisk materiale eller sammenhæng, der udgør problemet. Om der er forskelle på de to genrer, må derfor bero på en nærmere analyse af de forskellige problemer inden for sætningsgrænsen.

Kategorien KONTEKST optræder hyppigt i begge genrer: 21 problemer i avisteksterne og 26 i de juridiske tekster. Hermed er det den kategori med flest eksempler. Hvis vi kigger på den sværhedsgrad, som problemerne med kontekst har fået tildelt analysen, viser det sig, at der er 12 VANSKELIGE eller ULØSTE problemer i de juridiske tekster mod 8 i avisteksterne. I forhold til mit udgangspunkt, kan jeg konstatere, at konteksten eller kommunikationssituationen ikke er uproblematisk i oversættelsen af avisteksterne.

I kategorien TEKST ser der heller ikke ud til at være den store forskel på de to genrer. To problemer med TEKST løses ikke i de juridiske tekster (begge problemer er i den samme protokol). Alle problemer af denne type løses i øvrigt. Det er ikke overraskende, at kategorien ikke er repræsenteret med et højere tal, idet det ikke er antallet af verbaliseringer,

³ Jeg skal minde om, at jeg har delt processen kunstigt op i en forståelsesproces og en formuleringsproces, og at der sagtens kan opstå forståelsesproblemer i skriveprocessen og formuleringsproblemer i forståelsesprocessen, idet de ikke er sekventielt adskilte. Men alt andet lige vil et forståelsesproblem, der ikke løses i TAP-fasen, med større sandsynlighed dukke op i *Translog*. Dette bekræftes i øvrigt af mine notater om ordbogsopslag.

der er talt, men antallet af problemer. Det er i en tekst muligt at have mange forskellige problemer på de øvrige lingvistiske og ekstralingvistiske niveauer, mens det ikke forekommer særlig sandsynligt, at en oversætter har mange forskellige problemer med tekstforfatterens intention eller tekstens hovedindhold.

4.2.2. Sammenfatning af kvantitativ oversigt over problemer med kohærens

I optællingen af problemerne er det blevet konstateret, at der er flere verbaliseringer, hvor der fokuseres på kohærens i de juridiske tekster (70 versus 53), og at forenklingen ser ud til at ændre antallet af denne type verbaliseringer i avisteksten, men ikke i den juridiske tekst. Vi har også set, at der er flere problemer i kategorien TEKSTSEKVENS i de juridiske tekster end i avisteksterne, og at disse problemer ofte er vanskelige i de juridiske tekster, men at de generelt løses.

Endelig har det vist sig, at forskellen på den forenklede og den komplekse juridiske tekst mest er et spørgsmål om grader af tvivl i problemløsnings-processen, mens det mellem den forenklede og den komplekse avistekst mest er et spørgsmål om antallet af problemer. Forklaringerne på, hvorfor de komplekse tekster opleves som sværere at læse og sværere at oversætte end de forenklede, ser altså ud til at være forankret i tekstens genre.

Jeg vil nu give nogle eksempler fra diskursanalysen, så vi kan kigge lidt nærmere på, hvordan især de svære problemer konkret manifesterer sig i de to genrer.

4.3. Kvalitativ gennemgang af SVÆRE problemer med KOHÆRENS

4.3.1. Problemer med tekstsammenhæng på niveauet SÆTNING

Verbaliseringer i denne kategori blev defineret som udtryk for problemer, hvor fokus var på sammenhængen eller betydningen af flere ord inden for en ledsætning, eller hvor fokus var på et ords grammatiske funktion eller ordklasse, eller funktionen af en præposition. De lingvistiske problemer i denne kategori er meget forskellige, men de har det til fælles, at deres

indhold ikke (først og fremmest)⁴ er forbundet med begrebsbestemmelse, og at fokus er på sammenhæng.

4.3.1.1. Problemer i avisteksterne

Seks problemer i avisteksterne i denne kategori løses ikke: 2 i de forenklede og 4 i de komplekse versioner. Tre problemer i de komplekse versioner og tre problemer i de forenklede versioner er kategoriserede som VANSKELIGE. Her er nogle eksempler fra disse to kategorier:

- (1) // [historia inverosímil y estética de cómic modernete] estética de cómic modernete (+6) estética de cómic modernete ØHM (+10) - DET MÅ VÆRE ET SUBSTANTIV, ELLER ER DET ET ADJEKTIV, DER GÅR PÅ historia? PUH-HA, NÅ, MEN - DET ER I HVERT FALD OM.....//

Informanten har i dette eksempel problemer med at afgøre, hvilken ordklasse 'estética' tilhører: Lægger 'estética' sig til 'historia' - eller hører det med til et nyt nominalsyntaxme og et nyt udsagn? At informanten ikke kan afgøre dette, får betydning for forståelsen af hele syntagmet: informanten opgiver at løse problemet og springer videre: // ? PUH-HA, NÅ, MEN - DET ER I HVERT FALD OM.....//. Man kan argumentere for, at det 'virkelige' problem må være manglende ordforråd, men informanten fokuserer ikke her på betydningen af et begreb, men derimod på sammenhængen mellem flere ord.

- (2) //lugares comunes conocidos sobre sobre (+4) sobre HVORFOR STÅR DER sobre? "de værste" (+4) lugares comunes (+4) JAMEN DET FORSTÅR JEG ALTSÅ IKKE (+4) lugares comunes DET FORSTÅR JEG IKKE - DET ER VEL IKKE NOGET MED "nogle steder" conocidos sobre ER DET NOGET MED NOGEN "fordomme" ELLER SÅDANNOGET? "de værste tænkelige fordomme, som kendes om bøsser" "at de er"//

Dette segment refererer til samme problem i kildeteksten som ovenstående. Her verbaliseres både et leksikalsk problem. 'lugares

⁴ Verbaliseringerne i denne kategori har generelt ikke bestemmelse af betydningen af begreber som mål, men nogle verbaliseringer er så vage, at jeg ikke kan udelukke, at de også har dette som mål.

comunes' og et problem med funktionen eller betydningen af 'sobre'⁵. De to problemer hænger snævert sammen: informanten overraskes af brugen af 'sobre', fordi hun i første omgang går ud fra, at 'lugar' skal oversættes ordret som 'sted'. Hvis det skulle det, ville en spanier ikke bruge 'sobre', men 'de' eller f.eks. en relativsætning indledt af 'donde'.

Man kan derfor ikke sige, at hendes verbalisering er et udtryk for, at hun ikke ved, hvad 'sobre' betyder, men derimod at hun ikke kender udtrykket 'lugar comun', og derfor ikke umiddelbart forstår, hvorfor forfatteren har skrevet 'sobre'. Informanten bruger således sin viden om funktionen eller betydningen af præpositionen 'sobre' til at udlede mening af begrebet 'lugar comun'. De tre pauser og kommentaren DET FORSTÅR JEG IKKE må her tolkes som gående på både begrebet og sammenhængen i teksten. Informanten slutter sin problemløsning med en spørgende intonation, og begge problemer er derfor kategoriserede som ULØSTE.

- (4) // [Perdona bonita muestra las andanzas de tres gay que comparten piso, su asistenta, un bello inquilino...] SÅ ER SPØRGSMÅLET, OM un bello ER EN ...SPØRGSMÅLET ER OM un bello inquilino GÅR PÅ asistenta ELLER OM DET ER EN ANDEN? DET KAN MAN FAKTISK IKKE SE su asistenta - un bello inquilino sangrientamente asesinado NEJ, NEJ, NEJ - DET ER SELVFØLGELIG IKKE DET. VI SNAKKER OM "*deres assistent*" OG SÅ SNAKKER VI OM "*en lejer*" //

Informanten her er i tvivl om, hvorvidt 'inquilino' og 'asistenta' er den samme person. Dette skyldes sandsynligvis en kombination af, at der er brugt en possessiv form ('su') og at den efterfølges af et komma og den ubestemt artikel 'un'. Informanten har ret i, at man ikke umiddelbart kan se, om der refereres til samme person. Hun må bruge sin *common sense* til at afgøre, at man ikke både kan være 'asistenta' (som i øvrigt betyder rengøringshjælp) og 'inquilino'. Problemet er klassificeret som et VANSKELIGT problem pga. informantens mange kommentarer, og fordi

⁵ Man kan argumentere for, at problemet med præpositionen 'sobre' er leksikalsk - men i min undersøgelse har jeg sidestillet leksikalske problemer og problemer med at fastlægge betydningen af begreber. Præpositioner er i min analyse ikke begreber, men kan indgå i både syntagmer og sætninger som 'bindemiddel'. Derfor analyseres de her som udtryk for problemer med sammenhæng i teksten.

hun semantisk giver udtryk for at være meget i tvivl. Men problemet løses.

- (5) // [embelleciéndola] en función de DET ER VEL "til egen fordel"
? "pynter lidt på historien" "til forsvar for egne svagheder"
(+4) "i forsvar af egne svagheder" (+4) MÅSKE (+7) JEG GÅR
VIDERE//

Problemet er her, at informanten tvivler på, hvordan frasen 'en función de' skaber sammenhæng med den øvrige tekst. Hun løser ikke problemet, hvilket ses af de tre pauser, den spørgende intonation og hendes kommentar: MÅSKE (+7) JEG GÅR VIDERE.

4.3.1.2. Problemer i de juridiske tekster

Jeg vil her gennemgå en række eksempler på vanskelige problemer fra de juridiske protokoller.

- (1) // En providencia de [del 23 de marzo de 1993] JA DET VED JEG
HELLER IKKE la sección primera admitió a trámite mumler JA
MEN SÅ MÅ DET VÆRE AT en providencia (+4) MM, ALTSÅ
JEG TÆNKER PÅ, OM DET ER "fra" ALTSÅ "fra den"
ELLER "d. 23. marts 1993" SÅ//

Det er oplagt at kategorisere dette problem som et leksikalsk problem: informanten kender ikke termen 'providencia'. Men hun fokuserer ikke på et begreb. Dette ses af hendes oversættelse: providencia (+4) MM, ALTSÅ JEG TÆNKER PÅ, OM DET ER "fra". Derimod læser hun tekstbiden som en sammensat præposition. Problemet er kategoriseret som VANSKELIGT af tre grunde: 1) der er mere end en kommentar, 2) informanten gentager kildetekstsegmentet og 3) hun indleder med DET VED JEG IKKE. Til gengæld afslutter hun med SÅ MÅ DET VÆRE...., hvilket tyder på, at hun har løst problemet.

- (2) // [Solicitaron el defensor del apelado y el Ministerio Fiscal la confirmación del Auto recurrido, y el del apelante la revocación del mismo] "de anmodede" HVEM ANMODEDE HVEM? (+4)
NÅ! "Dé anmodede" ØHM//

I eksempel (2) lader problemet til at være, hvilke pladser, der skal udfyldes efter verbalet 'solicitar', eller hvorvidt subjekt er indeholdt i verbalet eller ej. Dette kan skyldes, at informanten oplever foranstilling af verbalet som usædvanlig: på dansk foranstiller man kun ved spørgende udsagn og imperativ. Svaret på informantens spørgsmål til indirekte objekt (=hvem blev anmodet) findes i øvrigt ikke eksplicit i teksten. Men det hun svarer på, er hvem subjektet er, og det kommer lige efter verbalet. hendes fokus må således analyseres til at være på tekstens lingvistiske materiale.

- (3) //ØHHH ØHH - DET ER SÅ DET HER MED DENNE HER "forbrydelse" DET MÅ VÆRE - DET ER LIDT DOBBELTKONFEKT criminalidad de delito NEJ, OK DET KAN GODT VÆRE mumler "vedrørende" ØHH - NEJ, DET MÅ VÆRE DET SAMME criminalidad OG delito DET MÅ VÆRE FORDI DET ER EN delito de apropiación indebida OG DET MÅ VÆRE NOGET MED AT.....//

Her er ophobningen af substantivsyntagmer problematisk, idet læseren skal afgøre, hvilken funktion 'de' har, når det læses i sætningen "que no concurrían indicios de criminalidad de delito de apropiación indebida". Det bliver altså et spørgsmål om at parse ordene så deres tilhørsforhold placeres rigtigt. 'Criminalidad de delito' skal her ikke læses sammen, men det skal derimod 'indicios de criminalidad' og 'delito de apropiación indebida'; det sidste 'de' knytter forbindelsen mellem de to syntagmer.

- (4) //y que se (+4) emplazará (+4) DET ER JO HELLER IKKE EN FUTURUM, ALTSÅ, que se emplazara (+5) a los que fueron partes en el proceso judicial (+10) JAMEN, DET MÅ VÆRE SÅDAN NOGET..//
- (5) //para que compara, comparecer ÅH! (+5) JA, OM DET ER "blive enige" ELLER OM DE SKAL "fremstå" ELLER ET ELLER ANDET (+4) MEN DET ER JO EN KONJUNKTIV, ALTSÅ//

De to eksempler her viser, analogt med eksempel 1, at informanten har problemer med sætningens form, her tempus og modus i verbalerne, og at hun inddrager dette i sit forsøg på at få mening i teksten. Når der

verbaliseres grammatiske problemer som disse, kan man argumentere for, at det er en følge af, at informanten ikke kender betydningen af et eller flere ord, og derfor må hun først afgøre andre forhold såsom ordets/ordenes kategori eller funktion i sætningen.

- (6) // y que se emplazara a los que fueron parte en el proceso judicial para que comparecieran OG ØH (+5) SÅ KOMMER DER ET KOMMA HER, DET MÅ NOK VÆRE "*forfatningsdomstolen*" (+8) JA, FOR DET STÅR I ENTAL, ELLERS VILLE DET NOK STÅ I FLERTAL, SIKKE NOGET SLUDDER, JEG SIDDER OG TÆNKER PÅ, DET VAR DET MED y que se emplazara HVEM VAR DET DER GJORDE DET, HVIS DET VAR DE TO TRIBUNAL SUPREMO OG AUDIENCIA PROVINCIAL, SÅ SKULLE DET HAVE VÆRET 'EMPLAZARAN' IKKE. ØH, DET VIL SIGE, AT DET SÅ ER HØJESTE NEJ, DET ER FORFATNINGSDOMSTOLEN IGEN der bestemmer, at de skal tilsiige de personer, der var part i processen//

Denne verbalisering er kategoriseret som 'VANSKELIGT problem', fordi der dels er flere lange pauser og dels fordi informanten retter sig selv og diskuterer lidt frem og tilbage. Informanten er i tvivl om subjektet for 'emplazar'. Egentlig befinder subjektet, eller agenten, for verbalet sig ikke eksplicit i teksten, idet det er en upersonlig konstruktion. Men her kommer princippet om at følge informantens FOKUS ind i billedet. Informanten leder nemlig ikke efter svaret i konteksten, men i tekstens grammatik: SÅ SKULLE DET HAVE VÆRET 'EMPLAZARAN', IKKE. For informanten er problemet rent lingvistisk.

- (7) // [solicitando el de la apelante la revocación del Auto recurrido] "*hvor at*" ØHH (+4) "*appellanten bad om*" "*begærede*" "*begærede den appelindstævnte den appellerede kendelse*".... **senere:** NEJ DET ER IKKE HVOR APPELLANTEN, MEN DET ER HVOR HANS FORSVARSADVOKAT ØHM "*begærer*"//

I dette eksempel er problemet egentlig en anaforisk reference "el" hvor artiklen repræsenterer hele nominalsyntagmet. Men informanten fokuserer på noget andet: hun retter sig selv, fordi hun har oversat som om der stod "el apelante" og ikke "el de la apelante". I øvrigt er artiklen

'la' valgt, fordi den kongruerer med 'la parte', hvilket er et forhold, der også teoretisk kunne være problematisk, fordi 'parte' er underforstået.

4.3.1.3. Sammenfatning af problemerne med tekstsammenhæng på niveauet SÆTNING

Efter at have kigget på en del eksempler fra begge genrer kan jeg ikke finde nogen slående forskelle mellem de to, hvad angår problemtype. I begge genrer fokuserer informanterne på, hvordan de skal afgrænse nominalsyntagmer, eller på hvilken ordklasse eller grammatisk funktion ordene i sætningen har. Et forsigtigt bud på en forskel kunne dog være, at mens informanterne kun i de juridiske tekster forsøger at bruge kongruensen til at finde ud af, hvem der gør hvad (eksempel 6), er der i avisteksterne flest eksempler på, at præpositioner opleves som problematiske. Dette kan dog være ganske tilfældigt - enten en følge af de konkrete teksters udformning eller af informanternes individuelle måde at fokusere på, og jeg synes ikke, den begrænsede mængde af eksempler berettiger til inddrage disse observationer i en ny hypotese.

I begge genrer er der også verbaliseringer, som er så vage, at man kun kan afgrænse det lingvistiske niveau, problemet befinder sig på, ved at inferere ud fra det kildetekst-segment, der verbaliseres, og fra den tilsvarende oversættelse. Kategorien er altså ved nærmere eftersyn ikke særlig entydig. Det kan ikke konkluderes, på baggrund af det datamateriale, jeg er i besiddelse af, at der er nogen træk i denne gruppe verbaliseringer, som er genre-typiske.

4.3.2. Problemer med tekstsammenhæng på niveauet TEKSTSEKvens

Verbaliseringer i kategorien TEKSTSEKvens er hyppigst i de to komplekse tekster og i den forenklede juridiske tekst. Som før nævnt er det en problemtype, der oftest løses, hvilket nok skyldes, at løsningen i alle tilfælde (iflg. informanten) er at finde i koteksten. Kategorien kan deles op i fire hovedgrupper: 1) problemer med sætningsopbygningen, 2) problemer med tolkningen af pronominer, 3) problemer med ellipse og 4) problemer med at skabe grammatisk forbindelse mellem to propositioner. De tre første problemtyper har det til fælles, at informanterne leder længere tilbage i teksten (anatorisk reference) eller længere fremme (kataforisk reference) efter en information, som de har brug for, for at

forstå tekstbiden. Den sidste type af problemer opstår, fordi informanten ikke kan integrere sætningerne med hinanden (se eksempel 3).

I begge komplekse tekster er der flere problemer i kategorien VANSKELIG end der er i de forenklede. I den komplekse juridiske tekst er der tre ULØSTE problemer, men det viser sig dog, at de alle er fra samme protokol. Det er alligevel værd at kigge lidt nærmere på disse problemer, idet det viser sig at 5 af informanterne har problemer med tekstsammenhæng i netop disse to sværheds- kategorier.

4.3.2.1. Problemer i avisteksterne.

De to nedenstående eksempler er begge kategoriserede som VANSKELIGE og de er to informanters oversættelser af samme kildetekst.

- (1) // Este filme de actores descuidados, historia inverosímil (+4) estética de cómic modernete y referente de una cierta movida madrileña actualizada (+7) BUM, BUM.DET ER NOGET AF EN INDSKUDT SÆTNING DER, SOM MAN SKAL Este filme de actores DA, DA, DA. se plantea HOLD DA OP. DER ER NOGET AT GÅ IGANG MED FOR AT FINDE VERBET **Mumler. Læser afsnittet igen.** se plantea desde la modestia (+4) PUH-HA (+11) se plantea desde la modestia. Este filme se plantea desde la modestia. OG SÅ ER DER ALT DET INDE IMELLEM, DET SKAL JEG SÅ LIGE HAVE STYR PÅ OGSÅ. OK.NÅ//
- (2) // [Este filmese plantea desde la modestia] ALTSÅ se plantea HVAD ER DET, DER se plantea? DET ER DET, JEG IKKE KAN FORSTÅ, TROR JEG, DET ER DET, DER GØR MIG FORVIRRET se plantea desde ER DET este filme? GÅR DET HELT OP TIL SUBJEKT. HVAD ER SUBJEKT FOR se plantea? (+6) DET BLIVER “Denne f.” DET MÅ VÆRE este filme DER ER SUBJEKT FOR se plantea DET VILLE JEG SÅ TRÆKKE NED, OG SÅ LAVE DET TIL “Denne film” “I denne film, der bliver det betragtet ud fra en vis beskedenhed” “og” //

Problemet i eksempel (1) og (2) er det samme, nemlig at få bragt subjekt og sætningsverbal sammen. Hvor der i eksempel (1) ledes efter sætningsverbalet, ledes der i eksempel (2) efter subjektet til sætningsverbalet. Dette kan godt tage lidt tid, fordi der er en del indskudt information, men problemet løses i begge tilfælde.

- (3) // precepto, precepto de “dejad que los niños” (+4) ALTSÅ *de laver deres egen fortolkning af evangeliet, som siger*” I GÅSEØJNE: “forbyd at” ELLER “forhindrer børnenes nærmer sig mig” “kommer nær mig” ELLER ET ELLER ANDET, IKKE, ØHM, DEN ER IKKE HELT GOD, FOR JEG KAN IKKE HELT ALTSÅ abusado **munler** ALTSÅ DEN FØRER TILBAGE TIL se alimenta de los tiernos infantes abusados IKKE sacerdotes que interpretan JA, JEG ER IKKE SIKKER ALTSÅ, OM DET BARE ER EN VIDEREFØRSEL, MMM **munler** (+8) JA JEG PRØVER AT GÅ LIDT VIDERE//

I dette eksempel kan informanten ikke finde ud af, om ”sacerdotes que interpretan el evangélico precepto de dejad que los niños se acerquen a mí” hører sammen med ”un galería de horrores que se alimenta de los tiernos infantes abusados por....”. Det gør det. Hendes problem kan være et af følgende: 1) hun mangler ordforråd – f.eks. ved hun ikke, hvad ’sacerdotes’ betyder, hun kender ikke ’precepto’ og hun oversætter ’dejar’ forkert. 2) hun kan ikke acceptere det ekstralingvistiske indhold i tekstsekvensen; det er en meget stødende sekvens, og umiddelbart forbinder man ikke bibelcitater og præster med pædofili. Men hun fokuserer på det rent lingvistiske: JA, JEG ER IKKE SIKKER ALTSÅ, OM DET BARE ER EN VIDEREFØRSEL, MMM **munler** (+8) JA JEG PRØVER AT GÅ LIDT VIDERE. Det ses i øvrigt også senere i hendes protokol, at hun oversætter som om der havde stået ”que alimentan los tiernos infantes” og ikke ”que se alimenta de”.

- (4) //ØHH (+5) DER STÅR TO TING HER, SOM JEG IKKE KAN FÅ TIL AT HÆNGE SAMMEN, OG DET ER, AT DER STÅR utiliza los peores lugares comunes conocidos sobre los gay OG KOLON que son horteradas, desmadrados, exagerados hasta la caricatura OSV ØH OG DET SOM JEG IKKE RIGTIG, EFTER KOLON BLIVER DET LIGESOM FORTÆLLENDE OM DE HOMOSEXUELLE, DER BRUGER HAN DE STEDER, JEG GÅR UD FRA DET SKAL FORSTÅS SOM “de steder” DET SKAL NOK FORSTÅS NOGET MED I HANS FREMSTILLING AF HOMOSEXUELLE, DER BRUGER HAN DE STEDER, JEG GÅR UD FRA, DET SKAL FORSTÅS SOM “de steder” DE HOMOSEXUELLE KOMMER, ALTSÅ “de værste steder, som man ved, de homoseksuelle kommer” MEN

DET PASSER STADIG IKKE SAMMEN MED **drikker kaffe** MED DET DER KOMMER EFTER KOLON//

Informanten kan ikke få to tekstbidder til at hænge sammen, nemlig "utiliza los peores lugares comunes" og "que son desmadrados...etc.". Hendes problem lader til at være, at hun ikke forstår 'lugar comun': DET SKAL FORSTÅS SOM "*de steder*" DE HOMOSEXUELLE KOMMER. Dette problem er noteret som et leksikalsk problem. Men hun fokuserer på, at det rent grammatisk ikke passer ind i teksten: MEN DET PASSER STADIG IKKE SAMMEN MED **drikker kaffe** MED DET DER KOMMER EFTER KOLON. Hun har ret i, at hvis man oversætter 'lugar comun' med 'kendt sted', så kan man ikke, rent grammatisk, fortsætte sætningen ":at de er udflippede...osv.". Man kan ikke sætte kolon, for hvis man skriver "bruger de værste steder, man ved bøsser kommer", så skal man fortsætte med en relativsætning, ikke med en kompletivsætning. Dette eksempel er fra den forenkede avistekst, hvilket beviser at mange andre faktorer end sætningskompleksitet har indflydelse på forståelsen. Hvis man ikke forstår 'lugar comun' rigtigt her, kan man slet ikke forstå meningen med hele sekvensen.

4.3.2.2. Problemer i de juridiske tekster

Flere informanter havde også vanskeligt ved at få sat sætningerne sammen i de juridiske tekster.

- (1) // [Contra Auto de procesamiento dictado por el Juzgado de Instrucción núm. 2 de los de esta capital y por la representación del hoy apelante se interpuso recurso de reforma y subsidiario de apelación, haciendo uso ...] // "*Mod en*" Auto de procesamiento "*Mod en kendelse*" SÅ ER DET VIST IKKE EN AF DE VIGTIGE, SÅ ER DET VIST EN AF DE IKKE (+4) DEVOLUTIVE. PUH-HA, JEG SIDDER VIST OG RODER MIG UD I NOGET HER. GAD VIDE OM DET ER: "*Mod*" Auto de procesamiento DA "*indgav man*" recurso de reforma SÅ GAD VIDE, OM DET ER NOGET MED, AT DE VIL HAVE "*omgjort*" FOR "*de har indgivet retsmiddel til*" (+4)...//

Informanten har i dette eksempel svært ved at overskue tekstsekvensen, især fordi hun samtidig med, at hun "ordner" informationerne i teksten, forsøger at aktivere noget baggrundsviden til løsning af et leksikalsk

problem: "SÅ ER DET VIST EN AF DE IKKE (+4) DEVOLUTIVE. PUH-HA, JEG SIDDER VIST OG RODER MIG UD I NOGET HER". Problemet er her ligesom i eksempel (1) og (2) ovenfor, at der kommer mange indskudte informationer inden sætningsverbalet 'interponer'. Men problemet løses. I øvrigt kommer problemet i netop denne sekvens hos andre informanter til udtryk som et formuleringsproblem.

- (2a) //OG (+16) **sukker** MEN DET GIVER JO INGEN MENING MED DET, DET JEG IKKE KAN FORSTÅ, JEG KAN IKKE FORSTÅ, OM HAN, OM (+4) IKKE FORSTÅ, HVAD DET ER FOR EN DOM, TRIBUNAL SUPREMO HAR AFSAGT, OM DET GIVER APPELLANTEN RET ELLER IKKE RET, DET, ALTSÅ, DET FORDI HER, SÅ STÅR DER SÅ ALTSÅ AT (+5) ALTSÅ FORDI en tal vulneración ALTSÅ, AT - SOM OM AT (+7) NÅ! OK - ALTSÅ DET ER DERFOR DET OVERHOVEDET ER BLEVET FØRT TIL DEN ALLERHØJESTE RET, IKKE, FORDI AT AT AT.... //
- (2b) //TSST ÅH **sukker** incurre en tal vulneración incurre (+ 10) DET FORSTÅR JEG IKKE læser tekststykket igen. Senere: incurre también incurre incurrir DET ER DEN DER "krænkelser af" DET DER "vidnes ret"//

Man kan i (2a) argumentere for, at det er termen "desestimatoria", der er det egentlige problem for informanten. Men der fokuseres på flere informationer i teksten, bl.a. 'En tal vulneración' nedenunder. Informanten verbaliserer dette problem efter at hun har været teksten igennem én gang - hun kæmper med at forbinde informationerne i teksten med hinanden. Hun har i øvrigt ikke verbaliseret 'desestimatoria' som et forståelsesproblem, men som et formuleringsproblem, og dette er måske årsagen til, at hun er så længe om at få mening i teksten (hun har oversat 'desestimatoria' forkert). I (2b) kan man ligeledes hævde, at termen 'incurrir' er et problem, hvilket det også er analyseret som i et segment længere nede i samme protokol. Men informanten svarer på spørgsmålet om, hvad pronominet 'tal' refererer til.

- (3) // solicitaron el defensor del apelado y el Ministerio Fiscal la confirmación del Auto recurrido (+5) NÅ, NU ER JEG MED PÅ, HVAD DET DER el del apelante GÅR TILBAGE TIL, DET ER

VEL el defensor. El defensor del apelado y el Ministerio Fiscal
OG SÅ el defensor del apelante la revocación del mismo
NÅ.OK.//

Eksempel (3) refererer til samme segment som eksemplet i (6) i afsnittet om problemer på ledsætnings-niveau ovenfor, men her fokuserer informanten på den anaforiske forbindelse: HVAD DET DER el del apelante GÅR TILBAGE TIL. Problemet er kategoriseret som VANSKELIGT mest pga. det semantiske udtryk i informantens kommentar: (+5) NÅ, NU ER JEG MED PÅ og lidt efter NÅ.OK.

Der viste sig at være en del problemer med TEKSTSEKVENNS i de forenklede juridiske tekster i kategorierne FOKUS (5) og (6a) og POTENTIELT (4, 6b). Det er problemer, som også findes i de komplekse juridiske tekster, f.eks.:

- (4) //ante este Tribunal NEJ, JA, DET MÅ JO SÅ VÆRE FOR.
Sukker *“for højesteret”* //
- (5) // DER STÅR dicha contestación OG DET KAN MAN OGSÅ SE
I 1. AFSNIT, DET DREJER SIG OM EN HELT SPECIFIKT
STED, HVOR DET ER, AT *“det her vidne ikke har haft lov til at
svare”* //
- (6a) //[de la primera instancia] (+5) *“ved første instansen”* DET VIL
SIGE *“ved provinsdomstolen”* //
- (6b) // [al de la celebración del juicio oral en la primera instancia] *“en
mundtlig sagsfremstilling i byretten”* IKKE, JA DET TROR JEG.
Griner. Taster //

I fire af disse verbaliseringer er problemet, at antecedenten som det anaforiske udtryk refererer til, befinder sig i den foregående sætning eller i det foregående afsnit. I eksempel (4) er der i realiteten ikke tale om en anafor, men om et deiktisk udtryk. Men informanten leder tilbage i teksten efter svaret. Denne type problemer er ikke manipuleret systematisk i undersøgelsen, først og fremmest fordi det kan gøre teksten lidt tung og det anses som regel ikke for god stil at gentage ordret for ofte. Men en eksplicitering kunne se således ud:

- (3) El defensor del apelante: tilføjelse af leksikalsk information.

- (4) Ante el Tribunal Constitucional: pronomen erstattes med leksikalsk information.
- (5) La contestación del testigo: tilføjelse af leksikalsk information.
- (6a) og
- (6b) La Audiencia Provincial: talord erstattes af leksikalsk information.

Det er forskelligt, hvor mange kognitive ressourcer informanterne bruger på at løse problemerne med anaforiske udtryk (og deiktiske, se nedenfor), og det er også forskelligt, om de løser problemet korrekt. I alle disse tilfælde ses dog et løsningsforslag, som informanten selv er tilfreds med.

4.3.2.3. Sammenfatning af problemer med TEKSTSEKVENNS

Det ser ud til, at i både de komplekse avistekster og de komplekse juridiske tekster er de VANSKELIGE problemer affødt af lange perioder med afbrydelser af meddelelsen i udsagnet eller lange perioder, hvor informanten på grund af en kombination af manglende ordforråd og manglende eksplicitering af information i teksten har svært ved at få mening i tekstsekvensen.

En del af verbaliseringerne her er endvidere eksempler på, at forenklingen af teksterne har ramt noget, som virkelig opleves som et forståelsesproblem af oversætterne. De fleste VANSKELIGE eksempler findes nemlig i de komplekse versioner, både i de juridiske tekster og i avisteksterne.

Anafor ser ud til at være et genre-typisk problem i de juridiske tekster. Dette burde ikke overraske, idet det ses af teksternes struktur, at der er flere anaforiske udtryk. Men det vi her kan konstatere, er at informanterne også stopper op og fokuserer eksplicit på den anaforiske reference.

Om problemet med anaforiske udtryk opleves som VANSKELIGT kan ikke afgøres en gang for alle: det afhænger nok mest af den enkelte informant. Men vi kan også se, at det, sammen med deiktiske udtryk, rent faktisk er en fejlkilde: mere end et sted bliver der byttet rundt på domstolene i teksterne.

Anafor er naturligvis ikke et lingvistisk fænomen, som kun optræder i juridiske tekster, og jeg tror ikke på baggrund af ovenstående analyse, at oversætterne har nemmere ved at løse problemer med anafor i journalistiske tekster end i juridiske. Der er bare flere eksempler med anafor i de juridiske. Lad mig give et sidste eksempel:

(7) // [tratando de captar la atención de un público básicamente femenino (los culpables son siempre ellos] OG SÅ STÅR DER I PARENTES los culpables son siempre ellos (+7) "*de skyldige er altid dem*" (+7) OG HVAD GÅR DET SÅ TILBAGE TIL? Un público básicamente femenino MÅ DET JO VÆRE. "*De skyldige er altid kvinden*" griner "*det kvindelige publikum*" HM, DET FORSTÅR JEG IKKE HELT//

Dette er selvfølgelig et eksempel på, at en ekstratekstuel reference er svær at afkode, idet forfatteren ikke refererer tilbage i teksten, med ud af teksten. Men oversætteren søger tilbage i teksten efter informationen, der kan give hende svar på, hvad 'ellos' refererer til. Det lader altså ikke til, at oversætterne altid har bedre strategier eller mere viden om kontekst eller kommunikationssituation, når de oversætter avistekster end når de oversætter jura. Det vil jeg vende tilbage til om lidt.

4.3.3. Problemer med tekstsammenhæng på niveauet TEKST

I min undersøgelse har jeg valgt at give segmenterne i denne kategori samme "kasse", fordi de alle forholder sig til hele teksten som et objekt, og dette har jeg valgt at kalde TEKST.

Man kunne have kaldt kategorien intention eller formål, idet begge udtrykker det mest globale udtryk for det, forfatteren vil med teksten.⁶ Dette vil have forskellig karakter i de to genrer. Mens formålet med en filmanmeldelse er at kritisere/anbefale en film, altså at formidle en personlig holdning, da vil formålet med en kendelse eller en dom være at meddele en vilje. En dommer udtrykker således ikke en personlig holdning; han/hun udtrykker samfundets vilje (og dermed en professionel holdning). Men der er ikke tilstrækkeligt mange verbaliseringer, som

⁶ Christiane Nord skelner mellem afsenderens 'intention', tekstens 'formål' og den 'funktion', modtageren tildeler teksten (Nord: 1993:10). Formålet må være bestemt af kommunikationssituationen og intentionen må forfatteren afstemme i overensstemmelse med tekstens formål (min tilføjelse).

fokuserer på disse aspekter, og derfor har jeg valgt det mere neutrale TEKST, som også inkluderer indhold, handling osv. Lad os kigge på nogle eksempler.

4.3.3.1. Problemer i avisteksterne

Tre informanter brugte (i hvert fald i de første to oversættelser) som global strategi at verbalisere det overordnede indhold eller budskab i teksterne. Dette var ikke altid nemt.

- (1) //(+6) JAMEN SÅ ER MIT PROBLEM IGEN, AT JEG SØGER HELE TIDEN AT FINDE SELVE SAMMENHÆNGEN, OG FORDI JEG HAR SET FILMEN, PRØVER JEG LIGESOM AT, MEN JEG SYNES IKKE, JEG KAN KOMME FRM TIL NOGET ORDENTLIGT, OK. JEG TAGER LIGE DET HELE I EN STOR SAMMENHÆNG FOR AT JEG LIGE SELV SYNES, JEG HAR FORSTÅET DET //

Denne verbalisering er fundet i oversættelsen af den forenkede avistekst og den er midt i protokollen. Informanten der oversætter her har set filmen, som teksten omhandler, i Spanien. Alligevel har hun svært ved at få hold på teksten: MEN JEG SYNES IKKE, JEG KAN KOMME FREM TIL NOGET ORDENTLIGT. Måske er hendes problem, at hun ikke er enig i fremstillingen af filmen eller anmelderens holdning (kritik) af filmen. Hun siger i interviewet at "den var meget spansk" underforstået lidt hysterisk og bizar (en holdning om spansk film, hun deler med flere af de øvrige informanter).

- (2) // OK, JEG MENER ALTSÅ AT ANMELDEREN DER SIDDER OG SKRIVER DET HER, DET ER EN STÆRK KRITIK AF DENNEHER FILM OG DEN MÅDE, DE FREMSTILLER HOMOSEKSUELLE PÅ, OG DEN MÅDE SOM DE HOMOSEKSUELLE BLIVER FREMSTILLET PÅ I FILMEN DET ER AT DE BLIVER FREMSTILLET MED DE VÆRSTE KLICHEER OG GØR IKKE ANDET END AT FÅ FORDOMME TIL AT ØGES. ALTSÅ DET TROR JEG, MÅ VÆRE DET DER LIGGER I DET, MEN MÅSKE SÅ FINDER, ALTSÅ JA **drikker** DET MÅ VÆRE DET, DER LIGGER I DET//

Denne verbalisering findes sidst i protokollen hos en anden informant, som har oversat filmanmeldelsen i den komplekse version. Hun har brugt meget lang tid på oversættelsen og haft en del problemer undervejs, hvor hun bl.a. har diskuteret, hvad anmelderen egentlig mener om filmen. Hun finder hurtigt ud af, at anmeldelsen er kritisk (dette bemærkes af alle informanter i genfortællingen, uanset deres forståelse af teksten i øvrigt), men hun har svær ved, helt at finde ud af, hvad anmelderen kritiserer. Dette er et problem, hun deler med flere. I den anden avistekst var der ingen problemer med at få overblik over tekstens overordnede indhold.

4.3.3.2. Problemer i de juridiske tekster

Også i de juridiske tekster bruges strategien med at genfortælle (af de samme tre informanter). For de to yngste informanter, som kun var på 4. semester, var dette endog meget vanskeligt.

- (1) //JEG PRØVER LIGE AT TAGE DET IGENNEM EN GANG TIL UDEN AT GÅ SÅ MEGET IND I DE ENKELTE ORD, FORDI JEG ALLIGEVEL IKKE NU, UDEN HJÆLPEMIDLER KAN OVERSÆTTE DET ORDENTLIGT, MEN ALTSÅ FOR I HVERT FALD FOR AT FORSTÅ FORLØBET ORDENTLIGT, ALTSÅ VI HAR DENNEHER, NU KALDER VI DEN BARE *"landsret i Cádiz"*//

Informanten her giver udtryk for, at hun gerne vil forstå forløbet i teksten og at hun ikke kan "oversætte teksten ordentligt uden ordbøger". Efter denne verbalisering begynder hun at genfortælle teksten. Denne strategi deler hun med JTAK og FRGI, som også gør dette med de to første tekster. Verbaliseringen her er fra den forenklede juridiske tekst.

KJSI bruger samme strategi i den komplekse juridiske tekst, som hun har flere problemer med end den forenklede. Hun siger i det retrospektive interview efter oversættelsen af den komplekse juridiske tekst, at hun mangler baggrundsviden: "Det jeg ikke ved, det er de præcise regler for, hvilke sager bliver, man kan, hvor tit f.eks. det kan lade sig gøre, hvor mange gange..., altså hvad der skal være opfyldt for at Tribunal Constitucional de lader sagen...". Det er kendetegnende, at hun har meget svært ved at tale om emnet på dansk. Hun ved ikke, hvad hun skal kalde tingene, hvilket kan observeres ved det forhold, at hun hele tiden afbryder sig selv og undlader at afslutte sætningerne. Dette går igen i

genfortællingerne. Hun deler denne afgrundsdybe tvivl på sin egen viden om emnet med flere af de andre, men ikke alle informanter.

- (2) //JA DEN ER VANSKELIG DEN TEKST, JEG KUNNE IKKE RIGTIG FÅ HOVED OG HALE I DET. MAN MANGLER LIGESOM HOVEDORDENE FOR AT KUNNE FORSTÅ, HVAD DET GÅR UD PÅ. DET MÅ LIGESOM BLIVE MIT BUD INDTIL NU. **Sukker//**

Denne verbalisering er fra sidst i protokollen over den komplekse juridiske tekst. Informanten her har meget svært ved begge de juridiske tekster (faktisk ved alle fire tekster). Hun mangler ordforråd, men øjensynligt også verdensviden, og muligvis også en god arbejdsrytme. Her giver hun udtryk for, at hun ikke forstod "HVAD DET GÅR UD PÅ". Dette går igen i evalueringerne af hendes oversættelse, som er temmelig enslydende, og det ses også i hendes genfortællinger, der stort set ikke indeholder nogen (brugbar) information.

4.3.3.3. Sammenfatning af problemerne med TEKST

De vanskelige problemer med TEKST deles kun af tre informanter, og kun for de to yngste (KJSI og FRGI) er det vanskeligt (1) eller uløst (2) i den komplekse juridiske tekst. Ellers kan segmenterne i denne kategori ses som eksempler på en forståelsesstrategi som går ud på at kunne genfortælle teksterne: informanterne vidste, at de skulle genfortælle teksterne efter højtænkningen, og de mest perfektionistiske af dem ville gerne gøre dette godt.

Strategien lader i oversættelsen af avisteksterne til at være at finde MENING og HOLDNING, mens det i de juridiske tekster mere drejer sig om at få hold på FORLØB.

4.3.4. Problemer med tekstsammenhæng på niveauet KONTEKST

Der er mange segmenter i kategorien FOKUS, som peger på, at oversætterne i oversættelsen af begge genrer tænker på alt muligt i forbindelse med konteksten: tid, sted, deltagere i kommunikationssituationen, hvilke handlinger, der konkret foretages osv., og mening på et mere abstrakt plan. Men her vil jeg nøjes med at drage en slutning på baggrund af de svære eksempler. Der var 8 svære problemer med kontekst i avisteksterne og 12 svære i de juridiske.

Problemerne i denne kategori er segmenter fra protokollerne, hvor oversætterne fokuserer på en information, som ikke findes i teksten. De søger efter svar på spørgsmål, eller de fremsætter en oplysning, som de ikke kan have fundet i tekstens lingvistiske materiale alene. Det er først og fremmest problemer med reference, det drejer sig om, men der er også eksempler på, at informanten prøver at tilpasse en mening i teksten til sin egen forestillingsverden (som jeg her kalder 'mentale model'). Fire af de seks informanter er repræsenteret i eksemplerne nedenfor.

4.3.4.1. Problemer i avisteksterne

Jeg vil starte med et eksempel på det, jeg nævnte sidst, nemlig at oversætteren kæmper med at få sit eget og forfatterens verdensbillede til at passe sammen.

- (1) //OG SÅ ER DE exagerados hasta la caricatura (+4) NEJ, JEG TROR, DER ER NOGET JEG HAR MISFORSTÅET HER "*overdrevne*" "*de er så overdrevne, så det bliver til en karikatur*" DET MÅ JO VÆRE I FILMEN, DE ER DET, DET ER VEL IKKE EN FORDOM AT DE ER OVERDREVNE (+5)// **og senere:** //JEG SKAL LIGE TILBAGE OG SE PÅ DEN DER un tratamiento de la homosexualidad que a quien esto firma se le ocurre deudor de los peores lugares comunes conocidos sobre los gay: que son BLA, BLA, BLA (+11) JO, MEN DET ER AT DE FREMSTILLES SOM "*outrerede og*" desmadrados ALTSÅ AT FREMSTILLINGEN AF DEM ER AT DE ER DET DER deudor de los peores conocidos comunes sobre los gay JEG FORSTÅR DET IKKE HELT (+5) ØH HVAD SKAL JEG GØRE VED DET?...//

I eksempel (1) synes problemet at være, at informanten har problemer med at kæde to udsagn i teksten sammen, nemlig "*deudor de los peores lugares comunes conocidos sobre los gay*" og "*que son exagerados hasta la caricatura*". Problemet er nok, at informanten ikke forstår hverken den metaforiske brug af "*deudor*" eller forfatterens påstand om, at bøsser opfattes som karikerede iflg. det fordomsfulde menneskesyn, som mange mennesker har. Man kunne måske sige, at grunden til, at informanten ikke kan forbinde de to udsagn, er at de ikke passer til hendes egen *mentale model*. Selv om problemet også går på, hvordan to udsagn

forbindes, må informantens verbalisering DET MÅ JO VÆRE I FILMEN, DE ER DET, DET ER VEL IKKE EN FORDOM AT DE ER OVERDREVNE siges at pege ud af teksten og på 'den virkelige verden'. Problemet løses ikke. Informanten ender sidst i protokollen med at spørge: HVAD SKAL JEG GØRE VED DET? Og hun svarer selv, at hun må have fat i en ordbog.

- (2) //DET DER movida madrileña JEG VED IKKE, OM DET ER NOGET MED, AT DET BESKRIVER ALT DET, DER SKETE I 80'ERNE, OG SÅ ER DET SÅ, HVORDAN DE DER FORSKELLIGE PERSONER, SOM VAR MED mumler ELLER SÅDAN ET ELLER ANDET referente de una cierta movida madrileña actualizada (+7) "omhandlende en vis" "en såkaldt" (+4) "madrilensk" "det madrilenske go" "det madrilenske" (+7) JA MÅSKE "go" ELLER "gang i den" "det madrilenske" (+5) JA "go" "tryk på" (+4)//

Man kan ved kategoriseringen af dette problem argumentere for, at problemet er leksikalsk. Jeg har i min afgørelse af den operative definition på KONTEKST (og adskillelse fra de øvrige kategorier, især LEKSIKON) lagt vægt på følgende: 1) findes ordet/udtrykket i ordbogen? 2) fokuserer informanten på ordbogsinformation? 3) står det, informanten fortæller, i en ordbog eller i et leksikon? Hvis det står i et leksikon el.lign., har jeg kategoriseret det som KONTEKST. Det er klart, at når informanterne f.eks. gætter sig til en betydning, når de ikke har set ordet før, eller ikke kan huske dets betydning, så bruger de ofte konteksten som kilde. Konteksten er svær at skille fra de øvrige kilder, fordi den altid er mulig som kilde. Men det væsentlige er her, at der fokuseres på konteksten: OM DET ER NOGET MED, AT DET BESKRIVER ALT DET, DER SKETE I 80'ERNE. 'Alt det der skete i 80'erne' står der ikke (eksplicit) noget om i teksten, og informanten kan kun inddrage det i sin problemløsning, fordi hun selv har en baggrundsviden. Informanten løser problemet: JA "go" "tryk på".⁷

⁷ Man kan med nogen ret hævde, at informanten ikke løser sit forståelsesproblem, men kun formuleringsproblemet, fordi hendes oversættelse ikke afspejler nogen specifik viden om 'movida madrileña'. Men jeg må kategorisere forståelsesproblemet som løst, når informanten verbaliserer en tekststump, som erstatter den spanske

- (3) //a quien esto firma... ”og en behandling af homoseksualitet” (+9) que a quien esto firma...se le ocurre deudor de los peores lugares comunes conocidos sobre los gay (+14) DET FORSTÅR JEG IKKE. ØH, ALTSÅ JEG KAN IKKE FINDE UD AF, OM DET ER EN KRITIK, FØRST ALTSÅ DET GÅR PÅ, HVORDAN DE HOMOSEKSUELLE BLIVER FREMSTILLET I DENNEHER FILM, MEN SPØRGSMÅLET ER, OM HAM DER ANMELDER FILMEN, HAM DER SKRIVER DENNEHER ANMELDELSE, HAN MENER, DE BLIVER FREMSTILLET NEGATIVT ELLER POSITIVT. ALTSÅ ”en behandling af homoseksualitet” que a quien esto firma DET MÅ VÆRE ALTSÅ, ”som undertegnede” ALTSÅ DEN ANMELDER, DER SIDDER OG SKRIVER DET HER (+5) **sukker//**

Informanten er her i tvivl om, hvem nominalsyntagmet ’quien esto firma’ refererer til. Det verbaliseres eksplicit, at der ledes i tekstens kommunikationssituation: ”ALTSÅ DEN ANMELDER, DER SIDDER OG SKRIVER DET HER”. Problemet er kategoriseret som VANSKELIGT, fordi der er mange pauser og informanten giver også semantisk (og via sin adfærd: **sukker**) udtryk for, at det ikke er noget lille problem: ”DET FORSTÅR JEG IKKE. ØH, ALTSÅ JEG KAN IKKE FINDE UD AF...”

Som tidligere nævnt er det ikke usædvanligt, at en forfatter refererer til sig selv i denne form, men det viser sig at volde oversætteren en del problemer (alle tre informanter, som har oversat den komplekse version, har problemer med dette segment – bare på hver deres måde).

- (4) // [estos dos canales que presentan un menu de sobremesa] JA ”som har” EN ELLER ANDEN, DET ER NOGET MED ”deres programflade” menu DE HAR JO EN ELLER ANDEN ”menu” sobremesa DET ER NOGET MED, når man sidder ved bordet DET ER JO, ENTEN SÅ ER DET *aftenprogrammer* ELLER OGSÅ SÅ ER DET menu de sobremesa (+5) *som har en voldsom sende, program* (+4) GAD VIDE, HVAD JEG SKAL SIGE

kildetekst uden at efterlade huller i teksten og informanten ikke evaluerer sin løsning negativt.

DER? Que presentan un menu de sobremesa – JAMEN DET ER JO NOGET MED, *at de programmer, de sender, når folk sidder ved spisebordet* ØH//

Her kunne man igen argumentere for, at der er et leksikalsk problem: informanten kender ikke udtrykket 'menu de sobremesa'. Jeg støtter mig i klassificeringen her især til følgende data: 1) i interviewet siger informanten, at hun godt kender udtrykket fra Spanien i forbindelse med tv-programmer, men at hun er i tvivl om tidspunktet, programmet bliver sendt på. Dette ses i segmentet: sobremesa DET ER NOGET MED, *når man sidder ved bordet* DET ER JO, ENTEN SÅ ER DET aftenprogrammer ELLER OGSÅ SÅ ER DET menu de sobremesa (+5). Hun har en ide om, at spanske kvinder (som programmerne angiveligt er henvendt til) sidder mest ved bordet midt på eftermiddagen, men hun synes ikke, det er den type programmer (såkaldt *dokumentar-soap*), der kører om eftermiddagen. Jeg har kategoriseret problemet som VANSKELIGT, fordi jeg mener informanten løser det i oversættelsen "*de programmer, de sender, når folk sidder ved spisebordet*" og at hun vælger at reducere gengivelsen. Jeg har truffet denne afgørelse mest på baggrund af det semantiske indhold i: JAMEN DET ER JO NOGET MED, og desuden informantens intonation, hvor hun lægger tryk på ER.

4.3.4.2. Problemer i de juridiske tekster

De ekstralingvistiske problemer i de juridiske tekster var ikke mindre frustrerende for informanterne, især så det ud til at være problemer med kommunikationssituationen:

- (1) //dictado por tal y tal por el que se mandó expedir TYPISK SPANSK JURIDISK SPROG HER. ØH - MEN DET MÅVÆRE el juez instructor DER ØH (+6) DER *til afgørelse af af af retsmidlet*"// og senere: //remitiendo. mandó expedir dictado por el instructor GAD VIDE, OM DET ER HAM DER SNAKKER, ELLER OM DET ER el secretario? MEN *den skulle sendes til denne domstol med tilsigelse af parterne*" DET ER DET JO NOK taster //

Informanten er her i tvivl om, "hvem der snakker". Hun formulerer ikke spørgsmålet som et spørgsmål om, hvem der er subjekt for 'mandó'. Der

er i virkeligheden tale om subjektssløb, men informanten læser et 'se' ind i teksten – måske fordi der er mange upersonlige konstruktioner i forvejen – og dermed afskærer hun sig selv fra at lede efter agenten i teksten. Hun tvivler på, om det er forundersøgelsesdommeren eller dommerfuldmægtigen, der udfører verbalhandlingen 'mandar expedir los testimonios'. Jeg er her i tvivl om, hvem hun selv refererer til med udsagnet "DET ER DET JO NOK", men under alle omstændigheder har jeg tolket det som en løsning på problemet med referencen.

- (2) //IKKE se DET MÅ GÅ PÅ se DET MÅ GÅ PÅ APPELLANTEN OG HANS RETSFULDMÆGTIG, ELLERS KAN JEG SIMPELTHEN IKKE FÅ NOGEN MENING UD AF DET y en consecuencia se nos pide IKKE, HVEM ER DET, DER BEDER OS OM DET? DET MÅ VÆRE DEN RETSFULDMÆGTIGE, ALTSÅ...//

Her er informanten i tvivl om, hvem der gemmer sig bag den upersonlige *se*-konstruktion, og det er et forhold, som lader til at skabe en del frustration: "ELLERS KAN JEG SIMPELTHEN IKKE FÅ NOGEN MENING UD AF DET". Men informanten løser problemet: DET MÅ VÆRE DEN RETSFULDMÆGTIGE, ALTSÅ.

- (3) //[y en consecuencia se nos pide que anulemos las sentencias impugnadas] nos? JEG HAR PROBLEMER MED AT FORSTÅ, HELT HVOR VI ER HENNE (+4) ALTSÅ DET MÅ VÆRE nos DET MÅ VÆRE SIMPELTHEN Audiencia de León//

Problemet i dette segment retter sig mod kommunikationssituationen, altså igen et spørgsmål om 'hvem der snakker' eller 'hvem afsender hvilke meddelelser'? Dette er et forhold, som gør det svært at få skabt sammenhæng i teksten: "JEG HAR PROBLEMER MED AT FORSTÅ, HELT HVOR VI ER HENNE". Problemet løses, men løsningen er ikke korrekt. Det viser sig altså, at referencer til kommunikationssituationen, ligesom anaforiske referencer, er en kilde til fejl, og dette kan gå hen og påvirke den skriftlige oversættelse.

- (4) //Auto estimatorio, estimar DET ER NOGET MED AT "tage til følge" . "kendelse som tager" (+4) "appel" – OM DET ER "anke" ELLER "kære" DET KAN JEG SGU IKKE SE LIGE

HER – ”*appel til følge*” (+4) senere DET MÅ SGU DA VÆRE
EN ”*kære*”//

Her refereres igen til kommunikationssituationen: ”*anke* ELLER *kære* DET KAN JEG SGU IKKE SE LIGE HER”. Man kunne argumentere for et formuleringssproblem, hvilket også vil følge af forståelsesproblemet, hvis det ikke løses. Men først må informanten afgøre, hvordan ’*recurso de apelación*’ skal forstås. Det hun skal afgøre er, om den pågældende appel går på sagens materielle indhold eller på formen, og hvorvidt der er afsagt dom i sagen. Hun skal med andre ord kende sagsforløbet først. Hvis hun da ikke vil holde sig til en tommelfingerregel, f.eks. ’man kærer altid en kendelse’. Hendes fokus er i øvrigt ikke på den danske formulering, hun siger ikke HVAD ER DET NU, DET HEDDER el.lign., men JEG KAN IKKE SE, HVAD DET ER.

(5) //el acta del juicio DET VED JEG IKKE (+9) sukker ”*protokol*”
”*sagens protokol*” MEN MAN AFHØRER VEL IKKE ET
VIDNE UDEN AT FØRE DET TIL PROTOKOLS?. NÅ//

Her ser det ud til, at informanten har et leksikalsk problem: ’el acta del juicio’. Men hun verbaliserer faktisk en korrekt løsning. Her tvivl går mere på selve tekstens indhold. Hun har problemer med at passe tekstens oplysning sammen med sin egen forestilling: hun kan (med en vis ret) ikke forestille sig, at man kan afhøre et vidne uden at føre det til protokols. Hun vælger at springe videre og får ikke løst sit problem.

4.3.4.3. Sammenfatning af problemer med KONTEKST

Vi har kun kigget på det, der her er klassificeret som svært i de to genrer, og det er kun, hvis man accepterer min måde at inddele dette på, at man kan acceptere min konklusion på det.

Det lader til, at de problemer, oversætterne bruger tid på, og tvivler meget på, når de skal bruge konteksten til at skabe sammenhæng i de juridiske tekster, har meget at gøre med følgende:

- hvilke rollepersoner, der deltager i kommunikationssituationen (hvem 'snakker'⁸)
- hvilke konkrete handlinger, der foretages af hvem under sagsforløbet (anke/kære; afhører man et vidne uden at føre det til protokols etc.)

Det ser endvidere ud til at oversætterne i oversættelsen af avisteksterne bruger meget tid på følgende:

- hvilke livsmønstre man generelt kan tilskrive forskellige grupper af personer (spaniere, kvinder, etc.)
- hvilke egenskaber man generelt kan tilskrive grupper af personer (homoseksuelle etc.)
- indholdet i historiske begivenheder ('movida madrileña')
- forfatterens holdning (quien esto firma)

Så vidt jeg kan se, kunne en forskel bestå i, at der i avisteksterne både er referencer til holdninger, historie og kultur, som giver oversætteren noget at tænke over, mens tankevirkomheden i oversættelsen af de juridiske tekster mest er koncentreret om at rekonstruere et konkret (men i vidt omfang også stereotyp) handlingsforløb.

Dette kan ikke overraske - det er en følge af teksternes indhold. Man kunne således ved en tekstanalyse have fundet frem til denne forskel. Igen kan man sige, at protokollernes funktion er at eksemplificere og illustrere tekstteorien.

I begge genrer ses det i øvrigt, at deiktiske udtryk kan være ganske svære at forstå, f.eks. "quien esto firma" og "se nos pide que anulemos". Men det viser sig også, at det er den samme informant, som har verbaliseret disse problemer (KJSI).

I oversættelsen af begge genrer ses det endvidere, at oversætteren forsøger at passe sin egen mentale model til noget information i teksten, f.eks. "que son exagerados hasta la caricatura" og "...confirmando la de instancia sobre la base de presumir que dicha contestación efectivamente tuvo lugar aun cuando no fuera reflejada en el acta del juicio". Igen viser

⁸ I denne forbindelse er Åse Almlunds artikel "LYT OG FORSTÅ – om at 'høre stemmer' i en dom" (1996) interessant. Almlund konkluderer i sin artikel, at analyse af semantiske roller kan være et fordelagtigt redskab for den uerfarne juridiske oversætter (Almlund 1996:107).

det sig dog, at den samme informant har verbaliseret disse problemer (LILI).

Konklusionen på kontekstens indflydelse på forståelsen er nok, at det er fuldstændig individuelt, hvilke problemer med kontekst, der opstår i løbet af en forståelsesproces. Nogle informanter verbaliserer mange problemer med kontekst og andre slet ingen. Det er også helt individuelt, hvor meget tid der bruges og hvor meget der tvivles på den ekstralingvistiske information. At konteksten har indflydelse på alle informanters forståelse, er jeg ikke et øjeblik i tvivl om. Dette bekræftes i øvrigt også af informanternes udsagn under den efterfølgende samtale. Men dette er ikke ensbetydende med, at informanten kan (eller vælger at) formulere det eksplicit.

4.4. Sammenfatning og konklusion på analyse af højtækningsprotokoller

Højtækningsprotokollerne skulle hjælpe mig til at forklare og præcisere de resultater, jeg nåede frem til i de statistiske analyser.

Først må jeg påpege, at jeg ikke statistisk kan efterprøve mine resultater af højtækningsanalysen. Selv om jeg har forsøgt at gøre mine definitioner operative, så ville en anden forsker med stor sandsynlighed komme til et andet resultat. Og informanterne arbejder så forskelligt, at man ikke kan tale om, at de har en fælles oplevelse af problemerne i teksterne.

Kigger man på de enkelte problemer, er der dog en kategori som alle informanterne - om end i forskellig grad - er berørt af. Det drejer sig om problemer med anafor. Anaforiske udtryk er placeret under kategorien TEKSTSEKVENNS, som er en problemtype, der numerisk ses dobbelt så meget i de juridiske tekster som i avisteksterne. I min gennemgang af disse problemer nåede jeg frem til, at der også var flere problemer af denne type, som var kategoriseret som VANSKELIG eller ULØST (til sammen kategoriseret som SVÆRE problemer) i de juridiske tekster. Anafor hører dog ikke til i gruppen af uløste problemer. Jeg har ikke konsekvent forsøgt at reducere eller eksplicitere gruppen af anaforer i de forenkede juridiske tekster, og hermed ser det ud til, at jeg i virkeligheden har overset det, som var mest væsentligt for oversættelsen. Men mine data kan kun illustrere denne pointe - ikke verificere den.

Det er oplagt at pege på de juridiske termer som værende årsagen til forskellen på de to tekstgenrer. Denne mulighed kan jeg ikke udelukke. Men hvis vi kigger på tabel 4, kan vi dog se, at procenten af svære leksikalske problemer, som er bragt i fokus af informanterne, i gennemsnit var 34.51% i avisteksterne og 30.65% i de juridiske tekster. Dette resultat peger ikke på en konklusion, om at de juridiske termer skulle være det lingvistiske fænomen, som udgør forskellen på god og dårlig forståelse af teksterne.

Selv om dette ikke kan testes statistisk, kan det give en ide om, at oversætterne ikke oplever nogen forskel på de to genrer med hensyn til de leksikalske problemers sværhedsgrad, når det gælder forståelse uden hjælp af ordbog.

Dette kan have to årsager, nemlig at informanterne har lige let eller svært ved at forstå begreberne i alle tekster under forsøgsbetingelserne. Men det kunne også skyldes, at informanterne undgår at fokusere på betydningen af de juridiske begreber.

Det ville kræve en undersøgelse af formuleringsproblemerne at tilbagevise denne forklaring.

Endelig kunne man have den teori, at problemer med kommunikationssituation, ekstratekstuelle referencer og verdensviden er mere fremtrædende i oversættelsen af de juridiske tekster. Dette er en endog meget plausibel forklaring. Men jeg mener ikke at kunne pege på nogen overbevisende illustration af dette forhold i analysen af mine protokoller. Problemet er, at informanten ganske nemt kan undgå at fokusere på KONTEKST. Derfor afhænger informantens problemer med kontekst helt og holdent af informanten selv.

Jeg forsøgte i min analyse af denne problemtype at illustrere forskelle hos de informanter, som fokuserer på kontekst. Der er en tendens til, at problemerne i de juridiske tekster mere konkret drejer sig om, hvem der foretager hvilke handlinger. Men eksemplerne fra protokollerne tyder ikke på, at dette altid opleves som vanskeligt. Fire af de seks informanter har vanskelige problemer i denne kategori. Mit store problem er her, at antallet af informanter er så lille, at jeg ikke kan beskrive tendenserne i mit højtækningskorpus som generelle.

Jeg har illustreret, at problemer med anafor er det mest genre-typiske træk i oversættelsen af sammenhængen i de juridiske tekster, og at det opleves af alle informanter. Men disse problemerne kunne man også analysere sig frem til ved hjælp af tekstanalyse – og man kunne sikkert få

flere detaljer frem (se f.eks. Lita Lundquist 1996:"Når anaforer dømmer").

Dog kan jeg med min diskursanalyse konstatere, at oversætteren vil fokusere på anaforen og forsøge at løse forståelsesproblemet, hvis han eller hun bliver bedt om at "skabe sammenhæng i teksten" i oversættelsesprocessen.

I næste kapitel vil alle de statistiske analyser blive fremlagt, og derefter vil jeg sammenfatte, eller triangulere, alle resultater i en diskussion efterfulgt af en samlet konklusion.

Kapitel 5 Resultater og diskussion af kvantitative analyser samt samlet diskussion af alle resultater

5.0. Indledning

I dette kapitel vil først alle resultater af kvantitative analyser blive præsenteret i tabelform og kommenteret kort. Rækkefølgen af data følger stort set den kronologiske orden, data blev indsamlet i: først præsenteres de data, der blev indsamlet før højtænkningen, og siden de data, der blev indsamlet efter, i den rækkefølge de blev indsamlet. Spørgeskemascorer om oversættelse er dog gennemgået før *Translog*-data, selv om de blev indsamlet efter, ud fra et ønske om at have samme datatype (spørgeskemascorer) samlet. Herefter vil der være en kort sammenfatning af de kvantitative resultater efterfulgt af en uddybende diskussion af alle data, inklusive TAP-analysen. Effekterne på de undersøgte variable vil her blive forsøgt forklaret og sammenholdt med den i kapitel 1 præsenterede teori og de konkrete forudsigelser for forsøget.

I hypotesen blev det antaget, at en forenkling af syntaksen og en eksplicitering af referencer og andre semantiske sammenhænge ville forbedre oversætterens forståelse og den oversatte retsafgørelse betydeligt. Primært blev det således forudsagt, at der ville være signifikante effekter af såvel lingvistisk kompleksitet som LSP på alle læse- og forståelsesdata. Med hensyn til formulering blev der kun forventet effekter af LSP. Signifikante effekter af LSP blev forudsagt på en bedømmelse af den oversatte tekst, vurderet som 'gengivelse af kildeteksten', mens der ikke blev forventet signifikante forskelle ved en bedømmelse som 'dansk tekst'. Sekundært blev det forudsagt, at effekten af lingvistisk kompleksitet ville være mere pålidelig for LSP-teksterne. Denne større effekt blev forudsagt på læse- og forståelse samt bedømmelsen som 'oversættelse'. I forsøget blev denne hypotese forsøgt afprøvet ved at forenkle sætningskonstruktioner og eksplicitere information i såvel avistekster som domme. Denne forenkling skulle bevirke, at der ville være en interaktion mellem de to uafhængige variable, kompleksitet og genre, således at forenklingen af syntaksen ville påvirke de afhængige variable mere pålideligt i de juridiske tekster end i avisteksterne. Følgende data er analyseret:

- 1) læsetid målt med *Translog*
- 2) højtænkning i forbindelse med mundtlig oversættelse, hvor instruksenen var at forstå sammenhængene i teksten (se kapitel 4)

- 3) fri mundtlig genfortælling
- 4) spørgeskemaer om læseforståelse og om oversættelsens sværhedsgrad,
- 5) oversættelse i *Translog*
- 6) ekspertevaluering af de oversatte tekster.

Efter indsamlingen og kodningen af disse data blev de (med undtagelse af TAP-analysen) analyseret i en tovejs variansanalyse¹, hvor signifikansniveauet på effekten af kompleksitet/forenkling, genre og interaktionen mellem de to kunne registreres, jf. designet:

Forenklet Avistekst	Forenklet Juridisk tekst
Kompleks Avistekst	Kompleks Juridisk tekst

Fig. 1. 2 x 2 faktorielt design

5.1. Læsetider

5.1.0. Indledning

Læsetiderne var den første dataindsamling, der blev foretaget i forsøget. Teksterne blev præsenteret på computerskærm i *Translog*-programmet, som er dos-styret. Alle tekster blev præsenteret et afsnit af gangen, som informanterne selv trykkede frem på en knap. Informanterne skulle så læse teksterne afsnit for afsnit og skrive ok' efter hvert afsnit. Instruksen lød: "Skriv ok', når du har forstået afsnittet". Der blev givet en præcis instruks, fordi det var vigtigt, at alle informanter opfattede opgaven ens, og at de kendte formålet med læsningen. Det blev forudsagt, at informanterne ville læse avisteksterne signifikant hurtigere end de juridiske tekster, og at der ville være større effekt af variabelen kompleksitet på LSP-genren, den juridiske tekst.

¹ I variansanalysen leder man efter forskelle i gennemsnitsværdierne for de variable, der analyseres. Hvis forskellen er signifikant, kan man afvise den statistiske nulhypotese, at der ikke er nogen forskel på de variable, man manipulerer (se f.eks. Frankfort-Nachmias 1994:356).

5.1.1. Læsning af 1. afsnit

Ved analysen af læsetiderne for 1. afsnit viste det sig, at der var en signifikant effekt på genre ($F^2(1,5) = 7.92$, $p^3 < .05$) jf. tabellen med tallene for de fire tekster:

Tabel 1. Gennemsnitlige læsetider for 1. afsnit; tegn i sekundet.

Avistekst		Juridisk tekst	
Forenklet	Kompleks	Forenklet	Kompleks
7.02	7.82	5.75	5.70

Numerisk var effekten på genre 1.70 tegn i sekundet (fra 7.42 tegn/sek. for avisteksterne til 5.72 tegn/sek. for de juridiske tekster). Der var ingen signifikant effekt af forenklingen, selv om det ser ud til, at den komplekse avistekst læses lidt hurtigere end den forenkledede. Dette kunne skyldes, at den forenkledede avistekst blev læst den første dag, og dette kunne måske slå igennem netop på læsningen af det første afsnit.

5.1.2. Læsning af 2. afsnit

Ved analysen af læsetiderne for 2. afsnit viste det sig, at der ingen signifikante resultater var af nogen af de to uafhængige variable. Gennemsnittet vises i nedenstående tabel:

Tabel 2. Læsetider for 2. afsnit, tegn i sekundet.

Avistekster		Juridiske tekster	
Forenkledede	Komplekse	Forenkledede	Komplekse
7.96	8.81	7.16	7.5

² F- værdien er associeret med antallet af frihedsgrader, i dette tilfælde 1 og 5, hvor det første refererer til antallet af betingelser minus 1 og det andet refererer til antal forsøgspersoner minus 1. En F-værdi (her 7.50) tolkes i overensstemmelse med en statistisk fordeling (F-distributionen). De er anført her, så læseren selv kan kontrollere signifikansniveauet i en tabel.

³ "P- værdien" er en sandsynlighedsværdi for at opnå en så stor forskel ved et tilfælde. Tallet angivet som proportion oplyser om den risiko, man har for at tage fejl, når man generaliserer resultatet. Jeg har i denne undersøgelse valgt at acceptere et signifikansniveau, eller fejlprocent, på 5 %, hvilket er i overensstemmelse med konventionen i videnskabelige artikler.

Heller ikke numerisk kan der her spores nogen forskelle i den retning, jeg forventede, dvs. dog er tallene for de juridiske tekster stadig lidt lavere. Det kan altså konkluderes, at forenklingen ikke har nogen signifikant effekt på læsningen af 2. afsnit, og at det her heller ikke har nogen betydning, hvilken genre teksten tilhører.

5.1.3. Læsning af 3. afsnit

I 3. afsnit udviskes den numeriske forskel mellem de to genrer; til gengæld læses det sidste afsnit lidt langsommere i de komplekse tekster:

Tabel 3. Læsetider for 3. afsnit, tegn i sekundet.

Avistekster		Juridiske tekster	
Forenklete	Komplekse	Forenklete	Komplekse
7.71	6.85	8.07	7.00

Der er ikke fundet nogen signifikante resultater i denne analyse, og det kan derfor ikke konkluderes, at hverken forenkling eller genre har nogen signifikant effekt på læsning af 3. afsnit.

5.1.4. Læsning af hele teksten

Tallene for denne analyse er fremkommet ved at lægge de ovenstående tal sammen. Umiddelbart ser fordelingen pæn ud:

Tabel 4. Læsetider for hele teksten, tegn i sekundet.

Avistekster		Juridiske tekster	
Forenklete	Komplekse	Forenklete	Komplekse
7.40	7.23	6.92	6.25

Samlet går gennemsnittet fra 7.31 tegn i sekundet for avisteksterne til 6.58 tegn i sekundet for de juridiske tekster; og ligeledes fra 7.16 tegn i sekundet for de forenklete til 6.74 tegn i sekundet for de komplekse tekster. Men ingen af disse numeriske forskelle er signifikante, og det kan derfor ikke konkluderes, at der er nogen pålidelig forskel.

5.1.5. Sammenfatning af resultater for læsetider

På ingen af de fire punkter viste analysen nogen signifikant effekt på kompleksitet. Jeg kan derfor konkludere, at forenklingen ingen statistisk pålidelig effekt havde på læsetiderne.

Derimod viste det sig, at der var en signifikant effekt på genre i læsningen af det første afsnit. Det er først og fremmest denne effekt, der gør at der på den samlede læsetid stadig er en numerisk forskel på de to genrer. Der er to umiddelbare forklaringer på effekten af genre på det første afsnit: det kan skyldes, at en juridisk tekst er sværere at læse i starten af teksten, men at forskellen i sværhedsgrad udjævner sig i løbet af læsningen. Det kan også skyldes en forskel i grafisk udformning: de juridiske tekster indledes af tre overskrifter skrevet med versaler: 1) navnet på domstolen, der har afsagt afgørelsen 2) genrebetegnelse og 3) en underoverskrift, der angiver indholdet af det der følger efter (om det er de faktiske eller de retlige omstændigheder, der gennemgås).

Avisteksterne er kun påført en genrebetegnelse med versaler, hvorefter brødteksten starter. Forskellen i grafisk udformning kunne gøre den indledende læsning af de juridiske tekster langsommere. Genrebetegnelserne er for begge genrers vedkommende meget konkrete og indeholder også oplysninger om indhold: 1) SENTENCIA ESTIMATORIA DE UN RECURSO DE AMPARO eller 2) CRÍTICA DE "PERDONA BONITA, PERO LUCAS ME QUERÍA A MI".

5.2. Genfortællinger

5.2.0. Indledning

Genfortællingerne blev optaget på bånd umiddelbart efter at informanterne var færdige med at tænke højt. Informanterne havde således haft god mulighed for at forstå og huske indholdet af teksterne. Genfortællingerne var mundtlige og blev fortalt til mig som forsøgsleder. Analysen af genfortællingerne er delt ind i fem områder: 1) 'rigtige ideer' i procent af kildetekstens ideer⁴, 2) informative⁵ ideer' i procent af

⁴ Ideer er diskuteret og defineret andetsteds som: udsagn som indeholder et finit verbal, og som er formuleret som en sætning.

⁵ Informative ideer er diskuteret og defineret andetsteds som: helsætning eller adjektivisk/adverbiel ledsætning indeholdende information, som ikke er redundant i forhold til genfortællingen af teksten eller tekstens kontekst.

kildetekstens ideer, 3) 'fejl'⁶ i procent af kildetekstens ideer, 4) 'redundans': forholdet mellem antal ideer med ny information og samlet antal sætninger med finit verbal i genfortællingen og 5) 'usikkerhed': forholdet mellem metakommentarer (kommentarer til egen præstation) og sætninger der vedrører tekstindholdet. Redundans er altså alt det ordmateriale i genfortællingen, som ikke bringer fortællingen videre. Det er f.eks. *false starts*, gentagelser, metakommentarer, mens kategorien 'usikkerhed' kun omfatter metakommentarer. Analysemetoden er diskuteret i kapitel 3, hvorfor jeg her vil begrænse mig til at rapportere resultaterne af variansanalysen af ovennævnte data.

5.2.1. Rigtige ideer i genfortællingen i procent af kildetekstens ideer

Forenklingen af teksterne viste sig på opgørelsen af rigtige ideer i genfortællingerne at have følgende effekt på den procentvise fordeling: Gennemsnitsprocenten for de forenklede tekster var ikke signifikant højere end for de komplekse tekster, mens gennemsnitsprocenten for avisteksten var 31 procentpoint højere end gennemsnitsprocenten for de juridiske tekster (77.13 versus 46.07). Dette resultat var signifikant ($F(1, 5) = 21.41, p = .005$). Fordelingen ses i dette skema:

Tabel 5. Gennemsnitsprocenter for rigtige ideer i genfortællingen i procent af kildetekstens ideer.

Avistekst		Juridisk tekst	
Forenklet	Kompleks	Forenklet	Kompleks
77.38	76.89	47.11	45.03

Selv om der er en lille numerisk forskel mellem tallene for de forenklede og de komplekse i den retning, jeg forventede, har denne forskel ingen statistisk effekt, og det kan derfor ikke konkluderes, at informanterne fortalte flere rigtige ideer efter læsning af og højtænkning om de forenklede tekster. Derimod er forskellen mellem de to genrer både numerisk meget markant og også meget signifikant. Jeg kan derfor med meget stor sikkerhed forudsige, at danske oversættere vil være mere

⁶Fejl er diskuteret og defineret andetsteds som: "*mismatches of denotational content*" jf. House:1981, se i øvrigt kapitel 2.

succesfulde med at genfortælle ideer fra en spansk avistekst end ideer fra en spansk dom, vurderet ud fra de kriterier, der er anvendt i analysen her.

5.2.2. Informative ideer i procent af tekstens ideer

Denne analyse fortæller kun noget om, hvor informationsmættet genfortællingen er, og intet om korrektheden af det genfortalte. Mængden af information i genfortællingen kan godt være større end mængden af information i kildeteksten, hvis f.eks. informanten infererer en proposition mellem to sætninger, eller hvis generelle ideer infereres oveni tekstens materiale. Alle informanter foretog egne slutninger eller inferenser, idet de typisk ikke gengav teksterne ord for ord, men snarere i resumeret form. Hos en enkelt informant var der tale om en kombination af (næsten) ord for ord gengivelse plus egne inferenser, og dette resulterede rent faktisk i en informationsprocent på over 100. Ved analysen af informationsmængden viste det sig, at gennemsnitsprocenten var 38.8 procentpoint højere for avisteksterne end for de juridiske tekster (91.43 versus 62.61). Dette resultat var signifikant ($F(1,5) = 17.44, p = .008$). Der var ingen signifikant effekt af forenklingen, og det ses endvidere af nedenstående fordeling, at der end ikke var nogen numerisk effekt af denne faktor for nogen af teksterne:

Tabel 6. Gennemsnitsprocenter for informative ideer i genfortællingen i procent af kildetekstens ideer.

Avistekst		Juridisk tekst	
Forenklet	Kompleks	Forenklet	Kompleks
90.48	92.38	61.27	63.95

Det fremgår her med al ønskelig tydelighed, at forenklingen af teksterne ikke har nogen effekt på, hvor meget information informanterne er i stand til/vælger at gengive, hvorimod genren er af allerstørste, og signifikant, betydning. Begge juridiske tekster var altså meget sværere at gengive end avisteksterne.

5.2.3. Fejlprocenter

Disse tal fortæller os, hvor mange misforståelser, overfortolkninger eller underfortolkninger informanterne havde i de forskellige tekster. Definitionerne er diskuteret andetsteds, men i resumeret form drejer det sig om følgende: 1) forkert ordbetydning, dvs. ikke mulig leksikalsk, 2)

usandsynlig ordbetydning, dvs. ikke underbygget af kontekst, 3) utilstrækkelig ordbetydning, dvs. væsentlig del af term mangler, 4) misforståelse af semantiske relationer og andre tekstsammenhænge og endelig 5) misforståelse af tekstens intention, tone eller genre.

Ved analysen af procenttallene viste det sig, at der ikke var nogen signifikante effekter på nogen af de to uafhængige variable. Numerisk var der dog forskelle: fra 14.28 procent fejl for avisteksterne til 16.10 procent fejl for de juridiske tekster; og fra 13.62 for de forenklede til 16.76 for de komplekse. Fordelingen i tabelform følger også numerisk meget pænt forventningerne:

Tabel.7. Gennemsnitsprocenter for fejl i genfortællingen i procent af kildetekstens ideer.

Avistekster		Juridiske tekster	
Forenklede	Komplekse	Forenklede	Komplekse
13.08	15.47	14.15	18.04

Men de små forskelle er ikke pålidelige, og jeg kan derfor ikke sige, at hverken genre eller kompleksitet har nogen effekt på fejlprocenten. Ved denne opgørelse skal man være opmærksom på, at en lav fejlprocent ikke nødvendigvis er tegn på en god forståelse. Dette bliver tydeligt, når man sammenligner tallene her med tallene for informationsniveauet. At der ikke er nogen signifikant effekt på genre her, kan derfor ikke ses som noget argument for, at informanterne forstår teksterne lige godt. Det kan derimod forklares med, at informanterne er meget forsigtige med at sige noget om de juridiske tekster og derfor ikke begår signifikant flere fejl. Hvis man eksempelvis kun siger fire sætninger om en tekst, skal man være meget uheldig for at opnå en høj fejlprocent.

5.2.4. Redundans: den negative informativitet

Disse tal repræsenterer en anden måde at opgøre informativiteten på. Hvor vi før sammenlignede antal informative ideer eller propositioner i genfortællingen med ideer i kildeteksten, er dette en sammenligning internt i genfortællingen mellem den egentlige 'information' og 'alt det overflødige snak'. Ved analysen af gennemsnitsprocenterne for disse data viste det sig, at der var en signifikant effekt på genre (53.67 for avisteksterne versus 67.42 for de juridiske; $F(1,5) = 12.33$, $p = .02$). Som det også ses af nedenstående tabel, var der ingen effekt på kompleksitet:

Tabel 8. Gennemsnitsprocenter for redundans i genfortællingerne.

Avistekster		Juridiske tekster	
Forenkede	Komplekse	Forenkede	Komplekse
52.98	54.37	68.95	65.89

Man kan se, at tallene er forholdsvis høje - alle over 50%. Over halvdelen af genfortællingerne bestod altså af tomme sætninger eller kommentarer til egen præstation og dette havde en signifikant stigning for de juridiske teksters vedkommende.

5.2.5. Usikkerhed: metakommentarer i procent af genfortællingen.

De sidste data, jeg vil rapportere i forbindelse med variansanalysen af genfortællingen, er en adskillelse af de to fænomener, som indgår i ovenstående analyse: mere eller mindre almindelige talesprogsfænomener i form af selvrettelser mv. og så et fænomen, som er skabt af forsøgets krav til informanterne om, at de skal gengive teksten: dvs. selvobservation eller metakommentarer. Disse kommentarer er et mere direkte, semantisk, udtryk for informanternes usikkerhed, idet de indeholder modificeringer af det udsagte (jeg tror nok; jeg synes ikke osv.), undskyldninger eller ligefrem opgivende kommentarer (jeg ved ikke, hvordan jeg skal oversætte det, jeg er ikke sikker på, hvad...etc.). Ved denne analyse viste det sig, at der ikke var nogen signifikant effekt på kompleksitet (selv om procentgennemsnittet gik fra 16 procent metakommentarer til 19.6 procent metakommentarer), mens der var en effekt på genre (10.83 versus 24.75).

Genreeffekten var betydelig numerisk, idet der som vist var tale om mere end en fordobling af usikkerheden for de juridiske teksters vedkommende, og den var også signifikant ($F(1,5) = 6.67, p < .05$). Fordelingen ses i nedenstående tabel:

Tabel 9. Usikkerhed: metakommentarer i procent af genfortællingen.

Avistekster		Juridiske tekster	
Forenkede	Komplekse	Forenkede	Komplekse
10.33	11.33	21.66	27.83

Som det ses af tabellen, er usikkerheden numerisk størst for de komplekse juridiske teksters vedkommende (næsten 30%), men forskellen mellem de forenkledte og komplekse tekster er ikke pålidelig, og vi kan derfor i lighed med konklusionen for ovenstående analyser konstatere, at genre er den vigtigste faktor for den undersøgte variabel.

5.2.6. Sammenfatning af resultater for genfortællinger

I fire ud af fem analyser er der fundet signifikante effekter på variabelen genre. Genfortællingerne af avisteksterne var signifikant mere succesfulde (pkt. 5.2.1.), de var signifikant mere informative (pkt. 5.2.2.), de var udført med en signifikant større lethed eller effektivitet (pkt. 5.2.4.) og de var også udført med en signifikant større sikkerhed (pkt. 5.2.5.). Men de var ikke signifikant mere korrekte (pkt. 5.2.3.). De var numerisk lidt mere korrekte, og da de var signifikant mere informative, indeholdt de som gennemsnit signifikant flere rigtige ideer i procent af kildeteksternes ideer.

Der blev ikke fundet nogen signifikant effekt af forenklingen i nogen af analyserne, men for pkt. 5.2.1 (rigtige ideer), 5.2.3.(fejlprocent) og 5.2.5.(usikkerhed) var der numeriske forskelle i den retning jeg forventede. Da ingen af forskellene er pålidelige, kan de dog være tilfældige, og det kan derfor ikke konkluderes, at forenklingen med nogen form for sandsynlighed har effekt på de undersøgte variable.

5.3. Spørgeskemaundersøgelse I: informanternes oplevelse

5.3.0. Indledning

De to afhængige variable i undersøgelsen, forståelse og oversættelse, blev i undersøgelsen af informanternes oplevelse af sværhedsgraden operationaliseret som fem spørgsmål. Her skulle informanterne bedømme den oplevelse, teksten havde fremkaldt på tre forskellige tidspunkter i læseprocessen, samt teksternes sværhedsgrad. Spørgeskemaet antager, at der er en sammenhæng mellem bedømmelsen af sværhedsgraden og oplevelsen af forståelse. Men spørgsmålet om forståelse er bevidst stillet upersonligt (man - formulering), idet ideen ikke var, at informanterne skulle måle egen præstation, men derimod tekstens læsbarhed og forståelighed. Informanterne havde allerede under læsningen skullet forholde sig til forståelsesgraden, idet de skulle skrive 'ok' på skærmen efter gennemlæsning af hvert afsnit på computerskærmen. Instruksen var

som nævnt, at informanten skulle skrive 'ok', når de havde forstået afsnittet.

Spørgsmålene havde flg. ordlyd:

1. Hvor god en forståelse synes du, man havde efter læsning af 1. afsnit?
2. Hvor god en forståelse synes du, man havde efter læsning af hele teksten 1. gang?
3. Fandt du denne tekst let eller svær at læse?
4. Hvor godt synes du, man forstod teksten efter at have tænkt højt under 2. gennemlæsning?
5. Fandt du denne tekst let eller svær at oversætte?

Som det ses, er der i virkeligheden tale om to forskellige operationaliseringer af variabelen forståelse: en let - svær skala og en god - dårlig skala. Svarene fordelte sig på en 7-punktsskala fra -3 (svær/dårlig) til $+3$ (god/let), som i variansanalysen er oversat til en 7-punktsskala, hvor 4 repræsenterer midtpunktet. Jeg antager i min variansanalyse af disse data, at der er lige langt mellem tallene på skalaen, og at jeg har opnået en intervallskala. Informanterne evaluerede ikke deres egen oversættelses kvalitet, dette blev som nævnt vurderet af fem eksperter.

5.3.1. Læsning

Forenklingen af teksterne viste sig på spørgsmålet "Fandt du denne tekst let eller svær at læse?", jf. tabel 1 nedenfor, at have følgende effekt på scorerne: Gennemsnitsscoren for de forenklede tekster var 1.5 point højere end for de komplekse tekster (4.5 versus 3.0).

Tabel 10. Gennemsnitsscorer for spørgsmålet: "let eller svær at læse". (1 = svær; 7 = let)

Avistekst		Juridisk tekst	
Forenklet	Kompleks	Forenklet	Kompleks
5.66	3.50	3.33	2.50

Denne forskel var signifikant ($F(1,5) = 7.50, p < .05$). Endvidere var gennemsnitsscoren for avisteksterne 1.67 point højere end scoren for de juridiske tekster (4.58 versus 2.91); denne forskel var også signifikant ($F(1,5) = 29.41, p < .005$). Endelig viste det sig, at der var en signifikant

interaktion mellem de to uafhængige variable ($F(1,5) = 7.27, p < .05$). Interaktionen blev videre analyseret med '*tests for simple effects*'. Disse test viste, at kompleksiteten havde en lige signifikant effekt for begge genrer ($p < .05$ for begge), og at genre havde en mere signifikant effekt for forenklede end for komplekse tekster (forenklede: $F(1,5) = 22.27, p < .005$; komplekse: $F(1,5) = 15.00, p < .05$).

Fordi forskellene for alle typer kontraster var signifikante, kan resultatet fortolkes som følgende: effekten af genre er signifikant højere for forenklede tekster end for komplekse tekster. Hypotesen om at forenklingen skulle have signifikant effekt kun eller mest for de juridiske tekster, må derfor siges at være forkert. Forenklingen har samme statistiske (men ikke numeriske) effekt på begge genrer, selv om den juridiske tekst opfattes af informanterne som relativt svær at læse, uanset kompleksitetsniveau. Det vil sige, at forenklingen har haft en effekt, men pålideligheden af denne effekt er ikke afhængig af genre.

Hvis man kigger på fejlværdierne ($Mse^7 = 1.800$ for kompleksitet; Mse for genre = $.567$) i variansanalysen, kan man se, at grunden til, at genreeffekten får den bedste p-værdi, er at informanterne har været mere indbyrdes enige i deres scorer: variansen er mindre i scorerne for genre end variansen i scorerne for kompleksitet.

Jeg kan altså konkludere, at den interaktion, vi kan se her mellem kompleksitet og genre, ikke kan bruges til at bekræfte min hypotese. Årsagen er, at der var signifikant forskel på begge niveauer af begge variable, og at det ikke var den interaktion, jeg havde forudset.

Jeg har endvidere en ide om, at de to forenklede tekster er mere systematisk forskellige end de to komplekse tekster. Dette er en intuition, jeg har ud fra den lavere signifikansværdi. Dette kan testes i en '*planned comparison*', hvor man sammenligner de to forskelle. Denne test bekræfter min intuition om, at forskellen mellem de to forenklede tekster er større. ($F(1,5) = 7.27; p < .05$). Dette resultat stiller et stort spørgsmål ved min antagelse om, at den komplekse og implicite syntaks i de spanske domme udgør den væsentligste forskel på læsbarheden af en spansk avistekst og en spansk dom, som den opleves af den danske oversætter.

⁷ 'Mean square error' er en værdi som fortæller os, hvor stor variansen er i stikprøven.

5.3.2. Forståelse

5.3.2.1. Spørgsmål 1- forståelse efter læsning af 1. afsnit

Ved analysen af scorerne for spørgsmålet "Hvor godt synes du, man forstod teksten efter at have læst 1. afsnit"? (1 = dårligt, 7 = godt) viste det sig, at der var en signifikant effekt på både genre og kompleksitet, men der var ingen signifikant interaktion. Effekten på kompleksitet var numerisk størst (gennemsnittet for kompleksitet går fra 5.08 til 3.21) og også signifikant med en lavere p - værdi ($F(1,5) = 23.407$; $p < .005$) end effekten på genre (fra 4.50 til 3.75; $F(1,5) = 12.273$; $p < .05$), men genreeffekten var stadig signifikant, jf. tabellen med gennemsnitsscorerne:

Tabel 11. Gennemsnitsscorer for spørgsmålet: "forståelse efter 1. afsnit". (1 = dårlig; 7 = god)

Avistekst		Juridisk tekst	
Forenklet	Kompleks	Forenklet	Kompleks
5.67	3.33	4.50	3.30

Disse tal tyder med ret stor sikkerhed på, at det er kompleksiteten, der opleves som den væsentligste faktor i forbindelse med sværhedsgraden af en tekst, når man starter med at læse 1. afsnit af teksten, og at der dernæst også er forskel på forståelsesoplevelsen i 1. afsnit af en aviscommentar og 1. afsnit af en dom eller en kendelse.

5.3.2.2. Spørgsmål 2 - forståelse efter læsning af hele teksten

Af resultaterne for spørgsmålet "Hvor god en forståelse synes du, man havde efter læsning af hele teksten" (1 = dårlig, 7 = god) kan vi se, at der er en højere gennemsnitsscore end for de ovenstående spørgsmål, hvilket ikke er overraskende. Scorerne for forståelsesgraden efter gennemlæsning af hele teksten 1. gang, viser, at gennemsnittet falder fra 5.45 til 3.83 fra de forenkledte til de komplekse tekster, altså en forskel på 1.58 point. Dette resultat er signifikant. ($F(1,5) = 9.76$; $p < .05$). Hvis vi kigger på forskellene mellem de to genrer, er der også en forskel på de to tal: fra 5.16 for avisteksterne til 4.08 for de juridiske. Denne forskel er marginalt signifikant. ($F(1,5) = 6.17$; $p < .06$), så vores usikkerhed bliver lidt større i forhold til at kunne generalisere et udsagn, om at juridiske tekster opleves som vanskeligere end avistekster. Konklusionen på dette

spørgsmål er altså, at det er kompleksiteten, der har mest betydning for forståelsen efter 1. gennemlæsning af teksterne. Der er ingen signifikant interaktion mellem de to manipulerede variable.

Tabel 12. Gennemsnitsscorer for spørgsmålet: "forståelse efter 1. gennemlæsning". (1 = dårlig; 7 = god)

Avistekst		Juridisk tekst	
Forenklet	Kompleks	Forenklet	Kompleks
6.00	4.33	4.83	3.33

I overensstemmelse med denne observation kan vi se, at kompleksitetseffekten numerisk næsten er ligeligt fordelt med en forskel mellem forenklete og komplekse avistekster på 1.67, og en forskel på 1.5 for juridiske tekster. Igen må det dog konstateres, at forudsigelsen om størst effekt for de juridiske tekster ikke holdt stik.

5.3.2.3. Spørgsmål 4 - forståelse efter højtænkning

Informanterne blev også bedt om at evaluere deres forståelse efter højtænkningen, som ofte varede mellem en ½ time og 3 kvarter. Den generelle tendens var, at informanterne oplevede, at de talte sig frem til en god forståelse; det ses af tallene, at alle scorer her er over midtpunktet 4 på 7-skalaen:

Tabel 13. Gennemsnitsscorer for spørgsmålet: "forståelse efter højtænkning". (1 = dårlig; 7 = god)

Avistekst		Juridisk tekst	
Forenklet	Kompleks	Forenklet	Kompleks
6.16	5.16	5.33	4.33

Resultaterne for dette spørgsmål er ikke signifikante for nogen af de manipulerede variable. Sammenlagt går de forenklete tekster fra 5.70 til 4.75, dvs. næsten et point, men resultatet er ikke signifikant ($F(1,5) = 5.0$; $p > .05$) og analyseret som genrer går gennemsnittet fra 5.66 til 4.83, altså en lidt mindre forskel, og dette resultat er endnu længere fra at være signifikant ($F(1,5) = 4.31$; $p > .05$). Vi kan altså ikke med nogen særlig stor sandsynlighed forudsige, hverken at en juridisk tekst vil opleves som forstået dårligere end en avistekst efter at man har talt (med sig selv) om

den, eller at en kompleks tekst vil opleves som dårligere forstået end en forenklet tekst i samme situation. Dette resultat viser, at informanterne på dette tidspunkt (oplever at de) har arbejdet med forståelsen.

5.3.3. Oversættelse

Scorerne for oversættelses-sværhedsgraden (1= svær; 7 =let) blev indsamlet efter informanterne havde oversat teksterne skriftligt, og de blev indsamlet på et særskilt spørgeskema. Resultaterne viser signifikante effekter for begge de undersøgte variable, kompleksitet og genre. Samlet går forskellen på de forenkledede tekster og de komplekse fra 3.75 til 2.95. Forskellen er næsten et point, og det er signifikant ($F(1,5) = 8.93$; $p < .05$). Forskellen mellem gennemsnittene på de to genrer er præcis et point: fra 3.83 for avisteksterne til 2.83 for de juridiske, og dette resultat er også signifikant ($F(1,5) = 12$; $p < .05$). Der er ikke observeret nogen signifikant interaktion mellem de to manipulerede variable for denne stikprøve.

Scorerne viser lave resultater for begge variable (hvis vi tænker på at 4 svarer til et neutralt svar), og da forskellen i begge tilfælde er signifikant, kan det forudsiges både at komplekse tekster vil opleves som værende sværere at oversætte end forenkledede tekster uanset genre, og at juridiske tekster opleves som værende sværere at oversætte end avistekster uanset kompleksitet (i oversætterens egen forståelse af sværhedsgraden). Men det kan ikke forudsiges, at komplekse juridiske tekster vil opleves som sværere at oversætte end forenkledede juridiske tekster.

Tabel 14. Gennemsnitsscorer for spsm: "let eller svær at oversætte". (1= svær; 7 =let)

Avistekst		Juridisk tekst	
Forenklet	Kompleks	Forenklet	Kompleks
4.66	3.00	2.83	2.83

5.3.2.5. Spørgsmålets ordlyd som uafhængig variabel

En analyse med spørgsmålene som uafhængig variabel afslører, at de forskellige spørgsmål ikke har samme effekt på informanterne. Dette ses af flg. gennemsnitlige scorer for de fem spørgsmål:

Tabel 15 . Gennemsnitsscorer for alle tekster for de fem spørgsmål (1= svær/dårlig; 7 = let/god)

1. Hvor god en forståelse synes du, man havde efter 1. afsnit? ⁸ :	4.15
2. Hvor god en forståelse synes du, man havde efter hele teksten ?	4.65
3. Fandt du denne tekst let eller svær at læse?	3.75
4. Hvor godt synes du, man forstod teksten efter højtænkningen?	5.25
5. Fandt du denne tekst let eller svær at oversætte?	3.33

Scorerne for oversættelsesspørgsmålet (spørgsmål 5) har det laveste gennemsnit, og testet med tests for *paired comparisons* er det signifikant lavere ($p < .01$) end svarene på spørgsmål 2 og spørgsmål 4. Spørgsmål 5 også lavere end spørgsmål 3; og spørgsmål 3 er lavere end spørgsmål 2 ($p < .05$ for begge). Af dette kan vi udlede, at informanterne har skelnet mellem tre afhængige variable, nemlig 1. læsning, 2. forståelse og 3. oversættelse. Ordnet i sværhedsgrad (stadig jf. gennemsnitssvarene), fordeler de operationaliserede afhængige variable således på en skala:

Svær/dårlig					Let/God
↓	↓	↓	↓	↓	↓
5. Oversæt- telse af af tekst	3. Læsning af tekst	1. Forståelse efter 1. afsnit	2. Forståelse efter 1. gennemlæsn.	4. For- ståelse efter TAP	
(3.33)	(3.75)	(4.15)	(4.65)	(5.25)	

Denne fordeling tyder på, at informanterne i deres egen selvforståelse har talt sig frem til en god forståelse. Af forskellen mellem spørgsmål 3 og 2 kan det udledes, at selv om teksten oplevedes som svær at læse, var den ikke nødvendigvis svær at forstå. Af forskellen mellem spørgsmål 5 og 3 kan det udledes, at selv om teksten oplevedes som svær at læse, så oplevedes den som endnu sværere at oversætte. Og af forskellen mellem spørgsmål 2 og 4 og 5, kan det udledes, at sværhedsgraden forbundet med oversættelsen ikke oplevedes som sammenhængende med en tilsvarende sværhedsgrad i forståelsen. Omvendt kan dette tyde på, at informanterne ikke oplever automatisk sammenhæng mellem en god forståelse og en nem oversættelse.

⁸ Spørgsmål 1 og 2 er forkortet pga tabellen. Ordlyden inkluderede i spsm 1 "efter læsning af", og i spsm. 2 "efter læsning af hele teksten 1. gang".

5.3.2.6. Sammenfatning af spørgeskemaundersøgelse I

Effekten af forenklingen var lidt forskellig alt efter, hvordan spørgsmålet blev stillet. Med hensyn til om læsbarheden (spørgsmål 3) var begge variable signifikante på begge niveauer, og der var en interaktion. Det viste sig dog, at effekten af genre var signifikant højere for forenklede tekster end for komplekse tekster. Det vil sige, at den forenklede juridiske tekst opfattedes af informanterne som relativt sværere at læse end den forenklede avistekst.

I en '*planned comparison test*' blev det undersøgt, om forskellen på læsbarheden mellem de to forenklede tekster var større end forskellen på den to komplekse tekster. Det viste sig at være tilfældet. Dette resultat stiller et stort spørgsmålstejn ved min antagelse om, at den komplekse og implicite syntaks i de spanske domme udgør den væsentligste forskel på læsbarheden af en spansk avistekst og en spansk dom.

Med hensyn til forståelsen efter læsning af hele teksten (spørgsmål 2) var effekten af genre marginalt signifikant, mens effekten af kompleksitet var signifikant ($p < .05$) Konklusionen på dette spørgsmål er altså, at det er kompleksiteten, der har mest betydning for forståelsen efter 1. gennemlæsning af teksterne. Med hensyn til forståelsen efter 1. afsnit (spørgsmål 1) viste der sig en effekt på både genre og kompleksitet, men der var ingen signifikant interaktion. Effekten på kompleksitet var numerisk størst og også signifikant med en lavere p - værdi ($F(1,5) = 23.407$; $p < .005$) end effekten på genre ($F(1,5) = 12.273$; $p < .05$). Her har genre altså mere betydning end ved bedømmelsen af forståelsen af hele teksten, men det er stadig kompleksiteten der har den mest pålidelige effekt.

Endelig kan det konstateres, at der ikke var nogen signifikante effekter på de manipulerede variable i scorerne for spørgsmål 4, spørgsmålet om forståelsen efter højtænkningen, hvor informanterne var blevet bedt om at "tænke højt for at forstå og skabe sammenhæng i teksten". Informanterne oplevede altså, at de forstod alle tekster nogenlunde lige godt efter at have "talt sig igennem dem".

Scorerne på oversættelse var signifikant lavere end de øvrige. Af dette kan man konkludere, at skønt de studerende oplevede en nogenlunde god forståelse (5.25 point i gennemsnit), så har de vurderet at oversættelserne var svære (3.33 i gennemsnit).

5.4. *Translog* – pauser på 4 sekunder og mere

5.4.0. Indledning

Informanternes anslag under skriveprocessen blev registreret i *Translog*-programmet. Disse data kan analyseres på flere måder. Jeg besluttede til denne undersøgelse at nøjes med at analysere de registrerede pauser (eller mere præcist 'forsinkelser' eller *delays*), der varede 4 sekunder og derover. Disse pauser svarer til dem, jeg registrerede i højtækningsprotokollerne. Selv om de to processer langt fra er ens, vil en pause på 4 sekunder eller mere også i en skriveproces være en lang pause. Tallene skulle udtrykke sværhedsgrad. Man kan vælge at analysere samlet processeringstid, samlet pausetid eller at analysere antal pauser. Jeg mener, antal pauser er det bedste udtryk for antallet af oversættelsesproblemer og disses samlede sværhedsgrad⁹.

5.4.1. Resultater af *Translog*-analysen.

Tabel 16. Gennemsnitligt antal pauser på 4 sekunder eller mere i *Translog*.

Avistekst		Juridisk tekst	
Forenklet	Kompleks	Forenklet	Kompleks
72.33	89.66	101.50	98.33

Med hensyn til antallet af pauser på 4 sekunder eller mere målt i *Translog* viste det sig, at der var en signifikant effekt på genre. I gennemsnit var der 81.00 pauser i oversættelsen af avisteksterne versus 99.92 i oversættelsen af de juridiske tekster. ($F(1,5) = 19.06$, $p = .0073$). Der var numerisk forskel på de forenkledede og de komplekse tekster (86.92 for de forenkledede versus 94.00 for de komplekse), men forskellen var ikke signifikant. Resultaterne vil blive diskuteret nedenfor.

5.5. Spørgeskemaundersøgelse II: eksperternes evaluering

5.5.0. Indledning

De 24 oversættelser, som blev produceret under forsøgene blev alle evalueret af fem eksperter, hvilket giver en ret stor stikprøve. Forudsigelsen var, at disse evalueringer ville stemme overens med

⁹ Se i øvrigt som tidligere nævnt Jakobsen (1998) og Lorenzo (1999).

informanternes egen oplevelse, ud fra den antagelse, at tekster, der oplevedes som svære at oversætte også ville være dårligere oversat, og følgelig få ringere karakterer. Ekspertinformanterne fik udleveret instruks og evalueringsskema¹⁰, hvor de både skulle give karakter på 7-skalaen og på 13-skalaen. Afkrydsningerne på 7-skalaen var dog så inkonsistente (dvs. samme karakter gav hos informanten vidt forskellige afkrydsninger på 7-skalaen eller samme afkrydsning på 7-skalaen gav vidt forskellige karakterer), at jeg valgte kun at analysere resultaterne efter 13-skalaen, som er den alle er vant til at give karakter efter. Der er foretaget en evaluering for "oversættelsen som dansk tekst" og en anden for "oversættelsen som oversættelse af kildeteksten", med den første som fokuserende på struktur, korrekthed, meningsfuldhed og vellyd, og den anden fokuserende på loyal gengivelse af mening og passende oversættelsesstrategier med hensyn til kommunikationssituationen (gengivelse af budskab og register). Informanterne fik besked på at anvende samme parametre for alle oversættelser.

5.5.1. Oversættelsen evalueret som tekst.

Denne evaluering tager i princippet ikke hensyn til udgangstekstens indhold, men angår kun oversætterens evne til at skabe en god og meningsfuld tekst på dansk. Der viste sig at være effekt på genre ($F(1,5) = 12.62$, $p < .02$), men ikke på kompleksitet. Forskellen mellem de forenklede tekster og de komplekse tekster gik fra et karaktergennemsnit på 7.45 til 7.13, men resultatet er ikke signifikant. Genreeffekten var ganske stor numerisk, i gennemsnit gik karaktererne fra 7.98 (dvs. næsten 8) for avisteksterne til 6.60 for de juridiske tekster (altså kun lige bestået).

Tabel 17. Gennemsnitskarakterer for "Oversættelsen som tekst" bedømt efter 13-skalaen.

Avistekst		Juridisk tekst	
Forenklet	Kompleks	Forenklet	Kompleks
7.97	8.00	6.93	6.27

Som det ses af tabellen, er der et numerisk fald i gennemsnitsscoren fra de forenklede juridiske tekster til de komplekse, hvilket ikke er tilfældet for

¹⁰ Skemaet er indsat som bilag.

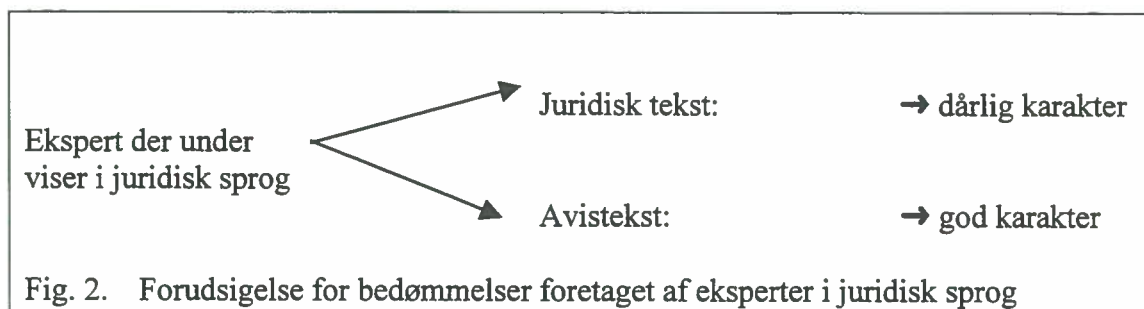
avisteksterne. Men denne forskel viste sig i en 'planned comparison test' ikke at være pålidelig ($F(1,5) = 1.42, p = .29$).

Der var dog en interaktionseffekt, som jeg ikke havde forudset i min hypotese, nemlig en interaktion mellem variabelen 'ekspert' og variabelen 'genre' ($F(4,20) = 3.91, p < .02$). Lad os først se på en oversigt over de givne karakterer:

Tabel 18. Gennemsnitskarakterer for "Oversættelsen som tekst" bedømt efter 13-skalaen for hver af eksperterne.

Ekspert	1	2	3	4	5
Avistekster	8.17	7.0	8.0	7.75	9.0
Juridiske tekster	6.50	5.67	6.92	7.58	6.33

Af denne tabel fremgår det, at eksperterne har bedømt meget individuelt. To af eksperterne har bedømt de juridiske tekster signifikant lavere end de har bedømt avisteksterne. Det er ekspert 1 og ekspert 5 (ekspert 1: $F(4,20) = 4.0, p = .015$ og ekspert 5: $F(4,20) = 5.06, p = .006$). De har en numerisk forskel i deres gennemsnit for de to genrer på henholdsvis 1.67 point og 2.67 point. Deres bedømmelser er dog ikke de laveste, idet det ses, at ekspert 2 har bedømt væsentligt lavere. Men det er forskellen på bedømmelserne af de to genrer, der skiller sig ud for ekspert 1 og 5. Dette betyder, at man vil kunne forudsige en interaktion mellem variabelen 'ekspert' og variabelen 'genre', hvis vi satte disse fem eksperter til at bedømme i et nyt forsøg. De to eksperter er tilfældigvis ansat til at varetage undervisningen i oversættelse af juridisk sprog. Og forklaringen på interaktionen kan derfor være, at jo mere ekspert man er i et område, des mere kritisk vil man være i sin bedømmelse af præstationer inden for dette område, og des mindre kritisk vil man være i bedømmelsen af præstationer inden for andre områder, som man ikke er lige så meget ekspert i. Man kan således opstille følgende forudsigelse:

Dette er ikke et resultat, som var forudset af hypotesen, men et resultat, som har vist sig i data.

5.5.2. Evaluering af teksten som "oversættelse af kildeteksten"

Hvis vi kigger på resultaterne for bedømmelsen af oversættelserne som gengivelse af kildeteksten, er resultatet et lidt andet, idet vi nemlig her har en effekt for kompleksitet: forskellen på karaktergivningene mellem de forenklede og de komplekse tekster var fra 6.82 i gennemsnit til 6.20 i gennemsnit, og denne forskel er om ikke numerisk meget stor, så alligevel signifikant ($F(1,5) = 8.59, p < .05$). Det er altså usandsynligt, at den er tilfældig. Dette resultat tyder på, at de komplekse udgangstekster under et har resulteret i dårligere gengivelser af kildeteksten end de forenklede. Resultatet tyder endvidere på, at eksperterne har skelnet mellem de to evalueringer, idet de har givet de komplekse tekster dårligere karakterer vurderet som oversættelser end, når de skulle evalueres som tekster.

Der er også her en genreffekt, idet de juridiske tekster igen får en hård medfart i bedømmelserne: der er en numerisk forskel på 1.35 point mellem de to genrer ($F(1,5) = 12.22, p < .02$). Som det ses af skemaet er den komplekse juridiske tekst igen bedømt lavest:

Tabel 19. Gennemsnitskarakterer for "den oversatte tekst som oversættelse af kildeteksten"

Avistekst		Juridisk tekst	
Forenklet	Kompleks	Forenklet	Kompleks
7.5	6.87	6.13	5.53

Men forskellen i bedømmelsen af de to juridiske tekster er ikke enestående: den forenklede avistekst bedømmes her også mere positivt end den komplekse. Forenklingen har altså effekt på begge genrer.

Der er igen en interaktion mellem genre og ekspert ($F(4,20) = 6.45, p < .002$); stadig et resultat, som ikke er tilfældigt. Hvis vi tager tabellen fra før, ser det således ud:

Tabel 20. Gennemsnitskarakterer for ”den oversatte tekst som oversættelse af kildeteksten” bedømt efter 13-skalaen for hver af eksperterne.

Eksperter	1	2	3	4	5
Avistekster	7.25	6.67	7.08	7.25	7.07
Juridiske tekster	5.67	5.58	6.33	7.17	4.16

Her kan vi, som ventet, observere at karaktererne er lavere, faktisk er gennemsnittet for de juridiske tekster nu under grænsen for bestået:

Avistekster: 7.18

Juridiske tekster: 5.83

For de juridiske teksters vedkommende har der været et fald fra den første bedømmelse til den anden fra 6.93 til 6.13 (0.8 point) for de forenklede, og på de komplekse fra 6.27 til 5.53 (0.74 point). Numerisk er der næsten ingen forskel på faldet for de to juridiske tekster. Men for avisteksterne har der været et fald på henholdsvis 0.47 (7.97 til 7.5) for de forenklede og 1.13 (8.00 til 6.87) for de komplekse. Den komplekse avistekst ser altså ud til at være mere berørt af evalueringsmetoden end den forenklede. Det større numeriske fald for de komplekse avistekster bedømt som oversættelse kunne tyde på, at ekspertinformanterne har skelnet mere mellem ”dansk tekst” og ”oversættelse”, når de vurderede avistekster, end når de vurderede juridiske tekster. Dette er dog kun en intuitiv fortolkning af data.

5.5.3. Sammenfatning af resultaterne af evalueringerne

På begge evalueringer kunne vi altså observere en signifikant effekt på genre og en interaktion mellem genre og eksperter. Det kan derfor forudsiges, at juridiske oversættelser vil blive bedømt lavere end oversættelser af avistekster, uanset hvilken af de to valgte evalueringssynsvinkler, man vælger. Interaktionen mellem ekspert og genre kan forsøges forklaret med det forhold, at der af fageksperter ikke anvendes samme kriterier for bedømmelsen af henholdsvis en juridisk oversættelse og bedømmelsen af en oversættelse af en avistekst.

5.6. Sammenfatning af kvantitativ analyse

Ved læsetidsmålingen viste det sig, at der kun kunne registreres en signifikant forskel i læsningen af første afsnit; denne forskel var mellem de to genrer. Der var ingen forskel på komplekse og forenkledede tekster i læsetidsmålingen.

Oversætterens oplevelse af læsesværhedsgraden af de fire tekster var flg.: den forenkledede avistekst oplevedes som langt den letteste at læse. Sammenlagt oplevedes også både den forenkledede avistekst og den komplekse avistekst som lettere at læse end begge jurateksterne. Der var statistisk større forskel på de to forenkledede tekster end på de to komplekse, og forenklingen havde en lige signifikant effekt på begge genrer.

Kompleksiteten oplevedes som den væsentligste faktor ved bedømmelsen af forståelsesgraden efter læsning af 1. afsnit, dernæst var der også signifikant forskel på bedømmelsen af de to genrer. Forståelsen af teksten efter 1. gennemlæsning blev bedømt som værende signifikant bedre for de forenkledede teksters vedkommende, mens der ikke var nogen signifikant forskel på de to genrer. Efter højtænkning kunne der ikke registreres nogen forskel, hverken på komplekse og forenkledede eller mellem de to genrer.

I analysen af genfortællingerne, som blev eliciteret umiddelbart efter højtænkningen, viste det sig, at der ikke var nogen forskel på forenkledede og komplekse tekster. Derimod var der signifikante forskelle mellem de to genrer. Genfortællingerne af avisteksterne var signifikant mere succesfulde, signifikant mere informative, udført signifikant mere effektivt og med signifikant større sikkerhed end genfortællingerne af de juridiske tekster. Men de var ikke signifikant mere korrekte. Det vil sige, at succesen skyldtes, at de var langt mere informative.

I analysen af pauserne i *Translog* viste det sig, at der i forløbet af en juridisk oversættelse gennemsnitligt er langt flere lange pauser, end det er tilfældet i en avistekst. Dette kan analyseres som et udtryk for den juridiske oversættelses større sværhedsgrad. Der er derimod ingen forskel på oversættelsesforløbene af en forenklet og en kompleks tekst med hensyn til pauseantal, men en nærmere analyse af andre parametre kunne måske vise interessante resultater. I informanternes egen bedømmelse af oversættelsen viste det sig, at der var signifikante effekter på både kompleksitet og genre. De juridiske tekster blev bedømt som værende signifikant sværere at oversætte end avisteksterne, og de komplekse

tekster blev bedømt som værende signifikant sværere at oversætte end de forenkledede. I øvrigt viste det sig ved en sammenligning af spørgsmålene på spørgeskemaerne, at oversættelsen blev bedømt som værende signifikant sværere end både læsningen og forståelsen af teksterne.

Ved evalueringen af oversættelserne viste det sig, at der i evalueringen af teksterne som 'oversættelse' var en signifikant forskel på bedømmelsen af de forenkledede og de komplekse tekster, omend den var numerisk beskedent (lidt over en halv karakter). Denne forskel kunne ikke påvises ved analysen af bedømmelsen af teksterne som 'dansk tekst'. For begge bedømmelser viste der sig dog at være signifikante effekter på genre. Oversættelserne af avisteksterne blev bedømt signifikant, og også numerisk betydeligt, højere end oversættelserne af de juridiske tekster. Forskellen var ca. halvanden karakter i gennemsnit. Det viste sig i øvrigt, at der var en signifikant interaktion mellem faktorerne 'genre' og 'ekspert'. Denne interaktion kan tolkes som, at nogle af eksperterne har benyttet andre kriterier ved bedømmelsen af genrerne end de øvrige. Ved et nærmere eftersyn viste det sig da også, at to af eksperterne havde bedømt de juridiske tekster signifikant lavere end de øvrige eksperter og avisteksterne signifikant højere. Disse to eksperter underviser selv i juridisk sprog. Interaktionen kan altså forklares med, at jo mere ekspert man er i en genre, des mere kritisk vil man være i sin bedømmelse af en oversættelse i denne genre, og des mindre kritisk vil man være i sin bedømmelse af oversættelser af andre genrer.

5.7. Samlet diskussion af alle resultater

Under dette punkt vil resultaterne blive diskuteret og sammenholdt med forudsigelser og teorien præsenteret i kapitel 1. Diskussionen er inddelt i de fire faser, jeg delte data ind i i indledningen, nemlig læsning, forståelse, formulering og bedømmelse af oversættelse, hvilket vil sige, at de forskellige datakilder trianguleres under hvert punkt. Af pædagogiske årsager vil effekterne af de to manipulerede variable først blive diskuteret hver for sig. En samlet konklusion, dvs. en sammenfatning af diskussionen i forhold til den i indledningen skitserede overordnede problemstilling, gives i næste kapitel.

5.7.1. Effekter af variabelen lingvistisk kompleksitet

5.7.1.0. Forudsigelser for variabelens effekt

I indledningen blev det forudsagt, primært at der ville være signifikante effekter af forenklingen på alle læse- og forståelsesdata, men ikke på formulering. Dernæst blev det forudsagt, at der ville være signifikante effekter af forenklingen på bedømmelsen af den oversatte tekst 'som oversættelse', dvs. som gengivelse af meningen i kildeteksten, men ikke på bedømmelsen 'som dansk tekst'. Sekundært blev der forudsagt en interaktion mellem lingvistisk kompleksitet og genre på læse- og forståelse samt bedømmelsen som 'oversættelse', dvs. at den lingvistiske kompleksitet ville have størst effekt på den juridiske tekst.

5.7.1.1. Effekter på læsning

Ved læsetidsmålingen viste det sig, at tiden for læsning af hele teksten gik fra, at der blev læst 6.74 tegn i sekundet i de komplekse tekster til 7.16 tegn i sekundet for de forenklede tekster, dvs. det kunne se ud som om, at de forenklede tekster blev læst hurtigst. Men variansanalysen viste, at forskellen ikke var signifikant. Hvis man kigger på tallene for det første afsnit, er det endvidere interessant, at forenklingen numerisk slet ikke slår igennem her. Af de enkelte tabeller ses det, at den numeriske forskel, der ender med at være i den totale læsetid, skyldes læsningen af sidste afsnit, hvor de komplekse tekster læses langsommere i begge genrer. I Schäffner, Shreve m.fl. (1993) blev det konstateret, at læsningen blev hurtigere, jo mere tekst, der var læst, hvilket angiveligt skyldtes en stigende bekendthed med tekstens indhold og struktur. En sådan udvikling ses ikke her for de komplekse teksters vedkommende. Men kigger man på tallene for de juridiske tekster, kunne det se ud til, at der er en sådan skridtvis fremskriden for den forenklede teksts vedkommende (5.75 tegn/sek. i 1. afsnit, 7.16 tegn/sek. i 2. afsnit og 8.07 tegn./sek. i 3. afsnit). Samlet kan læsetidstallene dog ikke bruges til statistisk at bekræfte hverken den primære eller den sekundære hypotese om forenklingens effekt, idet forskellene ikke er signifikante, men tallene giver ikke desto mindre anledning til at arbejde videre med forenklingen. I analysen af den oplevede sværhedsgrad af læsningen viste det sig, at de forenklede tekster i begge genrer blev oplevet som signifikant lettere at læse. På en skala fra 1 til 7, hvor 1= svær og 7=let, var gennemsnitsscoren for de forenklede tekster 1.5 point højere end for de

komplekse tekster (4.5 versus 3.0). Ingen af de originale, komplekse tekster bedømtes som havende en god læsbarhed (bedømt med scoren 3 på en 7-skala), og den oplevede læsbarhed blev rent faktisk forbedret væsentligt, efter at den foretagne forenkling og 'forbedring af kohæsionen' havde fundet sted (bedømt med scoren 4.5 på en 7-skala). Der var dog ingen tegn på en større effekt på de juridiske tekster, og den sekundære hypotese må igen afkræftes. Dette betyder, at forenklingen har haft en signifikant effekt på oplevelsen af læsningen, men at pålideligheden af denne effekt ikke har at gøre med genre. Oversætteren opfatter altså ikke den komplekse syntaks i de originale retsafgørelser som vanskeligere end den komplekse syntaks i de originale avistekster, men begge typer kompleksitet opfattes som vanskelig – blot som værende lige vanskelig!

At der opleves en generel forbedring i de forenklede tekster er i overensstemmelse med resultater fra forsøg med sammenligning af såkaldt *high cohesion text* med såkaldt *low cohesion text* (rapporteret i Fischer & Glanzer 1986) og med teorier om læsbarhed generelt. Forbedringen kan også tolkes som udtryk for, at bedre genkaldelsesmarkører jf. LT-WM teorien er blevet skabt i læsningen af de forenklede tekster, og at oversætteren har en oplevelse af større overblik og *fluency* under læsningen.

Man bør være forsigtig med generaliseringer ud fra en så lille informantgruppe, som undersøgelsen her er foretaget med, og fra et enkelt forsøg. Men samlet må effekten af forenklingen på læsedataene anses for at give grund til en bekræftelse af den primære hypotese, selv om resultaterne ikke helt konvergerer – signifikante resultater af denne variabel burde kunne være opnået også på læsetiden. Ser man på læsetallene for de enkelte informanter, viser det sig, at der er stor indbyrdes varians, hvilket tyder på, at forskellige læsestrategier har været anvendt. Nogle (især en enkelt) informanter har i højere grad end andre tilsyneladende udsat løsningen af forståelsesproblemer til senere læsninger, dvs. anvendt det, Krings kalder en successiv arbejdsstrategi. Det spiller sandsynligvis her en stor rolle, at informanterne havde mulighed for at løse problemerne i højtænkningen, som fulgte efter.

5.7.1.2. Effekter på forståelse

Til undersøgelsen af forståelse blev der i det foreliggende arbejde indsamlet en række data: højtænkning, genfortælling, retrospektion og

scorer indsamlet i spørgeskemaer. Retrospektionen er ikke analyseret. Hvis vi først kigger på scorerne i spørgeskemaerne, viser det sig, at der var signifikante effekter på begge variable.

Kompleksiteten blev oplevet som den væsentligste faktor ved bedømmelsen af forståelsesgraden efter læsning af 1. afsnit. Gennemsnittet stiger knap 2 point for de forenklede tekster ($p < .005$). Dernæst var der også signifikante forskelle mellem scoringen af juridiske tekster og avistekster; 0.75 point ($p < .05$). At lingvistisk kompleksitet vurderes som mest signifikant, konvergerer ikke helt med læsetidsresultaterne, hvor genre var den eneste signifikante variabel i læsningen af 1. afsnit - dog var der stadig effekter på genre. Efter læsningen af 1. afsnit er oplevelsen således, at den mentale repræsentation, der danner udgangspunkt for videre processing, er bedre for de forenklede teksters vedkommende. Dette burde danne udgangspunkt for en bedre integration af informationer længere nede i teksten. Igen gælder dette begge genrer.

Forståelsen efter gennemlæsningen af hele teksten 1. gang bekræfter resultatet fra 1. afsnit. Forståelsen oplevedes som signifikant bedre for begge de forenklede teksters vedkommende, mens der ikke var signifikante forskelle på genre. Af tabellen kan det ses, at forenklingen numerisk er næsten ligeligt fordelt mellem de to genrer (1.5 og 1.67). Dette er en stor bekræftelse af den primære hypotese om forenklingens effekt, ikke bare på den skridtvise integration af information, men mere generelt på oplevelsen af en vellykket forståelse efter første læsning. Følelsen af at have forstået teksten var således mere fuldkommen efter læsningen af de forenklede og forbedrede tekster, hvilket peger på, at de lingvistiske strukturer, der blev manipuleret, rent faktisk er vigtige for læseforståelse.

Hvilke manipulationer der var afgørende for forenklingens succes, skulle analysen af højttænkningen bl.a. være med til at fastslå, men det er i øvrigt et forhold, som fremtidige forsøg mere præcist må tænkes at kunne afklare. Allerførst må det gentages, at analysen af højttækningsprotokollerne er rent kvalitativ, forstået på den måde, at der ikke er foretaget signifikantestning af resultaterne, og at de på grund af de meget store individuelle forskelle oversætterne imellem ikke kan generaliseres.

Kigger man overordnet på resultaterne af diskursanalysen, ser det ud til, at problemer med forståelse af kohærens er lige hyppige i den

forenklede juridiske tekster og den komplekse avistekst, mens der ikke verbaliseres lige så mange problemer af denne type i den forenklede avistekst, og flere i den komplekse juridiske tekst. Det må dog kraftigt understreges, at der verbaliseres problemer af denne type i alle 24 protokoller på nær en enkelt. I inddelingen i 'grader af tvivl', eller sværhedsgrader, var kategorien SVÆR mest at finde i de komplekse tekster, og mest i de komplekse juridiske tekster. Men igen var der store individuelle forskelle, idet to informanter oversatte de to komplekse juridiske tekster næsten problemløst, herom nedenfor.

Med hensyn til arten af problemerne viste det sig, at mange af de SVÆRE problemer var problemer med anafor, hvoraf mange fandtes i også de forenklede juridiske tekster. I de komplekse avistekster var det problemer med ekstra-tekstuelle referencer, overført betydning og holdning/tone. I de juridiske tekster var det problemer med forløb, som først og fremmest hang sammen med løsningen af reference, især anafor. Der var også i de komplekse tekster eksempler på, at oversætteren havde svært ved at holde rede på informationen i perioden, f.eks. finde sætningsverbalet og agenten i subjektsløb. Disse problemer opstod ikke i de forenklede tekster.

Man kunne her hævde, at årsagen til at problemerne forsvandt, udelukkende var at sætningerne blev forkortet, dvs. tekstlængden blev mindsket. Tekstlængde og lingvistisk kompleksitet hænger dog i disse tekster – og i forenklingen af dem – sammen på en sådan måde, at to andre helt centrale faktorer må indgå i forklaringen: eksplicitering af agent eller referent, og ændring af tekstens informationsstruktur. Disse to faktorer blev illustreret ved eksempler i gennemgangen af højtækningsprotokollerne (eksempel (1) og (2) under punktet TEKSTSEKVENENS i gennemgangen af avisteksterne og alle de juridiske eksempler i dette punkt). Igen er det oplagt, at flere forsøg må foretages for nærmere at afgøre, hvilke faktorer er de centrale. Man kan dog her pege på, at en række forsøg (bl.a. Garrod & Sanford 1983) har vist, at eksplicitering af tekstsekvensens tema er af stor betydning for læsning. Problemet er her, at spørgsmålet om, hvad tekstsekvensens tema er, kan vise sig at være genre- og læserspecifikt. Oversætteren vil måske fokusere på andre temaer i sin forståelse, end juristen vil.

Som nævnt kræver en nærmere adskillelse af disse faktorer, at der foretages forsøg med manipulation en af enkelt lingvistisk struktur ad gangen, hvor designet udelukker alternative forklaringer. Men analysen af

højtækningsprotokollerne konvergerer med spørgeskemadataene og bekræfter den primære hypotese om, at forenklingen har den effekt, at en mere automatisk processing kan foretages.

Oversætterne vurderede i deres scoring af forståelsen efter højtænkning, at der ikke var nogen forskel på hverken de juridiske tekster og avisteksterne, eller mellem de komplekse og de forenklede tekster. Dette virker umiddelbart ikke overraskende, idet de jo må føle, at de har talt sig frem til en lige god forståelse – var teksten lidt sværere, blev der bare talt lidt mere. Alligevel er det ikke i overensstemmelse med forsøg, som har vist, at fri højtænkning ikke har nogen indflydelse på forståelsen i tekstlæsning, jf. Ericsson og Kintsch: "No evidence was found that mere thinking aloud influences comprehension and memory of text, but additional directions to elaborate on the sentences in the text lead to better memory for text" (Ericsson & Kintsch 1995:226 med henvisning til Ericsson 1988). En sammenligning af scorerne på spørgeskemaet i min undersøgelse viste, at der var signifikante forskelle i oplevelsen af forståelsen før og efter højtænkning. Dette tyder på, at mine informanter måske i højtænkningen har anstrengt sig mere for at få en bedre forståelse, end de ville i normal stille læsning, og måske også end de ville have gjort med en anden instruks. Her havde de fået besked på at søge forståelse i den mundtlige oversættelse, og de vidste, at de bagefter skulle gengive indholdet i teksterne. Særlig interessant er det nu at sammenholde denne subjektive følelse, informanterne havde af at forstå, med den mere objektive analyse af genfortællingerne.

Genfortællingerne skulle afspejle den mentale repræsentation, som oversætteren havde efter højtænkningen. Dataene må deles op i henholdsvis indhold og proces, idet der både er foretaget en evaluering af indholdet (fejl og informativitet) og genfortællingens struktur (redundans og usikkerhed i fremstillingen). Imidlertid var der på ingen af disse data nogen signifikante effekter af forenklingen. Fordelingen af fejlprocenterne viste dog numeriske forskelle, således at der var 13.62 fejl i procent af kildetekstens ideer i de forenklede tekster og 16.76 procent fejl i de komplekse tekster. Disse forskelle var ikke signifikante, og den primære hypotese om forenklingens effekt på den mentale repræsentation, som den kan analyseres ved en fri genfortælling, må derfor afvises.

Dette er ikke i overensstemmelse med Carpenters *reading span*-resultater for *low-span*-læsere: at personer med lavt *reading span* havde flere og flere fejl, jo større tekstafstanden var mellem f.eks. referenten og

antecedenten i en tekst. Dette er heller ikke i overensstemmelse med forventningen om, at færre misforståelser ville opstå i de forenkledede tekster pga. 'entydiggheden' af flertydig information.

Flere forhold må tages i betragtning ved en vurdering af dette resultat. For det første er resultatet i overensstemmelse med oversætternes egen vurdering af, at de forstod teksterne lige godt efter højtænkningen, som gennemgået ovenfor. For det andet er der stor forskel på 'fejl' i en test, hvor det er ordret hukommelse, der testes, og 'fejl', som de kan analyseres i en fri genfortælling. I en fri genfortælling vælger informanten selv, hvilken information han/hun vil give. Det er derfor muligt at udelade information, man ikke er sikker på. Eller med andre ord: 'fejlundgåelsesstrategier' kan være årsagen til, at ikke flere fejl kan opdages i de komplekse tekster. Hvis dette systematisk var tilfældet, skulle gengivelserne af de komplekse tekster vise sig at være signifikant mindre informative. Dette var ikke tilfældet – der var ikke engang numeriske forskelle i denne retning.

Det ser altså ud til, at informanterne mellem den 1. læsning af teksten, hvor de jo vurderede, at de havde en dårligere forståelse af de komplekse tekster, og genfortællingen af den, har anvendt såvel forståelses- som hukommelsesstrategier. Dette kan også observeres i en hel del af højtækningsprotokollerne, hvor informanterne vender tilbage til begyndelsen af teksten flere gange og parafraserer eller genfortæller den for sig selv "for at forstå sammenhængen", som de selv gør opmærksom på (se også kapitel 4). Det interessante er her, at ifølge LT-WM teorien kan opbevaring af så stor en mængde information i hukommelsen, som tilfældet var her, kun lade sig gøre, hvis informationen lagres i langtidshukommelsen undervejs. Analysen af informativiteten viser, at denne lagring af information på ingen måde hang sammen med lingvistisk kompleksitet, som det er manipuleret i denne undersøgelse, idet der ikke blev fundet effekter på kompleksitet.

5.7.1.3. Effekter på formulering

Som det er nævnt flere gange før, må den første parafrase af kildeteksten anses for at være første (og potentielt sidste) skridt i formuleringen af oversættelsen. Anskuet på denne måde kunne såvel højtænkningen som genfortællingen analyseres som mundtlig formulering. I gennemgangen af højtækningsprotokollerne gjorde jeg opmærksom på, at verbaliseringer, hvor der blev fokuseret på formulering ikke ville blive

analyseret, og at højttenkningen som sådan var tænkt som undersøgelse af forståelse. I gennemgangen af genfortællingerne stillede jeg spørgsmålstejn ved, om disse data ikke også var udtryk for formulering. I hvert fald strukturen i fortællingerne, dvs. redundans og usikkerhed, kunne analyseres som mundtlig formulering. Der var ikke nogen signifikante forskelle mellem de forenkledede og de komplekse tekster i disse data. Der var en lille numerisk forskel i usikkerheden (dette var udtrykt i det jeg benævnedede 'metakommentarer' eller 'selvobservation'), men ingen i 'redundansen', dvs. information versus talesprogsfænomener såsom selvrettelser, gentagelser etc. Generelt må disse tal – fortolket som mundtlig formulering -- tages som udtryk for bekræftelse af den primære hypotese om ingen effekt af forenklingen på formuleringen af målteksten. Dette resultat bekræftes af *Translog*-dataene, som blev indsamlet under den skriftlige oversættelse, men ikke af de spørgeskemadata, som blev indsamlet efter denne skriftlige oversættelse! Kigger man nærmere på tallene, kan det ses, at der var en numerisk effekt af forenklingen i *Translog* (fra 86.92 til 94.00 pauser på mere end 4 sek.). Man kan også se, at grunden til at denne forskel ikke var signifikant, var at den gik i den forkerte retning i de juridiske tekster, hvor den forenkledede tekst havde flere pauser. Ligeledes ses det, at effekten på kompleksitet i oversætternes egen vurdering ser ud til at skyldes de komplekse avistekster. Det er vigtigt at huske, at de forenkledede tekster blev præsenteret først, og det viser endnu engang, som det blev omtalt i gennemgangen af højttenkningsprotokollerne, at rutine synes at være en faktor i oversættelsen af de juridiske tekster, men ikke i avisteksterne. Det er således det generelle og gennemgående indtryk, at oversætterne oplevede den forenkledede avistekst som let at forstå og let at oversætte, mens de generelt oplevede, at de tre øvrige var nogenlunde lige svære – der er tegn på, at den komplekse juridiske tekst under tiden var lettere, fordi en del termer gik igen, og måske fordi den pågældende genreviden på tidspunktet for denne oversættelse var lettere tilgængeligt! Dette tyder såvel disse data (*Translog* og spørgeskemaer) som højttenkningsdata på.

Generelt er ovenstående resultater udtryk for, at oversætterne har oversat vertikalt, dvs. at de har fjernet sig fra kildetekstens form, hvilket højttenkningen også som helhed gav udtryk for. Dette er naturligvis ingen overraskelse, idet forsøget også lægger op til en sådan oversættelsesmetode. Resultaterne er endvidere udtryk for, at de ekspliciteringer, der blev foretaget i forenklingerne, ikke sammenlagt

gjorde formuleringen signifikant nemmere, selv om det kunne se ud til, at forenklingen af avisteksten kan have haft en sådan effekt (jf. tabellerne). Da der ikke er nogen interaktion mellem genre og kompleksitet i spørgeskemadataene, kan jeg dog ikke konkludere, at denne tolkning er pålidelig.

Konklusionen på dette punkt forbliver dog lidt konfus: *Translog* og genfortællinger konvergerer og viser samstemmende, at der ingen signifikant effekt på kompleksitet er, mens spørgeskemadataene med oversætternes egne vurderinger viser en signifikant effekt på kompleksitet.

5.7.1.4. Effekter på evalueringen af de oversatte tekster

De oversatte tekster blev bedømt af fem eksperter, og er ikke yderligere kvalitativt analyseret. To separate evalueringer blev efterspurgt, en for oversættelse og en for dansk tekst. Denne separation er rent faktisk foretaget af eksperterne, idet der foreligger forskellige resultater. Resultaterne er i overensstemmelse med forudsigelserne for variabelen lingvistisk kompleksitet. Der viste sig at være en signifikant effekt på kompleksitet i bedømmelsen af de oversatte tekster 'som oversættelser', men ikke 'som tekster'. Det forhold, at der er en effekt på lingvistisk kompleksitet i bedømmelsen af meningsgengivelsen, er i overensstemmelse med teorien om, at flere fejl og misforståelser vil opstå i læsningen af lingvistisk komplekse tekster. Effekten af forenklingen må derfor skyldes, at færre misforståelser er fremkommet i oversættelsen af de forenkledede tekster.

Dette konvergerer dog ikke hverken med analysen af genfortællingerne, hvor der ingen effekter af lingvistisk kompleksitet var, eller med oversætternes egen vurdering af deres forståelse efter højtænkning. Til gengæld stemmer det overens med deres bedømmelse af oversættelsessværhedsgraden, som var højere for de komplekse teksters vedkommende. Hvis effekten skyldes misforståelser, er det under alle omstændigheder, enten nogle misforståelser som har været sløret, evt. af fejlundgåelsesstrategier, i genfortællingerne, eller nogle misforståelser, som jeg ikke har analyseret som sådan i den kvalitative analyse af genfortællingerne!

5.7.2. Effekter af LSP/genre

5.7.2.0. Forudsigelser for variabelens effekt

Det blev i indledningen forudsagt, at der ville være en effekt på genre, således at LSP-teksten, den juridiske tekst, ville være sværere at læse, sværere at forstå, blive forstået dårligere, være sværere at formulere på dansk, og at oversættelsen af den ville have flere misforståelser. Det blev dog ikke forudsagt, at oversættelsen af den juridiske tekst ville være en dårligere dansk tekst end oversættelsen af avisteksten.

5.7.2.1. Effekter på læsning

Det viste sig, at der var en signifikant forskel på læsningen af 1. afsnit af en retsafgørelse og første afsnit af en avistekst på knap to tegn i sekundet (fra 7.42 tegn/sek. for avisteksterne til 5.72 tegn/sek. for de juridiske tekster). Forklaringen på forskellen i 1. afsnit kunne være, i overensstemmelse med Fischer og Glanzer (1986), at uafhængige sætninger læses langsommere end afhængige sætninger i normal tekstlæsning; de juridiske tekster indledtes nemlig af hele tre overskrifter (=uafhængige sætninger). Numerisk var der også en forskel i læsningen af hele teksten, men denne forskel var ikke signifikant.

Ligeledes viste det sig i scoringen af læsesværhedsgraden, at avisteksterne blev oplevet som signifikant lettere at læse end de juridiske tekster. Gennemsnitsscoren for avisteksterne var 1.67 point højere end scoren for de juridiske tekster, og denne forskel var meget robust ($p < .005$). Den forenklede retsafgørelse oplevedes som sværere at læse end begge avistekster; der var ingen interaktion mellem genre og kompleksitet. I en *planned comparison* test viste det sig, at den forenklede avistekst og den forenklede retsafgørelse var mere systematisk forskellige end de to komplekse tekster. Dette resultat viser, at læser vores semi-professionelle oversætter en juridisk tekst, hvor tekstens relationer er blevet ekspliciteret og en avistekst, hvor det samme er foretaget, så vil den juridiske tekst opleves som værende forholdsvis sværere, end hvis man sammenligner to autentiske, komplekse tekster. Dette bekræfter den primære hypotese om effekten af LSP, og det må skyldes, at forenklingen ikke har kunnet røre ved det faktum, at en juridisk tekst vil opleves som svær at læse. Resultatet er således desuden endnu en afvisning af den sekundære hypotese om en større effekt af forenklingen af de juridiske tekster. Det kunne tyde på, at forskellen i

læsbarheden af en spansk avistekst og læsbarheden af en spansk retsafgørelse bedømt af den danske oversætter ikke ligger i forskelle i lingvistisk struktur, sådan som den er manipuleret i det konkrete forsøg.

5.7.2.2. Effekter på forståelse

Efter læsning af 1. afsnit var der signifikante forskelle mellem scoringen af juridiske tekster og avistekster. Begge juridiske tekster opleves sammenlagt som forstået dårligere end avisteksterne efter læsning af 1. afsnit. Dette resultat konvergerer med læsetiderne for første afsnit, og indikerer at det måske ikke blot er forskelle i grafisk udformning, der er på spil. Oversætterne føler således antageligt, at de har mere overblik fra starten af læsningen af en avistekst, end de har i starten af en juridisk tekst. Dette burde have konsekvenser for den videre processing af de to forskellige genrer.

Overraskende nok var der efter læsning af hele teksten ikke nogen signifikant forskel på vurderingen af forståelsen af avisteksterne og de juridiske tekster. Dette resultat kan ikke umiddelbart forklares, og det er i direkte modstrid med vurderingen af 1. afsnit ovenfor, og også i modstrid med vurderingen af læsesværhedsgraden. Oversætterne vurderede ligeledes i deres scoring af forståelsen efter højtænkning, at der ikke var nogen forskel på hverken de juridiske tekster og avisteksterne, eller mellem de komplekse og de forenklede tekster. Selv om oversætteren således påviseligt kom lettere igennem det 1. afsnit af avisteksterne, så havde dette ingen indflydelse på kvaliteten af den mentale repræsentation, der blev oplevet lige efter den første læsning, og heller ikke på den mentale repræsentation efter højtænkning. Betyder dette, at hypotesen om, at en juridisk tekst vil opleves som værende dårligere forstået nu må afvises? Andre data må inddrages i afgørelsen af dette spørgsmål.

I det omfang at højtænkning må antages at stamme fra korttidshukommelsen, ser det ud til, at denne mest var indblandet i (den mundtlige) oversættelse af de juridiske tekster, idet der generelt var mere højtænkning i oversættelsen af de juridiske tekster end i oversættelsen af avisteksterne. Der var dog meget højtænkning i alle oversættelserne. I alt 176 verbaliseringer fokuserede på forståelsen af de juridiske tekster, mens 164 verbaliseringer fokuserede på forståelsen af avisteksterne. Forskellen skyldes, at der var flere problemer med kohærens i de juridiske tekster, ikke flere problemer med forståelse af terminologi. Af disse problemer var 57.86% kategoriseret som SVÆRE i avisteksterne og 61.32% som

SVÆRE i de juridiske tekster. Generelt var flest leksikalske problemer SVÆRE, men ikke flere i de juridiske end i avisteksterne. Selv om dette ikke kan testes statistisk, giver tallene en ide om, at oversætterne ikke oplever nogen forskel på de to genrer med hensyn til de leksikalske problemers sværhedsgrad, når det gælder forståelse uden hjælp af en ordbog. Hvor fokus er på leksikon, er verbaliseringen udtryk for, at informanten vil identificere det spanske ord eller kommentere dets grundbetydninger. Identifikationen af juridiske begreber var således ikke mere problemfyldt i de juridiske tekster end identifikationen af begreber (især adjektiver) i avisteksterne. Men flere problemer i kategorien TEKSTSEKVENNS var VANSKELIGE (men blev løst) i de juridiske tekster end i avisteksterne. Disse problemer var først og fremmest problemer med anafor, og flest af de vanskelige blev fundet de komplekse juridiske tekster.

Det viste sig således i højtækningsanalysen, at forskellen mellem den forenkledede og den komplekse juridiske tekst mest var et spørgsmål om grader af tvivl i problemløsningsprocessen, mens det mellem den forenkledede og den komplekse avistekst mest var et spørgsmål om antallet af problemer. Dvs. oversætteren bragte stort lige mange problemer i fokus i den forenkledede juridiske tekst og i den komplekse, men problemet blev hurtigere løst i den forenkledede udgave. Igen må der dog gøres opmærksom på, at to informanter oversatte netop den originale, komplekse juridiske tekst nærmest problemløst, og at disse to informanter havde flere problemer i den første, forenkledede juridiske tekst.

Den mentale repræsentation efter højtænkningen, som den kunne måles i genfortællingen, viste sig desuden at være væsentligt og signifikant bedre for avisteksternes vedkommende. Der var dog ikke signifikant færre fejl i gengivelsen af avisteksterne (der var en lille numerisk forskel)! Det, som var signifikant bedre i gengivelsen af avisteksterne, var informativiteten, såvel opgjort som 'rigtige ideer i procent af kildetekstens ideer' og som 'informative ideer i procent af kildetekstens ideer'. Ved en analyse af informationsmængden viste det sig, at gennemsnitsprocenten var 38.8 procentpoint højere for avisteksterne end for de juridiske tekster, hvilket må siges at være en markant forskel ($p < .008$). Begge juridiske tekster var altså meget sværere at gengive end avisteksterne. Der var ligeledes signifikante effekter af genre på parametrene 'usikkerhed' og 'redundans', hvilket jeg vil omtale under næste punkt.

Hvorfor er der så meget mere information i gengivelsen af avisteksterne? En forklaring er, at oversætterne infererer mere i læsningen af avisteksterne (jf. Garnham 1985), en anden forklaring er, at de ikke tør sige noget om de juridiske tekster og en tredje forklaring er ganske enkelt, at de ikke kunne huske lige så meget af de juridiske tekster.

I den kvalitative analyse af genfortællingerne kunne man se, at oversætterne gengav en del inferenser i gengivelsen af avisteksterne, som man ikke havde kunnet se i højtækningsprotokollerne. I analysen af højtækningsprotokollerne var det ikke muligt at konstatere fokus på kontekst hos alle informanter. Men hos de fire informanter, som eksplicit fokuserede på kontekst, skete dette omtrent lige meget i oversættelsen af begge genrer, og ikke mere i avisteksterne end i de juridiske tekster. Det der kunne observeres i genfortællingerne var således, at flere makropropositioner var blevet konstrueret under læsningen af avisteksterne (genfortællingerne var mere velstrukturerede), og at mere viden eller flere personlige holdninger blev suppleret ind. Det drejede sig således ikke her om såkaldte 'nødvendige inferenser' så meget som uddybninger af den information, der fremgik eksplicit af teksterne. Dette må dog undersøges nærmere ved en mere detaljeret kvalitativ analyse, før nogen egentlig konklusion kan foretages.

Det var ligeledes det generelle indtryk, at oversætterne huskede mindre af de juridiske tekster, og det er muligt at udlede denne konklusion på basis af tallene, idet en forskel på 38% genfortalte ideer umuligt kan være opstået som følge udelukkende af uddybende inferenser i avisteksterne. Oversætterne gengav i gennemsnit kun omkring lidt over halvdelen af de juridiske tekster. Noget af denne effekt kan skyldes fejlundgåelse, jf. diskussionen ovenfor, men igen er det usandsynligt, at oversætterne generelt, hvis de havde haft information klar i korttidshukommelsen ikke ville have verbaliseret denne i genfortællingen. Der er dog som nævnt tegn på (signifikant) mange selvrettelser og afbrydelser af fortællingerne i gengivelsen af de juridiske tekster, hvilket kan have fået noget af informationen til at forsvinde fra den aktive hukommelse igen.

Hvordan man end vender og drejer det, er det dog nærliggende at tolke dette resultat med LT-WM teorien som et udtryk for, at oversætterne under læsning og højtænkning, på trods af de påviselige anstrengelser, ikke har kunnet skabe pålidelige genkaldelsesmarkører for alle informationerne i de juridiske tekster. Man må antage, at det er korrekt, at informationsmængder i størrelsesordenen 18-20 propositioner/ideer, som

disse tekster indeholder, umuligt kan holdes i korttidshukommelsen. Derfor må de være lagret i langtidshukommelsen, og denne lagring kan så siges at være foregået meget mere succesfuldt for avisteksternes vedkommende. Selvfølgelig vil ikke være en hindring for aktivering fra langtidshukommelsen, og kun hvis man antager, at informationen er i korttidshukommelsen, må informantens fokus (jf. Elbro 1984) antages at have indflydelse på den information, der kan eliciteres.

Oversætterne vurderer selv, at de på trods af en dårligere start i læsningen af de juridiske tekster, ikke forstår avisteksterne signifikant bedre end de juridiske tekster. Der kan dog observeres ekstra processing i højtænkningen, som ser ud til at gå på kohærens (og måske på formulering) og ikke på forståelse af begreber. Det synes således klart, at oversætteren ikke selv oplever at forstå de juridiske tekster væsentligt dårligere, måske bl.a. fordi hun kender termerne i forvejen og har en eller anden ide om en retssags gang i forvejen. Lige så klart er det imidlertid, at de strategier, oversætteren anvender for at forstå og huske den juridiske teksts indhold, ikke sætter hende i stand til at gengive mere end lidt over halvdelen af tekstens ideer. Iflg. Ericsson og Kintsch må læseren i processingen af en svær tekst generere eller skabe en passende genkaldelsemarkør før han/hun kan have adgang til informationen i langtidshukommelsen: "If the text comprehension processes fail to generate a coherent text representation, for example, when the text is difficult or poorly written or when the reader lacks the domain knowledge for an adequate situational understanding, then the retrieval structures that provide access to this large amount of information are not in place, or rather, are incomplete, and reinstatements may involve time- and resource-consuming searches. In such cases, the reader must first generate an appropriate retrieval cue, which can be a difficult problem-solving task in itself" (Ericsson & Kintsch 1995:230, min understregning).

Det er dog et stort spørgsmål, om skabelse af en sådan markør kan foregå, netop hvis læseren ikke har den relevante baggrundsviden, og tekstens informationer ikke er tilstrækkeligt eksplicite. Det er muligt, at hypotesen om, at en juridisk tekst vil opleves som værende dårligere forstået må afvises pga. resultaterne af spørgeskemaerne, men såvel genfortællingsdata som evalueringsdata (se nedenfor) må samlet tages som udtryk for, at de juridiske tekster rent faktisk blev forstået dårligere.

5.7.2.3. Effekter på formulering

Hvor resultaterne på den lingvistiske kompleksitet kunne tages som udtryk for, at forenklingen ikke har haft indflydelse på den dybe forståelse, som har med formulering at gøre, men blot på den overfladiske, lingvistisk/grammatiske forståelse, da tyder alle data på, at variabelen genre er altafgørende for formuleringen af teksterne.

I genfortællingerne er der således en del tegn på, at der er usikkerhed om, hvordan en ide eller en term skal formuleres på dansk. Usikkerheden og redundansen, som blev målt ved at tælle gentagelser, udtryk for selvobservation, selvrettelser, uoversatte ord etc. var således signifikant højere i de juridiske tekster. Over halvdelen af genfortællingerne bestod af tomme sætninger eller kommentarer til egen præstation, og dette havde altså en signifikant stigning for de juridiske teksters vedkommende. Metakommentarer (selvobservation) var dobbelt så hyppig i de juridiske tekster.

I den skriftlige oversættelse registreret i *Translog* viste det sig, at der var signifikant flere pauser på 4 sekunder og mere i oversættelsen af de juridiske tekster – flest i den forenkledede juridiske tekst, som jo var den første af de to juridiske!

I spørgeskemaerne, som oversætterne besvarede efter den skriftlige oversættelse, viste det sig, at oversættelsen af de juridiske tekster blev vurderet som signifikant sværere end oversættelsen af avisteksterne.

I alle data kan forståelsesproblemer spille ind, især i genfortællingen, og det er, som tidligere påpeget, ikke i en oversættelsessituation muligt helt at skille reception og produktion ad. Men disse tre typer data repræsenterer under alle omstændigheder til sammen primært formulering. Dataanalyserne konvergerer og kan sammenholdt med ovenstående tolkes som følger: Den meget store usikkerhed i oversættelsen af de juridiske tekster må i overensstemmelse med de i indledningen fremførte forudsigelser og den i kapitel 1 fremlagte teori tolkes som et tegn på, at fornemmelsen for, hvilken form, der er passende i kommunikationssituationen, ikke er indarbejdet som en sikker komponent i formuleringskompetencen. Oversætterens tosprogede ordbog og *frequent structure store* kunne end ikke aktiveres hurtigt og sikkert. De juridiske tekster, som udgør undersøgelsens materiale, er tekster hvis indhold og struktur er fuldstændig parallelt med tekster, disse informanter har oversat i forbindelse med undervisningen. Hvis

informanterne var (mere) rutinerede, ville de opleve oversættelsen af de juridiske tekster som mere automatisk end oversættelsen af avisteksterne. Men det omvendte er tilfældet. Det interessante ved formuleringsdataene er i øvrigt, at oversætternes egen oplevelse af oversættelsens sværhedsgrad og den kvantitative måling af pauser i *Translog* og tællingen af antal metakommentarer og tomme sætninger i genfortællingerne konvergerer. Dette taler for at tolke oversætterens vurdering som udtryk for, at det primært er problemer med formulering, hun oplever. Andre data underbygger denne konklusion. Vi så i analysen af højtænkningen, at der ikke blev fokuseret mere på betydning af de juridiske begreber end på betydning af 'almindelige ord'. I en *planned comparison* test af spørgeskemascorene viste det sig, at oversættelsen af (alle) teksterne blev bedømt som værende signifikant sværere end både læsning og forståelse. En analyse af formuleringsproblemer i højtækningsprotokollerne ville måske kunne give et kvalitativt bud på, hvori formuleringsproblemerne mere specifikt består. Problemerne kunne undertiden konstateres i informanternes kommentarer undervejs og på spørgeskemaerne – den danske juridiske stil og de juridiske termer var ikke på plads.

5.7.2.4. Effekter på evalueringen af den oversatte tekst

Ingen effekter var forventet på evalueringen af oversættelsen bedømt 'som tekst', da det blev forventet at problemer med formulering ville løses, mens signifikante effekter af LSP var forventet på bedømmelsen 'som oversættelse'. Det sidste holdt stik: signifikante effekter af LSP viste sig på begge typer bedømmelser. Oversættelserne af avisteksterne blev bedømt signifikant, og også numerisk betydeligt højere end oversættelserne af de juridiske tekster – forskellen var 1.40 og 1.35, dvs. næsten halvanden karakter i gennemsnit, og hos alle bedømmere slog tendensen igennem.

At der var en effekt på bedømmelsen 'som oversættelse' tyder på, at oversætterne gengiver meningen i de juridiske tekster signifikant dårligere end de gengiver meningen i avisteksterne. Hvis man går ud fra, at eksperterne i deres bedømmelser har fulgt instruksen om at adskille gengivelse af mening og formulering af dansk tekst, betyder dette, at der var flere misforståelser af sammenhænge, flere ukorrekte gengivelser af ordbetydning, flere ikke-adækvate fortolkninger eller overspringelser af

væsentlige detaljer. Hvis man går ud fra, at forståelsen er det *input*, oversætteren bruger i sin formulering, betyder det på et meget generelt niveau, at teksterne er forstået dårligere. Dette er i overensstemmelse med den primære hypotese om effekten af LSP.

At der var en signifikant effekt på bedømmelsen af oversættelsen 'som dansk tekst' betyder, tolket efter samme princip, at oversætterne har løst problemer med formulering signifikant dårligere i de juridiske tekster. Dette var ikke forventet, idet det blev forudsagt, at oversætteren ville være mere i tvivl, men på grund af sit kendskab ville løse problemerne. Oversætterne har således formuleret nogle danske juridiske tekster, som havde en signifikant dårligere stil, gav signifikant mindre mening og indeholdt signifikant flere sprogfejl end avisteksterne.

Resultaterne viser desuden, at oversætterne rent faktisk løste såvel problemer med forståelse som problemer med formulering i oversættelsen af avisteksterne, idet karaktererne her i gennemsnit lå mellem 7 og 8, mens de juridiske tekster lå mellem 5 og 6. Dette viser, at oversætterne generelt var kompetente spanske sprogbrugere, og generelt gode til at formulere sig på dansk, idet adgangen til hjælpemidler var stærkt begrænset (begrænset til 5 ordbogsopslag). Disse to faktorer kan altså ikke bruges til at forklare de dårlige juridiske oversættelser!

Det viste sig i øvrigt, at der var en signifikant interaktion mellem ekspert og genre. Denne interaktion kan tolkes som, at nogle af eksperterne har anvendt andre kriterier end de øvrige. Hos to af eksperterne var forskellen mellem de juridiske tekster og avisteksterne da også i gennemsnit henholdsvis 1.67 point, dvs. næsten to karakterer, og 2.67 point, dvs. næsten 3 karakterer. Det er forskellen i bedømmelserne af de to genrer, og ikke de lavere karakterer for juridiske oversættelser i sig selv, der gør, at disse to eksperter skiller sig ud, idet en tredje ekspert har givet de juridiske oversættelser endnu lavere karakterer i gennemsnit. Dette resultat kalder på en kvalitativt anlagt undersøgelse af, hvordan faktorer som fraseologi, terminologi, gengivelse af detaljer, ekspliciteringer af sammenhænge etc. vurderes i de to genrer. Hvilke krav eller normer for vellykkethed er gældende i de to genrer?

5.8. Afsluttende bemærkninger til kapitlet

Afslutningsvis og sammenfattende kan jeg altså afvise den statistiske nulhypotese om, at der ikke skulle være nogen forskel på de fire tekster, med langt de fleste af mine datapunkter: læsetid for 1. afsnit; oplevet

læsesværhedsgrad og forståelse efter 1. gennemlæsning, sværhedsgrad af og succes med genfortælling, objektiv og oplevet sværhedsgrad af oversættelse, samt ekspertbedømmelse af oversættelserne.

Den sekundære hypotese om stærkere effekt på de juridiske tekster kunne ikke bekræftes af nogen af analyserne. Dette er der følgende mulige forklaringer på: Med kun seks forsøgspersoner skal tendensen være meget klar og variansen i de stikprøver, der sammenlignes, skal være ganske lille, dvs. at informanterne ikke skal score forskelligt. Det er derfor muligt, at man ville have opnået en signifikant interaktion i den retning, det var forventet, hvis man havde haft 12 eller 24 oversætterinformanter.

Dernæst kan man af tallene se et andet problem i forhold til den sekundære hypotese, nemlig at den komplekse avistekst faktisk opleves som relativt svær af oversætterne, samtidig med at den bedømt som oversættelse også får lavere karakterer af eksperterne end den forenklede avistekst. Den forenklede juridiske tekst opleves til gengæld ikke som systematisk lettere end den komplekse, og den får heller ikke systematisk bedre karakterer. Det første kan skyldes, at de lingvistiske strukturer, der er manipuleret i avisteksterne rent faktisk betyder mere for læseforståelsen og oversættelsen. Det næste kan skyldes, at en juridisk tekst har en for lægmænd iboende sværhedsgrad, som ikke kan ændres uden fundamentalt at ændre genren, f.eks. fra en dom til en lærebogstekst. Dette ville også indebære f.eks. forklaring af scenario og definitioner af begreber.

I næste kapitel vil en endelig konklusion, hvor hovedlinjerne i det foreliggende arbejde forsøges fremhævet, blive fremlagt i kortfattet form.

Kapitel 6 Konklusion og perspektivering

6.1. Samlet konklusion

Formålet med det foreliggende arbejde var at undersøge effekten af LSP og lingvistisk kompleksitet på semi-professionelle oversætteres processing af en spansk tekst. I indledningen stillede jeg spørgsmålet, om ikke en forenkling og en forbedring af den juridiske kildetekst ville øge oversætterens chancer for at skabe en kohærent meningsrepræsentation af kildeteksten, som bedre kunne sætte ham/hende i stand til at formulere en adækvat måltekst.

Forenklingen viste sig rent faktisk at have signifikante effekter på læsbarhed, på oversætternes vurdering af oversættelsens sværhedsgrad, og på ekspertbedømmelsen af oversættelsen som "gengivelse af meningen i kildeteksten". Dvs. oversættelsen af de forenklede tekster var lettere, og mere adækvate oversættelser blev skabt af de forenklede kildetekster.

Giles definition af tilstrækkelig forståelse i forbindelse med oversættelse er, at det er, når forståelsen af udgangstekstens logiske og funktionelle infrastruktur muliggør en meningsfuld gengivelse på målsproget. Jeg tolker mine resultater således, at forenklingen af de juridiske tekster lige akkurat betyder, at oversættelserne går fra ikke at være meningsfulde til at være acceptabelt meningsfulde – gennemsnitskarakteren for de juridiske tekster steg netop fra 5 til 6! Forenklingen betød altså opnåelse af tilstrækkelig, men ikke god, forståelse, hvis man antager, at karakteren 6 repræsenterer den tilstrækkelige forståelse af kildeteksten. Forklaringen kan være, at der har været færre misforståelser af sammenhænge på detaljeplanet. En anden forklaring kunne være bedre overblik i den forenklede version – men dette mener jeg, såvel den manglende effekt på bedømmelsen 'som dansk tekst' og den manglende effekt på genfortællinger taler imod. Forenklingen havde samme statistiske effekt i de to genrer, men analysen af karakterne viser, at den for de juridiske tekster betød, at oversættelserne bestod, mens det for avisteksternes vedkommende blot betød, at de blev bedre – de var i forvejen bestået.

Samlet er resultaterne også en bekræftelse af mit postulat fra indledningen, hvor det anføres, at syntaksen i de spanske juridiske tekster oftest udgør en barriere for forståelsen. Det forhold at syntaksen i de spanske avistekster også kan være svær at gennemskue rører ikke ved

denne tolkning. Forskellen viser sig jo netop at være, at oversætteren overvinder kompleksiteten i avisteksterne, men ikke i de juridiske tekster. Hvis oversætteren havde forkundskaber eller baggrundsviden om jura, som havde en velstruktureret og lettilgængelig form, ville hans/hendes oversættelse ikke påvirkes af den lingvistiske kompleksitet i de spanske domme.

Antager man som Hatim og Mason (1997), at oversættelsen af juridiske tekster fungerer primært horisontalt, dvs. med erstatning af kildetekst med målttekst, da ville den lingvistiske kompleksitet også have været underordnet i processen. Højtækningsprotokollerne viser, at dette ikke er tilfældet. Der er dog tegn på, at rutine i oversættelsen af juridiske tekster kan betyde automatisering af processen, idet to informanter oversætter den komplekse juridiske tekst næsten problemløst. Men rutinen ses ikke i bedømmelserne, som er negative. Vi kan derfor ikke sætte lighedstegn mellem denne form for rutine og oversættelseskompetence generelt.

Oversætteren af den juridiske tekst læser for at få en tilstrækkelig forståelse med henblik på at kunne sætte modtageren i stand til at anvende sin professionelle læsning. Men hans/hendes forståelse må række langt ind i det juridiske univers, før at han/hun kan undgå at sende forvirrende signaler til juristen, der læser oversættelsen. Hans/hendes forståelse må omfatte en viden om, hvilken form og hvilket indhold, der forventes af læseren. Denne viden har oversætteren allerede om avistekster, måske fordi han/hun læser aviser hver dag og altså selv er en typisk modtager af sådanne tekster.

Flere data taler for, at oversætteren oplevede problemer med formulering som sværere at løse end problemer med forståelse. Vi så i analysen af højtænkningen, at der ikke blev fokuseret mere på betydning af de juridiske begreber end på betydning af 'almindelige ord'. I en *planned comparison* test af spørgeskemascorene viste det sig, at oversættelsen af alle teksterne blev bedømt som værende signifikant sværere end både læsning og forståelse. Dette viser, at selv efter en meget grundig forståelses- eller analysefase kan oversættelse af spanske tekster til dansk ikke forventes at foregå automatisk og intuitivt, hverken for avisteksters eller juridiske teksters vedkommende. Men resultaterne viste også tydeligt, at både problemerne med formulering og problemerne i de oversatte tekster i oversættelsen af de juridiske tekster langt oversteg problemerne i oversættelsen af avistekster. Vi har set, at oversætterne rent

faktisk havde strategier til såvel løsning af lingvistisk kompleksitet i forståelsen af avisteksterne (og til hukommelsen af dem) som til formulering af gode måltekster stort set uden brug af hjælpemidler, men at det samme ikke var tilfældet i juridisk oversættelse. Problemet er, at så længe oversætterens forståelse af de juridiske tekster er begrænset til de tekstbaserede inferenser, da vil hans/hendes måltekst ikke opnå samme vellykkethed som i oversættelsen af avisteksterne.

I kapitel 1 gennemgik jeg forskellige modeller af oversættelse og af hukommelse. Jeg anvendte Ericsson og Kintschs LT-WM teori (1995) som gennemgående teoretisk synsvinkel på oversættelse som tekstprocessing. Jeg refererede også fra andre teorier såsom Baddeley og Hitchs *articulatory loop* (1974, 1993) og fortolkninger af denne (Shreve & Diamond 1997) og til bl.a. Carpenters CC READER teori (1994). Mange forsøg blev gennemgået, hvoraf en del havde med kompleksitet, kohæsion og inferens at gøre.

De foreliggende resultater kan ikke bruges som argumenter for at afvise nogen af disse teorier. For det første bør man være forsigtig med at generalisere ud fra en enkelt undersøgelse, og for det andet var min informantgruppe af en beskeden størrelse. Teorierne og modellernes forklaringskraft afhænger desuden netop af konkrete omstændigheder såsom kommunikationssituation, testopgave, informant- gruppe, genre og teksttype.

Mens teorier hvor korttidshukommelsen anses for meget væsentlig i forståelse og oversættelse (f.eks. Carpenter 1994 og Shreve & Diamond 1997) kunne anvendes til at forklare resultaterne af læsning og højttænkning, er LT-WM teorien bedre til at forklare oversætternes præstationer i genfortællingen og oversættelsen af teksterne. Resultaterne viste netop, at store mængder af information må have været lagret i langtidshukommelsen under processingen af avisteksterne og ikke nær så meget i processingen af de juridiske tekster. Jeg kan konkludere, at informanterne mellem den 1. læsning af teksten, hvor de jo vurderede, at de havde en dårligere forståelse af de komplekse tekster, og genfortællingen af den, har anvendt såvel forståelses- som hukommelsesstrategier. Dette støttes af analysen af højttækningsprotokollerne. Bedre hukommelses- og forståelsesstrategier i oversættelsen af avisteksterne kan således forklare, hvorfor også de komplekse avistekster blev gengivet ganske godt. Resultaterne tyder på, at aktivering og lagring i langtidshukommelsen er vigtigere for succes i

en oversættelsesopgave end fastholdelse af kildetekstsegmenter i korttidshukommelsen er.

Dog må man tilføje til Ericsson og Kintschs teori om, at hvis teksten er svær, vil skabelsen af en genkaldelsesmarkør være en tidskrævende problemløsningsproces, at i oversættelsen af juridiske tekster kan en sådan genkaldelsesmarkør ikke skabes på baggrund af tekstens information alene, den må skabes med hjælp fra eksempelvis lærebøger, lovbøger eller leksika.

Den næste konklusion angår den sekundære hypotese om forenklingens større effekt på de juridiske tekster. I indledningen blev det diskuteret, om oversættere (jf. Gile 1993, 1995) er i stand til at få en god forståelse af fagtekster, mens de oversætter, selv om de ikke har ekspertviden, hvis teksterne er opbygget logisk. Det blev anført, at tekstens krav til forhåndsviden hænger en del sammen med, hvordan 'kohæsiionsmarkører', dvs. pronomener, konjunktioner etc. er anvendt i formuleringen af teksten. En mere logisk eller naturlig opbygning af teksterne blev således tilstræbt i forenklingen.

Alle data tilbageviser imidlertid forudsigelsen om en større effekt på LSP-teksterne i forsøget. Det fremgår med al ønskelig tydelighed, at informanterne, trods anstrengelser under højtænkning, i oversættelsen af de juridiske tekster ikke løser problemer med forståelse godt nok (en gennemsnitskarakter på 6 må betragtes som ringe).

Dette kunne tolkes som, at tekstens krav til forhåndsviden er uændret i de forenkledede 'højkohæsiions'-versioner af de juridiske tekster. Jeg tolker mine resultater således, at det under alle omstændigheder betyder, at oversætterne ikke væsentligt bedre kan opnå tekstforståelse under læsning og forståelse i den betydning van Dijk og Kintsch (1983) anfører. Læsning og oversættelse uden hjælpemidler forbedrer ikke generelt den semi-professionelle oversætters tekstforståelse i den forenkledede version af de juridiske tekster. Oversætteren kan ikke lagre detaljerede informationer i langtidshukommelsen undervejs, oversætteren kan ikke integrere informationerne i en velstruktureret vidensbase, og oversætteren kan ikke hurtigt aktivere fagspecifik baggrundsviden. Dette må betyde, at den træning og undervisning, oversætteren har gennemgået i juridisk sprog ikke fører til, at oversætteren har en god baggrundsviden på det pågældende domæne – oversætterens arbejde med de juridiske tekster bygger ikke på tekstforståelse. Endelig kan det bemærkes, at hvis oversætterne har oversat horisontalt, hvilket de i princippet havde

mulighed for, idet originalteksten var på skærmen under den skriftlige oversættelse, så kan det stadig ud fra analysen af bedømmelserne konkluderes med ret stor sandsynlighed, at der i oversættelsen af de juridiske tekster ikke var hverken en tosproget ordbog eller en komparativ stilistik (*frequent structure store*) deres langtidshukommelse, som de kunne aktivere hurtigt og sikkert. Hatim og Masons påstand (1997) om at oversættelse af juridiske og administrative tekster læres med *remarkable ease*, bekræftes således på ingen måde af undersøgelsens resultater, idet alle informanter, trods individuelle forskelle, havde gennemgået minimum to års undervisning i spansk juridisk sprog.

Til sidst bør det fremhæves, at kravene til den oversatte tekst i juridisk oversættelse synes betydeligt højere end kravene til en oversat avistekst, især hvis bedømmelsen foretages af en person, der underviser i juridisk sprog. Dette gælder såvel kravene til meningsgengivelsen som kravene til formalitetsniveau og terminologi. Præcist hvilke kriterier eksperterne har bedømt efter, er (endnu) ikke undersøgt kvalitativt, og en undersøgelse synes påkrævet efter diskussion af resultaterne af de to evalueringer.

6.2.0. Perspektivering

I indledningen antydede jeg, at undersøgelser af bl.a. tekstfaktorerers indflydelse på tekstprocessing og vellykkethed i oversættelse ville bidrage til forståelsen af fænomenet oversættelse. Den foreliggende undersøgelse giver mulighed for temmelig præcist at fastslå, at begge de undersøgte variable havde afgørende indflydelse på såvel læsning som forståelse og oversættelse, og den giver mulighed for at fastslå, at variabelen LSP var langt den mest betydningsfulde. På det overordnede niveau så lingvistisk kompleksitet ud til at være en lige så væsentlig faktor for forståelsen som genre: de komplekse tekster blev oplevet som værende sværere at læse og forstå umiddelbart, og i analysen af højtænkningen blev der ikke fundet flere problemer med forståelse af leksikon (dvs. begreber) i de juridiske tekster, men derimod samlet flere svære problemer med kohærens i begge de komplekse tekster. Endvidere viste bedømmelsen af oversættelserne, at lingvistisk kompleksitet havde betydning for gengivelsen af meningen i originalteksten.

Men alle de analyser, hvor der var effekter af lingvistisk kompleksitet, var der også effekter af genre, med undtagelse af scorerne for forståelsen efter 1. gennemlæsning af teksten – antallet af svære forståelsesproblemer

under højtænkningen støtter dette resultat. På den selvoplevede forståelse efter højtænkning og fejlprocenten i genfortællingerne var der ingen effekter på nogen af variablene.

Stærke effekter af LSP viste sig i genfortællingsprocessen og i mængden af information i genfortællingerne, ligesom antallet af pauser på 4 sek. eller mere under den skriftlige oversættelse var signifikant højere for de juridiske oversættelser. Bedømt som tekster blev de juridiske oversættelser ligeledes også bedømt signifikant lavere end avisteksterne, og i ingen af disse analyser havde den lingvistiske kompleksitet nogen effekt.

Disse resultater peger på, at det er i formuleringen af målteksten, der virkelig er stor forskel på genrene. Hvis oversætterne havde haft genreviden i Berkenkotter og Huckins forstand, dvs. evne til at benytte de retoriske værktøjer faget råder over, og evne til at udvælge relevant information i en given kontekst, så ville de sandsynligvis med samme held som i oversættelsen af avisteksterne have kunnet skjule små misforståelser eller manglende indsigt i, hvilken mening forfatteren havde intenderet ved blot at skabe "en i situationen plausibel tekst". Bedømmelsen af oversættelserne 'bedømt som tekst' skulle jo netop være uafhængig af kildetekstens meningsindhold.

Bedømmelsen af den juridiske tekst hænger naturligvis sammen med de krav, der stilles til den oversatte tekst. Kravene, der stilles til den oversatte tekst, kan have afgørende indflydelse dels på den usikkerhed, oversætteren oplever i sin oversættelsesproces, dels, eller måske derfor, på vellykketheden af den oversatte tekst. Der viste sig i analysen af evalueringsdataene at være en signifikant interaktion mellem ekspert og genre. Jeg kan nu forklare denne interaktion ved, at de bedømmere, som er mest eksperter inden for juridisk sprog, vil kræve mest af oversættelsen, herunder at tekstens scenarium er korrekt gengivet. Sammenhængen mellem forståelse og oversættelse i oversættelsen af en juridisk tekst kan således forklares som en sammenhæng, der er styret af de meget konkrete krav om vellykketheden af en juridisk tekst.

At oversætteren i mit forsøg således føler, at hun har talt sig frem til en bedre forståelse i løbet af højtænkningen, skal således ikke tolkes som, at forståelsen er tilstrækkelig. Højtækningsanalysen viser, at en række problemer løses, men hvor forståelsen i oversættelsen af avisteksten ikke længere giver anledning (generelt betragtet) til en målbar usikkerhed efter

at højttænkningen er slut, da fortsætter usikkerheden i oversættelsen af den juridiske tekst både i genfortællingen og i den skriftlige oversættelse.

Resultaterne giver samlet grund til optimisme for en videreudvikling af denne forskning. Især ville det være interessant at sammenligne juridiske eksperter med de semi-professionelle oversættere både med hensyn til forståelse og med hensyn til formulering af tekster. Ideer til nye undersøgelser vil blive diskuteret nedenfor.

6.2.1. Nye forsøg og undersøgelser

Undersøgelser af kohærens eller kohæsion i tekstlæsning er blevet gennemført med succes af Fischer og Glanzer (1986). Den måde disse forfattere har designet deres tekster og tests (se kapitel 1) synes at være en oplagt mulig videreudvikling af mit eget forsøg. Konstruktion af mindre tekstsekvenser, hvor lingvistiske problemer manipuleres i en mere kontrolleret form end her, kunne potentielt give indsigt i problemernes karakter og betydning i de to genrer. Juridiske og ikke-juridiske tekster kunne på denne måde sammenlignes mere direkte med henblik på at undersøge forskelle i tekstlæsningen under forskellige betingelser. Dette ville også give mulighed for at undersøge, hvor tilgængelig den nødvendige information til at skabe forbindelse mellem tekstens relationer er i de forskellige tekster; en undersøgelse som ville kunne sige noget om informantens læsekompetence. Baggrundsviden ville også kunne undersøges, eftersom baggrundsviden er en sandsynlig alternativ kandidat til kotekst i forbindelse med at indsætte information i forbindelse med referencespørgsmål, især i juridiske tekster, hvis scenario som oftest er forudbestemt. I en sådan undersøgelse ville det være interessant at sammenligne eksperter (jurister) og oversættere.

Sammenhængen mellem problemer i løbet af oversættelsen og oversættelsens vellykkethed er blevet diskuteret i den empiriske oversættelsesvidenskab, især måske af Jääskeläinen ("Hard work will bear beautiful fruit" 1996). Denne sammenhæng er ikke undersøgt her, men det er en mulig videre undersøgelse af de data, min undersøgelse bygger på. Læsetid og læseoplevelse ser i min undersøgelse ud til at kunne hænge sammen med problemer i højttænkning, idet begge uafhængige variable kan have påvirket tallene i samme retning. I analysen af højttænkningen ser vanskelighederne ikke ud til primært at afhænge af genre eller fagområde, men måske snarere af kildetekstens struktur. Flere problemer i begge komplekse tekster kunne kategoriseres som svære, dvs.

som problemer, hvor oversætteren udtrykte tvivl, og hvor oversætteren anvendte flere strategier, mere tid, eller hvor oversætteren måtte opgive at løse forståelsesproblemet tilfredsstillende. Karaktererne for de komplekse tekster var samtidig signifikant lavere (bedømt som oversættelser) end for de forenklede.

I en undersøgelse af læsning og oversættelse fra 1993 konstaterede Shreve, Shäffner m.fl., at der ikke var nogen sammenhæng mellem læsetid af enkelte sætninger og karakteren af oversættelsesproblemer, som oversætteren angav på et spørgeskema. Intuitivt er det dog en sammenhæng, man kunne forvente, og de metoder Shreve og Shäffner anvendte (se kapitel 1) giver mulighed for hurtigere og mere statistisk kontrollerbart end med højttænkning at undersøge sammenhængen. Med sådanne metoder ville man have mulighed for at inddrage et større antal informanter. Måske er sammenhængen teksttypeafhængig, dvs. afhængig af såvel tekststruktur som af genre?

En undersøgelse af en sådan sammenhæng rejser dog flere spørgsmål. Hvilke problemer angiver man som oversætter, når man bliver spurgt? Der skal en vis ekspertise til at erkende oversættelsesproblemer, og med ekspertisen kommer måske et fald i i hvert fald receptionsproblemer (jf. Krings 1997), og sandsynligvis vil læsetiden også påvirkes dramatisk efterhånden som rutinen med en bestemt type tekster stiger. Især problemer med kohærens må antages at være svære at undersøge på denne måde; det er som regel leksikalske problemer, der fokuseres på i oversættelse.

Resultaterne af analysen af genfortællingerne, hvor oversætterens udbytte af tekstforståelsen blev målt, sammen med graden af usikkerhed eller tvivl i genfortællingsprocessen, kunne endvidere tyde på, at der kunne være en sammenhæng mellem både oversætterens kvantitative udbytte af tekstforståelsen (dvs. den mængde information, oversætteren er i stand til at gengive) og graden af usikkerhed på den ene side og oversættelsens vellykkethed på den anden side. Denne sammenhæng ville i givet fald være afhængig af genre. Informationsmængden i genfortællingerne var signifikant lavere i genfortællingen af de juridiske tekster, mens usikkerheden var signifikant højere. Karaktererne for de juridiske tekster var samtidig signifikant lavere end for avisteksterne.

Undersøgelsens resultater kunne dog endvidere tyde på, at der ikke kan antages at være en direkte sammenhæng mellem det kvalitative indhold af genfortællingen (fejlprocent) og oversættelsens vellykkethed i

oversættelsen af en avistekst, idet det viste sig, at selv om oversættelserne af avisteksterne fik gode karakterer i bedømmelsen, var fejlprocenten i genfortællingerne ikke lavere for avisteksterne end for de juridiske tekster. Dog kunne der være en sammenhæng mellem antallet af rigtige udsagn og vellykkethed, idet informationsmængden indgik i denne variabel.

Da jeg som nævnt ikke har undersøgt disse mulige sammenhænge her, vil en nærmere afklaring af disse spørgsmål afhænge af fremtidige undersøgelser. Nogle af mine data vil evt. kunne underkastes statistiske korrelationsanalyser i den form de har nu, mens en anden mulighed ville være at foretage nye kodninger af data med henblik på at kunne analysere de skitserede sammenhænge.

VERSION A

CRÍTICA DE "PERDONA, BONITA, PERO LUCAS ME QUERÍA A MÍ"

Este filme se refiere a una cierta movida madrileña actualizada por otro filme reciente, "Más que Amor, frenesi". "Perdona, bonita..." evoca al otro filme, no tanto en sus logros visuales o en la dirección de actores, cuanto en una cierta facilidad para hablar de temas que nunca se le han dado muy bien al cine español. Pero con sus actores descuidados, historia inverosímil y estética de cómic modernete, el único logro reseñable de este filme es que se plantea desde la modestia.

"Perdona bonita..." muestra las andanzas de un particular grupo humano compuesto por tres gay que comparten piso, su asistenta, un bello inquilino misterioso y sangrientamente asesinado, dos mujeres policías nerviosas y una pareja heterosexual. Durante el filme se tejerá una trama alrededor del cadáver, en la que cada uno contará una versión de los acontecimientos, embelleciéndola en función de sus propias debilidades.

Todo esto lo muestra el director a partir de unos diálogos en ocasiones graciosos y con una puesta en escena que confunde atrevimiento con arbitrariedad. Y en mi opinión, su tratamiento de la homosexualidad utiliza los peores lugares comunes conocidos sobre los gay: que son horteras, desmadrados, exagerados hasta la caricatura y qué bien que nos podamos reír no con ellos, sino de ellos.

217 ord, 1.133 tegn

VERSION B

CRÍTICA DE "PERDONA, BONITA, PERO LUCAS ME QUERÍA A MI"

Este filme de actores descuidados, historia inverosímil, estética de cómic modernete y referente de una cierta movida madrileña actualizada, en las fronteras de otro filme reciente, "Más que Amor, frenesi", al que evoca no tanto en sus logros visuales o en la dirección de actores, cuanto en una cierta facilidad para hablar de temas que nunca se le han dado muy bien al cine español, se plantea desde la modestia, y es éste su único logro reseñable.

"Perdona, bonita..." muestra las andanzas de un particular grupo humano compuesto por tres gay que comparten piso, su asistenta, un bello inquilino misterioso y sangrientamente asesinado, dos mujeres policías que están de los nervios y una pareja heterosexual, y durante el filme se tejerá una trama alrededor del cadáver, en la que cada uno contará una versión de los acontecimientos, embelleciéndola en función de sus propias debilidades.

Todo esto lo muestra el director a partir de unos diálogos en ocasiones graciosos, una puesta en escena que confunde atrevimiento con arbitrariedad, y un tratamiento de la homosexualidad que a quien esto firma se le ocurre deudor de los peores lugares comunes conocidos sobre los gay: que son horteras, desmadrados, exagerados hasta la caricatura y qué bien que nos podamos reír no con ellos, sino de ellos.

222 ord, 1.133 tegn

VERSION A

COMENTARIO SOBRE LA VIOLENCIA-ESPECTÁCULO DE ANTENA 3 Y TELE 5

Estos dos canales son los portavoces de la violencia. Su menú de sobremesa se inclina decididamente por las sensaciones fuertes, dulcificadas con imágenes políticamente correctísimas, porque así pueden transformar hasta un guión basado en asesinatos rituales y orgías caníbales en un inocuo telefilme para todos los públicos.

Ni las matanzas sangrientas de los documentales de La 2 pueden competir en crueldad con el sinfín de psicópatas, pederastas, violadores, abusadores y maltratantes que abundan a la hora de los postres por estos canales. Tratan de captar la atención de un público básicamente femenino, pues los culpables son siempre los hombres. Padres y padrastros degenerados, entrenadores de béisbol especializados en juegos de vestuario y sacerdotes que interpretan torcidamente el evangélico precepto de "dejad que los niños se acerquen a mí", todos abusan a los tiernos infantes que alimentan la galería de horrores.

Tras una sobredosis prolongada de estos productos, la espectadora adicta no tardará en generar sospechas sobre parientes y vecinos demasiado besucones con los niños. Y nunca se creará del todo que los moratones y arañazos de su vecina se deban a una simple caída por las escaleras, aunque el accidente se haya producido ante sus propias narices.

207 ord, 1.134 tegn

VERSION B

COMENTARIO SOBRE LA VIOLENCIA-ESPECTÁCULO DE ANTENA 3 Y TELE 5

Estos dos canales, que presentan un menú de sobremesa que se inclina decididamente por las sensaciones fuertes, dulcificadas con un baño de imágenes políticamente correctísimas que puede transformar un guión basado en asesinatos rituales y orgías caníbales en un inocuo telefilme para todos los públicos, son los portavoces de la violencia.

Ni las matanzas sangrientas de los documentales de La 2 pueden competir en crueldad con el sinfín de psicópatas, pederastas, violadores, abusadores y maltratantes que abundan a la hora de los postres por estos canales, tratando de captar la atención de un público básicamente femenino (los culpables son siempre ellos) con una galería de horrores que se alimenta de tiernos infantes abusados por padres y padrastros degenerados, entrenadores de béisbol especializados en juegos de vestuario y sacerdotes que interpretan torcidamente el evangélico precepto de “dejad que los niños se acerquen a mi”.

Tras una sobredosis prolongada de estos productos, la espectadora adicta no tardará en generar sospechas sobre parientes y vecinos demasiado besucones con los niños y nunca se creará del todo que los moratones y arañazos de su vecina se deban a una simple caída por las escaleras, aunque el accidente se haya producido ante sus propias narices.

210 ord, 1.138 tegn

VERSION A

LA AUDIENCIA PROVINCIAL DE CÁDIZ

AUTO ESTIMATORIO DE UN RECURSO DE APELACIÓN

ANTECEDENTES

PRIMERO. El representante del hoy apelante interpuso recurso de reforma y subsidiario de apelación contra Auto de procesamiento dictado por el Juzgado de Instrucción núm. 2 de esta capital, haciendo uso del trámite establecido en el art. 217 de la LECr. Estimó el apelante que no existían indicios racionales de que hubiera cometido el delito de apropiación indebida por el que había sido inculcado.

SEGUNDO. El Instructor dictó Auto con fecha de 17 de diciembre de 1988 por el que desestimó el primer recurso y admitió a trámite el segundo. Mandó expedir testimonio de los particulares que se consideraran necesarios para la resolución del recurso, y ordenó remitir los testimonios a este Tribunal y emplazar a las partes.

TERCERO. Comparecieron el Procurador don Enrique Solana Suárez, en representación del apelante, y el Procurador don Pascual Galindo González, en representación de la apelada "Tubería Almería". El Tribunal les instruyó y también al Ministerio Fiscal, de las presentes actuaciones, y se señaló día para la vista. Esta se celebró el 6 de enero de 1989, con asistencia de los Abogados defensores de las partes. Solicitaron el defensor del apelado y el Ministerio Fiscal la confirmación del Auto recurrido, y el del apelante la revocación del mismo.

217 ord, 1.142 tegn

VERSION B

LA AUDIENCIA PROVINCIAL DE CÁDIZ

AUTO ESTIMATORIO DE UN RECURSO DE APELACIÓN

ANTECEDENTES

PRIMERO. Contra Auto de procesamiento dictado por el Juzgado de Instrucción núm. 2 de los de esta capital y por la representación del hoy apelante se interpuso recurso de reforma y subsidiario de apelación, haciendo uso del trámite establecido en el art. 217 de la LECr, al estimar que no concurrían contra el acusado indicios racionales de criminalidad de delito de apropiación indebida por el que había sido inculcado.

SEGUNDO. Dictado por el Instructor Auto con fecha de 17 de diciembre de 1988 por el que se desestimó el primer recurso y se admitió a trámite el segundo, mandó expedir para la resolución del mismo los correspondientes testimonios de particulares, remitiéndolos a este Tribunal, con emplazamiento de las partes.

TERCERO. Comparecieron el Procurador don Enrique Solana Suárez, en representación del apelante y el Procurador don Pascual Galindo González, en representación de la apelada "Tubería Almería", que se instruyeron, como también el Ministerio Fiscal, de las presentes actuaciones, señalándose día para la vista que se celebró el 6 de enero de 1989, con asistencia de los Abogados defensores de las partes, solicitando el de la apelante la revocación del Auto recurrido, y el de la apelada y el Ministerio Fiscal, la confirmación del mismo.

216 ord, 1.142 tegn.

VERSION A

EL TRIBUNAL CONSTITUCIONAL

SENTENCIA ESTIMATORIA DE UN RECURSO DE AMPARO

ANTECEDENTES

PRIMERO. El hoy apelante, que fue condenado por un delito de homicidio, interpuso recurso de casación por quebramiento de forma. Estimó que se había vulnerado el derecho de un testigo a contestar durante el proceso llevado por la Audiencia Provincial de León. La petición fue desestimada por la Sentencia del Tribunal Supremo, y en consecuencia, el Procurador don Jesús Giménez Gil interpuso recurso de amparo ante este Tribunal en nombre y representación del condenado, invocando el art. 24.2 de la CE.

SEGUNDO. La Sentencia del Tribunal Supremo confirma la de instancia, y así también incurre en tal vulneración, porque el Supremo presume, sin fundamento alguno, que dicha contestación del testigo tuvo efectivamente lugar, aunque no quedaba reflejada en el acta del juicio. Ahora nos pide el apelante que anulemos las Sentencias impugnadas y que se retrotraigan las actuaciones al momento inmediatamente anterior al de la celebración del juicio oral en la primera instancia.

TERCERO. En providencia de 23 de marzo de 1992 la Sección Primera admitió a trámite el recurso de amparo. Al mismo tiempo se acordó pedir al Tribunal Supremo y a la Audiencia Provincial testimonio de las actuaciones y que se emplazara a los que fueron parte en el proceso judicial para que comparecieran.

219 ord, 1.160 tegn

- BILAG 7 -

VERSION B

EL TRIBUNAL CONSTITUCIONAL

SENTENCIA ESTIMATORIA DE UN RECURSO DE AMPARO

ANTECEDENTES

PRIMERO. Condenado que fue por un delito de homicidio interpuso el hoy apelante recurso de casación, por quebramiento de forma, al estimar que en el proceso judicial llevado por la Audiencia Provincial de León se había vulnerado el derecho de un testigo a contestar, dictándose Sentencia desestimatoria por el Tribunal Supremo e interponiéndose recurso de amparo ante este Tribunal por el Procurador don Jesús Giménez Gil en nombre y representación del condenado, invocando el art. 24.2 de la CE.

SEGUNDO. En tal vulneración incurre también la Sentencia del Tribunal Supremo, confirmando la de instancia, sobre la base de presumir, sin fundamento alguno, que dicha contestación tuvo efectivamente lugar, aun cuando no fuera reflejada en el acta del juicio, y en consecuencia se nos pide que anulemos las Sentencias impugnadas, retrotrayendo las actuaciones al momento inmediatamente anterior al de la celebración del juicio oral en la primera instancia.

TERCERO. La Sección primera, en providencia de 23 de marzo de 1992, admitió a trámite el recurso de amparo, acordando a la vez que pidiera al Tribunal Supremo y a la Audiencia Provincial testimonio de las actuaciones, con emplazamiento de cuantos fueron parte en el proceso judicial para que comparecieran.

208 ord, 1.137 tegn

- BILAG 8 -

1. Læs teksten igennem afsnit for afsnit - stille som du plejer!

Efter hvert afsnit er læst: skriv 'ok' og tryk F2 for at komme videre.

2. Når du har læst teksten igennem for dig selv, gå da op i teksten igen (F1)

Hvert afsnit læses nu højt og oversættes til dansk for at forstå sammenhængene i teksten. Du skal kunne svare på spørgsmål bagefter.

Du skal tænke højt mens du oversætter mundtligt, dvs du skal sige alt det, der går igennem dit hoved, mens du oversætter. Husk at tale hele tiden.

3. Når du er færdig, kald da på mig.

4. Gå ikke igang før du er helt sikker på, hvad du er blevet bedt om.

5. Tal venligst højt og tydeligt

LÆSEINSTRUKS.

SPØRGESKEMA TIL TEKST

1. GENNEMLÆSNING

1. Hvornår tøvede du 1. gang under læsningen?

Ved overskriften, nærmere "violence - spectacles"

2. Læste du ord for ord sætning for sætning ud i ét

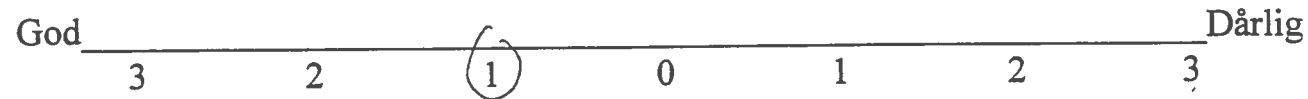
3. Gik du tilbage og læste noget igen?

72

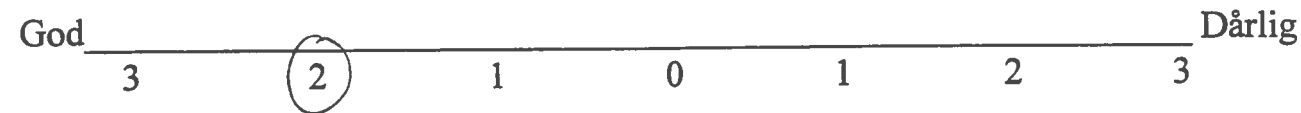
4. Forstod du overskriften?

Ja, når jeg tøvede ved "violence - spectacles", var det, fordi jeg ikke umiddelbart vidste, hvordan det skulle oversættes

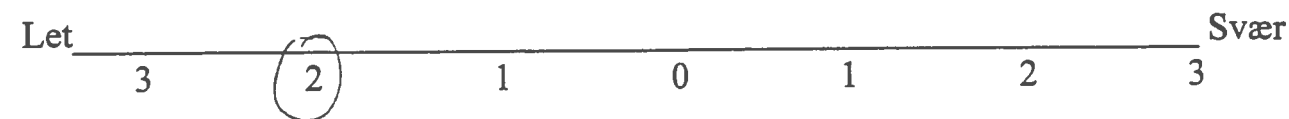
5. Hvor god en forståelse synes du man havde efter læsning af 1. afsnit, på nedenstående skala? (sæt ring om et tal)

6. Hvor god en forståelse synes du man havde efter læsning af hele teksten 1. gang, på nedenstående skala? (sæt ring om et tal)

7. Fandt du denne tekst (sæt ring om et tal)

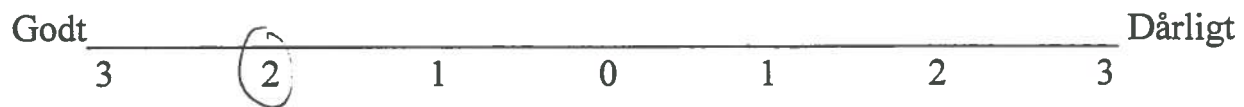
at læse

2. EFTERFØLGENDE GENNEMLÆSNING + HØJTTÆNKNING

8. Hvilke ord eller vendinger var svære at forstå?

1. ~~Wikipedia~~ menú de sobremesa
2. tirno
3. desucomes
- 4.
- 5.

9. Hvor godt synes du man forstod teksten efter at have tænkt højt under 2. gennemlæsning (og evt. efterfølgende)

SPØRGSMÅL TIL TEKSTERNE

“Perdona, bonita”

1. Hvordan er spansk films forhold til homosexualitet?
- baserer du det på noget i teksten og/eller på noget du havde en idé om i forvejen?
2. Hvordan minder de to nævnte film om hinanden?
- baserer du det på noget i teksten og/eller på noget du havde en idé om i forvejen?
3. Hvilke elementer i filmen vurderes af anmelderen?
- baserer du det på noget i teksten og/eller på noget du havde en idé om i forvejen?
4. Hvilke karakterer får filmen af anmelderen og hvorfor?
- baserer du det på noget i teksten og/eller på noget du havde en idé om i forvejen?
5. Hvad betyder “movida”?
- baserer du det på noget i teksten og/eller på noget du havde en idé om i forvejen?
6. Hvad betyder “inverosímil”?
- baserer du det på noget i teksten og/eller på noget du havde en idé om i forvejen?
7. Hvad betyder “andanza”?
- baserer du det på noget i teksten og/eller på noget du havde en idé om i forvejen?
8. Hvad betyder “lugar común”?
- baserer du det på noget i teksten og/eller på noget du havde en idé om i forvejen?

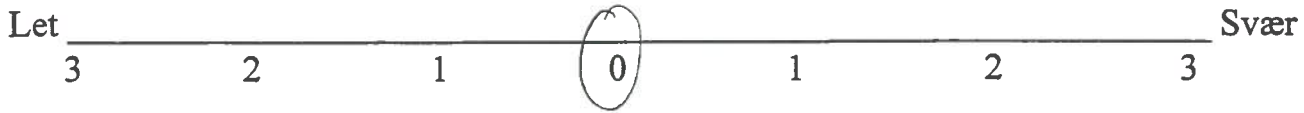
“Recurso de apelación”

1. Hvordan indgives denne type appel?
- baserer du det på noget i teksten og/eller på noget du havde en idé om i forvejen?
2. Hvad sker der umiddelbart efter at man har besluttet at fore ankesagen?
- baserer du det på noget i teksten og/eller på noget du havde en idé om i forvejen?
3. Hvor møder parterne op 1. gang?
- baserer du det på noget i teksten og/eller på noget du havde en idé om i forvejen?
4. Hvad anmoder parterne om, at retten skal foretage sig?
- baserer du det på noget i teksten og/eller på noget du havde en idé om i forvejen?
5. Hvad betyder “recurso de reforma”?
- baserer du det på noget i teksten og/eller på noget du havde en idé om i forvejen?
6. Hvad betyder “procesamiento”
- baserer du det på noget i teksten og/eller på noget du havde en idé om i forvejen?
7. Hvad betyder “vista”
- baserer du det på noget i teksten og/eller på noget du havde en idé om i forvejen?
8. Hvad betyder “particulares”?
- baserer du det på noget i teksten og/eller på noget du havde en idé om i forvejen?

eksempel på spørgsmål til journalistisk og til juridisk tekst

SPØRGSMÅL TIL OVERSÆTTELSEN

1. Hvordan synes du teksten var at oversætte, på nedenstående skala (sæt en ring)

2. Hvilke ord eller vendinger var svære for dig at oversætte?

1. Dulificzi
2. Gzleria
3. Toradzument
4. Besucones
- 5.

3. Hvad var ellers svært?

Forståelsesmæssigt synes jeg ikke, at teksten var svær, men oversættelsesmæssigt voldte den nogle problemer p.g. de mange participier - især i det første afsnit. Det bliver ikke en lige så flydende og elegant tekst på dansk, når den ene modsatning følger den anden.

4. I forhold til de tekster, du plejer at oversætte i samme genre, fandt du så denne tekst

- lettere samme sværhedsgrad sværere

EVALUERINGSOPGAVE

Baggrundsinformation:

Disse 24 oversættelser er blevet til i en forsøgssituation, hvor informanterne har skrevet i et dos-program, der logger oversættelserne. Der har først været adgang til hjælpemidler efter den første gennemskrivning, og informanterne har kun fået lov at slå 5 ord/termer op. Hele forsøget har været 2 timer pr gang, dvs. der har været ca. 1 time til selve oversættelsen.

Udgangsteksterne er to stærkt forkortede spanske retsafgørelser (antecedentes-delen) og to stærkt forkortede avisartikler fra El País (den ene er en filmanmeldelse, den anden en kommentar) Der er to versioner af hver, hvilket giver 8 udgangstekster i alt med 3 oversættelser af hver.

Opgave:

Alle oversættelserne er klippet sammen med to skemaer: ét hvor oversættelsen vurderes som dansk tekst, hvilket foretages først og uden sammenligning med udgangsteksten, og ét hvor oversættelsen vurderes som oversættelse af udgangsteksten. På begge skemaer er der to niveauer: 1) tekstniveau/helhedsindtryk og 2) Detaljer - fejl. Du bedes udfylde begge skemaer til hver oversættelse.

Til de fire underpunkter har jeg skrevet stikord, som skal være en hjælp ved afkrydsningen. Højeste point må således gives ud fra en kombination af (omtrent) fravær af fejl + et vist antal gode løsninger, mens laveste point må gives ud fra et højt antal fejl + (omtrent) fravær af gode løsninger. Midterpunktet er 0, hvilket er lig med "tilfredsstillende".

Jeg er klar over at det ofte kan være svært at holde de forskellige elementer i bedømmelsen adskilt, men mit formål er her at synliggøre det en smule på en overskuelig måde. Mht. evalueringssynsvinklen vil mine skemaer afsløre, at jeg for begge teksttyper forudsætter en loyal gengivelse af udgangsteksten, både mht. indhold, budskab og register.

Jeg udbeder mig en vurdering, hvor teksterne bedømmes som du ville bedømme en eksamensopgave, der er produceret uden fri adgang til hjælpemidler og under et vist tids- og situationspres, men som alligevel skal fungere.

På forhånd tak for hjælpen, ring/e-mail/skriv endelig hvis du har spørgsmål! Elisabeth Halskov Jensen: e-mail: ehj.spa@cbs.dk Tlf: 38 15 32 25/39 29 57 37 Adresse: Ourøgade 32 st tv 2100 København Ø.

OVERSÆTTELSE AF "RECURSO DE APELACIÓN", VERSION B

Provinsdomstolen i Cádiz.

Der ønskes kendelse i appelsag.

Faktiske omstændigheder.

Første. Man fremlægger ønske om omgørelse af kendelse og dernæst appelsag mod proceduren under en sag der har fundet sted i forundersøgelsesdomstol nr. 2 i Cadiz og der er blevet fremstillet af den i dag indstævnte, idet man gør brug af handlingsforløbet der er fastlagt i LECr og idet man håber, at forundersøgelsesdommeren der afsagte kendelsen mod dømte, ikke vil antyde at denne har begået ulovligheder anderledes end dem han var blevet beskyldt for.

Anden. Sagen af den 17. december 1988, som blev afsagt af forundersøgelsesdommeren, og af hvilken den første kendelse blev afvist og den anden godkendt, indkaldte til løsning af samme, vidnerne fra den tidligere retssag, idet de overgår til denne domstol, med parternes tilsigelse.

Tredje. I repræsentation af sagsøger fremmødte forsvarer Enrique Solana Suárez og i repræsentation af sagsøgte "Tubería Almería" fremmødte forsvarer Pascual Galindo González, begge for sammen med Finansministeriet at informere sig om de retslige skridt, idet man fastlagde dagen d. 6. januar for afholdelse af ny domsforhandling, hvor parternes forsvarsadvokater også vil være tilstede. Sagsøgers forsvarsadvokat ansøger om afvisning af den aktuelle sag og sagsøgtes forsvarsadvokat, samt Finansministeriet, ansøger om bekræftelse af samme.

Se bedømmelse næste side

I. OVERSÆTTELSEN VURDERET SOM DANSK TEKST

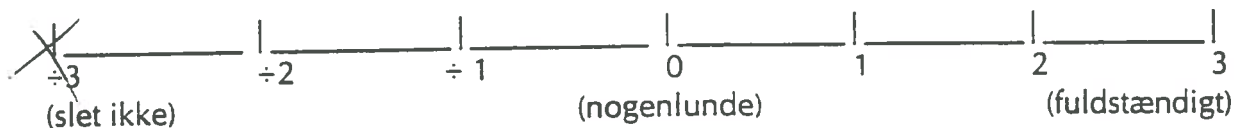
1) SAMLET VURDERING PÅ 13 - SKALAEN

5

2) TEKSTNIVEAU - HELHEDSINDTRYK

- Er teksten

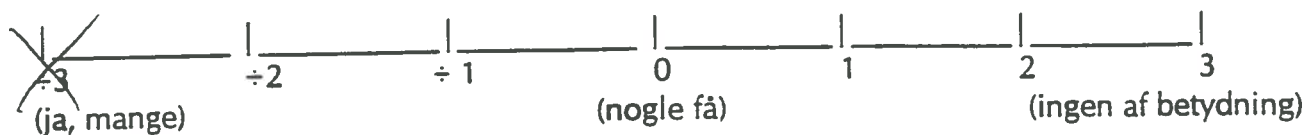
- a) syntaktisk og tematisk sammenhængende
- b) meningsfuld i forhold til tekstens formål (genre)
- c) er teksttypens register i orden

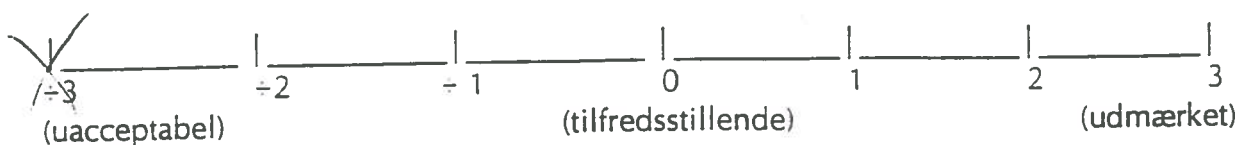
3) DETALJER - FEJL

- Er der

- a) grammatiske fejl
- b) ordfejl - ikke-danske ord
- c) forkerte kollokationer, fraseologiske udtryk, idiomatiske udtryk
- d) ord og sætninger som ikke giver mening (enten fordi de er for vage, usammenhængende eller selvmodsigende)

4. SAMLET VURDERING PÅ 7-SKALAEN

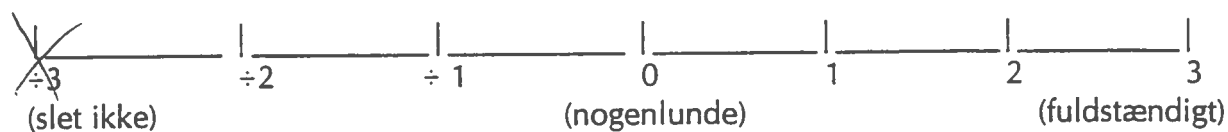

II. TEKSTEN VURDERET SOM OVERSÆTTELSE AF UDGANGSTEKSTEN

1) SAMLET VURDERING PÅ 13-SKALA'EN 03

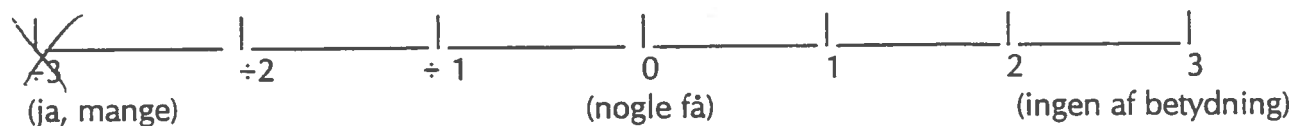
2) TEKSTNIVEAU - HELHEDSINDTRYK

- Er a) hovedindhold/forløb b) tone og budskab og c) register loyalt gengivet

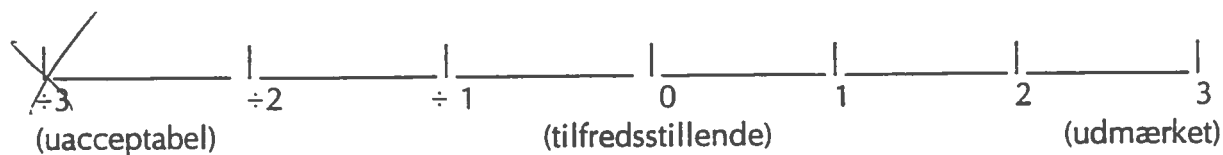

3) DETALJER - FEJL

- Er der a) ordfejl (ikke samme betydning)
b) misforståelser af sammenhænge
c) overfortolkninger
d) overspringelser af væsentlige detaljer

4) SAMLET VURDERING PÅ 7-SKALAEN

- Bilag 17 -

INSTRUKS TIL ANALYSEARBEJDE.

Baggrundsinformation

Disse protokoller er fremkommet ved at lade en gruppe studerende tænke højt mens de mundtligt oversatte fire forskellige tekster, som de læste på computerskærm. De har været alene i rummet og har så at sige "snakket med sig selv" om disse tekster.

Ideen med højtænkningen er at få adgang til (nogle af) informantens tanker med henblik på at kunne redegøre for oversættelsesproblemer, inklusive sproglige problemer, som informanten støder på i oversættelsen af teksterne.

Oversættelserne her er ikke endelige, men er produceret med henblik på at forstå sammenhængen i teksterne. Teksterne er senere oversat skriftligt. Informanterne har endvidere skullet genfortælle teksterne efter højtænkningen.

Koderens opgave

Er i første omgang, intuitivt, at registrere problemfelter i de spanske originaltekster ud fra informanternes kommentarer (DET DER STÅR MED STORT I PROTOKOLLEN)

Koderen skal ved hver understregning notere for sig selv, hvilken type problemer, hun mener at have fundet.

^{te} Kommentaren som er "signal" til problemet understreges med grøn farve. *gse OH det c*
Kildeteksten som "er" problemet understreges med rød farve. *svart tekst*

Ved problem forstås "*De steder hvor oversættelsen ikke forløber automatisk, og hvor informanten anvender én eller flere strategier for at overvinde problemet, og/eller hvor informanten eksplicit kommenterer tekstens/oversættelsens sværhed*"

Arbejdets videre forløb

Koder og forsøgsleder diskuterer problemtyper og eksistensen/ ikke-eksistensen af problem i de enkelte protokoller. Der vil blive en yderligere opgave, som præciseres senere.

God fornøjelse!

Venligst
M. E. Elisabeth

H. nb. 3815 3225 mv. 39295737 forældre (arbejde) 1/24/21 2:22

SPØRGESKEMA OM BAGGRUND

Du bedes venligst udfylde nedenstående skema så godt du kan - det behøver ikke være det præcise timeantal. Svarene skal bruges som baggrundsmateriale til mine undersøgelser. Når du er færdig, bedes du lægge skemaet i mit dueslag. På forhånd tak.

1. Hvordan er dit forhold til disciplinen juridisk oversættelse?

bedre end de øvrige discipliner det samme dårligere

2. Har du boet/arbejdet i Spanien eller har du familie i/fra Spanien (er du selv spansktalende?)

3. Hvor mange timer er du blevet undervist (på HHK eller andre steder) i

Erhvervsret ____ Introduktion til spansk jura * ____ Formueret ____

Personret ____ Familieret ____ Arveret ____ Strafferet ____

Straffeproses ____ Civilproces ____ Mellemandsret ____ Andet ____

* Hvad bestod introduktionen i?

4. Hvor mange tekster, som du har oversat fra spansk, har indeholdt emnerne

Formueret ____ Personret ____ Mellemandsret ____

Familieret ____ Arveret ____ Strafferet /Straffeproses ____

Civilproces ____ Forfatningsret ____ International ret ____

Andet: _____

5. Hvor mange *kendelser og domme* har du oversat fra spansk?

6. Hvilke *andre* teksttyper har du oversat i jura (*spanske tekster*)?

7. Hvilke regler eller råd har du lært om at oversætte spanske dokumenter(- eller jura generelt, hvis du ikke har lært nogle specifikke regler for version)?

- følger du dem?

8. Adskiller disse regler eller råd sig fra dem, du har lært i (hvis ja: hvordan?)

- Juridisk oversættelse fra dansk ja nej _____

- "Almindelig" oversættelse fra dansk ja nej _____

Summary in English

THE TRANSLATOR AND THE LEGAL TEXT. An empirical study of the effects of linguistic complexity and LSP on the translation of a Spanish text.

The aim of the present report is to study the effect of two different kinds of textual factors on the text processing involved in a translation task. Various processes during the transformation from source text to target text are explored, and the effects on the translated text are tested. The two factors studied are the requirements of specialised background knowledge (LSP) and linguistic complexity displayed in a Spanish text. The study focuses on legal documents, and a group of semi-professional translators (graduate students in LSP-translation) was chosen as participants. The study was conceived as an attempt to make a proposal for a more quantitative approach to empirical investigation in translation. In a similar vein, Toury (1995) calls for translation scholars to start to vary factors systematically in order to determine their role in the translation process and its product. Much empirical work in translation studies has focused on a single methodology, think-aloud protocols, and much work has been centered on the description of translation strategies (e.g. Krings 1986; Gerloff 1988; Lörscher 1991; Kiraly 1995). These studies have made theorization of the processes involved in translation richer and more specific. But despite these efforts much of the translator's black box has yet to be revealed.

The present study argues that although text comprehension generally works smoothly, for graduate students working on a LSP text in a foreign language, it's basically a problem-solving process. Furthermore, in the case of Spanish legal texts, the linguistic complexity displayed in the syntax of the text only adds to the comprehension problems.

The question of memory is central in the present report. During the translation of a text the creation of a mental representation is less problematic than in an interpreting situation where the decoding and maintenance of the linguistic input is constrained by time and situation factors. However, in 1997 Shreve & Diamond put forward a theory that there is an early common representation of phonological and visual information in short-term memory which makes the decoding phase in translation and interpreting similar. They argue that even in a translation task, maintenance of the linguistic input could improve the speed and efficiency of the proces. They also believe that there are some inherent difficulties in the translation task that have to do with the costs of managing so many parallel processes and with the unusual constraint of having to cross-connect linguistic representations. Supposedly, these difficulties make

translation very vulnerable to any further constraints imposed by the the text or the situation.

In view of this, linguistic complexities and domain specific knowledge factors should seriously constrain the translation process. However, recent investigation in comprehension shows that perhaps short-term memory is not involved to any significant extent in reading well-written texts on familiar topics. In a 1995 review Ericsson & Kintsch propose a theoretical framework for a Long-Term Working Memory, whereby cognitive processes are viewed as a sequence of stable states representing end products of processing. In skilled activities, acquired memory skills allow these end products to be stored in long-term memory and kept directly accessible by means of retrieval cues in short-term memory. In this LT-WM theory the inability to retain all necessary information in short-term memory during reading does not always hinder understanding, since once this information has been interpreted and organized in long-term working memory, it can be rapidly retrieved by the reinstatement of retrieval cues in short-term memory.

Bearing these theoretical viewpoints in mind, the aim of the present study was to test whether the easification of a difficult text would improve processing. The use of the term easification is not incidental. Simplified texts as generally understood in language-teaching pedagogy, are passages derived from genuine instances of discourse by a process of lexical and syntactic substitution. The simplification process usually involves compromising the authenticity of the original genre, because the content and/or lexico-grammatical resources are tampered with in order to bring the text closer to the reader (for a discussion, see Bhatia 1993:145-146) On the other hand, easification strives to preserve the original cognitive structuring of the text as well as the generic integrity in the discourse.

In the present experiment, easification consisted in a simplification of the syntax and an explicitation of references and semantic relations in two LSP texts and two non-LSP texts. It was predicted that this would make reading and understanding as well as translation easier for the Danish semi-professional translator in both genres. The non-LSP texts were Spanish newspaper articles from *El País* and the LSP texts were court judgments. The conceptual contents of the texts were unaltered – no terms or lexical expressions were substituted. An interaction of easification and legal content was also expected, because it was hypothesized that achieving text comprehension of the LSP texts would be much easier for translators when the texts were structured in a more natural way. On the other hand, the understanding of the contents of a newspaper text would be less dependent on the linguistic surface form of the text. Hence, it was predicted that easification would result in more efficient processing, and a more successful translation for the legal text.

These two predictions were tested and further explored in a psycholinguistic experiment combining several measurements and data resources. A 2 x 2 factorial design was chosen to provide the experimental framework of the study. The manipulation of the two factors can be illustrated as follows:

Newspaper text with easified syntax	Legal text with easified syntax
Newspaper text with complex syntax	Legal text with complex syntax

Figure 1. 2 x 2 factorial design.

An experimental approach was favoured over 'naturalistic observation' as comprehension is not open to direct observation, and the study of comprehension has traditionally been located in an experimental, psycholinguistic framework. The tests were carried out with a group of graduate students of translation who were asked to 'read and translate orally with the aim of comprehending' both legal and non-legal texts presented to them on a computer screen. While completing this task they were asked to think aloud. Later on in the process, they were asked to translate the texts in writing, using the computer text-logging program, *Translog*. The computer program records what goes on during the writing process. It provides accurate information about the time spent on most aspects of the writing process, e.g., all pauses and all corrections are recorded. During the tests, the students' comprehension was further assessed and evaluated using the following methods:

- Registration of reading times
- Questionnaires with ratings of readability, comprehension and difficulty of translation
- Free recall following think-aloud task
- Questions probing comprehension of texts

In order to not overburden the students, think-aloud method was not used in the writing process using *Translog*. But the fact that thinking aloud is sometimes believed to interfere with, and change, the structure of the translation process also

favoured this decision, since the quality of the products was also thought to be important. The students were allowed to consult dictionaries in the revision phase of the written translation, but only 5 searches were allowed. This restriction was imposed because pilot studies had showed that processing of the legal texts would be overtly sensitive to using reference works. The 24 translated texts were all evaluated and rated by 5 experts. Two different evaluation forms were used: 1) an evaluation of the Danish text 2) an evaluation of translation adequacy. All data were analysed and used in the present study, except the data collected by asking questions retrospectively.

The reading times, questionnaires (students' ratings of difficulty as well as experts' evaluations of the translated texts), recall data (errors, percentage of informative ideas, percentage of correct ideas, percentage of repetitions, self observation comments etc.) and pauses lasting more than 4 sec. were all processed in analysis of variance. Significant effects of easification were obtained on several measures:

- rating of readability
- rating of comprehension after reading the whole text once
- rating of difficulty of translation
- expert evaluations of translation adequacy.

These results can be interpreted as a confirmation of the working hypothesis that easified texts would be easier to process and that more adequate translations would be produced.

The discourse analysis of the think-aloud protocols was based on interpretive reconstruction, following Lörcher (1991), and as such it registered the focus of attention of the participants in relation to translation problems in the texts. Only comprehension problems were analysed. A taxonomy was developed in which problems were divided into linguistic and extra-linguistic (context) levels and these linguistic levels were subdivided into four levels of difficulty. The linguistic levels were:

- LEXICON
- CLAUSE
- TEXTSEQUENCE
- TEXT
- CONTEXT

In the descriptive, quantitative presentation of the data the lexical level was contrasted with the other four levels which together were labelled COHERENCE. The division of verbalizations into levels of difficulty was based on parameters including pauses, repetitions of source and target text, returning to processing same problem, amount of verbalization relating to same problem and semantic cues (for instance: "Now I really have a problem" or "I don't know this word" or "This must mean that..."). The most salient semantic cues were modal verbs, paraphrases of 'this is difficult', 'I have a problem' etc. and words that implied that comprehension of the text was the focus of attention, like 'this means', 'understand', 'refer to' etc. The resulting levels were:

- FOCUS OF ATTENTION (the participant focuses on the meaning, but no doubts are expressed)
- PROBLEM (doubts about meaning are expressed semantically, but the problem is solved without effortful processing)
- DIFFICULT PROBLEM (doubts about meaning are expressed and the problem is solved only after effortful processing has been resorted to)
- UNSOLVED PROBLEM (doubts about meaning are expressed and the problem remains unsolved or the solution is rejected by the participant)

This analysis showed that more difficult problems with COHERENCE were indeed found in the original complex versions of the texts. The analysis also showed that many problems in the easified versions of the legal texts remained: these problems were generally problems with anaphoric resolution. Finally, and perhaps more importantly, more lexical problems were not found in the legal texts as a whole. These results were not found suitable for testing using inferential statistics and no predictive value can be attached to them. But they support the statistical results.

The second prediction that an interaction between LSP and linguistic complexity would be found in the analysis of the data, must be rejected. No significant interaction was found on these two variables. However, in a planned comparison test, a very significant interaction was found between LSP and the variable 'expert' in the evaluation data. Two experts who teach translation of legal texts judged the difference between the quality of the legal translations and the newspaper translations to be significantly larger than did the other experts. This was unexpected. Furthermore, strong effects of LSP were found on the overall evaluation of the translations by all experts, as well as on the recall data (not on the percentage of errors, but on the percentage of "correct ideas" and on the percentage of "meta-

comments"). Also the analysis of the *Translog* data (pauses in written translation) showed significant effects of LSP.

All of this would seem to suggest that the translation of a newspaper text was a more skilled activity for the translations studied here than the translation of a legal text, since more adequate translations emerged, and better and deeper meaning representations resulted from the thinking aloud during the translation of a newspaper text. It would also seem to suggest that the difference between understanding a legal text and a newspaper text has little to do with the surface form of the texts, though reading comprehension of both genres does depend on linguistic form. Increasing the level of cohesion in a legal text does not necessarily lead to better memory, and it does not affect the reading of the text any more than the same procedure followed using a newspaper text.

However, the translations of the legal texts did improve in the easified version, and the improvement was a very important one. It was not more statistically significant, but was more critical than the improvements noted in the translations of the newspaper texts. On average, the translations of the complex versions of the legal texts were failed by the evaluators, whereas the translations of the easified versions passed, if only barely.

To sum up, the results obtained in the experiment support the ideas of LT-WM theory, because they show that considerable amounts of information must have been stored in the long-term memory of the participants in the processing of the newspaper texts, and not nearly as much in the processing of the legal texts. The results also suggest that activation of and storage in long-term memory is more important for success in a translation task than is the maintenance of source-text input in short-term memory.

Bibliografi

- Allport, A., Mackay, P. m.fl. 1987. *Language Perception og Production. Relationships between listening and speaking, reading and writing.* London: Academic Press, s.1-21.
- Almagro Nosete, José 1995. *Derecho Procesal*, Tomo I, Parte General Madrid: Trivium.
- Almlund, Åse 1996. Lyt og forstå- om at 'høre stemmer' i en dom, i Almlund & Lundquist: *Isbjerge, tvister og tv-apparater.* København: Copenhagen Working Papers in LSP, s. 89-108.
- Alvesson, Mats & Sköldbberg, Kaj 1994. *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ Metod.* Lund: Studentlitteratur, kapitel 3, Grounded theory.
- Asencio Mellado, Jose María 1997. *Introducción al Derecho Procesal.* Alicante: Tirant lo Blanch, Clases de actos procesales s. 236-239.
- Baddeley, Alan 1993. Working memory or working attention? I Baddeley, A. & Weikrantz, L.: *Attention: Selection, Awareness and Control.* Oxford: Clarendon Press.
- Bell, Roger, T. 1991. *Translation and Translating. Theory and Practice.* Harlow, England: Longman s. 58-69, 222-228.
- Bellisens, C. & Denhière, G. 1999. *Long-term working memory retrieval and reading cues.* Working paper, s. 1-14.
- Berkenkotter, C. & Huckin, Thomas N. 1995. *Genre Knowledge in Disciplinary Communication: Cognition/Culture/Power,* Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum. Kap 1: Rethinking Genre from a Sociocognitive Perspective.
- Berman, Ruth A. 1984. Syntactic components of the FL reading process, i Alderson, J.C. & Urquhart: *Reading in a Foreign Language,* New York: Longman.
- Bhatia, V.K. 1993. *Analysing Genre – Language use in Professional Settings* UK: Longman. Kap. 5: Legal discourse in professional settings.
- Bhatia, V.K. 1997. Translating Legal Genres, i Anna Trosborg: *Text Typology and Translation.* Amsterdam: Benjamins, s. 203-214.
- Brown, Gillian & Yule, George 1983. *Discourse Analysis.* UK: Cambridge University Press, s. 27-67: The role of context in interpretation.
- Bülow- Møller, Anne Marie 1989. *The Textlinguistic Omnibus – A Survey of Methods for Analysis.* København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Calvo García, M. 1995. Interpretación literal, i *Interpretación y Argumentación Jurídica. Trabajos del Seminario de Metodología Jurídica.* España: Prensas Universitarias de Zaragoza.

- Calvo, Ramos L. 1980. *Introducción al Estudio del Lenguaje Administrativo*. Madrid: Gredos
- Carroll, David W. 1994. *Psychology of Language* Pacific Grove, California: Brooks/Cole Publishing Company, s. 5 -20, s. 127 -152, s. 153 -183, s. 371- 390.
- Carpenter, Patricia, A. 1994. Working Memory Constraints in Comprehension, i Gernsbacher, M.A.: *Handbook of Psycholinguistics*. California: Academic Press. Kap 33.
- Catford, J. C. 1965. *A Linguistic Theory of Translation*. England: Oxford University Press.
- Chafe, Wallace 1994. *Discourse, Consciousness and Time*. USA: The University of Chicago Press, The Flow and Displacement of Conscious Experience in Speaking and Writing, s. 53-81.
- Dancette, Jeanne 1997. Mapping Meaning and Comprehension in Translation, i Danks, J.H. & Shreve, G. m.fl.: *Cognitive Processes in Translation and Interpreting*. California: Sage.
- Danks, J.H. & Griffin, J. 1997. Reading and Translation. A Psycholinguistic Perspective i Danks J.H. og Shreve, G. m.fl.: *Cognitive Processes in Translation and Interpreting*. California: Sage, s. 161-175.
- De Groot, Annette M.B. 1997. The Cognitive Study of Translation and Interpretation. Three Approaches. I Danks, J.H. & Shreve, G. m.fl.: *Cognitive Processes in Translation and Interpreting*. California: Sage, s. 25-56.
- Denver, Louise 1987. *Gerundio-syntagmer med en non-specifik agent som logisk subjekt*, Ark 40. Handelshøjskolen i København.
- Durgunoglu, Aydin Yücesan 1997. Bilingual Reading: Its components, Development and Other Issues. I de Groot & Kroll: *Tutorials in Bilingualism. Psycholinguistic Perspectives*. New Jersey: Lawrence Erlbaum, s. 255-276.
- Edwards, Jane A. 1993. Principles and Contrasting Systems of Discourse Transcription, i Edwards, Lampert, & Martin: *Talking Data. Transcription and Coding in Discourse Research*. Hillsdale New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Eggs, S. & Martin, J.R. 1997. Genres og Registers of Discourse i van Dijk: *Discourse as Structure and Process*, G.B.: Sage, s. 230-256.
- Elbro, Carsten 1984. *Læseudvikling*, København: Danmarks Pædagogiske Institut, s. 45-91.
- Ericsson, K. A. & Kintsch, Walter 1995. Long-term Working Memory. *Psychological Review*. 102, 2. The American Psychological Association, s. 211-245.
- Ericsson, K.A. & Simon H.A. 1996. *Protocol Analysis, Verbal Reports as*

- Data*. Massachusetts: The MIT Press, s. 1-61, s. 221-259.
- Faber, Dorrit m.fl. 1995. *Introduktion til dansk juridisk sprogbrug, metoder og analyser*, kompendium til BA sproglinien. Handelshøjskolen i København. Kap. 1 og 4.
- Fischer, Beth & Glanzer, Murray 1986. Short-term storage and the Processing of Cohesion during Reading. *The Quarterly Journal of Experimental psychology* 38B, s. 431-460.
- Flores D'Arcais, G.B. & Schreuder, R. 1983. The Process of Language Understanding: A Few Issues in Contemporary Psycholinguistics i Flores D'Arcais & Jarvella: *The Process of Language Understanding*. New York: John Wiley & Sons. , s. 1-36.
- Flower, L. & Hayes, J.R. 1983. Revising Functional Documents: The Scenario Principle i Andersson, Swarts, Miller og Brochman: *New Essays in Technical and Scientific Communication: Research, Theory and Practice*. Baywood Publishing, s. 41-58.
- Frankfort-Nachmias, C. & Nachmias, D. 1992. *Research Methods in the Social Sciences*, G.B: St. Martins Press. Fourth edition, s. 1-291.
- Fraser, Janet 1996. The Translator Investigated. Learning from translation Process analysis i *The Translator*, Volume 2, Number 1, s. 65-79.
- Garnham, Alan 1985. *Psycholinguistics: Central topics*. Routledge, London.
- Garrod, S. & Sanford, A. 1983. Topic Dependent Effects in Language Processing i Flores d'Arcais G.B. & Jarvella, R.J.: *The Process of Language Understanding*. New York: John Wiley & Sons, s. 271-291.
- Gile, Daniel 1993. Translation/Interpretation and Knowledge. i Gambier, Y. & J. Tommola: *Translation and Knowledge*, Scandinavian Symposium on Translation Theory SSOTT, Turku: Grafia Oy, s. 67-87.
- Gile, Daniel 1994. Methodological Aspects of Interpretation and Translation Research i Lambert, Sylvie & Moser-Mercer, Barbara: *Bridging the Gap: Empirical research on simultaneous Interpretation*, Amsterdam: Benjamins, s. 39-56.
- Gile, Daniel 1995. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Comprehension in Interpretation and Translation. Amsterdam: Benjamins, kap 4.
- Gómez Torrego, L. 1994. *Manual de Español Correcto* Madrid: Arco/Libros.
- Grabe, William 1997. *Reading Research and its Implications for Reading Assessment*, Working paper given at LTRC, ORLANDO FL. (udleveret på Ph.d.-kursus på Odense Universitet, d. 23. September 1997).
- Granados, V., Morales & de Tomás, L. 1979. *Lengua Española, Manual de Orientación Universitaria*, Madrid: Rosas. Kap. 13: Textos

- jurídicos y administrativos, s. 325- 337.
- Gutiérrez, Ma. Luz 1993. *Estructuras sintácticas del español actual* Cuarta edición. Madrid: Sociedad General Española de Librería. Kap. 1.
- Göpferich, S. 1998. Levels of Comprehending LSP Texts, i Gyde Hansen: *LSP texts and The Process of Translation*, Copenhagen Working Papers in LSP, s. 1-29.
- Haberlandt, Karl 1984. Components of Sentence and Reading Times i Just & Kieras: *New Methods in Reading Comprehension research*. Hillsdale New Jersey: Lawrence Erlbaum, s.219-244.
- Harley, Trevor A. 1995. *The Psychology of Language*. UK: Lawrence Erlbaum. Kap.1 og 7.
- Harri-Augstein, S.1984. Conversational investigations of reading: the self organized learner and the text, i Alderson, J.C. & Urquhart: *Reading in a foreign language*, New York: Longman.
- Hatim, Basil 1993. Discovering Method in the Madness of Texts – a text type approach, i: Gambier & Tommola: *Translation og Knowledge*. Scandinavian Symposium on Translation Theory, Turku, 4. –6.6. 1992.
- Hatim, Basil & Mason Ian 1997. *The Translator as Communicator*, Routledge, London.
- Haastrup, Kirsten 1989. *Lexical Inferencing Procedures*, København: Ark 50 + 51, Handelshøjskolen i København.
- Hickey, Leo 1996. Aproximación didáctica a la traducción jurídica, i: Hurtado Albir: *La Enseñanza de la Traducción*, España:Universitat Jaume I.
- Hjulmand, L.L. 1983. *Tema/Rema-begreberne med særligt henblik på Prager-skolen "Den tyske Skole" og Halliday*". Ark 18, Handelshøjskolen i København, s. 53-63.
- Hoffmann, Lothar 1988. *Vom Fachwort zum Fachtext*. Vorüberlegungen. Tübingen: Narr.
- Hotopf, W.H.N. 1983. Lexical slips of the pen and tongue: what they tell us about language production i Brian Butterworth: *Language Production*, volume 2, New York: Academic Press, s. 147-169.
- Hurtado Albir, Amparo 1996. La enseñanza de la traducción directa general. Objetivos de apredizaje y metodología, i Hurtado: *La Enseñanza de la Traducción*, Universitat Jaume I.
- Hönig, Hans G. 1988. Wissen Übersetzer eigentlich, was sie tun? i: *Lebende Sprachen Nr.1/88*, s. 10-14.
- Hönig, Hans G. 1995. *Konstruktives Übersetzen* Stauffenburg: Tübingen. Kap. VI og VII.
- Jacobsen, Henrik G. & Skyum-Nielsen, Peder 1990. *Erhvervsdansk, Grundbog*. København: Schönberg, 2. Rev. Udg.,2. Oplag, Juridisk

- sprogbrug s. 163 – 176.
- Jakobsen, Arnt Lykke 1992. *Oversættelsesvidenskab og kognitiv psykolingvistik*. Internt undervisningsmateriale, HHK.
- Jakobsen, Arnt Lykke 1998. Logging time delay in Translation i Gyde Hansen: *LSP texts and The Process of Translation*. København: Copenhagen Working Papers in LSP, s.73-101.
- Jarvella, Robert & Herman, Steven J. 1972. Clause structure of sentences and speech processing. *Perception & Psychophysics 11 (5)* Texas: Psychonomic Society, s. 381-384.
- Jarvella, Robert & Engelkamp, Johannes 1983. Pragmatic Influences in Producing and Perceiving Language: A Critical and Historical Perspective. I Flores d'Arcais & Jarvella: *The Process of Language Understanding*. New York: John Wiley & Sons.
- Jensen, Leif Becker 1997. *Indføring i Tekstanalyse*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Jääskeläinen, Riita 1996. Hard work will bear beautiful fruit. A comparison of two think-aloud protocol studies i *Meta XLI*, 1, s. 60-74.
- Jääskeläinen, Riita & Tirkkonen-Condit, Sonja 1991. Automated Processes in Professional vs.. Non-Professional Translation: A Think-Aloud Protocol Study i Tirkkonen-Condit, S.: *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies*. Tübingen: Gunter Narr.
- Johnson, H.H. & Solso R.L. 1971. *An introduction to experimental design in psychology*. New York: Harper & Row , Design Strategies s.7-13, 22-29.
- Jørgensen, Keld Gall 1996. *Stilistik – håndbog i tekstanalyse*. København: Gyldendal.
- Kalverkämper, Hatwig 1992. Hierachisches Vergleichen als Methode in der Fachsprachenforschung i Baumann, K. & Kalverkämper, H.: *Kontrastive Fachsprachenforschung*. Tübingen: Narr.
- Kintsch, Walter 1974. *The Representation of Meaning in Memory* Hillsdale New Jersey: Lawrence Erlbaum. Kap. 2, 3, 5, 6, 8, 10, 12.
- Kiraly, Donald 1995. *Pathways to Translation. Pedagogy and Process*. Kent, Ohio: The Kent State University Press.
- Kjær, A.L. 1996. Der er meget bag skærmen, i: Lundquist & Almlund, *Isbjerge, tvister og tv-apparater*. København: Copenhagen Working Papers in LSP.
- Krings, Hans P. 1986. *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht*. Tübingen: Gunter Narr, s. 1-62, s. 260-63, s. 390- 399, s. 484-528.
- Krings, Hans P. 1997. *Psycholinguistik des Übersetzens – Ein Forschungsüberblick*. Vortrag an Der Wirtschaftuniversität (Handelshøjskolen d. 4. December 1997).

- Kurzon, Dennis 1997. 'Legal Language': varieties, genres, registers, discourses i: *International Journal of Applied Linguistics*, vol 7, no. 2, s. 119-139.
- Kusssmaul, Paul 1994. Übersetzen als Entscheidungsprozeß. Die Rolle der Fehleranalyse in der Übersetzungsdidaktik i: Snell-Hornby, M.: *Übersetzungswissenschaft eine Neuorientierung*, Tübingen: Francke. s. 206-230.
- Kusssmaul, Paul 1995. *Training the translator*. Amsterdam: Benjamins, Kap. 1, 4 og 6.
- Königs, Frank G. 1993. Text und Übersetzer: Wer macht was mit wem? I Justa Holz-Mänttari & Christiane Nord: *Traducere Navem, Festschrift für Katarina Reiß*, Tampere, Finnland s. 229-243.
- Liaño, Miguel Pasquao 1996. Peculiaridades del lenguaje jurídico desde la perspectiva del jurista, i San Ginés Aguilar, P. & Ortega Arjonilla, E.: *Introducción a la Traducción Jurídica y Jurada*, Granada: Comares, s. 9-21.
- Lorenzo, María Pilar 1999. Apuntes para una discusión sobre métodos de estudio del proceso de traducción. Under udgivelse i *Copenhagen Studies in Language*.
- Lundquist, L. & Hjulmand, L. m.fl. 1983. *Tekstlingvistik. Teorier og Analyser*. Ark 16. Handelshøjskolen i København.
- Lundquist, Lita 1996. Indledning i Almlund & Lundquist: *Isjerge, tvister og tv-apparater*. København: Copenhagen Working Papers in LSP, s. 1-12.
- Lundquist, Lita 1996. Når anaforer dømmes i Almlund & Lundquist: *Isjerge, tvister og tv-apparater*. København: Copenhagen Working Papers in LSP.
- Lundquist, Lita 1997. *Oversættelse*. Samfundslitteratur.
- Lundquist 1999. *Cognitive-Linguistic Units in Legal Knowledge and in Legal Texts*. Foredrag på MeMo Workshop d. 22. April afholdt på Handelshøjskolen i København.
- Lyons, John 1995. *Linguistic semantics*. An introduction. Cambridge University Press, s. 153 – 312.
- Lörscher, Wolfgang 1991. *Translation Performance, Translation Process and Translation Strategies*. Tübingen: Gunter Narr.
- Madsen, Dorte 1994. *Den juridiske teksts forankring i en retsorden* København: Ark 77, Handelshøjskolen i København.
- Madsen, Dorte 1997. Towards a description of translation in the legal universe, i: *Fachsprache* (working paper).
- Martín, J., Ruiz, R., Santaella J. & Escáñez, J. 1996. *Los Lenguajes Especiales*. Granada: Comares.
- McDonald, Janet L. & Carpenter, Patricia A. 1981. Simultaneous

- Translation: Idiom Interpretation and Parsing Heuristics. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 20, s. 231-247.
- McShane J., & Dockrell J. 1983. Lexical and grammatical development, i Brian Butterworth: *Language production* Volume, 2. New York s. Academic Press, 51-90.
- Ministerio para las Administraciones Públicas 1993. *Manual de Estilo del lenguaje administrativo*. Madrid: Colección MANUALES.
- Mitchell, Don C., Cuetos, Fernando & Zagar, Daniel 1990. Reading in different languages: is there a universal mechanism for parsing sentences? I Balota D.A., Flores d'Arcais, .B. & Rayner, K. *Comprehension Processes in Reading*. New Jersey: Lawrence Erlbaum, s. 285-301.
- Mitchell, Don C. Sentence Parsing. I Gernsbacher, M.A.: *Handbook of Psycholinguistics*. California: Academic Press, kap 11, s. 375-405.
- Nord, Christiane 1991. *Text analysis in translation* Amsterdam: Benjamins, s. 22-35, s. 142-171.
- Nord, Christiane 1993. *Einführung in das funktionale Übersetzen*. Tübingen: Francke, s. 8-14.
- Nord, Christiane 1996. El error en la Traducción: categorías y evaluación, i Hurtado Albir: *La Enseñanza de la Traducción*, Universitat Jaume I.
- Norman, Donald A. *Memory and Attention. An introduction to human Information Processing*. New York: John Wiley & Sons. Kap. 2 og 4.
- Núñez, R & del Teso, E. 1996. *Semántica y pragmática del texto común*, Madrid: Ediciones Cátedra.
- Nølke, Henning 1986. Tema-remå og tekstlingvistik i: *CEBAL 8, festskrift til Jens Rasmussen*. København, s. 358-374.
- Obenhaus, G. 1995. The legal translator as information broker, i: Marshall Moris: *Translation and the Law*, American Translators Association. Philadelphia: Benjamins.
- Palsbro, Lene 1996. Fra lav pris til ond tro i: Almlund & Lundquist, *Isbjerge og tv-apparater*. København: Copenhagen Working Papers in LSP, s.23-42.
- Pardo, María Laura 1992. *Derecho y Lingüística*. Buenos Aires: Centro editor de América Latina.
- Perfetti, Charles, A. 1994. Psycholinguistics and Reading Ability, i M.A. Gernsbacher: *Handbook of Psycholinguistics*. California: Academic Press. Kap. 26, s. 849-886.
- Persson, Ulla-Britt 1994. *Reading for understanding: An empirical investigation to the metacognition of reading comprehension*. Linköping University. Kap. 3 og 4.

- Picht, Heribert 1996. Wissensordnung und Wissensrepräsentation in der Terminologie i Kromann, H.P. & Kjær, A.L. Von der Allgegenwart der Lexikologie. Akten des internationalen Werkstattgesprächs zur kontrastiven Lexikologie 29.-30.10 1994 in Kopenhagen. *Lexicographica. Series maior* 66, s. 57-66.
- Prieto de Pedro, Jesús 1991. *Lenguas, lenguaje y derecho*, Madrid: Civitas.
- Rayner, Keith 1990. Comprehension Processes: Introduction, i Balota D.A., Floresd'Arcais, G.B. & Rayner, K.: *Comprehension Processes in Reading*. New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Rayner, Keith & Sereno, Sara C. 1994. Eye Movements in Reading. Psycholinguistic Studies. I Gernsbacher, M.A.: *Handbook of Psycholinguistics*, s. 57-77.
- Reinholdt Petersen, N. 1996. *Elementær Statistik*, Institut for Almen og Anvendt Sprogvidenskab. København: KUA.
- Rodríguez-Aguilera, Cesáreo 1969. *El Lenguaje Jurídico*. Barcelona: Bosch.
- San Ginés Aguilar, P. & Ortega Arjonilla, E .1996. *Introducción a la Traducción Jurídica y Jurada* Granada: Comares. Kap. 1 og 3.
- Séguinot, Candace 1996. Some Thoughts About Think-Aloud Protocols. *Target 8:1*. Amsterdam: Benjamins, s. 75-95.
- Shreve, Gregory M. & Diamond, Bruce J. 1997. Cognitive Processes in Translation and Interpreting. Critical Issues. I Danks, Shreve m.fl. *Cognitive Processes in Translation and Interpreting* Californien: Sage, s. 233-251.
- Shreve, Gregory M. & Schäffner, Christina m.fl. 1993. Is There a Special Kind of "Reading" for Translation? An Empirical Investigation of Reading in the Translation Process. *Target 5:1*. Amsterdam: Benjamins, s. 21-41.
- Sim, D. & Bensoussan, M. 1979. Control of Contextualized Function and Content Words as It Affects EFL Reading Comprehension Test Scores, i: *Reading in a Second Language*, Massachusetts.
- Smith, George W. 1991. *Computers and Human Language*. New York: Oxford University Press, s. 341-361.
- Spang-Hanssen, Henning 1983. Sprog i Norden 1983. *Årsskrift for Nordisk språksekretariat og språknemndene i Norden*. Nordiske Språksekretariats Skrifter 2. Gyldendal.
- Spolsky, Bernard 1994. Comprehension Testing, or can understanding be measured? I *Language and Understanding*. Oxford University Press.
- Stolze, Radegundis 1992. *Hermeneutisches Übersetzen. Linguistische Kategorien des Verstehens und Formulierens beim Übersetzen*.

- Tübingen: Gunter Narr. s. 34-58, 97-110, 176- 190.
- Stolze, Rade Gundis 1994. *Translatorische Kategorien – Zur Rolle der Linguistik in der Translationsdidaktik*: Snell-Hornby, Pöschhacker & Kaindl: *Translation Studies – An interdisciplinary* Amsterdam: Benjamins, s. 387-395.
- Strohner, H. & Rickheit, G. 1993. *Grundlagen der kognitiven Sprachverarbeitung*, Tübingen und Basel: Francke. s. 71- 90; 205-240.
- Toury, Gideon 1995. *Descriptive Translation Studies and beyond*, Amsterdam: Benjamins.
- Tricás Preckler, Mercedes 1995. *Manual de Traducción Francés/Castellano*. España: Gedisa.
- Trosborg, Anna 1997. Text Typology: Register, Genre and Text type i Trosborg: *Text Typology and Translation*. Amsterdam: Benjamins, s.3-25.
- Van den Broek 1994. Comprehension and memory of narrative texts: inferences and coherence, i M.A. Gernsbacher: *Handbook of Psycholinguistics*. Academic Press, s. 539-583.
- Van der Leij, Aryan 1990. Comprehension Failures, i Balota, d'Arcais & Rayner: *Comprehension Processes in Reading*. New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Van Dijk, T.A. & Kintsch, W. 1983. *Strategies of Discourse Comprehension*, New York: Academic Press.
- Van Dijk, T.A. 1997. *Discourse as Structure and Process*. GB: Sage. Kap. 1: The Study of Discourse, s. 1-34.
- Villemoes, A. & Andersen, Søren Kaas 1992. *Spansk tekstanalyse*, EG, revideret udgave, kap. 9: Sætningsopbygningen, s. 44 + 45.
- Vonk, W. & Noordman, L. 1990. On the control of inferences in text understanding i Balota, Flores d'Arcais & Rayner: *Comprehension Processes in Reading*. New Jersey: Lawrence Erlbaum, s. 447-463.

Spanske tekster

- Auto del Tribunal Supremo de 1 de junio de 1983, i *Prácticas de Derecho Internacional Privado*, Editorial Tecnos, 1986
- Sentencia 181/94, de 20 de junio, i *JUSTICIA 94*, J.M. Bosch, Editor S.A.
- Auto estimatorio de un recurso de apelación interpuesto contra otro, de procesamiento, 1978, i: *Modelos para la Práctica Jurídica Procesal Penal*, L. Prieto-Castro y Ferrándiz, 1978.

- Auto. Juzgado Central de Instrucción núm. Tres. – Madrid, 06-05.1990.
- Sentencia 367/1993, de 13 de diciembre de 1993, I: *Boletín Oficial del Estado*, 19.01.94.
- Sentencia núm 8954 de 24 noviembre 1995, *Penal, Repertorio de Jurisprudencia* 1995 p. 11967.
- Sentencia de 10 de feb. de 1997 del Tribunal Supremo, *Jurisprudencia del Tribunal Supremo y Constitucional. Revista Semanal*, Editorial Jurídica.
- Sentencia del 10 de abril de 1995 del Juzgado de Primera Instancia e Instrucción núm 3 de Benidorm.
- Nyhedsartikel i *El Mundo*, d. 24. April 1996.
- Læserbrev i *El Periódico*, april 1996.
- Telefilmes de sobremesa. Crímenes de familia. Kommentar i *El País* d. 8. Februar 1997.
- Una propuesta modestita. Perdona, bonita, pero Lucas me quería a mí. Filmanmeldelse i *El País* d. 8. Februar 1997.
- Læserbrev i *El País*, d. 2. august 1998.

Håndbøger

- Becker-Christensen og Widell, P. 1992. *Nudansk Ordbog*, Politikens Forlag, 15. Udgave.
- Bratli, Carl 1996. *Spansk – dansk ordbog*, 4. Udgave, Munkgaard.
- Brüel, Sven 1977. *Fremmedordbogen*, Gyldendal.
- Henriksen, Torben 1991. *Juridisk ordbog*, spansk-dansk, GAD.
- Lewandowski, Theodor 1994. *Diccionario de Lingüística*, Catedra: Madrid. Oversat fra tysk: Linguistisches Wörterbuch.
- Moliner, María 1994. *Diccionario del uso del Español*, Gredos, Madrid.

- Código Civil* 1993. Cívitas.
- Código Penal* 1996. Cívitas.
- Constitución Española* 1993. Cívitas.
- Ley de enjuiciamiento criminal* 1995. Tecnos.